

ALEXANDERS GEESTEN.

IT. 6. 4/42

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
Р. И. Бр. 14602

ALEXANDERS GEESTEN

VAN

JACOB VAN MAERLANT,

MET

INLEIDING, VARIANTEN VAN HSS., AANTEKENINGEN EN GLOSSARIUM,

OP GEZAG VAN HET STAATSBESTUUR

EN IN NAAM DER KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN,
LETTEREN EN FRAAIE KUNSTEN,

voor de eerste maal uitgegeven door

F.-A. SNELLAERT,

LID DER KONINKLIJKE AKADEMIE VAN BELGIË, ENE.

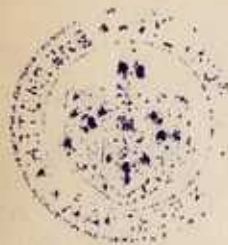
EERSTE DEEL.

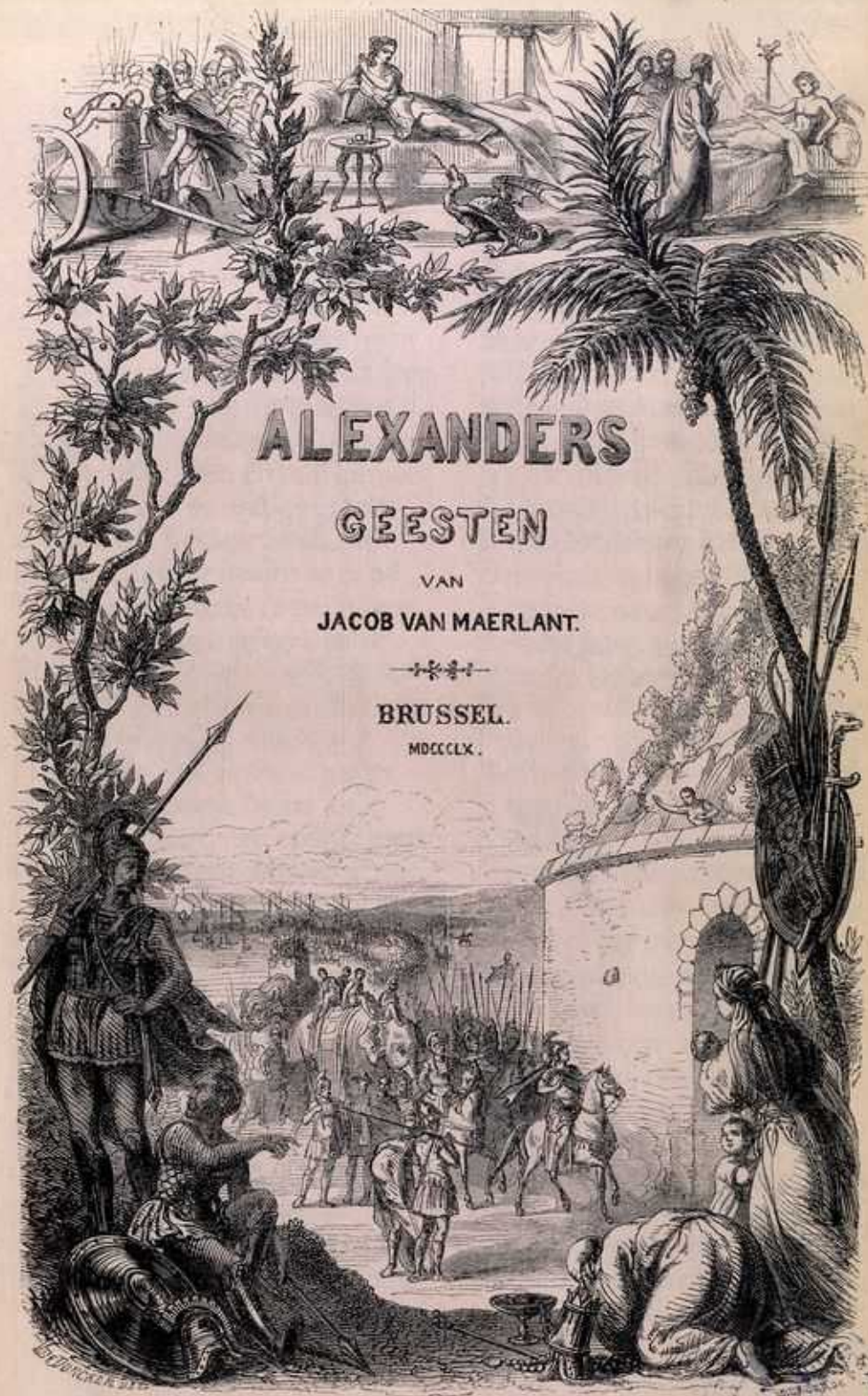
BRUSSEL,

M. HAYEZ, DRUKKER DER KONINKLIJKE AKADEMIE.

1860.

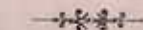

ALEXANDERS

GEESTEN

VAN
JACOB VAN MAERLANT.

BRUSSEL.

MDCCCLX.

Det es costume en
 seden alsemen iet
 newwes in ene
 stede. Gerstwerf
 vertellen hoert
 Some sijn si also verdwert
 Dat sijn lachteren al oest goet
 Ic wane wel dat inde hede doet
 Of dat sijn niet en verstaen
 Some die hede sonder waen
 Die houet sijn en wel geraet
 Seggen dat es wel gemaect
 En geuen hem prijs en lof
 O wet wonder hebbic daer of
 Hoe die werelt es so verkeert
 Want ons die scrifture leert
 Dat got alle dinc machre goet
 Wat oest dan dat de mensche doet
 So seir vergeten alle doget
 Dat ghyt alle merken moget
 Almen he enege doget leert
 Dat hiet immer ten archet leert
 Alse hiet niet te rechte en verstaet
 Seir ontfie ic dusdaen baraet
 A ochtan so willic bestaen
 Dore hare die mi heeft genaen
 Te samen alleranders geesten
 Ans mi god ic saelt volleen
 Al lachteren sijn diet niet en verstaen
 Dat wil ic al te winde slaen
 Al hebbe sijn niet mine wec
 Hoeit dus beginc dat ierste boec
Gode geesten en sagen
 Vintme vele wv bi dagen
 Daer vele wonders staet i bestaen

Maer bouen alle die nu leuen
 En me ontfingen lye
 Sider dat dar ierste wylt
 En die ierste man was gemaect
 Bone was noet so wel geracht
 Noch so honest man va orlogen
 Dat salic wel heir achter rogen
 Alse allerander die grote was
 Alle hystorien waren gedwas
 Daerme af bestreuen heuet
 Hadde allerad al so lage geleuet
 Alse daden ande orloges hede
 Hi hadde gedaen dat noit gestede
 Dat van noyen dars in een wint
 Iegen darmen vanden en vint
 Alle die grote anonture
 Diemen leut van arture
 En van dien ridder walewome
 Sijn heir iegen harde elene
 Karls wylch dars maer em spel
 Iegen dat desen man geuel
 Ettels orloge van den hinnen
 En moethe hier iegen neit gestme
 Want allerander dede ten waren
 So groec dat binnen rry-raen
 Dat hi alle die werelt dwant
 Beide ouer breut en ouer laut
 Ohu sijn heeft mi bracht dar tho
 Dat ic v wille seggen hoe
 Allet al dat bestoet
 Die hystorie si es so goet
 Daromme biddic gode te voren
 En bids he oet alle diet horen
 Dat hi mi gene sellen sijn
 Hoe ic die waerheit niet no min

ALEXANDERS GEESTEN.

DAT IERSTE BOEC.

HE es costume en seide /
Alse men iet neulwes in ene stede
Eerstwerf vertellen hoert /

Some sijn si also verdoert /

5 Dat sijn lachteren / al eest goet :

Ne wane wel dat niderhebe doet /

Ost dat sijn niet en verstaen.

Some die liede / sonder waen /

Die hovesch sijn en wel geraert /

10 Seggen dat es wel gemaect /

En gehen hem pghs en lof.

Goet wonder hebbic daer of /

Hoe die werelt es so verkeert ;

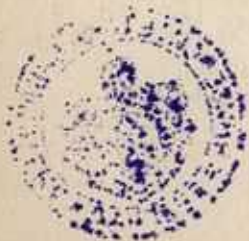
Want ons die Scristure leert /

15 Dat Got alle dine machte goet.

Wat eest dan dat den menschen doet

So sere vergeten alle doget /

D. 1.

- Dat ghijt alle merken moget /
 Als men hen enege doget leert /
 20 Dat hijt emmer ten archsten keert /
 Also hijt niet te rechte en verstaet ?
 Sere ontfie ic dusdaen baraet ;
 Nochtan so willics bestaen
 Doze hare / die mi heeft gebaen /
 25 Te scriben Alexanders geesten.
 Ans mi God / ic saelt volkeesten /
 Al lachteren sijt diet niet en verstaen /
 Dat willic al te winde slaen ;
 Al hebben sjs niet / mine roer.
 30 Hoert / dus begint dat ierste boec.

- Gode geesten en sagen
 Vint men vele nu bi dagen /
 Daer vele wonders staet in bescreven ;
 Maer boven alle die nu leven /
 35 En nie ontfingen sijf /
 Sider dat dat ierste wijs
 En die ierste man was gemaecht /
 Sone was noet so wel geracht /
 Noch so hobesich man van ozlogen /
 40 Dat salic wel heit achter togen /
 Also Alexander die grote was.
 Alle hystozien waren gedwas /
 Daer men af bescreven hebet /
 Hadde Alexander also lange gelebet /
 45 Also haben andze ozloges liebe /
 Hji hadde gebaen dat noit gescebe.
 Dat van Cronen dat maer een wint

- Tegen dat men van desen vint ;
 Alle die grote avonture /
 50 Die men leift van Arture
 En van dien ridder Waleweine /
 Sijn heit iegen harde cleine ;
 Karls wijsch dat maer ein spel
 Tegen dat desen man gebel ;
 55 Ettels ozloge van den Hunen
 En mochte hier iegen neit gestunen ;
 Want Alexander dede / te waren /
 So groet / dat binnen .xxij. iaren
 Dat hji alle die werelt dwanc /
 60 Beide ober bzeit en ober lanc.
 Mijn sijn heeft mi bzaecht dar thoe /
 Dat ic u wille seggen / hoe
 Alexander al dat bestoet.
 Die hystozie si es goet :
 65 Dar omme biddix Gode te hozen /
 En bides hen oec alle diet hozen /
 Dat hi mi geve selken sijn /
 Hoe ic die waerheit / meir no min /
 In dietsce wel bescreven mote ;
 70 Want si es te hozen sote.

Van Cerces, den coninc die wonder dede.

- V**An goeden seden / van ho geslachten /
 En gewelbich oec van machten /
 Was een coninc heit te hozen /
 Die ute Grieken was gebozen /
 75 Die sijn rike in siere gewelt

- Menich scone iaer bejelt.
 Nochtan was hij onderbaen
 Dien van Persen / en hadde ontsaen
 Sijn lant te lene van Darise ;
 80 Dat was een heer van groten pze /
 En hoet man van eerrike.
 Hij stont te stene en al sijn rike
 Dien groten heir van Persi ;
 Want Cerces / die coninc vzi /
 85 Die al Eürophen doze vacht /
 Die hadde die zee met siere cracht
 Harde na doen vullen die helt.
 Doen bede hij vort met siere welt
 Die zee met sceppen overslaen ;
 90 Daer ober hiet hij dat her gaen /
 En bedwanc Gzicken lants /
 Sonder die stat van Atjens.
 Hij hadde albus menich scip.
 Dus stont te gabele die grave Philip
 95 En al Gzeiken menich iaer
 Dien van Perren / dat es waer.
 Heir af lat ic u al bliuen ;
 Ander dine mot ic bescriuen.
 Philip hadde ene scone vzoüwe /
 100 Mer niet en wet ic / oft si hen trouwe
 Heilt ; bedi en eest geen wonder /
 Dat ons vele te ozonder
 Die Alexanders vader was.
 Die vzoüwe heit Olimpias :
 105 Si was scone en vzoet van seden /
 En geraect van hobescheden.

Aristotiles die bescriuet we des edelen conincs Alexanders vader was en sijne moder.

- Aristotiles die segget /
 Daer vele wijsheiden an leget /
 Dat Neptanabus was sijn vader.
 110 Nu hoert hoe dat gheschede allegader :
 Neptanabus hielt sekerlike
 Van Egypten dat conincrike /
 Sonder ozlage en strijt /
 Menich iaer en menegen tijt.
 115 Hi was een groet astronomien /
 Die beste die noit was gesein.
 Coniurament en nigromacie /
 Expzement en toberie /
 Derre conste hi utermaten vele ;
 120 Bedi verzoerch hijt al te spele.
 Alse iemen iegen hen woude strjden /
 Die ghinc allene tien seluen tijden
 In sine heimelike klemenade ;
 Daer sat hi allene te rade.
 125 En water vort hem staende
 In een becken / dat hi waende
 Dat altoes niemen en wisten /
 Daer hadde hi gemaect met listen
 Wessine scepe / wessine liede.
 130 Welstijt dat also geschede /
 Dat menne met scepen soude soeken /
 Soe ghinc hi lesen en bloken /
 En hadde een roede van ebene /

In die gelike van enen dzake.
Dit seggic u in warre sake. »

*Wat die coninginne Olimpias antwerde den coninc
Neptanabus van Egypten lande.*

- D**oen andwaerde die coninginne
190 Met gestabeliken sinne :
« Dzient / hoe wetti dat te hozen /
Dat mi die Goede hebben vercozen
Te dzagene al sels een kint? »
« Dzouwe / » seit hi / « u heeft gemint
195 Amon / die here van Tibia :
Ic ben sijn bode / hi comt hier na
In die gelike van enen dzake. »
« Dzient / » seide si / « hoe gerne ic spzake
Dien groten here / mocht gescein! »
200 « Dzouwe / » seit hi / « gi sulten sien. »
Mettien ghinc Neptanabus
Uter coninginnen hūys
Te siere herbergen / en macte hen saen
Nechte als een dzake was gebaen /
205 En quam gecropen in die zale /
Daer die dzouwe harde wael
En diere waren hen mochten scouwen.
Mettien so neech hie dier dzouwen /
En voer weder danen hi quam.
210 Doen die dzouwe dat vernam
Gelobede si den toberare /
En waende wel dat Amon ware.

*Wat coninc Philip sprac tot Olimpias sijne vrou-
wen, dat si was besweert.*

- M**ettien wart die dzouwe saen
Met Alexander bebaen ;
215 En doen si des wart geluar /
Was si harde sere in bare
Van dien coning / haren here /
Dat hi hare neman soude hare ere.
Neptanabus was al hare raet.
220 « Meester / » spzar si / « na dien dat staet /
So moti mi raet geben.
Men sal mi nemen bleven /
Teerst dat hi di wareit weet /
Hoe dat met mi steet. »
225 « Dzouwe / » seit hi / « sijt te gemake /
Ic sal u quiten van deser sake. »
Enen vogel hi belas /
Die vloech al daer die coninc was /
En vzochte hem in dzoem te hozen /
230 Dat een kint soude sijn gebozen.
Dus was hi metter coninginnen
(Dar toe dwanchene die minne
Van sinen wijs en van Amone).
Doen wart hi dzoove van desen doene /
235 Also hem sijn dzoem wart gespelt.
Hi bzac op al sijn getelt /
En voer te lande wart.
Die coninginne wart herbaert
Als hoerde die nimare /

- 240 Dat hare here comen ware;
Want si scamde haer harde sere.
Doen troestese Philip / die here.
« Vrouw / » seit hi / « en scaemt u neit /
Al es u een deil messceit :
245 Ic weet wel / dat in ulwen sinne
Doet en quam anders mans minne
Dan die mine / al dzachdi kint.
Die Goede hebvent u gesint. »
Dies troeste hare Olimpias.
250 Mer weltijt dat Philip gram was /
Derweit hi haer in sinen syzoken /
Dat si hem trouwe hadde te bzoeken.
Doen claech sijt Neptanabuse /
En bat hem dat hi in haren huse
255 Amone / oft hys hadde stade /
Dz dien coninc comen bade.

*We Neptanabus gelijc enen drake quam in die zale
vor dien coninc Philip en sijnre vrouwen.*

- T**Enen tijde sat die here
Te siere tafelen met groter ere /
En die coninginne oet mede.
260 Doen quam dar ter selber stede
Neptanabus in diere gebare /
Alse ocht Amon selve ware /
In die gelike van enen dzake.
Ic segt u in waree sake /
265 Dat hi was utermaten seone :
Een cam stont als eene crone

- Gewassen boven op sijn hoeft /
Met sinen wispelne hadde hi verdoeft
Alle die in die zale waren.
270 He leide sijn hoeft / sonder sparen /
In dier coninginnen scoet.
Dies hadde hen aller wonder groet.
Doen sciep hi hem / te baren /
In die gelike van enen aren /
275 En bloech ter beinsteren uyt.
Doen syzac die coninc ober luyt :
« Vrouw / ic wil u bozweert mere
Gerne doen goet en ere /
Want ic weet wel dat dit kint
280 Ons van dien Goden es gesint. »

*Wat wonder gesiede coninc Philip tenen tijde doe
hij rijden soude in sinen lande.*

- H**ier na gebeil tenen tijden /
Dat die coninc soude rijden
Terre stede in sijn lant.
Doen quam geblogen al te hant
285 Ene himne op sijn cleet;
Si leider op een ey gereet.
Te hant bloech si haerre verbe.
Dat ey beil neder op die eerde /
En scael bzac en twee.
290 Daer gesceide wonderg mee :
Een dzake quam uyt genen doppe /
En dzaide gelike eenen doppe

Al omme en omme geen eyfcale.
 Hi waende weder keren wale
 295 In dien dop / daer hi uyt quam;
 Maer dat hen die doet benam.
 Die coninc sat en sag al toe.
 Calistonefe dien riep hi doe /
 En bzaechde hem al oppenbare /
 300 Wat daer bi betekent ware.

*We Calistones dien coninc dat wonderlike gefcien-
 nefse bedude van dier hennen.*

« **C**oninc / » fpyac doe Calistones /
 « Ic segge u wat al waer es:
 Dine bzâlve bzaget een hint /
 Dat di van dien Goben es gefint /
 305 Dat dier werelt onneganc
 Sal hebben noch in fijn bedwanc;
 Want dat ey bediet fekerlike
 Die figure van al eertrike /
 Die bzake bediet dat hint /
 310 Datg diebelste beeste dat men bzint.
 Dat hi den dop al omme ghinc /
 Bediet al wozen es coninc
 Dat die werelt fal doz rijden.
 Dat die bzake ten felven tijden
 315 Bleeft doet / alse hi hem pijnde dag
 Te keerne banen hi comen was /
 Bediet dat hi sterben fal /
 Alse hi blant heeft bedwongen al /
 En weder waent keren
 320 Te finen landweert met eren. »

*Van dien teken die gefcieden doe coninc Alexander
 geboren wart.*

Aldus ende hi fine tale.
 Noch hebben wi vernomen wale /
 Dat hi die waerheit dede verstaen.
 Alse Philip hadde al gedaen
 325 Daer hi was omme gebaren /
 Doer hi thug met fiere scaren /
 En vant die bzâlve / der ic af seide /
 Gaende in groete arbeide.
 Nochtan bekmanic mi al dag /
 330 Dat Philip fijn vader was;
 Want men in Machabeus vint
 Dat hi dieg conincs Philippus hint.
 Solinus seget en ander clerke;
 Oec leiften in die heilige kerke;
 335 Aristoteles hi seget nochtan
 Dattene Neptanabus wan.
 So wie hen wan / het es bekint
 Emmer was hi conincs hint;
 Dat hoerbi wel heit te bozen.
 340 Ic segge u hoe hi was gebozen.
 Deg felven dageg dat dat hint
 Wart gebozen / hadde gefint
 Onse Heere tekene vele groet:
 Die eerde bebede en verfoet;
 345 Het donderde en blinde mede;
 Het vele oec regen ter felver ftede;
 Oec vielen van dien hiemele fteine /

- Dat en es logene engene;
 En in Egypten spzac een lam /
 350 Seide een gode die danen quam;
 Op die camere / daer die vrouwe
 Dochde haren groten rouwe /
 Hielden. ij. arme enen strijt.
 Dit was opten selven tijt /
 355 En oec op dien selven dach /
 Dat Olimpias gelach
 Van Alexander / dien hogen man /
 Die de werelt al verwan.

*We coninc Alexander ter scole wart geset doe
 hij .v. iaer out was.*

- D**oen thint boven .v. iaren quam /
 360 En het wijsheit so vele vernam
 Datter scole mochte gaen /
 Deet die vader lieren saen.
 Sijn machtoege was Leonides /
 Sijn meester Aristotiles.
 365 Noit en was beter logicien
 In die werelt noch gestien.
 Oec was hi goet clerc / ter curen /
 Vanden .vij. arten en van naturen.
 Het ghinc ter scole / dat es ware /
 370 Cote dien dat hi out was .xij. iaer.
 Doen bedemen dar na lieren
 Der sterren ganc en hare lieren;
 En die ystorie seget aldus /
 Dattie coninc Neptanabus

- 375 Sijn meester daer af soude wesen /
 En hen van astronomien lesen.
 Si stonden daer die locht was claer.
 Alexander vzaechte Neptanabus daer /
 Ochte wel conste vozen sein
 380 Wat dien lieden soude gescein.
 Hi seide : lai / harde wel.
 Doen stac hine dat hi vel
 Van der rotfen daer hi stont /
 Dat hi nummermeir en wart gesont.
 385 Alexander spzac mettien :
 « Dū connes der liede geluc vozein /
 En vozfages dū neit dit ongebal /
 Dattu soude vallen in den dal ? »
 Mettien liep hi te hem daer neder.
 390 Neptanabus andwerde weder :
 « Wat soe den mensce sal gescein /
 Die in mach hi neit ontfcein.
 Die sterren darent mi verstaen
 (Mochtan en constics neit ontgaen)
 395 Wilen die es menech iaer.
 Alexander spzac : « Eest ware /
 Mochstu dan sijn mijn vader ? »
 Neptanabus hi seide al gader /
 Hoe hi die coninginne bedzoech.
 400 Neit en wiet ic ofte hi loech.
 En mettien so bleef hi doet.
 Die iongelinc hads rouwen groet.
 In siere moder hemnade
 Dzoech hi den man / en riep te raede
 405 Siere moder / en vzaechde haer

Wie sijn rechte vader waer?
 Doen seide si dattene Amon wan.
 « Moder / dit es die selve man / »
 Sprac dat hint / « dit es mijn vader. »
 410 Dus gesceit al tenen gader.

*Dat is wat gesciede doe coninc Daris seinde in
 Grieken om tsijs.*

Tien tijden dat al dese dinc
 Gesciede / was Daris die coninc
 Van Perren en van Meden al gader.
 Arsamus / soe heit sijn vader.
 415 Tien tijden was in errike
 Engeen coninc sijn gelike:
 Van dier werelt wel die helt
 Hadde hi in siere gewelt:
 Gzielen was hem onderdaen /
 420 En gaf hem tsijs / sonder waen;
 Want al Europen onder hem lach.
 Alse Alexander dat versach /
 Dat dies conincs Daris boeden quamen /
 En si tsijs van Gzielen namen /
 425 Hine was olt maer .xij. iaer /
 Dus seget die geeste / dat es waer;
 Want hine hadde aen sinen kin
 Bart no bunt / no meir no min.
 Alse hi sach dat Daris helt
 430 Sijn vaders rike in siere gewelt /
 Sprac hi berre talen gelike /
 Die gi moecht hozen coztelike.

*Wat coninc Alexander seide in sinen moet, doe hi
 hoerde Daris boden tsijs halen.*

« U mach ongeballich hintshede!
 Hoe langhe sal ich op ene stede
 435 Leiden aldu traegen lijf?
 Weltijt sal ic den freytijt /
 Den here van Perren en sine gewelt
 Veriden mogen op een velt?
 Weltijt sal ic met minen swerde /
 440 En met minen snellen perde
 Den bloden Darise en den traegen /
 En sijn volc doch versagen?
 Weltijt sal ic met minen banieren
 Mijn volc verbliden en versieren /
 445 Daer die liebaert in staet /
 En togen mine hintsee daet /
 En op mine biande bliegen?
 Ja en leestinen dat in siere wegen
 Hercules / die starke gygant /
 450 Cle dzaken dode en oec vant?
 Doch bin sterker dan een hint /
 Dat men in siere wegen vint;
 Want ic bin olt doch .xij. iaer.
 Bedi wet ic wel / over waer /
 455 En ontsage ic minen meester niet /
 Die mi slaet / misdade ic iet /
 Ic soude doen also grote daet /
 (Dat segget mi min selves raet)
 Alse Hercules bede;

- 460 Men soude mi niet betien mede /
 Dat ic Neptanabus kint ware. »
 Dit sprac hi / met groten misbaere /
 Alliene tegen sinen sin
 Also dese woerde / no meir no min /
 465 Gelijc alst ware eens libarts ionc /
 Dat sit op synen eersten spzonc /
 En sterke beesten dan siet gaen /
 Die het niet en dar bestaen ;
 Nochtan es hen therte so cone
 470 Het begeret die dinc te doene /
 Al uren en allen dach.
 Abus wast hen / doen hi sach
 Dat Darius in sine gewelt
 Syns vaders rijc al gader helt.

*We Aristotiles coninc Alexander vraechde, doe hi in
 dien gepeijfe was.*

- 475 **M**ettien so quam harde saen
 Syn meester uter cameren gegaen /
 Daer hi in hadde gestudeert /
 En syn kleeß al verteert /
 Dat hij was mager en bleet /
 480 En hi harde wel geleet
 Dien genen die bi nacht waken
 Om wijsheit en goede saken.
 Doen Alexander Maceba
 In bogen sach ontficken so /
 485 En Aristotiles dat versach /
 Vraechde hi wat hen op therte sach.

- Alexander was verbaert /
 En sach te synen meester waert ;
 Syn ogen liet hi nedergaen /
 490 En ghinc voz sinen meester staen /
 En boge ober sine knien /
 En antwoorde hem mettien /
 En seide : « Het es al tenen gader
 Om dat coninc Philip / mijn vader /
 495 So gedaecht es en so out /
 En Darius in synre gewout
 Al gader heeft mijn vaders goet :
 Dit es dat mi dzoen doet. »
 Dit sprac hi / en van groten fere
 500 En mocht hi hen geseggen mere.
 Die tranen liepen hen sciene
 Ober beide sine liere /
 Hine mochts hen onthouden neit.
 Nu hoert wat syn meester riet /
 505 Aristotiles die vzoede.
 Doen hinc sach in desen mode /
 Sprac hi : « Alexander / nu wes cone
 En geraedich in allen doene ;
 Wes man en bescerme dijn sant /
 510 Want du hebes menegen viant ;
 Ic sal di lieren in welker wijs
 Du moges lof en prijs.

*We Aristotiles coninc Alexander leerde lof en prijs
 te beiaene en in eren te leven.*

» **D**oet wat ic di ierst bedide /

- Altoes nem raet an vzoede liede ;
 515 Want als men dine bi raede doet /
 So wert si dicluyl goet.
 Ofsalke hebbe onwert altoes /
 Want si sijn quaet en loes.
 Quade knechte en maect geen heren /
 520 So dat si bi iet mogen beren ;
 Want al es die bieke kleine
 Die gewassen es niet reine /
 Si es wzeet en loept dzielwerf seire
 Van die ribire / die emmermere
 525 Gelopen hebbe en lopen sal /
 Cote dattie werelt inden sal.
 Aldus eest / no min no mere :
 Biden meret dat sere /
 Hi es iegen sinen here sel ;
 530 Bade meng hem / hine bade niet wel ;
 Hi stopt sine ozen iegen beide /
 Want hine wert geen hoerscede.
 Also doet dat aspijs / dat serpent :
 Alst hoert al omtrent
 535 Dedelen / blasen / toveren / varaet
 (Want ment met selsken spelen vaet) /
 So werpert bene oze nederwart /
 En in bander oze steket sinen start ;
 Also stappet beide sine ozen /
 540 Om dat ment niet en sal verdozen.
 Aldus eest biden knecht /
 Als hi gewint hierseaps recht.
 Nochtan salmen elken man
 Ere doen na dien dat hire ran ;

- 545 Al en hadde hi en gein groet goet /
 Es hi hobesch en vzoet /
 Van wat lande dat hi si /
 Al en ware sijn geslachte niet vzi /
 Ware hi geheten van goeden seden /
 550 Men souden eren tallen steden :
 Want sal ic u die waereit tellen /
 Egoet bringt menegen ter herllen /
 En niet vzedzieget so vele liede
 Also groet goet en miede.
 555 Die van seden / niet van goede
 Es vierseirt in sinen mode /
 En die met dogden es verheben /
 Al en mach hi niet veil geben /
 Sijn sin es beter dan gout.
 560 Heir om es beter menech sout
 Gode seden en wijsheit /
 Van grote habe en edelheit ;
 Want die gene es edel allene /
 Die hobesch van seden es en reine.

*We Aristotiles coninc Alexander leerde scepen von-
niffe te wifene.*

- 565 » **D**u scependoem sout wijsen /
 So sie dattu in geinre wijsen
 Doz vzinseap / no doz miede /
 Noch doz gerande liede /
 Noch doz heirseap / noch doz minne.
 570 Ostu bekinnes in dinen sinne /
 Diin bonnisse en make niet onrecht ;

- Want het gesceit nu en echt /
 Dats rechtz vele blibet achter /
 Dat siene kleine miede
 575 Verdomen onnosel liede.
 Weltjt soe die hzerheit comt
 In smenschen / si verdoemt
 Met gerechtegeiden sine docht /
 En verdonkert sine togt /
 580 Si doet enen rechtz vergeten ;
 Alle loefheit doet si weten ;
 Van rechte leert si nemen miede /
 Dat gemene es alre liede.

*Wi hi een iegliken na finen staet genedich wesen
 en dwingen sal.*

- » **A**men lieden do genaden.
 585 Als men di dit wes beraden /
 En doet gerne oft es recht ;
 Dwinget dien overbadegen knecht.
 Doe tsole uten tenten varen /
 En dan besette dine scaren /
 590 En wes sel iegen dinen viant /
 So machstu bescremen blant ;
 Hebestu iet groet wil te done /
 Du salst volbzingen / bistu cone.
 Als dijn volc es wel gescart /
 595 En men dan te stride wart /
 En dijn volc es te ionc /
 Dunct di dat du best te ionc

- Die eerste iofte daer tdoen /
 Nochtan wes blide en coen /
 600 En wes int herte een man /
 En doe dijn wapen an /
 En troeste dijn liede wel /
 Al en mochtstu doen niet el
 Van bidden en bemanen /
 605 En scaren dine banen :
 Het heeft dicke gebzamt den Here /
 Dat hi vacht met beiden sere ;
 Want as een volc es verbart /
 En di scaren ongescaert /
 610 En die herte en hande beven /
 Sien si haren coninc leven /
 En hi si troest met scoenmer tale /
 Sijn si saen genesen wale /
 En hen wasset haren moer /
 615 Si bechten ofte si waren verwoet.

*Aristoles wee hi lierde Alexander wee hi sich in stride
 hebben soude.*

- » **O**chte dine viande blien van di /
 Doze hen allen wes hen bi ;
 Ochte dat selve di gesceit /
 So wese dachterste diere bliet ;
 620 Want als di de blinden sien /
 Si sulen hen scamen dat si blien /
 Sine sulen van onneren
 Sonder di niet mogen lieren.

- Dan merke hoe vele viande
 625 Doer di staen op den lande ;
 En als duse hebes gemerket al /
 En verbaert u niet om tgetal /
 Oft di dunct dat si sijn bloet.
 Emmer da den ersten stoet /
 630 En doe eerst dine wapen an :
 Dan salmen sien oft u best een man /
 En oft u best ten wapen goet /
 En oft u hebes enen heten moet ;
 Dan soustu merken wie di mint /
 635 Als men dien starken strijt beghint.
 Daer sal sijn swart tegen swart /
 En doze sal lopen tegen tpaert /
 Deen seilt sal den anderen vzeken /
 Daer salmen met dien speren steken ;
 640 Cume salmen verwinnen lieden /
 Den anderen zege laten bedieden.
 Oft u dan winnes enege stebe
 Met crachte us met diere bede /
 Dem den scat en gif den heren /
 645 Die di holpen selker eren.
 Ganst die wonden met goede /
 En maect blide die dzove moede.
 Da dien wonden gif dat goet /
 Du machs dien bloden volit ;
 650 Düs machs du dien vzecken saden /
 En oec arme lude beraden.
 Ofti oec gebzert dat goet /
 Emmer was blide in dinen moet.
 Wat du geloefs dat saltu geven /

- 655 Es dattu behouts dijn leven ;
 En alse du moges doe belof /
 So en heffsture genen lachter of ;
 Want miltheit maect die seben goet /
 Si maect dien vzeken wel gemoet /
 660 Si bedect menegen lachter /
 En si dzibet den viant achter :
 Meltheit maect vele mage ;
 Men plechter vele nu bi dage.
 Bestu melde oer dijn vzoet /
 665 Sone heffstu gere besten noet /
 Weder dat es ozloge so vzebe /
 Waer so du best begrepen mede.
 Ofte onsestu dinen viant /
 Hevestu een milde hant /
 670 Dat sijn dalre beste mure
 Die di mach daventure ;
 Want altoes en gene dinc
 En mach bevzeden den vzecken coninc.
 Dat screen den coninc Crassus wele /
 675 Dien men tgout goet in die siele.

*Wie Aristotiles Alexander leerde dat hi hoden sich
 soude van quaden wiven en minnen.*

- » **W**At mach ic bi seggen vozt /
 Oftu dit hebes wel gehoxt :
 Die onsekerheit van dinen lijfve /
 En machti banden quaden wibe ;
 680 Wachte bi van wereliker minnen :
 Wertstu gebaen in dinen sinen /

- Si sal di wel sere tregen/
 Du en salt gere oꝓloge plegen.
 Pleegstu minne en dꝓnkeschap/
 685 Wat sal di dan eenich heerſcap?
 Hoe machstu die werelt winnen?
 Du beſt bedꝓngen in allen ſinnen;
 Dijnſ ſelues ſin hi diſcoꝓdeert/
 Als die de minne binnen verteert;
 690 En dꝓnkeschap dat es een graf/
 Daer alle doget in nemet af:
 Dꝓnkeschap en dulle minne
 Doen ſallieren coene ſinne.
 Tuttel weelden ſelen ſi begeren
 695 Die de werelt willen lieren/
 En die werelt willen dꝓwinghen/
 En rechts plegen in allen dingen.
 Wes gerecht in allen doen/
 En genendich en coene.
 700 Scambi oer van dien ghaden ſaken/
 Duſ mochtstu goeden name maken.
 Hout de wet en ſelbet de quade/
 En weest bꝓoet in allen raede.
 Laet ſinken dinen grammen ſin/
 705 En verſt die wꝓake/ datſ dijn gelwin.
 Peinſe neit langhe om een quaetheit/
 En wꝓes te vergebene gereit.
 Weiffstu al duſdanen wijs/
 So saltu hebben lof en wꝓijs/
 710 En dijn name ſal emmermeit
 In die werelt hebben ere. »

We Aristotiles vort ſprac tote coninc Alexander.

- A**lbus ſprac Aristotiles.
 Noch wan ic dat niemen en es/
 Die volgen woude deſen raede/
 715 Dat hi iet daer ake meſbade.
 Alexander ontheilt oer wel/
 En peinſde dat hi niwet el
 En bade dan dat hi hem riet.
 Mettien hi dien meeſter liet.
 720 Om ere hi al gader dochte/
 En hoe hi blant behouden mochte.
 Wijch was hi altoes in ſinen ſin;
 Hine was verbaert/ no meer no min;
 Int herte wacht hi alle wege;
 725 Hem dochte hi altoes den zege/
 Hem dochte die werelt alomme en omme
 Beſcreven ſtaen in ſinen ſomme.

Welc tijt coninc Alexander ridder wart en wapene droge.

- D**en hi wart ſoe out van dagen/
 Dat hi wapene mochte dꝓagen/
 730 Wart hi ridder in coꝓter tijt.
 Hi hadſ int herte groet delijt/
 Dat hi beſcremen ſoude ſijn lant.
 Int herte was hi een gꝓgant;
 Al en was hi niet out van iaren/
 735 Hi begeerde alſo vele/ te waren/

Te doene als Achilles bede;
 Want hi smoer ter selver stede
 Dat hi op Perceen wilde striden /
 En daer en cozten tijden
 740 Tegen die werelt al gemene.
 Dat was logene enghene.

*Wat gesciede doe coninc Pausonias sine ierste
 vroemheid dede.*

Doen die coninc Pausonias
 (Sine ierste hzomecheit was)
 Olimpiase lachter dede /
 745 En hi oec mede ter selver stede
 Dien coninc Philip sere wonde /
 Dat hi genesen niet en conde /
 Ter selver tijt doen dat gesciede /
 Quam Alexander en hzode die liebe
 750 Mesbaren / en hzaegde wat ware?
 Doen hijt wiste volgde hi naere /
 En hzachte dien vader gebaen.
 Dit was waerheit / sonder waen.
 Die vader sprac: « In wille nemmeer
 755 Nu hzoben om mijn sere;
 Die doet en mach mi neit verbaren /
 Ic laet een kint na mi / te waren /
 Dat sal wzen mine smerte. »
 Metten star hi doz die herte
 760 Pausonias / dat hi bleef doet.
 Dat was hem ene ere groet.
 Daer na in wel cozten stonden

Starf die coninc van dien wonden /
 Die hem gaf Pausonias /
 765 Die daer also verslegen was.

*We out Alexander was doe hi iersten crone droech,
 en wat doe gesciede.*

De stat es in Gzeikin lant /
 Die Cozienten es genant:
 Si was al van Gzeiken thoest
 En die beste stat / des gheloeft.
 770 Hi spien crone die iongelinc /
 Dat was een waerlet dinc.
 Nu hoert wo out was hi van dagen /
 Eer hi crone hebet gedzagen.
 Hi was out .xviij. iaer /
 775 Tettel meer oft min / dat es waer.
 Het was oec in dien wedemaent /
 Also als men die waereit vaent;
 Want dat cozen stont in sine are /
 In die dagen van dien iare
 780 Waren lanc en heet.
 Dus wan ic dat bescreven steet.
 Te desen tijden hzoech hi crone;
 Ene yboriene roede scone
 Hadde hi in sine rechte hant /
 785 Die een sceptere es genant.
 Alle di hzoeden van dien lande
 Stonden bi hem alte hande /
 Die bat consten verhten mit raede
 Van met cracht oft met daede.

- 790 Daer na stonden die ionge barone /
 Die strac waren en cone /
 En milde van haren slagen /
 En wel wapen consten dzagen.
 Aristotiles / die vzoede /
- 795 Sat daer na met siere roede /
 En bi hem saten sine scolieren /
 Die scone waren en gobertieren /
 Geleert waren recht als papelarbe /
 Maer onnutte waren ten swarde.
- 800 Alexander / die ionge coning /
 Sat en mente also dese dinc /
 En boedder sine herte mede.
 Alswas hi cranc in sine lede /
 Int herte was hi een lijbaert /
- 805 Coene / stout en onverbaert ;
 En om dat si hem waren hout /
 Dies was hem sijn herte stout /
 En te mode harde sachte ;
 Dat toende hi buten sine gedachte /
- 810 Dat sijn herte was binnen sier :
 Hem waren roet beide sine lier ,
 En sine ogen en mont
 Stoenden te lachgene tarle stont.
 Vi albus gebaente dinc /
- 815 Note men kinnen dien coninc ;
 Al hadde sine diere gelwaden
 En sine crone doen bestaden /
 Men mochte bi dier gebaere
 Merken wie de coninc ware.

*We veel heren Alexander coes uter finen volke mede
 te vechten.*

- 820 **H**i coes daer ute ionc en ouden /
 Daer hi meede ozlogen woude /
 .LXXXV. hondert heren
 Coes hi uyt met groter eren /
 Die ridbers waren pize goet /
- 825 En alle hadden si enen moet
 Te vechtene en wapene dzagen.
 Mer som waren si wel van dagen /
 Some wel te maeten ionc /
 Some op haren iersten syzonc.
- 830 Dies dar ic wel der waereit lien /
 Soe we soe daer van ere partien
 Conincstabels was / met hoer waer
 Dat hi was out .LXX. iaer.

We menech M. voetganger hi vercoes mede te vechtene.

- D**aer na coes hi there te voet /
- 835 Dier was .xxij.^m / die alle goet
 Waren ten scilde enten swaerde /
 Al en hadden si egene paerde.
 Gysarmen dzogen si en stabe /
 Dar int ozloge es gode have ;
- 840 Beide met slingeren en met bogen
 Const en sijn hare macht wel togen ;
 Si waepent wel te maten.
 Dat men heet westseilse platen

- 845 **H**adden si ane en oec parpoente /
 Die hen stonden wel te poente.
 Helme hadden si en bekenene /
 En selfscotte en quorele.
 Nu es die here wel gescaert /
 En van wapen wel bewaert.

*We dien meester dij boecs wondert dat Alexander
 alle die werelt dwingen woude.*

- 850 **G**od here / hoe mi des wondert /
 Dat si met .xl. dusent en .h.
 Al die werelt willen winnen.
 Nochtan welt men die waerheit kinnen /
 So wast een wonderlike dinc /
 855 Dat so veel volc en een coninc
 Binnen .xij. iaeren alle die lande
 Bedwongen hadden en hare viande.
 Wilt men dan merken dies conincs doget
 En sijn volc en sijn ioget /
 860 En binnen hoe cozten tijden hi dwanc
 Al dier werelt ommeganc /
 Alle die ozlogen diemen vint
 En sijn heerlegen neit een dwint.

We Alexander tot Attenen quam en die stede crech.

- D**ie erste stede die hiere dozste
 865 Setten tegen den edelen wooste /
 Dat was Attenen / die edel stede /

- Die Cycrops ierst maken bede
 Si den raede van Domestone /
 Die beide fier was en cone.
 870 Dit behoerde Macebo /
 En hi was haerde bliede en vzo ;
 Hy pozzet theere metter bart /
 En boer tho Attenen wart ;
 En eer si heen mochten versien /
 875 Oste verweren / oste blien /
 Was Alexander boer bi stede /
 En oec sijn heren mede.
 Domestoen hi riep rade /
 Die hoefche / doen hys hadde stede /
 880 Beide pozzers en clerke.
 Hi spzaki di tale in Panas herke :
 « Si hi heren / wetti dat /
 Dat Cerces boer Attenen sat /
 Die allegader Europen dwanc ?
 885 Nochtan hielden wie / an sinen danc /
 Igen hem bi vaste pozt.
 Selbi werken na mine wozt /
 Wi selen wederstaen dit kint :
 Sijn doen datz recht mer een wint. »
 890 Als Domestoen dit seide albus /
 Doen andwozde hem Encinus.
 Hi scout Domestoen sere /
 Dat hi tegen sinen here
 Wilde houden enegen strijt.
 895 « En es / spzaki hi / en genen tijt
 Goet ozlogen iegen recht.
 Wi hebben geweist nu en rijt

- Sinen bozders onderdaen;
 Noch soe selen wijt ane vaen /
 900 Salmen doen minen raet :
 Ozloge en strijt es immer quaet.
 Cui verliesen wi dese stede ?
 En es niet so goet als lizebe. »
 Hier binnen onderseinden si boden /
 905 En si swozen bi haren goden
 Dat si altoes hem dienen wulden /
 En si anderen here niene hilden.
 Alexander was godertieren /
 En bergaf hen allen sciene
 910 Sinen groten toren moet;
 Want hi was te biddene goet.
 Hi liet bi clerke ter scole gaen /
 En die stat al ongelvaen /
 En die scepe varen uyt en in /
 915 En soeken haer gelwin.

*We coninc Alexander voer Teben die stat quam,
 en destrueerde en wan.*

- A**lse Attenen hem algaber
 Diende / alset sinen vader
 Phillip te vozen hadde gedaen /
 Doen pozzede hi banen harde saen
 920 Te Teben boere die oude pozt.
 Die tongelinge quamen vozt /
 Die pozten sloten si iegen den here :
 Dat scade hem sint harde sere.
 Hadden sine willen ontsaen niet minnen /

- 925 En ober haren here bekinnen
 Sonder wapen met scone tale /
 Als hem hadde betemet wale /
 Si aventuren si waren tien stonden
 Van ozlogen ghijt vonden.
 930 En om dat sine onkwert maecten /
 Wast goet recht dat sine smaecten
 En sine wapene en cracht.
 Men street daer beide nacht en dach.
 Die van Teben waren mesmaect /
 935 En so gewont en so geraect /
 Dat si / behoudelike haren leben /
 Serne hadden bi stat op gegeven :
 Nochtan baeden si gene genaden.
 Die coninc hi was saen veraeden
 940 Wat hier mede hadde te doene.
 Mettien quamen die barone
 Van den lande / en seiden dat /
 Dat daer wonden in die stat
 Die quaeft scalke diemen weet.
 945 Die hadden si die Gzielen leet /
 En dicke hebben si se verslegen /
 En haer stat gehouden der iegen.
 Men hint bescreven aldu :
 Het was een coninc / hiet Abipus /
 950 Die sinen vader ter doet sloech.
 Nochtan was dat niet quaets genoech :
 Siere moder nam hi te wiue /
 En wan bi haren libe
 Cwe twillinge / eer hi starf.
 955 Maer nochtan tere warf

- Doen hijt wijsste / hinc en conste gedogen /
 En stac uyt beide sijn ogen.
 Deen vanden hiet Polimiteg /
 En vander hiet Etiocleg.
 60 Si baden hem dese pozt
 Onderlinge menege mozt /
 En haer ozloge moesten beropen
 Alle die lande van Europen.
 Men leest in romans noch heden /
 965 Dat si onderlinge streden.
 Dese dinc en dese mozt
 Es gesceit in dese pozt.

We coninc Alexander di stat van Teben stoerde en stormde.

- D**oen dit die baroene telden /
 Prinsde Alexander dat sijt ontgelben
 970 Souden die binnen Teben waren /
 En bede tsole ten assaute varen /
 Ene scare van .xiiij. op ozsse /
 En baden der stede grote pozse ;
 Want sine mochtense niet verdziben.
 975 Nochtan deden sire vele bliben.
 Doen quamen die voetgangers sel
 Met taertseken overdeet wiel.
 Doen bzachtmen die euenhogen /
 Daer vele quareken uyt vlozen.
 980 Some was tsole verdeet met seilden /
 Die si boken hare hoeft hilden :
 Aldus ginc men ten mure.

- Daer vant menech quade aventure.
 Met pikten bzaken si die beste.
 985 Die van Teben verlozen die beste :
 Die van wonden ontflein mochten /
 Si scuylden in daer hagedochten.
 Die van Gzielen bzaken die mure /
 En quamen gelopen daer dure ;
 990 Si slozen algader ter doet /
 Jong / out / clene en groet /
 Het was alleens wijs en man.
 Mettein volchde daer an
 Die neulue coninc Alexander /
 995 En met hem noch een ander /
 Heit Cleades / met ere harpe.
 Doen die coninc aldus scarpe
 Alle die van Teben dwanc /
 Sanc hi den coninc desen sanc.

Wat Cleades vor coninc Alexander sanc, doe hi Teben stormde.

- 1000 **G**ewelberch here Alexander /
 Du heeft allene / engeen ander /
 Dien die sterren sijn onderdaen ;
 Si doen ons al dat verstaen /
 Dattu sals hebben haestelike
 1005 Die vier hoke van ertrike.
 Hebestu nu al dat vergeten
 Datti bijn meester leerde weten /
 Aristotiles / die bzoeide /
 Dattu soutz met sachten mode

- 1010 Dine gramscap laten sinken ?
 En woultu niet daromme denken /
 Peinse doch omme dijns meisters wozt.
 War omme woltu dese pozt
 Cestozen albus ?
- 1015 Hier was gebozen Liberbacus /
 Die blant dwanc van Endi :
 Dien eersten wigart plante hi /
 Dien men in Europen sach.
 Die hoke doen oec gewach /
- 1020 Dat Hercules heit oec was gebozen /
 Die was die meiste vele te hozen /
 Dienmen vant in ertrike.
 Ansloen maecte sekerlike
 Desen mure / en al die stede
- 1025 Teestmen dat Cabmus maken bede.
 Derwonnen lieben doet genaden /
 En onberwonnen saltu scaden :
 Dat risse mach neit sijn gestade /
 Daer men verht sonder genade.
- 1030 En oft u enmer tsoke wilg boden /
 Wes genaderch doch dien goden
 En dien kerken van dier pozt. »
 Dus en Cleades sinen wozt.
 Maer die coninc hi geboet /
- 1035 Dat ment al slege te doet.
 Daer na geboet hi dien knechten /
 Dat si die mure souden slecten.
 Doen bede hi berbernen sciene
 Al die stat met griexen viere.

*We die Romen Alexander seinden die roemse crone,
 en wat doe gesiede van Alexander.*

- 1040 **D**oen hi Ceven hadde gebelt /
 En hi blant hadde en sine gelwelt /
 En hem oec was al onderdaen /
 Senden die van Romen saen
 Emulium / haren boede /
- 1045 Ken Alexander / dien erntseken gode /
 En gaben hem die roemse croene :
 Dit was een gifte scoen.
 Die besette Grieken lant /
 En gereide alte hant
- 1050 Cote Ansten sine bart /
 Ce barne te Darise wart.
 Bedie sciet hi sijn here /
 Die bloet waren en van cranker were /
 En die van kleinen namen waren ;
- 1055 Diere wildi al ontbaren /
 En heit si in Grieken bliben /
 Dat si helpen souden den wiuen.
 Selve bede hi scepe laden
 Met wapen en met bieren gelwaden /
- 1060 Seide met dzanke en met spisen /
 Dat altoes in genre wise
 Hem en gebzake op die zee.
 Siere scepe en waren nemmee
 Van .cc.xij. min.
- 1065 Wonder hebbe in minen su /

- Hoe dat hi noit was so cone /
 Dat hi pzonetshe stont te bone
 Met so cranker her cracht
 Tegen al gader Daries macht.
 1070 Doen si die haben begonsten te rumen /
 Dlogen si gelijc ere plumen.
 Die hojne maecten selke geblas /
 Dat wonderlike te hozen was.
 Daer riep menech : Omi ! omach !
 1075 En daer na was groet hantgeslach.
 Hare herte seide hem / te waren /
 Datter lettcl soude ontfaren /
 En van allen groten heren
 Daer lettcl souden keren.

We coninc Alexander tiersten voer int lant van Cilicia.

- 1080 **O** mi / here God / hoe macht sijn /
 Dat elken minse int herte sijn
 Soe soete dunct sijn selbes lant !
 Die brabantson pzijs brabant /
 En die francois vrankerike /
 1085 Die duytsce dat keyserrike ;
 Die bartone pzijs bartanien /
 Die campadise campanien.
 Also mint die vogel dwout /
 Daer hi in heuet groet gewout ;
 1090 Al bademene in een warme mute /
 Mach hi / hi bleget ute.
 Dus pzijs elkerhe sijn lant :

Mach hi / hi bleget ute
 Dus pzijs elkerhe sijn lant
 Maer seide dat hi noit en vant
 A lco groet lant alke buurambacht
 I twaens he d'vheeft gedacht
 D m dat hiere in was geboren
 Heide pzijs herte voren

O mi here god hoe macht sijn
 Dat elken minse int herte sijn
 Soe soete dunct sijn selbes lant
 Die brabantson pzijs brabant
 En die francois vrankerike
 Die duytsce dat keyserrike
 Die bartone pzijs bartanien
 Die campadise campanien
 Also mint die vogel dwout
 Daer hi in heuet groet gewout
 Al bademene in een warme mute

Maer seide dat hi noit en vant
Also groet lant alse Surambacht.

1095 Ic waens hem der bi heeft gebacht /
Om dat hiere in was geboren /
Seidei pzyft hyt te bozen.
Albus so wast bi den Gzielen :
Alsi niet sagen blicken

1100 Dien roec van haers selfs pozt /
Nochtan stoenden si opt boozt /
En sagen weder te lande /
Doz al dat si met genen viande /
Hare onbanx / en waren gebaen.

1105 Maer Alexander / sonder waen /
Die hadde so groten sin tozlogen /
Dat hi altoes met sinen ogen
Te lande wilde keren weder.
Der moder soze leide neder ;

1110 Op sine .ij. suster en achte hi niet /
Die hi allegader achter hem liet.
Hi was die ierste die Ansen sach /
Daer hi op die staven lach /
En die berge van Cilicia.

1115 Die bliscap ghinc hem so na /
En hem was te moede so sochte /
Dat hi cume spzeken mochte.
Hem dochte de zeil te lettcl doen /
En bede sine liede roen.

1120 Doen hem blant so na scein /
Dat een slinger enen steen
Gelwerpen mochte opt lant /

Nam he een speer in sine hant /
 En scoet geen sper dat het stac
 1125 Int sant / en battie erde bzac.
 Doen riepen sine gesellen alle /
 Dat wel geleke goden geballe.
 Men scote die anker buten die bozt /
 En men warg die boten bozt ;
 1130 Men sloech te hant die paulione
 Op een plaetse die was groen ;
 Si maecten een groet geluyt /
 En baden hare wapen uyt ;
 Daer na ghingen si eten saen /
 1135 En daer na wilden si slapen gaen.
 Doen hiet die coninc wachten dat heer
 Met ribbers van groter wer.

*Van eenre wonderliker aventuren die coninc
 Alexander gesciede.*

Die werchter spraken onderlinge
 Om menegerande bingē /
 1140 En cozten haren langen nacht.
 Doen was een ridder daer bedacht
 Van einre avonturen / die hi vertelde
 Van Alexander daer opten velde /
 Die hiem gesciet was te bozen /
 1145 Te dien tijden dat hi bede cozen
 Die coninc Clause van Aterbaen /
 En hi hadden verkwomen saen
 In een pijech spel / daer si waren.

Coztelike daer na / te waren /
 1150 Sende di bzoulve van Endi
 Ene ionser hobesch en bzi /
 So volmaect van allen leden /
 Dat men in dien dage heden
 Niet en bonde haer gelike ;
 1155 So scoen was si sekerlike /
 So wie diese met ogen sacht /
 Hi seide dat onder dien dach
 Engene waer so volmaect ;
 Dar tho was si soe wel geraect /
 1160 Dat si hare botscap wale
 Conste si seggen in griexer tale.
 Alexander hi wart bebaen
 Met haerre minnen / en soudse saen
 Hebben ontsaen tiere amien :
 1165 Hi deedse sinen knapen bzien.
 Als dit Aristotiles aene sacht /
 Mercte hi wat an haer gelacht /
 En onderbant met siere liste /
 (Want hi veel wijsheiden wiste)
 1170 Dat si oit was op gehouden
 Van haerre ioncheit tot haerre ouden
 Met serpēten en met venine.
 Hi deet dien coninc wel in seine /
 En toget hem al oppenbare /
 1175 Dat niemen soe starr en ware /
 Hadde hi met haer te done /
 Hine en ware steendoet eer none.
 Dus waer die coninc doet tien stonden /

- En hadde sijn meester niet onderhouden.
 1180 Dit sprac een toten anderen /
 En ghingen om dat her wandelen /
 Cote dat begonste te bagen.
 Doen die ridderg dat versagen /
 Singhen si in haer tenten slapen /
 1185 En hieten wachten hare knapen.

*We coninc Alexander dlant van Europin gaf te lene
 dien hieren van Grieken en sijn erve.*

- D**ie leelwerke / die nachtegale /
 En ander vogel songhen wale /
 Doen si sagen die dagerat.
 Als Alexander dat verstaet /
 1190 Deert hi op en cleede hem saen.
 So dat hi op was gestaen
 En gecleet / na conincg wijsen /
 Do die sonne begonste te risen /
 Di ghinc uyt dien paulione /
 1195 En met hem menech ridder cone /
 En oec menich coen sariant.
 Di clam op enen berch te hant /
 Daer si Asien mochten sien.
 Di keerde hem omme en sach mettien
 1200 Dat rozen op die campanien /
 En die bosse op die montanien /
 En oec menige pzaiozie /
 En menige stede vzie /
 En menegen wingaert mede.

- 1205 Doen sprac hi ter selber stede :
 « Liebe gesellen / het es genoech /
 Asia es wel min geboech /
 Ic later mi gepait mede ;
 Europin en mijn ersijhebe /
 1210 En blant dat mi liet mijn vader /
 Dat gebic u op algader. »
 Dit sprac hi / en met milder hant
 Gaf hijt dien hieren al te hant /
 En si ontfingent daer te lene.
 1215 Dat en was logen engene.
 Dus onberbaert was sijn sin /
 Dat hi waende sijn gelwin
 Hebben ane blant dat hi woude :
 Di hiet dat ment niet roben en soude.
 1220 Doen vrac men op die paulione /
 En Macedo / die degen cone /
 Vrachte blant in selken sozgen /
 Dat si hem / steden en bozgen /
 Al op gaven sonder strijt.
 1225 Dihg was te merre sijn iolijt /
 Dan hise met crachte hadde bestaen.
 En die hem niene wouden ontsaen /
 Die sloech hi en dwanc so harde /
 Dat hi gerne nam die vaerde.

*We di coninc Alexander uyt Asien trac int lant
 van Frigien.*

- 1230 **A**ls Alexander die Cilicaine

- Hadde bedwongen / so dat sine
 Over haren heren heiliden /
 Debe hi dat her bozwert teliden
 In dat lant van Frigia.
- 1235 Daer leget dat oude Troien na /
 En Troien was daer so bi
 Op een ribere / hiet Santi /
 Die heet in françois Clarente.
 Daer waren wilen die parlimente
- 1240 Tusschen die Grieken en die Troine ;
 Daer waren wilen ridderg sine.
 Albaer vant Alexander / die siere /
 Staende enen ouden popeliere /
 Daer Paris in hadde bescreven
- 1245 Die minne / de di hadde bedreven
 Met Ennoneg / die vrie /
 Die talre eersten was sine amie /
 Eir hi Elenam vercoeg /
 Daer menich sijn lijf om verloeg.
- 1250 Heir beneden was ein dal /
 Daer die werringhe in was al
 Chuyssen Venus ende Pallas
 En Juno / die scoen was.
 Dit was om enen appel goet ;
- 1255 Want daer inne bescreven stoet /
 Dat menne der schoenster geven soude.
 Parh / die dat scheiden woude /
 Gaf Venus dien appel in die hant :
 Daromme was siber al dat lant
- 1260 En Troien gestoert oec al /

- Daer af quam oytg groet ongebal.
 Nu es Troien een cleen dinc ;
 Doch sach wel die coninc /
 Dat wilen niene was cleene ;
- 1265 Want daer lagen so vuele steen /
 Men mocht merken vele te bat /
 Dat wilen was een grote stat.

*We dat coninc Alexander binnen Troyen ghinc en
 besach der heren grave.*

- D**oen Alexander hadde vesein
 Troien / ghinc hi mettien
- 1270 Daer die ridderen van groten prijs
 Lagen begraven in haere wise.
 Op dat gras stont bescreven /
 Hoe dat si waren bleven /
 En hoe dat haer namen waren.
- 1275 Mettien so quam hi gebaren
 Daer hi Achilles graf sach staen.
 Si den litteren kinde hijt saen /
 Die hi aen tgras hebet vonden.
 Dus spzaken die litteren die daer stoenden :
- 1280 « Achilles / die Hector verwan /
 » Leget hier / die edel man /
 » En men schotene neder doet
 » Onder den voet / daer hi was bloet. »
- Doen dat sach die iongelinc /
 1285 Wel behaegde hem dese dinc :

Hi begoet niet melke die erde /
 En wirokede harde werde.
 Doen sprac hi dese tale /
 Die ic mach segghen wale :

*Wat coninc Alexander sprac, doe hi bi Achilles grave
 quam en dat besach.*

- 1290 **E**n edel man / men mach wel prisen
 Dine aventure in elker wijsen.
 Dat Omereus screef die geeste /
 Dat dunet mi die alre meiste.
 Al vermonstu oec sekerlike
 1295 Hectoze / den starcsten van dien rike /
 Hetz meerre ere dat selt een cleerc /
 Alse Omereus was / die selt werc
 Makede van dinen daden.
 Woulde mi God also veraden /
 1300 Dat welctijt soe ic doet bleve
 Sulge een cleerc mine daet bescreve !
 Alle de werelt durenture
 Mine liet geit inde mine cure /
 Al van daer die sonne op gaet
 1305 Tote daer dat si neber gaet /
 En van dien sūden tote dien nozden
 Albaer die werelt mijn es wozen /
 En als ic bin in eertrike
 Einnich pzince geweldelike /
 1310 Also as mer een sonne es ;
 Nochtan ontfie ic mi al des /

- Dat mi nae dit grote gebal
 Een scriber ghebzeken sal.
 Ich were mir des leber wijs /
 1315 Van te warne int paradijs.
 Edele Spieken nu hoert na mi :
 Siet dat u niet leet en si
 Dat u bit luerdet te sūre ;
 Al es si sel die aventure /
 1320 Die altoes niet gestade en blibet /
 Siet dat si u niet en verdzibet.
 Die niet besūrt niet besoot /
 En niet mesdoet niet en doet /
 En na pine comet goet gebal.
 1325 Hoert wat ic u segghen sal /
 Waer bi mijn troest es so goet /
 En wat mich sus verjugen doet.

*We dat coninc Alexander sach een verdoeninge te
 bedwingene alle die werelt.*

- D**oe mijn vader was onlange doet /
 En Spieken was in groter noet /
 1330 En ich die croen hadde ontfien /
 Omtrent middach / sonder waen /
 Tach ic in mine kremenade /
 En was in meingen raede.
 Mine ridders slegen achter bozge ;
 1335 Mer ich was in sulker sozge
 Om dat ic was een nulwe man /
 En wistic doen wat vanghen an /
 Weder zo volgen mine viande

- So bescremen mine lande /
 1340 In wiste wat ierste an vaen.
 Metten quam een claerheit saen ;
 Die nacht teghinc alse een gedwas /
 Daer ic in die camer was /
 En daer ic selve tho gesach /
 1345 So dochte mi wozen dach :
 Ic wane dat licht was van hemelrike.
 Van angste swetic sekerlike.
 Een hemelsch man doch mi daer comen /
 (Mocht ic hem bi olobe nomen)
 1350 Die vzenbe cleder hadde an /
 Die ic genomen niet en can /
 So mengerhande waren si gedaen ;
 Mer dochte mi / sonder waen /
 Dat hi gecleet was al gaere
 1355 Als ocht eens ioden bisscop waer :
 Sine scone waren beleit met golde /
 Also als hijt selven wolde ;
 Een soem van golde dūre en goet
 Beneden omme sijn cleder stoet ;
 1360 Dū die vzoſte hadde .xij. steen /
 Die siet lichten alle gemeinne ;
 Te middelwerden in sijn vzoſt
 Stoent bescreven / dies geloeft /
 Met .iiij. litteren een naem /
 1365 Mer en was mi geen schaem
 Dat ic litteren nien en gelas /
 Bedi dat geen geir en was.
 Ene croen stoent op sijn hohet /

- Eene gouts panghe vzo tsozhoest ;
 1370 Omt haer ghinc hen een soem van goude /
 En hi was grau van scoender oude.
 Aldus was die grote here
 Als ic u segge / noch min noch mere.
 Ic hadde actinghe oppenbaere
 1375 Te vzagene wie dat hi waere /
 En wat hi wolde en wan hi gwaeme /
 En wie dat were sijn naeme.
 Mer hi spzac ierst te mi wart /
 En seide : « Vereide dijn bart /
 1380 Alexander / machlich man /
 En vaere uyt dijn lande van /
 Ic sal di geven in dijn gewout
 Alt solc dat die werelt hout ;
 So waer dattu in eertrike
 1385 Enen sieg in mijn gelike /
 Dat es mijn volc / en doe hem niet. »
 En metten hi van mi seheit ;
 Alle die wege vzo die sale
 Rikende uytermaten waelc.
 1390 Dit es die sake die mi doet
 So blide sijn in minen moet. »
 Dat spzac hi met groter loien /
 Daer hi gelogieirt lach bi Croen.
 Dūg machmen merken wel te vzozen /
 1395 Dat hi van Gode was vercozen
 Prinse te sine van al eertrike ;
 Want hi waſt selve sekerlike /
 Ochť sijn die daer quam /

Doen hi de geweldt af nam.

1400 Dus nemet inde dierste boec.

So weire an naide enen doec
Dan valscher rimen / hi mesdoet;
Want die rime es al goet.

DAT ANDER BOEC.

*Hier geet an dat ander boec, en spreect van coninc
Alexander en van coninc Daris, we si sich onder-
linge onder spraken en streden.*

HEN enbinnen quam die niemare
Do? Darise al oppenbare
Dat Alexander waer int lant /
En hijt aller dwonghe metter hant.

5 Daris was geweldich en rike /
En langhe hadde hi sekerlike
In groter welken en met vreden
Sijn lant ghehouden en sijn steden.
Al was meerre sijn coninclike /

10 En dat gewapent sekerlike /
En oec riker van groten goude /
En oec dat met gewoude
Menech coninc was onderdaen /
En hi oec meer prijs hadde ontsaen /
15 En daer tho ouder was van bagen /
Soe en dochts hem niet wel behagen

- Dat hi te stride moeste riden;
 Want hine plagg in langhen tijden.
 Bedie wilt men die waerheit hozen/
 20 Hi docht's mi luttel hebben te hozen;
 Al was sijn name hoge/
 Sijn herte en wilde geen ozloge.
 Nochtan om dat hi niet en wilde
 Dat ieman sijn seheren hilbe/
 25 Dzeigde hi den coninc oppenbare/
 Om dat hi wesen soude in haer/
 En spzac harde hoge tale/
 Want hi mocht volbzinghen wale/
 En dede int lant ghebeden
 30 Verbart al sinen lieben.
 Seven dūsentich barone/
 Wel gewapent en coen/
 Die besten die tien tijden saten
 Cuyssen der zee en Eufraeten/
 35 Dedde hi met Mennone baren
 Tegen Alexanders scharen.

*Wat Daris Alexander onboet, doe hi in sinen lande
 was en wee smelike worde.*

- A**lse dit volc aldus trat uyt/
 Sende Daris een salugt
 Totte Alexander/ om dat hi wilde
 40 Dat menne ober machtiich hilbe.
 Hi gaf hem selven groten pzyg;
 Want hi spzac in berre wijs:
 « Daris dzeget die hoegste croen

- Boken allen coningen te loene/
 45 En die oec maech es aller gode/
 Hi ontbeit met sinen gode
 Alexander/ sinen knechte/
 Dat hi verbient heeft te rechte.
 Al bistu dapper en ionc/
 50 En spzinc niet enen dollen spzinc/
 En wes te pijnlec niet een twint:
 Du wasses noch/ dū bes een hint.
 Die bzocht die noch niet es ripe/
 Die es quaet gepluct van sinre pipe.
 55 Laet dijne wapen/ dū en bist geen man/
 Met dulleiden baetstuse an/
 En ganc tot dijne moder Olimpias/
 Die selden gerne sūber was.
 Hi es dū die hem niet en scaemt.
 60 Ic sende di datti bat betaemt/
 Dats te dinen behoef een bzeidelkin/
 Dattu mir onderdanech salt sijn
 En en minen dienste bliben/
 Of ich sal dich als een pert bziben.
 65 Ich sinde di mede oec enen stoet/
 Die te dienre kinsheit es goet.
 Enen bigozdel sinde ich dir mede/
 Dattu teringhe tote dierre stede
 hebben moegs en bzoot;
 70 Sone en blijfstu niet van honger doet.
 Bestu so keytj's ende dū
 En ter rierheit so vul/
 En int herte so pzemant
 Dattu liever hees dinen viant

- 75 Van dinen vrient in alle tijt /
 En dū lieber heifſ den ſtrijt
 En ozloge dan vrede /
 So hūere wat ich di ſegge mede :
 Tegen di en ſal geen goet man verchten /
 80 Mer mer quaden verwoeden knechten
 Sal ic di ſo ſere doen blouwen
 Datti ſal dijn leven rouwen /
 En werpen di / na minen waen /
 Daer dū en ſalt ſein ſonne noch maen. »
 85 Duſ nam ende ſijn ſalugt /
 En men laſt al ober lupt.

*Wat Alexander antworde dien boden, di deſe ſmelike
 worde brachten.*

- D**en Alexander dat vernam /
 Wart hi uyter maten gram /
 En en luttelken hi do ſweech.
 90 Doe piſſde hi dat dat gedzeech
 Tuttel goeds hem mochte ſcaden ;
 Doen antwerde hi met ſcaden
 Den herren de dat ſalugt vzochten /
 Want hem ſijn moet begonſt te ſochten.
 95 Alduſ ſpzech he zo dien luden :
 « Vūert / ic ſal uch vāſ bedūden
 Wat betekent uyrſ heren pzeſent.
 Die val eſ runt al omtrent :
 Dat bediet di werelt runt /
 100 Die mijn ſal ſijn in cozter ſtunt.
 Die vzeidel bedūnt dat ich ſal rjden

- Op die Perſen in cozten zijden /
 En dwinghen ſi met minen ſwerde /
 Gelijch oft weren verde.
 105 Wat dit bigurdel bediet /
 Dat en ſal achter bliuen niet :
 Ich ſal haben alle Darijſ ſchat. »
 Doen dede weder ſcriben dat /
 En heincker ſijnen ſegel an /
 110 En ſandet weder den hogen man.
 Den boden gaf hi ſilber en golt /
 En dede hem ere menich vōlt.

*We dat coninc Alexander iegen Mennone ſtreet
 en verwan.*

- L**ietelike na deſer zijt
 Was die bitterlichſte ſtrijt
 115 Tuſſchen Alexander en Mennone.
 Dit was op dien velde grone /
 Op een ribeit / heit Szannike /
 Daer bleef dat gemeinmelike
 Mennone / die edel lantsheirre.
 120 Alexander hadde daer die ere ;
 En Darife kwam die niemere
 Dat Mennoen verſlagen were /
 En al dat hi met hem vzochte.
 Die leide mere dede eim onſachte /
 125 Van eem en van den ridderſ mede.
 Al was he vzohe / nontan he dede
 Als de geim die aventure
 Proben woulde durenture.

- Hi dede sijne lûde comen /
 130 Die men inden strijde sal nomen /
 En gereide sijne bart
 Met haesten 30 Eustraten wart.
 Soe menich edel man was daer /
 Al en seide anders niet dit iaer /
 135 Ich en soude al niet bi namen nomen /
 Ich soude come te voren comen.
 Si quamen daer met groten pzige /
 Die men sal nomen in dien wijsge:
 We here aventuren ghinghen /
 140 Heir en mocht ment niet volginghen.

*We dat coninc Daris sijn volc telde, en we groet
 sijn her was.*

- D**oen Daris 30 Eustraten quam /
 En hi met 30 sein vernam
 Dat daer was so menich schilt /
 En daer so menich schare hilt /
 145 Verheif sere sijn moet.
 Ich waen hi anders nien doet
 Dan hi tsoet zalte metter bart /
 Tiersten dat die dach op vaert /
 Alse wilen Cerces dede /
 150 Doen he verwan meinge stede.
 .XXX. hondert .M. hieren
 Waren da gezalt met eren:
 Nochtan so bleef hoer so veel / hen bochte
 Dat mense niet getellen mochte.
 155 Hi behalst met groter sozgen

Sinen goden / dat sise bozgen
 Moesten iegen dat griex her /
 Dat hi ontsach herde sere.

*We menich .CM. ridder met Mennone voren iegen
 Alexander den coninc.*

- D**at ierste ozlog dat Daris heilt /
 160 Als ic u tiersten hebbe getelt /
 Iegen bi Griexen / bi cone waren /
 Dat was doen hi dede baren
 .D. M. volcs met Mennone /
 Edel ribbers ende cone /
 165 Op Alexander den iongelinc.
 Al wast wonderlike dinc
 Dat daer tien tijden geschiede /
 Dat was mer hi hadde min liede.
 Jonge en out / cleen en groet
 170 Sloech hi al te gader doet /
 En Mennone den heren mede.
 Oec wan hi ter selver stede
 Die rieke bozch / daer Midas
 Wilen coninc op was.
 175 Midas was so doz rike /
 Dat men seide sekerlike
 Soe wat dat hi hadde in de hant
 Dat gulden wart alte hant.
 Gozdia hiet wilen bi zale /
 180 (Dat bint men bescreven wael)
 En nu te tijden hiet si Sardis.

- Dit bint men wel dat waer es.
 In enen hoer van Asia
 Staet si en Europeen na;
 185 Daer comen .ij. zee te samen/
 Die narvel ende oceanus.
 Een stubie / heet Sagnarius/
 Vallet daer in beide die zeen /
 Een hoke daer si moeden een.
 190 Binnen der zalen steit Jupiters kirke /
 Zoet en van starcken ghelwirke :
 Daer binnen so staet Midas wagen /
 Die veel last mochte dzagen.
 Aen dat ioc heinc die vzeimde knop :
 195 Soe meingerhande was sijn loep /
 Datmen niemene en mochte binden /
 Die den knoep mochte ontbinden.
 Het was ober meincich laer
 In die stede bozseit aldaer /
 200 So we den knoep enknochte /
 Dat hem altoes niene ontfochte /
 Hine en soude wel saen dar na
 Heir van al Asia.

*We Alexander dien knoep onknochte, die an Midas
 wagen stoent, en wat bedijt.*

- D**oen Alexander dat hadde verstaen /
 205 Was hi in den wil bebaen
 Dat hi knoep woude ontstriken :
 Mer hi begonder aen te trecken.
 Doen hi sach dat niet en diet /

- « Gesellen / het es al om niet / »
 210 Spzac hi / « in can niet gemicken
 Hoe ic dit soude ontstriken. »
 Dit spzac hi / en trac uyt sijn swert /
 En sneet entwe ter veert /
 En enknochte al bozenture.
 215 Dus bedzoech hi di aventure.
 « Wat dunct u / » spzac hi / « van desen ?
 Asia sal noch mijn wesen. »

*We coninc Alexander int lant van Capadocien quam
 en oec wan.*

- A**ls hi al dat hadde gedaen /
 Doer hi tote Acirien saen /
 220 Dat was een pozten ute vercozen.
 Hi sende sijn boden bozen
 Int lant van Capadocia.
 Al dat volc verre in na
 Singhen willendich in hant /
 225 En gaven op al eire lant.
 Doen si alle bedwongen waren /
 Woude die coninc henen baren
 Tegen Darise mettier haest /
 Daer hi wiste alre naeste.
 230 Hi boer binnen eens dages milen
 .XXX. groter milen;
 Want hi woude dien bloden tyrant
 Scoffieren en winnen blant.
 Hi haeste hem oec te seirre vele /
 235 Want hi wiste harde mele

Dattie rochen nauwe waren /
 Daer hi doz soude moten baren /
 Dat hi Darise daer mochte weren /
 En sijnen volcke sere deren ;
 240 Bedi haesti hem ten slechten lande /
 Daer Daris was en syne viande.

We Daris vander Eufraten voer in Cicilien.

Daris hi was op gestaen
 Ens mergens tydelike also saen /
 Hi geboet ter selber stonde /
 245 Als hi dien dach bekinnen conde /
 Dat men pozzede met der vart
 Cien lande van Cicilien wart.
 Daer was tgeluyt groet uter maten /
 Doen si hoeren van der Eufraten /
 250 Dat een scone ribere was.
 Daer was tgeluyt groet en tgeblas :
 Die berge dochten hem van pinen
 Te stucken bzecken ende dwinen /
 En die steen dochten hem schueren.
 255 Men mochte harde verre hueren
 Van dien hoznen die donringe /
 Van verre hoerdemen dat gedinge.

*We Daris solc gescart was, doen hi tot Cicilen
 wert voere.*

Nu hoert alle gader herwart /
 Hoe dat volc was gescart.

260 Doz alt her voer een wagen /
 Die in casse bzachte gedzagen
 Van finen silber een outaer /
 Ende een vier lach op aldaer /
 Dat volc van Persen aenebede
 265 Ober een groet gottlicheide.
 Dar na quam en wagen goet /
 Daer Jupeters beilde op stoet ;
 Dien trocken .ij. witte perde :
 Hi was gemaect van groter werbe /
 270 Van goude en van dijren stenen.
 Daer na quamen hare cozenen /
 En .xij. manieren volcs gebaren
 Eerlic met haren scaren.
 Daer quamen doz die ander alle
 275 Esolt van die lande van Triball /
 Die soe doz langhe lehen /
 Dat si groter ouder streken :
 Het es daer wet / het es daer not /
 Dat dat hint sla den vader doet
 280 Hine mach ander doet entfaen /
 Men motene te doet met wape slaen.
 .X.^m man so quamen der sceir
 Gebaren van dūdaenre manier
 Op wagene die vergult waren.
 285 Dar na so quamen daer ghebaen
 .XV.^m mans van des conincs nagen /
 Die cleder bzachten ane ghedzgen
 Als sulke alse bzoutmen nu plet /
 Dat mensche daer bi mochte sien
 290 Daer na quam dies conincs wgen /

- Die Daris bzarhte gebzagen :
 Die spzoten scemerden van goude.
 Also als hijt selve woude /
 Si hem stoeden gode bescreven /
 295 Daer hi hem aen hielt al sijn leuen.
 Met goude en met bieren stenen /
 Zeide met groten en met cleenen /
 Was die wagen versiert van binnen
 En van bûten in allen sinnen.
 300 Noben dien wagen / zo waren /
 Was gemaect van goude een aren /
 Die de sonne van hem werde /
 Soe dat si hem niet en berde.
 .j.^m man bozen boz dien coninc.
 305 Dat was een ware dinc.
 Hier schachte waeren silverin /
 Eide ere yseren sijn gûlden.
 Nochtan bede die coninc riden
 .L. man bi sijnre siden /
 310 De alle waren conincs kinder /
 Somme meirre / somme minder.
 Nochtan ghinker daer alle omme
 .XV.^m theinre somme
 Daer voetghengers theinre scharen.
 315 Dat nae so quamen ghebaren
 Die conincs kint en sijn wijs /
 Enliere moder en sijn ionc wijs;
 En lie die alame van dien hobe;
 En a. vzoûwen van groten loe
 320 Quamen op .L. wagen gebaren /
 Die Daris antien waren.

- Gebuerde cnapen alse capone
 Diemen tien tijde spadone /
 Waren der vzoûwen camereren;
 325 Want men plach do deir manieren.
 Eien tijden wast oec sebe /
 Wetijt so die coninc bede
 Van Percen roepen herbart /
 Dat al volchde ter vaert /
 330 Man / wijs quamen en kinder /
 Cinapen / knechte / meer en minder.

*We Daris finen scat na voerde en meneger
 cunne liede.*

- D**aer na quam die schat gebaren
 Op .vij.^e mûlen / te waren /
 En .cc. kemele meede
 335 Bzachten schat op eer leede.
 Ene schare quam te werg dar an /
 Meer da .c. dûsentich man /
 Die schoten en wozen steene.
 Dar na so quamen al ghemeen
 340 En trop van misliken lieden /
 Die ic nieman al en can bedieden :
 Manne warent veelva al /
 Daer af en was geen getal.
 Dat heer maecte sels gestof /
 345 Dat bi sonne verdonkert of /
 Alse ochte die nebel hadde gebarn.
 Dat doetmen ons verwaer verstaen.

*We Alexander Daris na trac, doe hi vloet int lant
Cecilia.*

- D**oe hoere Alexander na /
 En vant dat lant van Cecilia
 350 Verbernt en verergert soe
 Van den volke datter bloe.
 Hi hoere tjo eenre steebe ghereit /
 Dat Cyrus paulioen heet.
 Hi seinde voeren Permenione /
 355 En gheboet hem tje doen
 Dat hi Carchen / die goede steebe /
 Soude houden in vzebe ;
 Want Daris bi Perce
 Heet verbernen die pozte van Carchen.
 360 Heer was seinte Paulus ghebozen /
 Die Goeds apostel was vercozen /
 En heit was sijn vader ghegraven /
 Die rijc was van groter haben.
 Doen bi biande veriaget waren
 365 Quam Alexander na gebaren
 Te Carchen en die gode steebe /
 En alle sijne ribbers mede.
 Doer die stat loept een riviere
 Claer en van goder maniere /
 370 Di Signus heet: na minen waen
 Dat bedijt in dietse een suan.
 Doer eer luitheit / wanic wel /
 Heit si Swaen en nygering om el.
 Men seet dat si nimmer en vzingt

- 375 Waters van al daer si spzingt /
 Van eere geest die eerste aedere /
 Van daer bi ribeire comt al gadere ;
 Ander fonteynen noch ander beke
 So en ballet in eer streke.
 380 Hier wart Macedo gehwaer
 Dat niemen so gheluckech en waer /
 Die sonder lettinghe aventüre
 Hebben mochte altoes ter rure.
 Ongeval ghesceit hem daer /
 385 Daer omme hij hadde groten waer /
 En alle die van Gzeiken tozen /
 Alse ghi nu hier moget hozen.

*We Alexander seec wart, want hi van hitten int
water leep.*

- H**et was int heetste van den iaere /
 En dat cozen stoent in sinen aere /
 390 En en was mer half wedemaent /
 Also affemen die waerheit waent /
 Kecht omtrent middage.
 Oec segge ic u / al sonder sage /
 Dat sant van deem veilde stoef /
 395 En die erde van heeten cloef.
 Alexander was seer verhit /
 En hi sach die Swane wit
 En oec wel te maeten diep.
 Met haesten hi daer inne liep /
 400 En spzanc int water saen /
 Om dat hi hem wilde dwaen.

- Dat water was yter maeten kout /
 En hi was verhit menichsoet.
 Dûs hercoude hi te hant /
 405 Beide dat geest niene vant
 Enege aedere in dien tijden /
 Daer hi toe mochte liden.
 Dûs verloes hi sijne cracht /
 En seech neder in ommacht.
 410 Die riddere si trocken eem uyt /
 En weenden sere ober lûnt :
 Si ghinghen carmen en dinghen ;
 Si repen : « Bloeme van ionghelingen /
 Waer heefste dû dese doet verdient
 415 Cie sterbene onder dijne vrient /
 Sûnder wapen aldûs nagt ?
 Wat ongeval hebestu ghestact !
 Owi ! verbannen aventure /
 Dû bijs teinwerf also sture
 420 Alse enege tygere datmen vint /
 En wandelre dan ren wint /
 En eiseliker dan Cestpoen /
 Die in dier hellen es ghelwoen.
 Daer en es gheen dûbel also vel
 425 Alse dû / dat machmen merken wel.
 Segge / waer omme doestu daen
 Te deser tijt desen man ?
 Cote nu so weerstu alse moder ;
 Waer bi so bestu alse steifmoder ?
 430 Want du hadst beheten desen /
 Dat hi meester soude wesen
 Dander werelt tenen gader.

- Owi ! coninc / liebe vader /
 Waer sal baren greyre schare
 435 Die met di es comen hare ?
 Wi en mogen kieren niet te lande /
 Want si te stoert sijn met vande /
 En alle gader sonder liff neere.
 Hoe solen wi ons setten ter weere /
 440 En sonder dij den strijt bestaen ?
 En nieman werdich / sonder waen /
 Noch en ware oer op al die erde /
 Dat hi na dij coninc werde. »

Wat die aventure sprac iegen die Grieken.

- D**ie aventure hoerde dat /
 445 Daer hi op die erde sat.
 Si heilt in die hant een wiel ;
 Alset keerde een man viel /
 En een ander man wart heere /
 Die derde rike ie lanc so meere
 450 Die vierde was al uyt keythijf
 En bleef onsalich al sijn lijf.
 Si was blint / wan si en sach
 Niet we hi was die onder lach /
 Noch wein si maecte heitre :
 455 Dat es eer doen enimmermeer.
 Si stont op en bespote die Grieken /
 Di sere claegden eren seken /
 En si green met eren monde
 Sotelikke ter selber stonde.
 460 Si schout si dat si waren verbeert /

- En sprac albus ten Gzichten wert :
 » Der lide geclachte es wel dül /
 En groter onweticheden bül /
 Dat si mi dūs fere moien.
- 465 Mi maechys te rechte wernoien
 Dat elc moet volgen synre nature /
 Sonder alliene die aventure.
 Die lide onsegen mi mijn recht :
 Alsic make heere den knecht /
- 470 Van geben si mi groten lof;
 Als ic eem werpen weder of
 Van der eren / dar ic een bzochte /
 Van scheilden si mi oft als ic mochte
 Sijn gestade bi mijnre nature :
- 475 Soen waere mijn name niet aventure /
 Mochte ic altoes gestade bliuen.
 Het es onrecht dat si bziben.
 Beide ic moet sijn ongestade /
 En nu doen bzoem en nu doen schade /
- 480 En nu doen riden en nu doen beten /
 Sal ic aventure heten. »

Wat Alexander sprac doe hi tho hem selven quam.

- D**en sweech si ter selver stont.
 En die coninc roerde sinen mont /
 En begon aedemen doch /
- 485 Mer evel hadde hi van binnen noch;
 Hi sloech op sijn oygen beide
 En sprac met groter serereide :
 » Bedie hebbe dit groete ongehal /

- Dat mi die coninc Darijs sal
- 490 Sonder huer mogen slaen /
 Die heir bi es / sonder waen.
 En et strect mi harde onsein /
 En en mogen niet sissein
 Mi gehelpen in cozten tijden;
- 495 En mijn biant en sal niet biden /
 Hi en sal om mijn ongehal
 Blide sijn en hangent al /
 En slaen mi mijn ridder es of;
 Mer / wet God / ic sal sonder lof
- 500 En sonder eer verslagen werden /
 En oec lighen op der erden
 Onbegraven en bloet /
 En bliuen in ellenden doet.
 Nochtan mocht also wesen /
- 505 Dat mi siscine mochten genesen /
 So woude ic gerne bi raede wirken.
 Ic segt oec / ridder es en clerken /
 Dat ic verchten meer beger
 Tegen Darise en sijn heer /
- 510 Van ic nu doe te desen stonden
 Van minen lide die ghesonden;
 Want al bin ic seic al noch /
 Mocht ic bi minen lide al doch
 Een cozte wile gestaen /
- 515 Darijs mochte / sonder waen /
 Met sinen lieben blien ander wegen /
 En Gzichten sonder verchten iegen. »

*We Permenio waernde Alexander dat Philip sijn
arfiler hem vergeven soude.*

- M**ettien suerech di coninc stille.
Die heren ontfagen dat hi wille /
520 En dat hi oec int herte dochte /
Dat sijn ebel meerren mochte.
Philip hiet sijn susterijn :
Alse hi di opine hadde besien /
Gelobede hi dat hi soude wesen
525 Binnen drien dagen al genesen.
Hem seinde een par letteren do
Sijn ridder Parmenio :
Hi was gebaren een deel dat bozt
Cote Hsoen / der vaster pozt.
530 Hi screef dat hi hen soude versein
Van Philippe / sijnen sisciein /
Dat hine vergeven soude ;
Hem ware geloeft met groten goude /
Dat hi soude hebben sekerlike
535 Paris suster in hulmelike.
Hier af hadde di coninc waer /
En twivelde oft waere waer /
Seide hem gassene op truw groet
Philip / sijn vader / eer hi bleef doet.
540 Tien derden dage bzachte hi poison /
Daer hi hem met waende doen
Genesen / en dat ebel van den coninc klein /
En hiet hem uyt dzinken mettien.
Modelijc dzanc hijt uyt ;

- 545 Mer tierst toende hi hem dat salugt /
Min noch meer dan recht also
Alst hem seinde Parmenio.
En talder eerste dat hijt besach
Wat daer inne bescreven lach /
550 En achte hi een twijnt niet bas /
Alse die onschuldich was ;
Hij antwerde hem metter bart :
« Coninc / en wes niet verbaert /
Laet heir af dijn sozgen sijnken /
555 En wilg dit pusoen uyt dzinken ;
Alst dijn aederen hebben ontsaen /
So macht di in staden staen.
Die mi beloech / her Alexander /
Die heeft v liever dan een ander /
560 Oft hine en getruwt mi niet van desen
Dattu moges bi mi genesen /
Oste hem waer lief dijn schade
Soe dattu geneses spade ;
Want so wie enen onschuldigen man
565 Ene verraedenisse thiet an /
Des sijt seker en gewes /
Dat hi een berreder es ;
Want wie so gerne quaechheit doet /
Hi waent dat nieman en si goet.
570 Albus ballet dat hijt snebet
Die geeng quaets verdient en hebet /
En die quaet hebet gebaen
Laet men dickwile quijt gaen. »
Doen hij seide dese dinc /
575 Geboet hi mede den coninc

Dat hi hen niet en soude ontfien.
 Dat poison gheinc nederwert mettien /
 En di coninc hi genaeg /
 Teersten dat binnen den aederen was.
 580 Te bozen was hi ongedaen;
 Sijne bartue quam hem weder saen.
 Die heren waren alle blijde /
 En quamen besein the strijde
 Philip / diene hadde genesen;
 585 Die si blijde mochten wesen.

*We coninc Alexander, doe hi genesen was, tote
 Yffoen trac.*

Des anderen dages met der sonnen /
 Doen hi den nacht was ontrumen /
 Sat hi op sijne snelle wzen /
 Niet Bucisael / der bester ten
 590 Dat men wiste in eengen tyde.
 Die maecte alle sijne lude blide /
 En dankes sinen goden saen
 Dat hi cracht hadde ontsaen.
 Dat nae dede hi die burge slechten /
 595 Die tegen hem wilden vechten /
 En voer van Carchen tot Yffon waert /
 Dat wale met ketenen was bewart.
 Daer quam tegen hem Permenio /
 Die sijn was harde vzo /
 600 En geleidene in die pozt /
 Die van den pozters was gestoert.
 Die heeren vzaechden een teimen tijden

Der hi woude daer ontbeiden
 Darise en sijne gewelt /
 605 So bozder sueten op dat belt.
 Doen seide hi / het were beter heil
 Stryden in die nautue keel
 Cusehen die roetschin / want si seiden
 Het were alleins daer van hen beiden.
 610 Permenio sprac dat eem dochte /
 Dat men daer dat belopen mochte
 Darise en sijn gewelt
 Daer bukten op dat beide belt.

*We Narbafines tote Cicines een letter feinde om
 Alexander te vergevene.*

Narbafines / die openbaer
 615 In allen doen was mozdenaer
 En groet heere van Ostanie /
 Seinde onder Alexanders partie
 En par litteren tote Cicines /
 Die Alexanders ridder es /
 620 Alto Yffoen in de stede.
 Hi enboet hem Daris vrede /
 Woude hi Alexander nema bleven /
 Oste eenerhsins vergeben;
 Waert dat hijt volbzinghen woude /
 625 Beide van silber en van goude
 Souden si hebben eeren wille.
 Cicines liet lighen stille
 Dat par litteren dat een quam /
 Soe dat die coninc vernam.

- 630 Al en hadde hi genen gere
 Te doen synen gerechten heere /
 Nochtan so was in den stonden
 Dat par litteren over eem bonden /
 En was dat omme geboet.
 635 Dat was onrecht harde groet.

*We Timodes en sine neven quamen tote Daris iegen
 Alexander uyt Grieken.*

- M**ettien quamen alte hant
 Ridderz .n. uyt Grieken lant /
 Timodes en sijne neven /
 Die uyten lande waren verdzeken /
 640 Cote Darise om tsout
 En oer mede om behout /
 Te raden Darise dat hi woude
 Dat hi weder heren soude
 Met synen her te pleinen lande.
 645 En eem ducht wesen scande /
 So rieden eem die Grieken dat /
 Dat hi soude half sijne scat
 Weder senden en half sijne liebe;
 Bedi / ocht also ghesceide
 650 Dat si den helt verlozen al /
 Oft God wilt dat niet sijn en sal!
 Dat Darise volcs teullen blebe /
 Daer hij die mede verdzebe;
 Want het es vrese al bozature
 655 Enz conincs groet en aventure
 Che settene al gader op enen dach.

- Dit es die raet / di sere wach
 Den ridderz di daer hoerden tho :
 Sij rieden haren heer doe
 660 Dat hij die Grieken boden dade.
 Dat weer die loen van selken raede;
 Want si wouden dat gheloven
 Dat si den wouden roven /
 En met penninghen versonen
 665 Iegen Alexander den conen.

*Wat coninc Daris antwerde finen ridderen, doe si hem
 rieden Timodes te dodene.*

- M**er Daris was een soete man /
 Er antwerde den heren van /
 Sijn herte twivelde van den zege:
 « Reen / sprac hij / ghi heren doet enwege /
 670 Ic bin die geen des niet en verstaet /
 Dat ic wisse dat men verstaet
 Goede ribbere en coene /
 Die tho minen paulione
 Comen gevaren om soût.
 675 Ic bin van dagen nu so oût /
 Het were lachter dedic dat. »
 Dus bleven sij quite daer ter stat.
 Mer niet en woude weder heren;
 Want hij scaemde eem der onheeren :
 680 Doch seinde hi weder dat weeste goet
 Van finen scatte metter spoet
 Cote Damas in die stede;
 Mer / na sijne vorder seide /

- Heilt hi daer wijs en kinder /
 685 Beide meerre en minder.
 Selker so was Paris des /
 Wert sijn win oft verles /
 Datmen te wige soude gaen.
 Ciersten datmen sege die sonne op staen /
 690 Hi clam op enen berch grone /
 Cer middelt onder die pauwelione /
 Daer een lauter boem op stoent
 Wel gewassen ende ront ;
 Oer so es gedaen sijn nature /
 695 Al boerre sij die erde durrenture /
 Weder dat es heet of cout /
 Dat hij altoes syne lover behout.
 Oer stoende daer menich blomestijn /
 En ter lichter sijden sijn
 700 Tiep een ribeir ober dat sant /
 Het was die scoenste diemen vant.
 Heir stont Paris en besach
 Al dat volc dat onder eem lach.
 So goetlyc was hi gedaen /
 705 Dat men eem / sonder waen /
 Gerne soude wesen bzient /
 Al en hadde hijs anders niet verdient.
 Hij heit dat volc steden te vozen /
 En sine tale hozen.

*Wee smelic dat Paris van Alexander sprac tote dien
 heren van Perci.*

710 **E** Wel heren van Perci /

- Die beste wigante die syt dij
 Van der werelt uythercozen ;
 Ghi sijt van den goeden gebozen /
 En van den ouden Beluse comen :
 715 Dat es noch wael cont u somen.
 Hij verdiende in die ertse melde /
 Dat na eem dat ierste veelde
 Was gemaect dat ye gewas :
 Daer bi so verdiende hi das /
 720 Dat hi ierst van ertrike
 Wat behoert te hemelrike.
 Ghi heren en sijt niet verbeert /
 Dit ozloge en es niet wert
 Datment heit enech wijch ;
 725 Want die knechte die willen pziich
 Houden iegen sinen here /
 Mi dunct dat hi vermoet es fere :
 Et en es geen strijt / mer het es wzake.
 Also als gebelt die sake
 730 Dat die here sinen knecht
 Bluwet en voert / na sijn recht /
 En sijnz selfs lant bescremt /
 Ic wane die keytijf mene geshermet.
 Die quade bastart / om die dinc
 735 Dat hi es wozen coninc /
 Hi waent merden sekerlike
 Heere van al ertrike :
 Dat reet eem die ionghe toget.
 Ic waen dat ghi wel merken moget /
 740 Dat onbersein ende sonder raet
 Alre hande dincje dicwile bestaet.

- Eem meer lieber meer hi doet /
 Dan hi eem op gebe doer die noet ;
 En al nu so eest hoeflen loes
 745 Dat hi so menigen man verloes
 Tegen Mennone op die grannike /
 Daer menech man bleef iammerlike.
 Wach arme! dat quade knechte
 Houden wanen eere gerechte /
 750 Die allewege arm waeren en keytjff /
 Tegen heren die alle eer lijf
 Hebben gehat wilschen gewoht!
 En mi dient silber en gout.
 Alexander / woe gerne ic wiste
 755 Bij wat dubel oft bi wat listen
 Winnen weens dat coninrike /
 Dat Cyrus wan gewelldenlike /
 Die dat lant van Libien verwan /
 Cresus / den riken man /
 760 Die die rijste was te bozen
 Die noch ye was ghebozen /
 En Baltasar van Babilone /
 En daer tjo alder heren crone /
 Die tjo dein tijden coninc waeren.
 765 Al es hij te hemel gebaren /
 Noch hebbe ic sijne aventure
 En sijn geluc al durenture.
 Noch segic een ander sake /
 Dies gij moget sijn te gemake :
 770 Wie sijn van dier gnganten geslachte /
 Die alle waeren van groter cracht /
 En die dien toern van Babilone /

- Die noch es hoge en scone /
 Ierst werf van tijgelen hoochten /
 775 En die iegen die goeden hoochten.
 Bedi bidde ic u dat gij doet
 U bozders en ulven moet /
 En dat ghij doet al sulke were /
 Dat ghij hebt lof en ere.
 780 Sal een keytjff / een incomelinc
 Oec herdziben ulven coninc /
 En houden alwer bozder erben?
 Oec sultgier al om sterben /
 Alst so gebelt / dat niet en sal.
 785 Of Got wilt en goet gebal
 Dat ymen blie den griexen knechten /
 Oft gij boz mi niet en willet bechten /
 Hji piese doch om sijn wijs
 En om sijn kinden en om sijn lijf /
 790 Dat hi beliesen sal in den sterjt.
 En dan so eest bechtens tijt.
 Nochtan weet ic wale allewege /
 Dat wi solen hebben den sege;
 Want ic in minen dzome sach /
 795 Daer ic op minen bedde lach /
 Bernen bi griexe paulione /
 En den keytjff Dulcone
 Geleet na babylonsche wise:
 Hi boze in die pozt van Pise;
 800 Daerna hoochtmen mi gebaen.
 Doen vergijnc mijn dzoem wel saen.
 Wat hulpt dat ic u veil seide?
 Ic swert u bi gotligheide

Vander sonnen / die wi u wiſen /
 805 Die wi bi ozlobe laten riſen
 Int einde van onsen conincrike:
 Die blien / solen ewenlike
 Verdzehen wesen van den lande /
 Gelyc dat waren onse viande. »

*We een meſſelier quam tole Daris en ſeechde dat
 Alexander gevlouwen were.*

810 **D**en hij ſtoent in deſe tale /
 Quam gelopen in den dale
 Een meſſelgier met eenre mare /
 En ſeide dat Alexander waer
 Gebulwen / en ghinc dalen
 815 Ober verch en buſchalen /
 En hij ter zewert weer gebloen.
 Hij was ſo blijde hine wiſt wat doen
 Van vzeuden / doen hi hoerde die tale.
 Ober verch en ober dale /
 820 En ober verch en ober ſteene
 Ghinc dat ſole blein algemene
 Algader dien dach en die nacht.
 Dieſ waren ſi qualer bedacht
 Om dat ſi ſolen achter lopen /
 825 Dat ſi ſeer ſolen beropen;
 Want Alexander en hadde geen vzuicht
 Dan om dieſ conincs Daris vlucht.
 Al had hij den coze alſo /
 Weder hij lieber hadde dat hij vlo /
 830 En hine verlonne in ſulker wijs /

Soe dat hij ſoude hebben den vzijs /
 En al werende eer lijs verleiſen /
 Hine en ſoude wat weten leiſen;
 Want hij ſoude eem ommermeer
 835 Darna ſcamen van der oneer.

*We na dat Daris Alexander gevolcht was, doen hi
 vernam dat Alexander gevlouwen was.*

Alſo na waren ſi nu comen
 Daris ſcharen / dat ſi vernamen
 Varen in die diepe dale;
 Men mochte ſy beſiennen wale
 840 Si dien bliken van den goude /
 En die ſtavinghe van der moude
 Verbunkerde dier ſonnen op ganc /
 Dat avent ſcheen / ſonder wanc.
 Op enen tozen leiſe een ſeriant.
 845 Hij reip in Vſſon altehant /
 Dat Daris queme en al ſijn her /
 En men vatte veinc te wer.
 Cume gelufde Alexander /
 Des blijder was dan een ander /
 850 En ſere langde na den luige.
 Hij riep: « Wapent u te vziſe. »
 Hij was die eerſte di uyt trat /
 En oer die den eerſten ſtat.
 Hem volchde menich ſchoen ſeriant /
 855 Helm op hoet / ſchat in die hant.
 Du laet ſein wat ſi ſolen doen /
 Die men ſeide ſi waren gebloen.

*Wat Daris volc fachte, doe coninc Alexander him
ontmote te wederstaen.*

Den dat volc sach dat sij daer waren
Alexander in die sijne scharen /
860 Wale gewapent voer sijn ogen /
Doe wisten si wael si waren bedrogen.
Men riep daer : helpe ! in meinger tale /
Men mocht's niet verstaen wale.
Daris schaerbe anderwerf dat her /
865 En sette dat volc ter wer.
Hij hadde in sijnen sin gedacht /
Oec mocht hij hebben volbzacht /
Dat hi die Grieken voer en achten
Soude hebben beringt met crachten.
870 Hebbe hijt gedaen / het meer eem goet ;
Mer die aventure / die immer doet
Den starken bezien / den cranken staen /
Die en liets eem niet ontgaen.

We dat coninc Alexanders volc gescart was iegen Daris.

Dus stoonden die Grieken wael gescart
875 Op enen berch / al onverbart.
Alexander satte eem ter wer /
Voer alle gader dat ander her
Een schare van luden te voet /
Die ten wapen waren goet.
880 Sijn her was in tme gescart ;
Die rechte sijde die belwart

Richano / Permenion's sone /
Die alre eren was gekroon.
Herto sijn voeder was daer mede /
885 En Choloemeus / die wonder dede /
Meleagar en Perdicus /
Clitus en oec Amictas ;
Dit waren alle ridder van yse /
Elt / na conincstabels wise /
890 Van eere partien elt leits man.
Ane die lichter sijde daer an
Was leitsman Permenio /
Die der oplogen was wael voer ;
En aen die selve sijde so was
895 Sijn soen / mij her Philotas /
Craterus en Antigonus /
Cenos en Eumenius.
En Alexander / die coninc was en blijde /
Hij was in die ander sijde /
900 Met enen helm van goude roet ;
Sijn sper was starc en groet /
Ende wael gewapent ober al /
En hi sat op sijn Bucfal.
Aen die sijde heilt bi eem dor
905 Alder naest Eufecioe /
Die die schoenste was als te voer /
En sijn gesellen uyt hercozen.
Voer dat volc voer Alexander / die fier /
Blakende met sijne baniere.
910 Den hogen lieden dat hi fere
Te bechtene doech der werelt ere.
Hi makede sinen lieden moet :

Den vzecken man geloesde hi gaet /
 Eigen lieden geloesde hi
 915 Dat hi si soude maken vze /
 Die tragen wincte hi met den vingeren
 En hiet si wierpen met den slingren.
 Hi sprac : « Hoert na mi dese tale /
 Eer ghi gaet banden berge te dale.

*We dat coninc Alexander sijn vole an sprac, en herte
 en moet gaf.*

920 » **E**del heren / nu sijt con ;
 Heden hebbs wael te done /
 Ghi soelt dat volc van extrike
 Dwinghen saen wael coztelike.
 Siet heer den dach / der u op sal
 925 Die aventure vergelden al
 Den sege den si u beheit.
 Dit goet es ulve en twifelt niet :
 Dat tonet si u wael te bozen /
 Doen si u Leven liet te stozen /
 930 En gi Athenen hadt so verbaert /
 Dat het al beigen wart.
 Siebi nu dese liede staen ?
 Sij sijnt als wibe alle gedaen :
 Si blicken van goude so sere !
 935 Si hebben hoep veel meer
 Om roef dan om verminnen.
 Men salt hân doen bekennen
 Dat onse swert wael gout bijten entwe ;

Si kunen vzeigen en nummee ;
 940 Si sijn der weelden so gewoene /
 Dat sij en durren gene sone
 Houden legen die scarpe swerde.
 Dopte mense enelwerf met den garde
 In den ruche of in den bugt /
 945 Ober bugsch en ober ruc
 Solen si blien met alder cracht ;
 Daer sal men merken ulve macht /
 En ghi mint mi harbe.
 Daermen vziect di plompe swarbe /
 950 Daermen schoert die bokelaren /
 Daer sal ic wael besein di scharen /
 Die mi van herten goeds onnen.
 Derwint tsole / het es verwonnen.
 Die sijn vianten leven spart /
 955 Hi hebet sijn selves lijf onwart :
 In striden salmen nieman sparen /
 En si oft si verwonnen waeren.
 Gotsat hebbe die trage hant /
 Die blode becht als een gngant /
 960 Als hi niet en mach entullen ;
 Dan sal den conen niet gesien. »

*We coninc Alexander sinre vole vertelde wat hoemoets
 di Percen den Grieken vortyts deden.*

» **D**ie van Percien hebben duchen
 Die Grieken geslagen te stucken /
 En oec menich onrecht gedaen /

- 965 Beide vercocht en gebaen.
 Dunket u wesen genoeg?
 Neent/het es groet ongeboech
 Dattie kindere dat veropen/
 Dat eere bozders hebben belopen.
- 970 Alle die liede/sonder waen/
 Solent veropen die hier staen
 Dat onrecht/dat op European
 Dickwile es belopen.
 Moders en Daris/die hier staet/
- 975 Solen veropen Cerces daet/
 Die Gzicken groten beden/
 Dat solen waken mi hier ter steden
 Op meer volcs dan ghi hier siet;
 Want dusbele en genoget mi niet.
- 980 Vecht als ic doe om pych/
 Deelt met mi den starken wjch;
 Ic laet u dat goet bliuen allene/
 Want ic en wille dinche engene
 Van den name van dier daet. »
- 985 Dit sprac hi/en metter vaert
 Noepte hi Bucifalle metten spozen;
 Het licht hem achter en bozen/
 En di scharen begonsten naken/
 So dat si hen onderstaken.
- 990 Mer eer ic tesse van emans cracht/
 Wie daer bloe ocht me daer vacht/
 Sal ic u wijs maken dag/
 Me Daris schilt getieken was.

*We coninc Daris schilt gewapent was, die hi plach
 te vorene.*

Daris wapen waren goet;

- 995 Mer dat aen den schilde stoet/
 Dat was een hystozie lanc:
 Diet hozen wille hebbe banc.
 Sijn schilt heinc aen enen wagen/
 Want geen man en mochten dzagen;
- 1000 Hi was gulden goet ter curen;
 Hij hadde .vij. coverturen;
 Gebeilt was hij in dze quartieren:
 Boven stoenden in eerre manieren
 Daris bozders harde schaen/
- 1005 Die gygante van Babylone/
 En me Memfroet/die gygant/
 Dat in synen rade vant
 Datmen enen tozen soude maken/
 Die tot den hemel soude geraen/
- 1010 Om die dilubie daer naer
 Nummermeer en dede vaer.
 Also stont daer Caynis geslachte/
 We dat daer den hogen wachte:
 Doen en wout Got niet gedogen/
- 1015 En quam sijne cracht daer togen/
 En verkeerde eer sprake.
 Om albus gedane sake
 Bleif di tozen te maken bozt.
 Daer af stont nu die pozt/
- 1020 Die es geheten Babylone.

- Al dit stont bescreven schoen
 Int oberste quartier van den schilde/
 Also alst die here wilde.
 Int ander stoent mee
 1025 We die coninc van Caldee/
 Nabugodonosor die rike/
 Met groten her geweldentlike
 Te Iherusalem wert voeren/
 En we hi daer vrac meingen tozen/
 1030 En we die coninc vacht den zege
 Tegen die Noeden allewege.
 Daer stont bescreven we dat was
 Gebanghen di coninc Cedicias/
 En oec mede daer met hem
 1035 Al dat volc van Iherusalem/
 En die coninc oec geblijnt/
 En in den kerker gesint.
 Sijn twe kinder waren met lede
 Doz sijn ogen entjohet dede/
 1040 En Goedg herke intie mure/
 En al die huus gesticht aldure;
 En oec nam hi ons Heren vate
 En voerde si sijne strate/
 En diender sijn afgoebe mede/
 1045 Daer hi groet quaet aen dede.
 Cedicias verloeg die crone/
 En bleef gebaen in Babilone/
 En die Noeden mede aldaer
 Al durenture .lxx. iaer.
 1050 Nochtan leit hi te scriben bliben
 Een hystorie / die ic sal scriben /

- We Nabugodonosor sach
 In sinen dzoem ende sach
 Een beelde groet hoz eem staen /
 1055 Det wonderlike was gedaen:
 Sijn hobet was gulden roet/
 En die schouderen in die arme groet
 Waren silberen alle claer;
 Die buge was coperen / datz waer/
 1060 Hseren waren sijne bein/
 Dat en es logene engein;
 Van erden waren die voete sijn/
 En gemanc oec silberijn.
 Dus sach die coninc al te hant/
 1065 Wedaneluys dat sonder hant
 Een keysselken gehouden wart
 Ute enen verge / dat metter bart
 Seent beelde aen sinen voet smeet:
 Het vel ter neder al gereet/
 1070 En vert te niwete alse gestof.

*We Daniel beduyt enen droom, den Nabugodonosor
sach in sinen slape.*

- D Aneel hi spzect heer of/
 Want hi bedide disen dzoem.
 « Coninc / spzac hi / nu nemet goem.
 Dat beelde betekent di :
 1075 Du bist selbe / coninc vzi/
 Dat gulden beelde / dat du sages
 Daer du in dijnen dzoem lages;
 Die silberen schouderen met den armen

- Bediet dat dijn rike sal armen
 1080 En cranken van gewonde /
 Also veel alst selver es beneden goude.
 Oer salt sijn gebeest entwien /
 Dat en es logene engeen ;
 Het solen hebben die Partien
 1085 En oer mede die Medeen.
 Die buyt / die coperen was al /
 Dat es dat in Gzielen sal
 Een coninc werden / en sal verstaen
 Perren en Meden / en sal dat rike ontsaen.
 1090 Die been van pieren bedit
 Dat roemsche rijt / en anders niet :
 Gelitche wijst dat hser verluint
 Alle spise die men vint /
 So sal verwinnen dat roemsche rike
 1095 Al dat volc van ertrike.
 Dat die voete waren bazen van erden /
 Betekent dat dat na sal werden
 Die werelt quaet en ongetrouwe.
 Darna sal ene hzoutwe
 1100 Sonder man een hint ontsaen :
 Dat bediet / sonder waen /
 Dat keyfelkin dat du sages
 In dinen dzoem / daer du lages. »

*Noch beduyt Daniel enen anderen droem van
 Nabugodonosor.*

- D**ec liet hi achter enen dzoem /
 1105 We dat hi sach enen boem

- Nabugodonosor die rike /
 En hzode van hemelrike
 Dat men dien soude houwen upte
 Eenne stimme ropen ober luyt /
 1110 En men die hzotele niene soude sniden /
 Cote dien dage dat .vij. tiden
 Verkeert waren op den boem.
 Daniel bedide eem den dzoem :
 Hi seide dat hi die boem ware /
 1115 Om dat Gode hi hadde ommare /
 En hi selve ware so sot
 Dat hi waende wesen God.
 Bedi / so seide hi / ober waer
 Dat hi soude .vij. iater
 1120 Als een beeste eten daer uyt
 Seide garst en crupt /
 En in enen offe sijn verkeert /
 Cote dien tiden dat hi des were geleert
 Dat doch ware een ander God /
 1125 Die ober al heeft sijn gebot.
 Dit was dien coninc al gescheit /
 Nochtan en wast daer bescreven niet.
 Sint dzoerch hi weder crone /
 En was coninc in Babylone /
 1130 Als hi te hzen hadde gedaen ;
 Hi bede sinen sone vaen.
 Te dien tiden was int rike
 Dat hi was beesten gelike.
 Dat na doe hi doet was bleven /
 1135 Wart sijn sone daer verheven.
 Doen bede hi in corten tiden

- Sinen vader in twee suiden /
 In kleinen stukken al te gader.
 Aldus begade hi sinen vader /
 1140 En gaf elc stukke enen gure /
 En leit si enwege vlegen sciene /
 Om dat hi ontfach dat hi verresen
 Van gode te lide soude weder wesen /
 En eem dat rike soude ontgaen.
 1145 Dat was waerheit / sonder waen.
 Also nam Nabugodonosor einde /
 Om dat hi Gode niet en kende.
 Aldus en in deser manieren
 Waren gemaect die oberste quartieren.
 1150 Mer het was des conincs lachter /
 Dat dit was gelaten achter.

Wie Daris in dien voete van den schilde gewaepent was.

- I**n dien voet oec van den schilde
 Stoent bescreven / als men wilde /
 De Daris dat rike van Meden wan
 1155 Met Cyrus / den riken man.
 Balthasar sat daer gescreven /
 Die tien tiden coninc was bleven
 Van Nabugodonosors geslachte /
 Die luttel op Gode achte.
 1160 Hi maecte to enen tide feeſte
 (Aldus leest ment in die geeste);
 Metten vaten deinde men heem /
 Die Nabugodonosor te Iherusalem
 In die heilige kerke nam :

- 1165 Dar omme was God op eem gram.
 Daer hi sat met sinen wiben /
 En sine feeſte soude wiben /
 Quam een hant van hemelrike:
 Denmeer en sach men sekerlike.
 1170 Si screef dize wozt / en met dien
 En mocht menſe meer gesein:
 Mer nieman van sinen lieden
 En mocht gelesen noch bediben.

*Wat Daniel die prophete fachte tote coninc Alexander
 en ſcalt omme sine sonden.*

- D**en was gehalt Daniel
 1175 Die prophete / en laſt wel.
 Dit waren die wozt / sijts gelues:
 Mane..... Cegel..... Fares.
 « Coninc / seide oec Daniel /
 Ja en weſtu dat selve wel /
 1180 Dat dat rike algader
 Nabugodonosor / dinen onderbader /
 God gaf / en hijſ niet en kinde:
 Darom wart hi gelyc den kinde
 .D.N. iaer al omtrent.
 1185 Dit heſtu selve wale bekent;
 Nochtan en ſchulweſtu gene sonden
 Doer enege diſc in allen stonden.
 Oec en woutu niet laten /
 Du en doeſ di dienen met vaten /
 1190 Die dijn onderbader nam.
 Dar omme es God op di gram /

- En hebet di al dit geseint /
 Daer mede du saen sals sijn gescheint.
 Mane dat bediet getal :
 1195 Dyn rike es getellet al /
 En het hebet te veel gouts ;
 Du sals verliesen dat du houts.
 Cegel dat bediet gewichte :
 Du salt dijn goet verliesen lichte.
 1200 Fareg bediet bescheit :
 Di sal saen gheschein groet leit ;
 Thjs en rike dat sal bede
 Van di scheden met groten leide ;
 Cyrus van Perrien en Darius van Meden
 1205 Solen die stat winnen noch heden. »
 Dit sprac hi / en binnen der nacht
 Wart gebaen met groter cracht
 Babylonie / die goede stede /
 En Baltasar verflaghen mede.
 1210 Die twe coningen verwonnense scheit :
 Si baden hun ontleiden die riebiere /
 En nam anderen loep dan si plach
 Te hozen ober meingen dach ;
 En doz die gaete van den mure /
 1215 Daer dat water plach te lopen dure /
 Quam gelopen en met crachte
 Dat holt / en van die pozte bi nachte ;
 En Cyrus liet in Babylone
 Darius van Meden dzagen croene.
 1220 Dit en was Darius niet / God weet /
 Die iegen Alexander street.

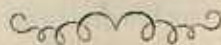
We die scilt gestalt was om dien rant en bescreven.

- A**omtrent den rant
 Stoent bescreven wie die wigant
 Cyrus meingen sege vacht /
 1225 Hi van Libien / met sijnre cracht /
 En al die grote rjcheit mede /
 Die Cresus hadde in meinge stede /
 Die die aller rjchte was te hozen
 Die noch noit was gebazen.
 1230 Nochtan doz al dat hi verwan
 So menich lant / so meingen man /
 Die coninginne Chamaris
 Si en achte oec niet al dijs /
 En mogende wijs en vermeten /
 1235 En was hzouwe van den Messageten
 En oec van der magden lant /
 Dat Amasomen es genant.
 Si vinc Cyrus / den edelen degen /
 En heet eem dat huet af geslegen /
 1240 En warpt met groten overmode
 In een cupe vol van bloede.
 Si seide : « Du begereg strijt /
 Al bestu es sat / et es wael tijt. »
 Aldus was geen schilt gebaen /
 1245 Als gi moegt hozen en verstaen.
 Dat ander boec nemt hier einde.
 Nu hoert van den groten genenbe /
 Dat Alexander daer geschiede
 Doz des conincs Darius liede.

*Dit es een lere we dat wie die werelt niet te fere
minnen en solen.*

- 1250 **D** God / Here / we mogen blijbe
Altoes wesen of tenegen tijde ?
Waer bi mogen wi die werelt minnen /
Daer wi luttel ane mogen minnen /
En ten lesten binden niet /
- 1255 Also men dageliken siet ?
Clerus / die een groet heer was /
Also men heer te bozen las /
Die so menigen pzijs geluan /
Zo bosch / lant en man
- 1260 Al oncherlecht sine naem /
Nochtan bleef hi met groten schaem
Van enen cranken wive doet /
Die bi naturen es wael bloet.
War om mesboen wi iegen Gode /
- 1265 Die on blijf leent bi sinen gebode ?
En als hij wilt soe eerst gedaen
Met ons allen / sonder waen.
Eke hoede eem boz ber sonden val.
In dierden boeke steet al
- 1270 Van Darise en Macedoe /
Wer bacht en wer bloe.

DAT DERDE BOEC.

*Dit es dat derde boec. Ende dat heilt in deim beginne we
Alexander ende Daris tho den eersten begonsten den
strijt da Aretas doet bleef.*

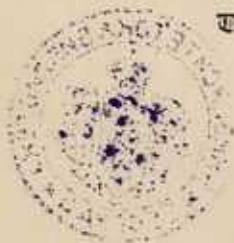
- I**EN SEEN liet ic die geesten staen
Daer men tho stride soude gaen /
En die scharen sich onderstaken.
Nu seg ic u / in waren saken /
- 5 Dat die crakinghe van den slagen /
En dat striden en dat iagen
Verdzeef dat geluyt van den businen /
Dat al niet en dochte schijnen.
Daer blagen so veel scherchte
- 10 En querele so gedichte /
Datmen cume gesach die lucht.
Daer was aen beiden sijden bzuicht.
Die eerste ioeft / die ter selver stede
Ane enege selve dede /
- 15 Dat was die roen Macedo /
Die noit bzeft en blo ;

- Daer hi sach dat menich schilt
Wel verdeckt met goude hilt /
En eenen van goude doz roet /
- 20 Daer inne een bzaet van siele groet;
Den standart bzachtmen gedzagen
Doer Darise op enen wagen;
Daerwert keerde hi ter baert
Mettein bzeibel sijn paert /
- 25 Om dat hi woude / sonder waen /
Calre ierste Darise ver slaen.
Hem bochte dat hys dat berdeinde.
Doe quam een van Daris bzeinde /
Die van Surien soudaen was /
- 30 En was geheten Arthas /
En hi hadde aen sinen schacht
Eenen witten baen / daer in gewzacht
Een leon van goude stoet.
Een karbonkel dire en goet
- 35 Was op sinen helm geset.
Hi es die eerste man die let
Alexander mettien spere.
Die coninc satte eem ter were.
Arthas bzac sinen schacht;
- 40 Mer Alexander reet metter cracht
Heem den bokelare ontlue
Op die bulle / noch min no me /
Die van goude was wael slaer.
Die schacht gheine in / aber waer /
- 45 Doz die waepene ter herten toe.
Arthas stoet neder doe.
Dat was die ierste die da starf.

- Die Geiken riepen menich warf:
« Onse es die sege / onse es die sege !
50 Ghi sut veruommen / bliet ewege. »

*We Clitus en Tholomeus groten scaden deden onder
die Percen.*

- C**litus en Tholomeus bede
Daden uytermaten lede
Die van Percen en haren scharen.
Tholomeus reet / te waren /
- 55 Dodone van Percen van hoven neder /
Dat hi niet meer op en stont weder.
Clitus bede met sinen spere
Uytermaten grote were :
Eem quam Ardosilon te gemote ;
- 60 Die een stag den anderen onfate /
Dat die scachte ontlue spzongen.
So sere si te gader bzongen /
Dat si tsockeerden met den verben /
Dat si bielen op der erden.
- 65 In onmacht waren si alle beden ;
Men waende dat si waren verscheiden.
Clitus was die ierste die onspzanc :
Met rinde hi dat swert uyt swanc ;
En stoende ober sine bote /
- 70 Hi sloech Aridosilone wel onsoete
Dat hoet van den bulle / alse die boude /
Daer hi eem rechten soude.

We Macheus, die here van Babylonien, grote werdede, en we sere si streden.

- D**en quamen die scharen van Babylœn;
 Die here Macheus / herbe scoen
 75 En wale geraect was in den mont /
 Hi sloech doet ter selver stont
 Enen Gziec die hiet Nolas.
 Dat versach daer Philotas:
 Metter haeste quam hi gestreken /
 80 En woude Nolas waken;
 Mar Maceus hi ontreit.
 Dat was Philotas harde leet.
 Mar alle en mochten si niet ontriden:
 Enen sloech hi entwe die sijden.
 85 Dat was in die lichter partie.
 Doe quamen die van Perconie /
 En souden Philoten verbaren /
 Met veil ribbers op eem gebaren.
 Philothas nam den menegen dat leven;
 90 Maer veel na was hi daer selve bleven.
 Eem quam te helpene Antigonus /
 Eenos en oech Createrus /
 En Permentio sijn vader /
 En dat lichter her allegader:
 95 Si bzaken die Mercanoise scharen.
 Antigonus versloech / te waren /
 Fear met sinen scarpen swerde.
 Createrus bede grote were /
 Daer vele hoger lude toe sagen /

- 100 Dat een ribder op enen wagen
 Createrus hem doz sloech helm en hiet;
 En alse hiet eem hadde gecleest /
 Trac hi eem van den wagen neder:
 Nummermeer en richtte hi eem weder.
 105 Die heer verslagen bleef aldus /
 Hi was gheten Ansilocus.
 Createrus sloech ter selver stede
 Sinen wagenman ter doet mede.
 Permentio / die in genen tijden
 110 Die van Percen niene en vermiden /
 Hi doz zeet dat her met crachten.
 Twe ribbers quamen met twe schachten /
 Die beide iersten op eem baden;
 Mar en mochte eem niet scaden.
 115 Asannes was deen gheten /
 En eens conincs soen vermeten:
 Dimus was bes anders naem;
 Mer hi en achtet niet een bzaem
 Soe wat si hem mogen doen.
 120 Een ander ribder was gebloen
 Van den Gzeiken / hiet Ozeftes /
 Die op een roke geblukwen es /
 Die voer hi troesten; en mettein
 Heeft hi Asannesse versien:
 125 Doz di bozste stac hi eem te hant /
 Dat hi veil neder in dat sant.
 Ozeftes / die elwerch was gebloen /
 Debe hi die wapen aen doen /
 En mettien trac hi sijn swert.
 130 Dimuse sloech hi te heert

Sinen arm af / dat was waer /
 En reitten al te stucken daer.
 Agilone versloech hi mede
 En Elame ter selver stede /
 135 Cirifon oec mede daerna /
 Hi was van den lande van Arabia.

*We Emenidus vacht an der rechter sijden, met
 groter cracht.*

Dus vacht men an die rechter sijde /
 En die strijt was herde stide.
 Mer aen die rechter sijden vacht
 140 Emenidus met groter cracht.
 Hi sloech met sinen swerde /
 Daer hi den meingen mede derde /
 En stac oec met speten.
 Dien hi geraecte / hie en const genieten.
 145 Metten swerde so sloech hi
 Dhaspen / enen ribder hzi.
 Eubochium hi mede schaet
 Met enen splete steen doet.
 Hi sloech menegen ter neder /
 150 En reet doer / en quam weder.
 Michano? dede wonder groet :
 Hi sloech menegen ter doer /
 En maecte die platse bloet.
 Mettien dede hi een hem gemoet /
 155 Een vachteleer met enen schachte /
 Schone en edel van geslachte /
 Want hi was van Cyrus geboren.

Hi reet op Michano? van vozen /
 En hi stachene op dien scilt /
 160 Dien op die side hilt;
 Maer hi en mochte eem niet gederen.
 Michano? sette hem ter kieren /
 En stachene doen heil schere
 Mettien spere do? die visere /
 165 Do? den nese in beide die ogen.
 En Dymas en const niet gedagen /
 Hi en heil neder van den paerde
 Do? en al blint / op die erde.

*Wee die prince van Ninive iegen die Grieken vacht,
 en weet hem ghinc.*

Die prince van Ninive
 170 Hi dede heil Grieken wee /
 Hi vachte harde aen Paris sijde /
 En maecte heil Grieken onblide.
 Megusar seit men dat hi hiet.
 Hi schoet menegen scarpes speit :
 175 Oec conste hi vechten metten swerde ;
 Met hier gysarmen sloech hi harde ;
 Alsoe nu vacht hi metten gescoete /
 Nu metter ar / gelijc den Scotte.
 Helme hadde hi gescoeten dure.
 180 Dozilas? had? quade hure /
 Dien hadde hi met deem swerde doet.
 Armogenes die hadde dat huest roet ;
 Hi was geslagen mettier ar.
 Dese die hadden luttel gemar /

- 185 En alle .lij. so waerent Gzielen /
 Si en dozsten eer wonden wiken.
 Philotas sach daer Megusar :
 Hi trac syn swert en boer bat naer /
 Dies hi tegen die Gzielen was gespaer.
 190 Ic sal u seggen ober waer /
 Dat een pyrop diere en goet
 Op Megusars helm stoet.
 Philotas slogen van boben :
 Helm en steen heeft hi gekloen.
 195 Nochtan die roufie weder stoet
 Dien slach / bedi si was so goet ;
 Doch becohte hi sere den smete /
 Dat syn swert was van goder bete :
 Die lichter hant verloes hi saen /
 200 Doe hi den slach waende ontsaen.
 Megusar hadde luttel gemar ;
 Nochtan verheif hi sine aex /
 En soude wizen den slach.
 Mar Amictus hi versach /
 205 En doet sinen schilt daer iegen /
 Anders were Philotas doet bleven ;
 Want die aex boer in den scilt /
 Daeren Amictus boer eem hilt /
 Cote der middelwerde daer in.
 210 Philotas peinsde om syn gelwin :
 Daer hi die aex uyt trecken soude /
 Sloech hi Megusare / als die boude /
 Also hang af die rechter hant /
 Dat si neder veil opt sant.
 215 Van rouwen comt dicke cracht :

- Megusar heeft eem bedacht
 Dat hi onnutte es in ozloge :
 Hi stoent op enen wagen hoge /
 En warp hem te gemoete
 220 Kerchte boz Holas voete.
 Holas boer op eem ter neder /
 En eer hi op mochte comen weder /
 Was hi dozscoten en syn wizen.
 Megusar oer / alst eem wael scheen /
 225 Was dozscoten met spieten.
 Dus moest hi der doet genieten.

Wee die Percen vlien en Alexander him na volgde.

- A**l nu was daer so gebochten
 Dat vele liede becochten /
 En si waren som wael moede ;
 230 Dat gras was bedect med blode /
 Die boden bedecten die erde.
 In beiden siden hadden met swerde
 Menich man die doet vercozen ;
 Mer die Percen hadden verlozen
 235 Vele meer lude dan die Gzielen.
 Die locht begonst te riken ;
 En die van Percen syn vermoit /
 So dat him dies stridens vernoit.
 Nochtan was eere schare cleue
 240 Van dien Gzielen al gemene ;
 Mar eer coenheit en eer were
 Was beter vele dan Paris here.
 Die Percen begonsten te vlien.

Alexander heeft dat versein /
 245 En sloech achte / alse die coene
 Die alle dinc bestont te doene /
 Met eenre scharen van lieden te doet /
 Die een wael in staden stoet.
 Beide doz ridderg en doz perde /
 250 En doz scutte en doz swerde /
 Socht hi des conincs Daries wagen ;
 Want hi een gerne hadde verslagen.

*We Oxateus, Daries broder, coninc Alexander
 weder stoent.*

Daries broder Oxateus
 Sach Alexander comen aldus.
 255 Hi satte ene schaer ter wer
 Doz sinen broder iegen Alexanders heet.
 Daer was culwe en hant geslact /
 Men reep daer : « O wi ! o wach ! »
 Ane beiden siden reep menich man /
 260 Die ic al genomen niet en can.
 Mar die Perren hadden al
 Van den stride dat ongeluck :
 Som hadden si die scoete en twe /
 En doz scoten wasser mee /
 265 Som met colven geslagen doet.
 Si lagen van den blode roet /
 En die een sloech met al den leden /
 En selt hadde die pine leden.

*Van Soras, den ridder die bi Daries was, die vroefte
 van sterren in dien lande van Egypten.*

En ridder stoet an Daries side /
 270 Die bekenet was herde wide /
 En hadde witte wagen an.
 Van Damiete was die man /
 Sijn name was Sozoas.
 Men segt dat hi die vroefte was
 275 Van sterren in Egypten lant /
 En dien men in den tijden vant.
 Soe wat dinge dat soude gescein /
 Dat conste in die sterren sein :
 Hi wist wael / in waren saken /
 280 Welke tijt dat rozen soude geraken /
 Ofte welken tijt dat dure soude sijn.
 Hi sach oec in der sterren schijn ;
 Hi wiste wael wan die snee kwam /
 En wat den wint maect so gram /
 285 En wat nature die lentijn
 Doet groen en soete sijn.
 Die dauwes nature wiste hi gereet /
 En waer bi die somer es so heet /
 Si wat naturen die wingart
 290 In dien herfste sijne rijpheit baert.
 Oec wiste hi wael ter cure
 We die herfst heet broge nature.
 Noch wiste hi wonderlike dingen :
 Hi kende die hemelsche dingen /

- 295 En oec die .iiij. elemente /
 En al die van dien firmamente ;
 Die sebene hemele kende hi wel /
 En wiste veel dat dan iemant el
 Si wat naturen en bi wat dingen
- 300 Dat si tegen den achtenden bzingen :
 Die hemel / daer die sterren in staen /
 Doet die see met eem westuert gaen ;
 Nochtan wilt eer vart
 Allege ten oesten wart.
- 305 Hi wist wel wie menegen graet
 Die hemel van der erden staet.
 Die zodiaken kende hi wel /
 En wist dat dan iemant el
 Waer bi oec .xij. teken staen /
- 310 Daer die planeten ondergaen.
 Die sterren die hier boven liden /
 Die wi sein hier heit boven liden /
 En die oec onder ons staen /
 Die noit man en sach / sonder waen /
- 315 En allen eren ganc en ere nature
 Wiste hi herde wel ter cure.
 Alle die uren conste sien /
 En watter in soude gescein.
 Dat ic u telle dat is cleen ;
- 320 Mer hi tellet al gemein
 So wat so an den heu hemel staet /
 Cozt en lanc / goet en gwaet.

*Wie Soroas die ridder finen doet in die sterren ver-
 sacht, en wat hi doen begerde.*

- S**oroas hadde versein
 Dat eem soude gescein
- 325 Dat hi emmer soude sterken /
 En een beter doet verwerben
 In dien strijt / den men daer vacht.
 Des was hi harde wael bedacht ;
 Want die sterren / sonder waen /
- 330 Dabent eem harde wael verstaen.
 Hi begerde dat eem Alexander
 Soude doen / en engeen ander ;
 Want het dochte eem wesen ere /
 Stozbe hi als van sulken heer.
- 335 Hi begerde sere die doet ;
 En daer die strijt was harde groet
 Quam hi gereben neben enen wagen /
 En vachtte menegen speit gedzagen.
 Hi schoet dien coninc op dien schilt /
- 340 Daer hi voz den wagen hilt.
 Hi scoet op eem menegen speit ;
 En dat en genoeghe eem niet /
 Hi en verspzaeken oec albus :
 « Ja en was Neptanabus
- 345 Dijn vader en niement el /
 Dat weetmen ter waerheit wel /
 En hi wan di lachterlike.
 Du bist een bastart sekerlike.
 Wat staes du albus / sonder were /

- 350 Dat crancste volc van den heere ?
 Com her / ofstu bist coene /
 Dat dars bestaen te doene.
 Ic bin een ridder coen en groet;
 Ic bin van .vij. arten vzoet;
 355 Ic bin die beste afromijn /
 Die noit int lant was gesein. »

*Wat coninc Alexander sachte, doe Soroas begerde van
 coninc Alexander te sterven.*

- A**lse Alexander dat heeft gehoert /
 Hi en tozede eem niet om dese woert /
 Maer eem wonderde dat sulke .j. here
 360 Die doet begerde also fere.
 Goedlike so antwoorde hie :
 « O wi arme / wat eest dat ic sie ?
 Soete vrint / laet dijn tale :
 Ewi wiltu vzeken die edel zale /
 365 Daer die wijsheit binnen es ?
 Des des seker en geloes /
 Dat mijn swert nemmer meer en sijt
 Dine hinnen / daer so vele toe tijt.
 Du bist in die werelt goet :
 370 Wat groter leet est datti doet
 Die helle dus haen vercozen /
 Daer alle wijsheit in es verlozen ? »
 Dus spzac Alexander. Mar Soroas /
 Die ummer in den willen was
 375 Dat hi van eem sterben woude /
 Spzanc van den wagen als die boude /

- En sloech dien coninc in sijn die.
 Een luttelkin vergramde hie ;
 Mar hi leet den ridder staen /
 380 Want hi en niet en woude slaen.
 Dus bedwanc hi sinen moet.
 Mar Meleager / die bi eem stoet /
 Sloech eem af beide sijn bein.
 Doe veil daer der bester ein
 385 Onder die boete in dat gras /
 Dat harde grote schade was.

Doe Soroas aldus doet bleven was, wat doe gefiede.

- D**oen Soroas dus was verslegen /
 Vloe daer menich coen degen /
 En die scharen woerden te stoert.
 390 Die Gzielen voren voert /
 En al die vrese van den stribe
 Quam an des conincs Daries sibe.
 Al es Daries starr en coen /
 Wat raedi eem nochtan te doen ?
 395 Hi en mach niet / sonder waen /
 Sonder hulpe pine bestaen /
 En hi en sach van al den heren
 Cotem niemen weder keren.
 Oec sach hi wael wat die Gzielen baden :
 400 Verch en dal al ober baden
 Metten blode / al daer hi sach ;
 Tusschen die perde daer hi sach
 Sinen wagenbare sonder hoeft.
 Hi was in twivel / des gelaest /

- 405 **W**eber hi eem woude laten vaen /
 So sterben / so blucht bestaen.
 Doe hi dus in twivel was /
 Scoet een enen speit / heit Verdras /
 En geraecten int hobet.
- 410 **D**oen wart hi also verdroet /
 Dat hi ter erden neder tumelde /
 En dien riken wagen rumbde ;
 Die en satte eem minneer te wer /
 Hi maecte eem vaste uyt den her.
- 415 **D**aer mocht men enen coninc sein
 Harde onedelike klein /
 Die te bozen wale sere bacht
 Met woerden sonder ander cracht /
 En maecte eem so hout !
- 420 **H**i bloe al met siere geluout
 Alte boete metteir hart /
 Cote dien dat eem seinde .j. part
 Een ridder die hiet Unsoen.
 Ter blucht begonste hi eem te doen
- 425 **D**aer hi wiste die van Eufate :
 Hi voer henen siere strate
 Te Babylonien in die stede.
 Hem volgte menich yzinc mede.

*Wie Maceus vloet met al finen volke, doe hi vernam
 dat Daris ontreden was.*

- M**acheus hoerde die niemere
 430 **D**at Daris ontreden ware /
 En hi eem hadde ter blucht

- Gedaen. **A**ltrojan hadde hi grote bacht /
 Die te bozen / sonder waen /
 Menige coenheit hadde gedaen /
- 435 **E**n oec noch met siere cracht
 Tegen die Gzielen sere bacht.
 Hi ghinc blien al dat hi mochte ;
 En al dat her dat hi bzochte /
 Ridderen / knapen en baroen /
- 440 **E**n schaemden en niet ter blucht te doen.
 En et es recht en nature /
 Alst hiet hebet quade aventure /
 Dat al die lede sijn te ongemake.
 Alse die herde es onder die bzake /
- 445 **S**oe sijn die scaepe verbeten saen.
 Hier bi machmen wael verstaen /
 Alse eer here was gebloen /
 Moesten si oec mede doen.
 Doen slochmense doet van achten /
- 450 **S**i en mochten hem niet gewachten.
 Die niet en wouden doz sijn lant
 Hem luereen legen sine blant /
 Die moesten al bliende eer lijf verliesen /
 En een schandelike doet verkeisen.

*Wee Alexander verboet dat si nieman doet fouden slaen,
 mer tote dien scalle vaen.*

- 455 **N**u sijn die Gzielen alle moede /
 Si verchden eer swert van den blode /
 En Alexander hi geboet
 Datmen niemen en sla te doet.

- Hi hiet si tote den robe vaen /
 460 En oec ten schatte gaen /
 En laden hem met goude ;
 Dat was in enen donkeren woude /
 Daer die kemele mettien bulen /
 En daer tho harde vele mulen
 465 Stoenden geladen metten schatte.
 Alexander hi wiste al datte /
 En voer albaer metter spoet /
 En deilde gelijc dat goet.
 Men loet perde en wagen
 470 Also veel als mochten dzagen /
 Dat wart sat die vzeke man :
 Men vult die sacke en allet dat men can /
 Si werpen daer in al dat si binden :
 So vol waren si men en mocht si binden.
 475 Nochtan dat si so moede waren /
 En mochten sij niet ontbaren /
 Si en bulden eer coufen en eer vzoek /
 Eere hoefsam spleten en die doke ;
 So veel hadden sij geladen /
 480 Si en constent gebzagen noch bestaden.

*Wie die Grieken dier van Percen wive vercrachten,
en al eer goet beheilden.*

- D**er na ghingen die krentive
 En vercrachten die schoene wive /
 Die comen waren met den her ;
 Si mochtent wel doen sonder wer.
 485 Duchffen en gulden ringhe /

- Verchsele en alderhande dinghe
 Dattie vzoeken scone maect /
 Al hebben sij te hem gesact.
 Nochtan doz al dat dit gesceide /
 490 Algader Daris meiseniede /
 Moder / suster en wijs /
 Kinder / knapen en ioncwijf /
 Bleven algader in ere eer.
 Al dat got / no min no meer /
 495 Vergulde wagen en cierheit /
 Dief hen al / en so gereit
 Waren si gehoert int pzioen /
 In die griere pauleioen.

*Wie coninc Alexander coninc Daris moder grote eere
boet, en dede oft sijns selfs moder were.*

- D**aris moder dede hi sulke eer /
 500 Alse ofte syn moder ware ofte meer.
 Suster hiet hi Daris vzoekue /
 En siere suster hiet hi ioffrouwe /
 Daris kint hiet hi al soene ;
 Des was hi altoes gewoen.
 505 Dat kint was van .vij. iaeren.
 Soe gobertieren was hi / te waren /
 En so hûesch in siere tocht /
 Waer hi bleven inder docht /
 So en wetic in mine gedochte
 510 Saken diemen eem lasteren mochte /
 Alse ane enen heidenen man.
 Mar doe hi die rycheit gelwan

- Beide van Perren en van Meden/
 En van al den riken steden/
 515 Doe verkeerde sijn hoesch sin;
 Die werldeheit en te groet gelwin
 Daden eem dozerheit verkesen,
 En sijn huescheit verliesen.
 Richeit en die huesche adventure
 520 Daden verkeren sijn nature;
 Bedi die tierst sine viande
 So hueslich hadde in sijne hande/
 Hi wazt daerna sinen bzienden/
 Die aller doechden verbeinden/
 525 Soe wzeet dat hise sloech ter doet.
 Was was een mesdaet groet.
 Hi waende dat al were goet
 Wat so eem stont en sinen moet.
 Bedi seegde hi al oppenbaer
 530 Dat Jupiter sijn vader waer/
 En hiet dat mens geloven soude.
 Dat bede rjcheit van den goude.
 Hi hadde kûr van wiinschen;
 Hem verdoet dat hi was mensche;
 535 Nochtan dat hi die hueschste was/
 Daer noet man af in boke las.

*Wie Alexander Permenioen beval te Damafch te
 varen om coninc Daris scat.*

Hier binnen riep hi Permenioen/
 En geboet hem te doen/
 Dat hi te Damafch soude varen

- 540 Om den scat met sinen scharen/
 Die daer Daris hadde bzocht;
 Mar die soudaen hadde gecorcht
 Daer te bozen/ dat hi die stede
 En oec al den schat der mede
 545 Alexander op geven soude.
 Bedi trac hi/ alse die boude/
 Met sinen volc uter stede/
 Om dat hi waende daer mede
 Alexander succurreren/
 550 En sijn heren cracht verweren.
 Daerre so menech .M. bleef/
 Dat noit man tgetal bescreef/
 Was hi daer verslagen mede/
 En hi eem noit bekinnen bede.
 555 Dus was gesjaelt in die stat
 Al sonder wer al die schat.
 Dit es allene die troest/
 Die Daris dzobe herte verlorst
 Van al den schatte den hi nam/
 560 Doe eem die niemare quam
 Dat die verrader doet waer/
 En verslagen in die eerste schaer/
 Die valsche soudaen van Damafch.
 Dozwart meer so wart hi rasch/
 565 En pzijsde sere die adventure:
 Hi seide dat si som wile ter cure
 Den quaden sijne quaetheit loent/
 En dat si nieman en bescoent.
 Albus vergat hi sinen rouwe
 570 Om des soudaens ongetrouwe/

Al was eem sulke schade gesceit.
En es niet so quaet et en doech iet.

*Wee Alexander, doen hi die heren begraven hadde,
tot Saiet voer en tho hem wert crech.*

- D**oe Alexander hadde begraven
Die grote heren metter haben /
575 Die in den strijt waren verslagen /
Dies woude hi tallen stonden plegen
Dat hi si groef na eerre werden.
Sinnen viij. dagen bzacht men si ter erden;
En hi bozt dat her bozt
580 Cote Saiet ter ouder pozt.
Feinse hieten die lants liebe.
Hi dwanc si al sonder meide /
Dat si waren onderbaen;
Dus en woude hire genen slaen.
585 Alse Saiet was gegaen in hant /
En die Feinse en al dat lant /
Doe seinde die coninc boden bozt
Cote Tyren in die gode pozt /
Daer Appollinis in was heer
590 Gewellich en met groter eer.
Hi ontboet eem ofte hi woude /
Dat hi eem beraden soude
Weder hi eem woude ontsaen /
So met stride lueber staen.

*Wee coninc Alexander vor Tyren quam en die stede
med crachte wan.*

- 595 **U**uert hadden si die boden /
Bedi barden si se boden.
Dat verhoert te hant Macebo :
Hi was der ozlogen wael bzo.
Mar sere rouwen eem die liebe;
600 Si peinsden dat si om gene miede
Tegen him en moechten versoenen.
Hi liet die pozt van Cydonen /
En bozt te Tieren wart.
Die pozters vant hi onberbaert /
605 En gevest met enen mure /
Getoznet en begraven ter cure /
En menegen man staende ten tinnen.
Blide was hi in sinen sinnen
Dat hi daer verchten soude zege /
610 Dies was hi seker alle wege.
Hi besach die pozte van bi.
Daer stoent menich begen bzi /
Wael gewapent nae eer maniere /
En menich tozn starr en diere.
615 Deerhozt waren die canteel
Tegen tribuke en magnele.
Daer stelde men menegen pederiere.
Die van binnen bezingen sciere
Die mure met planken en met seilden /
620 Die die woze wael ontheilden.
Met sliengeren street men vele daer

En met bogen / dat es waer.
 So langhe vachtmen boz die stede /
 Datmen daer menegen sterben dede.
 625 Nochtan en mocht mense niet winnen /
 So groet were was van binnen;
 Want si baden die were so groet /
 Dat si hzie heren sloegen doet.
 Die stede stont bi der ze :
 630 Daer dedemen den lieden we
 Met scpen / daer men mede vachte
 Op die pozte met groter crachte /
 En te lande vacht men mede
 Cho perde en te hoete op die stede /
 635 En men hzat den muer met crachte /
 Beide bi dage en bi nachte.
 Al dat volc sloech man ter doet /
 Nont en out / cleene en groet;
 En geenre genaden en woudeme plegen /
 640 Want si die boden hadden verslegen.
 Hier om dede die coninc verstaen
 Al dat men daer mochte begaen :
 Sonder die die in kirken bloen
 En woude hi geen quaet doen.
 645 Daer was harde groet gerrat /
 Doen men die edel stede onstac
 Onder tint met grieyen vier.
 Die hzant was groet en onghiere.
 Die hzouwen riepen lude met wenen.
 650 Het verhzant al / grote en cleene ;
 Maer Appolintis hi ontghinc /
 Doe dat volc al die doet ontfeinc.

Daer was die doet meinger hanbe ;
 Som liepen si in die hzande /
 655 Alse hi woude ontsien den slagen.
 Som si oec dat vier ontsagen /
 En lieten him met swerden slaen.
 Die dit oec beide woude ontgaen /
 Si lieten him vallen in die zee.
 660 Dus was daer menegen vele wee.
 Som bleven si onder der marsieren :
 Dus waren die bode van manieren.
 Oec wasser veel / in waren dinghen /
 Die him oec met stricken hinghen.
 665 Sulke waeren oec van den
 Die niet altoes en wouden blien /
 Want het dochte him wesen schande :
 Si wouden boz die eere van den lande
 Werender hant eer lijf verliesen /
 670 En een eerlec inde kieslen.
 Men sloechsi doet / en si sloegen :
 Dit dochte eem alder beste gebogen.
 Het doechste mi sijn die schoenste doet ;
 Beide si haddens ere veel groet.
 675 Aldus was die edel pozt
 Cieren algader gestoert.

*Wie si hieten, die ierst griexe litteren, hebreusche
 en latijnsche vant.*

Du es geslicht menich tozn /
 Die wilen maeete Agenoz /
 En Theren ierst den naem gaf.

- 680 Wi binden wel gescreven daer af/
 Dat te Eghren in die gode pozt
 Eerste griexe litteren waren gehozt;
 Bedi Ageno; hadde enen soen/
 Hiet Catug; dat was die goen
 685 Die griexe litteren ierst biseirde/
 Daer hi die werelt met versierde;
 Dit weetmen wel dat waer es.
 En die pzoophete Moyses
 Hi vant ebyzuse litteren teerst:
 690 Dug was dyne wijsheit gemeerst.
 Carmentis; ene maget sijn/
 Dant ierst litteren in latijn.
 Te voeren eer Eghren was gemaect
 So was tfolc al ongeraect/
 695 En so luttel van vzoeden liden:
 Woude ieman anderen iet ontbeden/
 Wilde hi een pert/ hi sceef .j. part/
 En sendet oec van ter vart;
 Woude hi anders iet/ hi sceef des gelike.
 700 Dug was die sede in extrike.

*Wie Alexander vort trac tot Jherusalem, dat ierst
 hiet Salem.*

- N**u es Tyren gebestruert/
 Ffolc verslagen/ tgoet vertert.
 Te vzen en conet noit man gewinnen.
 Nu doe ic u die waerheit kinnen
 705 Dat si es gehest weder/
 Al was si gekwozpen neder;

- En si hiet Surs heden in den dage:
 Dat en es altoes geen sage.
 Al was si heiden doen te tijden/
 710 Si es kersten wozen siden.
 Daer dede siber wael groten staet
 Die edel Marcus van Monfraet/
 En die heren van Cabzie;
 Dat si God gebenedie!
 715 Si scofferden oec Saladine/
 En oec die gesellen sine.
 Doen Tyren dug was testuert/
 Doen voer Alexander vozt
 Haestelike to Jherusalem/
 720 Dat ierstwerf hiet Salem.
 Noes soen/ Sem/ die rike/
 Was die ierste coninc van extrike
 En oec die ierste pape mede/
 Teestmen datse ierst maken dede/
 725 Salem hiet si/ en woende daer
 Menegen dach en menich iær.
 Welsicedech hiet sie der oec mede/
 En alle die coninge van der stede
 Hieten langhe wille na hem;
 730 En siber hiet Jherusalem
 Die coninc David/ doe hijt wan
 Op dat volc van Chanaan.

*Wie coninc Alexander destrueren woude die tempel
 van Jherusalem.*

Nu heeft Alexander al daer vacht

- 735 Zoet her / en heeft gebacht
 Dat hi die pozt sal onsteken /
 En dan ons Heren kerke vzekten /
 Daer die Joden .lxvii. iaer
 Over wachten / dat es waer /
 Eer sise mochten vol maken.
 740 Dit leestmen / in waren saken.
 Doe hi was in dit gebachte /
 En hi die pozte met crachten sochte /
 Quam die patriarche vozt /
 Die woende in die heilige pozt /
 745 Met al den papen die daer waren /
 In diere gelike / in diere gebaren
 Dat Alexander onsen here
 Geleet sach / noch min noch meer
 Dan als een bisscop es geleet /
 750 Also ast in dien ersten boke steet
 Dat Alexander / daer hi sach /
 Ons Heren figure sach /
 Over tme iaer heer te vozen /
 Eer hi Leven dede te stoen.

*Wie coninc Alexander neder bete van finen perde, en
 anbede Gode in gelikenisse dies patriarchen.*

- 755 **E**ersten dattien Macedo
 Sach / was hi harde vzo /
 En bete neder op die erbe
 Oetmodelike van finen perde ;
 Over sine knie hi neder seech /
 760 En mettien hoede hi eem neech.

- Daer en was ridder noch baroen /
 Hi en moeste oec also doen.
 Dien ribbers wonderde uytter maeten
 Dat hi eem woude so gematen ;
 765 Want was van hogen sede.
 Si vzaechden hem war om hijt dede ?
 Hi seide : « Dese hebet mi gegeven
 Al mijn macht en mijn leven /
 Die mi oec mede geben sal
 770 Onder mi die werelt al. »
 Hi liet al tsole buten die stede /
 Sonder al luttel / die hi dede
 Met hem baren in die pozt.
 Hi merete al wat daer behoert /
 775 En wemen daer beinde Gode.
 Hi offerde / na die gebode
 Dat eem die patriarche seide /
 Selver / gout en thierheiden /
 En gaf se van alle cense vzi.
 780 Dese bogt die dede hi
 Den Joden doz onsen Heer :
 Daer aen dede hi Gode grote eer.
 Si bleven oec gebziet al dus
 Coter tijt dat die here Anthiocus /
 785 Die oec Epiphanes hiet /
 Den Joden dede hi groet verdziet /
 Dat es bi anderhalf hondert iaer :
 Dit weet men wael / dit es waer.
 Doe ghinc verre die niemaere /
 790 Dat men doe sagte al oppenbaere
 Int geberchte van Caspi /

- Die legen int lant van Endi/
 Daer was dat volc van Ifrahel/
 Dat beinde Gode wilen wel/
 795 Van Salmanaſſar verdruben/
 Die coninc was al ſijn leven
 Int lant van Aſina.
 Hi hadde berre ende na
 Cſolc van Ifrahel gebaen/
 800 En hadt in dit lant gebaen/
 Dat met bergen was beſloeten.
 Daer waren ſi met eren roten/
 Si en mochten ute mer tenen gate.
 Doen ſi hoerden van derre baten/
 805 Die Alexander den Roden bede/
 Doe ſinden ſi oec boeden mede
 Cote Alexander / die eem haeden
 Dat hi him bede genaeden/
 En hi ſi dade uter den pziſoen;
 810 Want ſi hoerden ten ioetſcen doen.

*We Alexander Gode bat die Ifraheliten int geberchte
 van dien lande Aſina.*

- A**lexander hi bede doen uzagen/
 Wie ſi weren en wes ſi plaegen.
 Doe ſeidemen weder gereet/
 Dat ſi dozech hâer grote quaetheit
 815 Onſe Here dat om plagen liet;
 Want ſi op Gode en achten niet/
 Die ſi ute alre pinen bzachte;
 Bebi berochten ſijt dug onſachte.

- Bebi hoer Alexander al daer :
 820 Ic ſage u dit al ober waer/
 Dat hi dat gat vermuren bede.
 Doe dochte hen grote pynlicheide;
 Want dat gad was harde wiſt.
 Hi bat Gode ter ſelber tijt/
 825 Ofte hi die ifrahelſce roten
 Daer in woude hebben beſloten/
 Dat hi die berge bi ſiere genaede
 Tegader beide comen dade.
 God gehoerde ſijn gebede;
 830 Want hi dat gat verheilen bede.
 Daer ſijn ſi binnen noch gebaen
 .X. geſlechten / ſonder waen/
 En een half oec daer mede.
 Ocht onſe Here ſo vele bede
 835 Doer enen heidenen man/
 Soe ſeg ic dat hi ſoude van
 Doen doz eens kerſtens bede
 Veel meer wonderlicheide.
 .CCC. iaer .xxx. en een/
 840 Dat en es logene engeen/
 Dzoech Alexander croen te bozen
 Err Jeſus Chriſtus wart gebozen.
 Darom eft also geſceit
 Dat hi Gode en kende niet.

*Wie coninc Alexander van Jheruſalem voer toter
 ſtat van Gaza.*

- 845 **V**an Jheruſalem gereide ſine hart
 Alexander te Gazen waert/
 D. 1.

- Daer wilen Samson was beseten
 Van menegen Philiste vermeten.
 Men leest dat hi pozte nam /
 850 En op enen berch oec clam /
 Het was op een vercozen stede.
 So getruwe was si mede
 Darise / eren eersten heet /
 Dat si om min noch om meer
 855 En wouden Alexander ontsaen /
 En geloueden / sonder waen /
 Dat si doz eer getruweche
 Behouden souden eer stede.
 Hi bekeide di pozte al omme
 860 Met eerre harder groter somme /
 En street daer met groten nide ;
 Men sloge veel an elke sibe.
 Mettien dat men street albus /
 Quam een van binnen / heet Becus /
 865 En waende den coninc doet slaen.
 Hi quam rechte ofte hi gebaen
 Hem den coninc woude geven /
 En uiter pozt waer gedzeven.
 Doe hi den coninc bi was comen /
 870 Woudi hi eem dat lijf hebben genomen.
 Binnen dien schilde hielt hi dat swert /
 En reet ten coninc wert :
 Met crachte sloech hi eem opt hooft.
 Hi hebben doet / des geloeft ;
 875 Mer bi aventure weder stoet /
 Die eem dieke hadde gehoet.
 Bedi en hadde hi niet die macht
 Dat hi den slach hebbe volbzacht /

- Alexander sloech te hant
 880 Becuse af die rechte hant.
 Des hadde Becus groten tozen /
 Also hi die hant hadde verlozen ;
 Metter ander stat hi den here
 In die lichter scouder fere.
 885 En doe die wart die coninc gewont
 Met enen steen / ter selber stont /
 In die schene van den been.
 Dar omme gaf hi harde cleen.
 Becuse sloech hi / sonder waen /
 890 En bede dat hi hadde bestaen :
 Hi doz Zac bi sterke scaren.
 Die gene die in die stede waren
 Sahen op die goede stede /
 Behoudelic lijf en lede.

*Wie coninc Alexander voer in Epyten lande, doe hi
 Gaza hadde gewonnen.*

- 895 **D**oe Alexander / die blide man /
 Die stat van Gazen albus wan /
 Sette sijn cure darin
 Sulke als hi vant in sinen sin :
 Doe voer hi te Egypten weert.
 900 Al bat lant was so verbeert
 Van den starken grieyen her /
 Dat si op gaeben / al sonder wer /
 Alenen gader eer conincrike.
 Doe bede di coninc roztelike
 905 Da sinen wille besetten algader /
 Want hi sachte het was sijns kader ;

- Gebie waert sijn van rechter ure /
 En hi besettet in sine cure.
 Daer vant hi een scoen beelde /
 910 Gemaect na den edelen heelde
 Neptanabuse / sinen vader /
 Van bynnen marbersteen algader.
 Doe hi wiste wes beelde dat was /
 Verhaechde hi sere dā;
 915 Hi ruffet / hi hetsel bede.
 Oec sprac hi ter selver stede :
 » Vader / du bist mi willecoem /
 Wient si scade ofte vzoem. »
 Daer bede maken ene stede /
 920 Di hi Alexandrien heite bede.
 Daer groef men den propheet ons heren
 Jeremien met groter eren.
 Sider dat hi eem graben bede /
 En quam serpente engeen in die stede :
 925 Daer hadder te hozen so vele gewesen /
 Dat nieman coem en conste genesen.

*Doe die van Egypten sich in Alexanders gewalt
hadden gegeven, voer hi in Libien.*

- M**ettien reet hi sine bart
 Met haesten ten lande van Tijbien wart /
 Dat een wonderlijc lant es /
 930 Sijt des seker en gewes.
 Het es so heet oec bi naturen /
 Datter nieman en mach duren /
 En et liget in Affrike /
 Int west einde van ertrike.

- 935 Tibien dat es een ander lant /
 Ghas noch rozen west in dat sant.
 Daer es menich sterc woem.
 Weelctijt dat es een stoem /
 So vlieget lant in die gebare
 940 Ocht in die wilde zee ware.
 Daer en velt dau noch regen /
 Kijm noch dau altoes engeen.
 Daer en es beke / noch riverse /
 Noch water in geince manier /
 945 Sonder een fontein / dat es waer.
 Noch mar een bosch es aldaer /
 Noch ander voem verre noch na
 So en es int lant van Sibia.
 In den bosc es een kerke
 950 Van harde biren gewirke /
 Daer Jupiter's beelde in staet.
 Die coninc vant in sinen raet /
 Dat hi daer woude doern sine gebede /
 En bibben eem dat hi eem seide
 955 We sijn gerechte vader waer;
 Want hi en wistes niet oppenbaer.
 Oec woude hi weten / sonder waen /
 Weit eem in stride soude vergaen.
 Hi seinde sine beden tehozen /
 960 Die hi uyt hadde vercozen /
 En seinde den pape groet goet te hozen.
 Selve quam hi na gekaren
 Met eenre maecheliker scharen /
 Die starste die int her waren.

*Wat coninc Alexander gesciede, doe hi in dien lande
van Libien was.*

- 965 **E**ersten dat si waren binnen den lande/
En si waeren bukten den eylande/
Vzaken die baren also hoge
Vanden sande/ al waest dzoge/
Als ocht were in die gerume zee.
970 Daer hadde menich vele wee/
Die versmozden in den sande :
Si en vonden in den lande
Noch boetspoz/ noch enich lant/
Noch gras/ noch brent/ elc niet dan sant.
975 Vier dage en vier nachte
Heet die coninc dus onfachte/
Eer hi Among busch vernam/
En in Jupiters kirke quam/
Daer hi van der fonteinen dzanc.
980 Daer af te tellene es harde lanc ;
Si es lau ter sonner opgaughe ;
Dat buget daer also langhe
Coten middage ; dan es si hout/
So dat ghijc come geloven sout.
985 So weelken tijt die sonne es neber/
So es hi lau wozen weber.
So heet es hi op die middenacht/
Dat vallet van groter cracht ;
So et naerre den dage gaet/
990 So hi meerre coelheit ontfact.
Dit es een wonderlike nature.
Het wart den Gzicken sere te sure/

*Eer si dzonken van der fonteinen/
Die claer was en hadde reine.*

*Wie coninc Alexander in Jupiters kerke was, daer hi
verfloent dat hi in genen strijde sterren en soude.*

- 995 **A**lse Alexander hadde gedzonken/
En sijn herte was gesonken/
Ghinc hi in den monster staen
Doer Jupiters gebede saen.
Die asgot sachte al oppenbare/
1000 Dat Jupiter sijn vader waer.
Maer der dubel can mael liegen/
Alse hi den minschen wilt bedzegen.
Hi sachte dat hi in genen strijde
Sterven soude in enegenen tijde.
1005 Hier om was die coninc blide/
En keerde weder ober side
Mettien selven die ontfaren
Uten heten lande waren ;
Want daer versmoerde menich man :
1010 Ce Damiere quam hi an.
Hi hadde ger in Libia
Ce baren/ en in Eutopia/
Dat es der swarter moer lant.
En banen woude hi althant
1015 Baren in Memmons conincrike/
Dat es dat oesten inde van ertrike.
Mer eem quam een niemare/
Dattie coninc Daries ware
Anderwerf gereet te wige
1020 Met groten en met pzige.

Dus moet sijn wille bliuen al /
Eist dat hi pzijs beiaegen sal.

*We sich coninc Daris eechter gereide iegen Alexander
te striden.*

Heren binnen dat Alexander wan
Salette / Chren en al haer man /
1025 Hierusalem en Gasa mede /
En in Egypten menege stede /
.C.M. bi getale /
Gebest uter maten wale /
Doe gereide Daris echt sijn her ;
1030 Want hi eem woude doen ter wer
Al burenture sijn coningrike.
Al dat volc van eertrike
Doechten here te gader comen :
Dat getal en ran ic niet genomen ;
1035 Bedi dat segt mi mijn waen /
Die sterren die aen dien hemel staen
Waren te tellene also goet.
Si scaembens hen in eren moet
Dat there verwonnen was.
1040 Oec hadden si achtinge dat /
Dat si souden verchten zege ;
Alle die liede blouwen ewege /
Ridders / doppers en baroen /
Knapen en serianten coen.
1045 Men liet die lande woest bliuen /
Beide van knapen en van wiuen.
Men spein die offen in die wagen /
Die die waepen souden bzagen.

Op buffele quam dat volc gebaren /
1050 En oec op hemele / te waren /
Op bzombaris en op olifante
Quamen die in sariantte.
Die olifante bzogen casteel :
Ridders stoonden op die canteel /
1055 Singende in diere gebaere /
Alse oecht een maistere waere ;
En die ridders waren binnen
Wael gewapent tot den tinnen.
Cercez / die machtige man /
1060 Die wilen dat lant van Ezicken wan /
En den berch van Cisia /
Die ter zee was harde na /
Slichten dede in die see /
En noch dede hi wonders mer /
1065 Doe hi vander zee die hest
Gebult hadde met geweld ;
Daer na dede herde saen
Met scepen dat ander hest overslaen :
Doze al dat eem dit gesiede /
1070 Nochtan hadde Daris meer liede.

We vele volc Daris hadde in sijn her.

Menelaus oec van Ezicken /
Die wilen Troien dede smieken /
En sijn bzoder Agamenon /
Aiaz en menich coen baroen /
1075 Doe si in een eylant lagen /
Dat Aulis hetet nu bi dagen /
En tot him quamen gelopen /

En alle die liede van Europen /
 Soe veel volck hadden si / te waren /
 1080 Alse si ten scepe souden varen /
 Dat sijt gescepen niet en mochten.
 Nochtan leestmen dat si vsochten
 So veel scepe / dat dat mere
 Te nauwe was van dien sciphere.
 1085 Al dit volck / dat groet roem /
 Was vergadert om een hoerdom
 Te wickene op Parise van Troien.
 Dies mochte dien menegen vernoen.
 Nochtan hadde Daries liede mee
 1090 Dan si baden dese twe /
 Die heir voz genoeft waeren.
 Dies mogen die Grieken hen verbaren.

*We sere Alexander verwonderde van meincveldecheit
 Daries volck.*

Doen wonderes utermaten sere
 Alexander / den groten here /
 1095 Alse hi hoerde die niemere.
 Hi waende dat dat volck ware
 Uter eerden al weder comen /
 Dien hijt blijf hadde genomen
 In den strijt die leden was /
 1100 Als men hier te voren las;
 Also groet wonder hadde hi des.
 Also wilen hadde Hercules /
 Doe hi Atheus hadde ter neber /
 En meerre en sterker op stont weder /
 1105 Dan hi was eer hi neber vel;

Doe Hercules dat wiste wel /
 Heef hi en boben in die locht /
 En sprac : « Di en helpt geen vlocht /
 En moetsu niet op die erbe sterben /
 1110 Hier moetsu die doet her werken. »
 Hercules sloech enen serpent /
 Dat menich hoet al omtrent
 Hadde op sinen buke staende.
 Alse hi si af houwen waende /
 1115 Quam er op eel gen struke beir.
 Doe verbozen si met grieyen viere
 Seide serpente en maras /
 Daer die grote beeste in was.
 Dies hadde wonder Hercules.
 1120 Also hadde Alexander des /
 Dat Daries anderwerf sulke here
 Tegen eem vsocht ter wer.
 Mar hi hadde onwert tgetal /
 En alle vrese en ongebal;
 1125 Bedi boer hi siere straete /
 En hi boer ober Eufrate /
 En dat grieyere here mede.
 Hi vant bozz en stede /
 Al verbzant en testozen /
 1130 Dat opt lant stoent scoen te voren;
 Want Marcus van Babylon /
 Die wael geraect was en scoen /
 Hadde al verbzant / elene en groet /
 Want Daries dat eem onboet.
 1135 Dit dede hi doen / om dat hi woude
 Dat Alexander heren soude /
 En met eem dat grieyere her /

- Alsoe hi die lande sonder lijfner
 Algader bonden en sonder vzoet.
 1140 Mar hi en ontsach gene doet /
 Die edel man / die edel here ;
 Hi peinsde altoes om die ere.
 Hi bloech rechte alsoe Cygris /
 Dat een scoen ribeir es ;
 1145 Si es so snel dat si die steen /
 Beide groet en cleen /
 Met huere drijvet in die zee.
 Hi bloech gelijc alsoe die snee /
 Die comt geblogen metter blagen ;
 1150 En dit waren gene sagen.
 Hi sochte Darise / sonder waen /
 Dat hi eem niet en soude ontgaen /
 Int einde van sinen rike.
 Dies snelde hi eem genendenclike.
 1155 Op die Albene quam hi gebaren /
 Dat een ribeir was / te waren /
 Daer Daris van sine lieden /
 Diene qualike berrieden /
 Was sint verlagen bozperlike.
 1160 Dat was Alexander / die rike.

*We die maen vervoer, doe Alexander te stride varen
 soude, en hi verveert wart.*

- H**echt doe dach en nacht verfeit /
 Alsmen dien maen op gaen siet /
 En oec was si wael ront ;
 Doe si op quam / ter selver stont
 1165 Soe verloes si eer licht :

- Anderwerf so wart si echt
 Alsoe roet als een bloet.
 Welc dat eer dat stoet.
 Alexander's liede al
 1170 Ontsagen hem van ongeval /
 Doe si den maen sagen verbaren.
 Het was den dage bi / te waren /
 Datmen te strijde baren soude.
 Oec seide hi / dat hi hem woude
 1175 Vertonen dat grote ongeval /
 Dat het achter comen sal.
 Den verkeerde eer moet /
 Die ten wapenen waren goet ;
 Want die eerde si verfoet.
 1180 Daer was die hese harde groet :
 Si riepen alle eben sere
 Tegen Alexander / den here ;
 Si seiden dat sijn die scoende waren /
 Dattie maene woude verbaren.
 1185 Alexander woude si slaen.
 Den verhois / sonder waen /
 Dat si met eem moesten baren.
 Si claechden dattie lande waren
 Alle verarmt mettien viere.
 1190 Tant / bosch en ribeir
 hadden onwert dat si wouden
 Die werelt met crachte houden /
 En alder liede heren wesen.
 Si bewijstent oec in desen /
 1195 Dat si dar om vertoznet waren /
 Om dattie maen was verbaren.
 Si sachten dat sijn die sterren volgen /

- Dat eer coem wolde volgen
 Nature en mijslicheide /
 1200 En hi eem anbeden bede.
 Ven rouwet dat si so menich vrese /
 En so menege starke reise
 Doz sinen wille harde besuert
 En so duche geanturt. »
 1205 Metten ghinc dat vol al luyt /
 En riep al ober luyt
 Dat si den coninc wouden slaen.
 Mar Alexander / sonder waen /
 Hi en hadt altoes geen bare :
 1210 Hi riep die wijsste meester daere /
 Diemen hiet astronome /
 En geboet hem te versene
 Wat die maen verbaren bede /
 En wat die goede wouden daer mede /
 1215 En wat oec mochte bediden /
 Dat sijt sechten al den lieden.

Wie Aristaldes dien lieden toe sprac van vergenckenisse der maenen.

- D**ie alder beste astronomen /
 Die beste in sterren conste gesein /
 Dat was die alre Aristaldes.
 1220 Hi antwerde deem volc al des :
 « Si liede / laet u clagen staen /
 Die sterren moeten eren ganc gaen /
 Den si van beginsel ghinchen.
 Ic segge u in waeren dingen :
 1225 Eren wech en eer stede /

- En allet dat si bediede mede /
 Si houdent alse sijt geboet
 Diet al geboet / cleen en groet ;
 En si en gaen niet uten here /
 1230 Den hi en gaf / die grote here.
 Mar niet en segg ic dat ic weet /
 We die grote Heer heet /
 Diet al hebet in sijn gebot /
 En es Jupiter niet / onse got ;
 1235 Wat so die Here van beginne
 Hebet versein in sinen sinne /
 Soe weder die sal gaen /
 So die erde belien bestaen /
 So die sterren hen herdzagen /
 1240 Oste blixene achter velde iagen /
 Ochte die donre ons verbaren /
 Albat wet ic wael / te waren /
 Dat al doet die groete Here /
 En dar tho wonderz veel meere ;
 1245 Dau / rijm / hagel en snee /
 Regen / voest en dar tho mee /
 Wat so in die locht geseit /
 Dat gebelt alst sijt gebeit ;
 Ic segge dat ertveefinghe en bloet
 1250 Die cracht ons Heren algader doet ;
 Plagen van sterren en dar tho groten mint /
 Al seg ic dat onse Here sint :
 Al dingen volgen na sijn gebot.
 Met rechte es hi der nature God.
 1255 En waer bi die sonne vergaet /
 Dat seg ic u / hozt herwart :
 Men leest dat .vij. hemele gaen

- Daer die planeten binnen staen /
 En elc boven den anderen gaet.
 1260 In den nedersten soe staet
 Die maen / die nu es verbaren.
 Vier hemele dat op / te waren /
 Steet die sonne / die den dach
 In ertrike geven mach.
 1265 Soe die maen meer liefs hebet /
 Soe die sonne meer begehiet;
 En so weeltijt dat si ontfanghet /
 So machmen merken dat si hanghet
 Doz die sonne / en si ontfact
 1270 Ane dat licht dat van der sonne slaet.
 Also thusen ons inder sonnen
 Eest dat wi iet merker connen /
 Wi mogen merken dat si doet
 Dattie sonne verbaren moet;
 1275 En dat gesiet / na minen waen /
 Altoes in die nuwe maen;
 Want en mach anders niet gescein.
 Dit machmen bi nature sien /
 Welctijt dat also gescein /
 1280 So en eest sonder sake niet.
 Coninge en ander hoege liede
 Hebben becocht alst geschede /
 Want si heetten si sekerlike
 Sonne van al ertrike.
 1285 Bedi wildeg eem onse Here onnen
 Dat si betekent sijn bider sonnen. »
 « Du hozt / » spzac Kristaldeg echt / »
 Waer bi die maen verleeft eer lecht.
 Si en verbert te geente stont /

- 1290 Sonder dat si es al ront.
 Alse die sonne onder gaet /
 En die maen risen bestaet /
 So es die eerde daer thusen recht;
 Dus verleeft die maen eer lecht /
 1295 So weeltijt dat al dus gesceit /
 Noch min noch me / noch anders niet.
 Hier bi eest in minen waen /
 Dat dus donker es die maen.
 Nochtan so en seg ic niet
 1300 Dat sonder reden gesiet :
 Ic wilb u pzoen bi clergien.
 Oec so solen met mi lien
 Die meesters van Egypten lant /
 Dien die sterren sijn verant.
 1305 Die sonne hozt dien Gzieke toe /
 En ic sal u seggen hoe.
 Welctijt soe die sonne verbart /
 Dat Gzieken dan verkwonnen wart;
 En alse hier maenen dat gesiet /
 1310 So en salt achter bliuen niet /
 Die Perccen en solen onder gaen.
 Bi reden doe ic u verstaen :
 Alse Cyrus van Perccen dwanc
 Menich coningrike lant /
 1315 En hi woude der maegde lant
 Al bedwinghen mettier hant /
 Chamarijs / die coninginne /
 Die fier was in eren sinne /
 En vrouwe van Amasonen lant was /
 1320 Alsmen heer tebozen las /

- Quam doe tegen eem ter were.
 Dies avents sachmen in dat here
 Die maen verbaren alsi nu doet.
 Des mozzens stozte menich syn bloet /
 1325 En Cyrus van Perren oer mede /
 Hi bleef daer ter selver stede.
 Hier bi laet u clagen staen :
 Die sege es onse / sonder waen. »
 Alle die liede die dat hoerden
 1330 Geluesden Kristalbes wozden /
 En leeten doe eer belgen staen /
 En sijn to den tenten weder gegaen.
 En Alexander bede bi nachte
 Die tenten op bzelen bi crachte.
 1335 Oec hoer hi blibelike wozen /
 En sanc datment mochte hozen
 Si eenre halver millen sanc;
 Dan ioien sanc hi nulwen sanc;
 Ic segt u allen ober luyt.
 1340 Dit derde boec gaet heer uyt.

DAT VIERDE BOEC.

*Dit es dat vierde boec, en sprect in dien beginne van
 coninc Daris vrouwen dode, en vort anderen ge-
 scienez.*

In dien derden boec so stoet /
 We die coninc en dat here te voet
 Si nachte waren op gestaen /
 Alse die maen was vergaen.

- 5 Hi hoer met enen kane wozen /
 En sanc datmen mochte hozen
 Al doz en doz int griere here.
 Dat lant was al sonder lijnere
 En verbzant / als ic eer seide /
 10 Dozp en pozt / busch en heide.
 Op ene ribeire hoer hi van pze /
 Die comt uten paradyse /
 Die Cygris heet; dat wet ic wel
 Dat si es so doz snel /
 15 Dat in die croen van Francrike
 Den es geen water eers gelike.

- Die roschē sijn aen beiden sijden
 So hoge / die daer onder lijden
 Hen dunken si ter wolken staen
 20 Hen den bomen / diere op staen.
 Het was .iiij. dage voꝛ die batalie
 Dat men doꝛfloech menige malie /
 Als ic hier achter sal bescriben /
 Dattie bloem van allen wijden /
 25 Die coninginne / Daris wijf /
 Van ruwen verloes eer lijf /
 Dat si sach eer lant te stozen /
 En eren man hadde verlozen /
 En handen strjke oec die pine /
 30 Daer eer altoes stont in te sine /
 Die coztic / wanic / eere pine.
 Nu hoert Alexander's clage.
 Alexander Macedo /
 Was also doꝛbe en also vzo /
 35 Doe die vzoelue versceden was /
 Alse ofte hi seker ware was /
 Dat sijn liebe suster beede
 En sijn moder met groten lede
 Waren doet van sinen bianden.
 40 Hi wꝛanc bloet uter sinen handen /
 En leet also heete traen /
 (Dat seg ic u / na minen waen)
 Als Daris laten mochte /
 Do men eem die meere vzochte.
 45 Die iongellin sat bi der baer /
 En versuchte herbe swaer /
 Als was hi wꝛeet; die grote doget /

- Die gi aen eem merken moget /
 En sine grote edelheit
 50 Teerde eem ontfarmherticheit.
 Hi leet menegen heten traen.
 Van dien dat hi si hadde gebaen /
 Coter wijlen dat si starf /
 En sach hi si mer een waerf /
 55 Al was si een scoen wijf.
 Soe godertieren was sijn lijf /
 Dat hi eer geinre minnen en gewoech :
 Hadde hi die ere / hi hadde genoech /
 Die grote here diet al dwanc /
 60 Die mer wijf voete was lanc.

*We Tyren, die spadoen, rouwen dreef omme coninc
 Daris vrouwen doet, dat Daris versach.*

- D**oe liep een banden spadonen
 Nitten griexen paulionen /
 Die Tyren geheten was.
 Hi trac sijn hare als wast blas /
 65 En scoerde sine cleder mede;
 Met sinen nagelen hi bloeden dede
 Harde sere sijn ansichte.
 Hi weende en riep gedichte /
 Harde lude : « O wi! o wach! »
 70 Doe Daris versach /
 Keep hi lude : « Nu segge mi
 We du weens / en wat es di ?
 Wetsu iet wat meerren mach
 Vinen ruwen ? seg mi bach.

- 75 Ic can wael wesen keytijf /
 En rouwich wesen al mijn lijf.
 Die liefde weten gerne te bozen
 Eren rouwe en eren tozen :
 Du salt mi dingen te bozen leggen /
 80 Die ic selve niet en dar seggen. »

Wat Daris vraechde Tyren, en hi eem antwerde.

- T**yrriot antwerde te hant :
 « Alexander / dijn viant /
 Doet dien binen also grote ere /
 Alse ofte du weers sijn gerechte here.
 85 Mer wach arme ! keytijf /
 Dijn vrouwe / dijn edel wijf /
 Die coninginne si es doet. »
 Dus andwerde Tyrioet.
 Metten so was so grote geslach :
 90 Si riepen sere : « O wi ! o wach ! »
 Daris verloes al sine cracht /
 En veil neder in onmacht.
 Hi warp op sijn haer dat mul /
 En riep ocht hi waer dul.
 95 Hi waende dat si were verslegen /
 Om dat si niet en woude plegen
 Dies conincs Alexanders minne.
 Crijote riep hi inne ;
 Die ridderz hi doe buten sloet /
 100 En vzaechde wie si weer doet.
 Die knape swoer datmen nie en bede
 Der vrouwen enege lelicheide /

- Al was si niet eem gebaen /
 En dat hi eer hadde gebaen
 105 Alse grote ere al sijn lijf /
 Ofte si hadde gekreeft sijn wijf.
 Doen was Daris en groten vaer /
 En seide dat van minnen waer /
 Dat hi eer ere hadde gebaen /
 110 En si en oec minde / sonder waen.
 Oec seide hi : « Het es des heren sede /
 Waer dat hi comt to eneger stede /
 Daer hi emmer hebet amien.
 Si was die scoenste van al Percien /
 115 Hi es een here / een iongelinc ;
 Men mach pzoen bi ere dinc /
 Dat hi eer bede hi mocht wael doen. »
 Doe swoer sere die spadoen
 Bi al den goden van der zee /
 120 En vanden hemelen / dat es mee /
 Dat Alexander sinen wive
 Noit lachter en bede van den live.
 Doe swoer die knape dat waer is.
 Doe geluesdes die here Daris /
 125 En het was eem harde lief.
 Al wenenbe hi die hant op hief /
 Aldus bede hi sine bede :
 « Vader » sprac hi / « en here mede
 Van den goden al te bozen /
 130 Daer ic oec af bin gebazen /
 En utwe maech van rechter ure /
 Al die werelt durenture /
 En alle dinc die staen bi u /

- Herstwerf so bidden ic u nu /
 135 Och! wesen mach / dat gi mijn rike
 Mi behout gestadelike /
 En ocht also es in ulwen moet /
 Dat icg emmer derben moet /
 En aen sein moet dat verliesen /
 140 Soe bidde ic u dat ic moet kiezen
 Enen coninc doch na mi /
 Ic bidde dat Alexander si
 Na mi coninc / gehoxt mi dag /
 Die hobeste viant die noit was. »
 145 Dit waren des conincs Daris woxt.
 En sine bede was gehoxt :
 Die tranen die van eem liepen /
 Ic waene dat si ho: gode riepen.

Wee Daris driewerf heeft gesant om vrede an coninc Alexander.

- D**aris hadde tweewerf geseint
 150 Cote Alexander om parlement /
 En om te maken hasten vrede ;
 Mer et was om niet dat hi bede.
 Do: die docht van sinen viant
 Hebet hi derdelwerf gesant
 155 Sinen bede / om dat hi woude
 Datmen vrede maken soude.
 Het was ten tijden sede /
 Wie so hebben woude vrede /
 Dat hi woerde enen tac /
 160 Die men van eere oliben vrac.

- Om den vreden hoeren si tien
 Vrede ribbers en stene.
 En die vzoetste die daer was
 Dat was die alde Achilla: /
 165 En was van raede gemaect wale /
 En bar toe conste sine tale
 Utermaten scone togen.
 Dus sprac hi ho: Alexanders ogen :
 « Hobesch coninc / verstaet wel /
 170 Uwe hobescheit / en niet el /
 Dat doet Darise / onsen here /
 Om vrede bidden so seere.
 En dat hi hier tot u seint echt /
 Dat en doet hi niet do: recht /
 175 Mar dattu sine kinder /
 Moeder / suster / meerre en minder /
 So hobeschlike hebes gebaen.
 Al hebben wie eer vzer / sonder waen /
 Si en dunken ons niet gebangen sijn.
 180 Dies danct u sere die here mijn ;
 Want du eer suverheit bewar: /
 Gelijc dattu eer vader waer:.
 Altoes heetise coninginnen /
 En ghi en doet hem niet bekinnen
 185 Dat gijse haet ni renger wijs.
 Dies gebe u God ere en wijs.
 U vrede gelact / u vrede ogen
 Dunkent mi van buten togen /
 Dat ghi sijt een hobesch viant :
 190 Daris / die ons heer heeft gesant /
 Docht mi come also vrede sijn

- Alsoe nu toget sijn ansijn,
 Nochtan leent hi om sijn lijf /
 Die hi minde alsoe sijn lijf;
 195 En ghi leent om uwen biant.
 Ghi waert gewapent altesant
 Tegen ons / dat weet ic wel /
 En daet dit leet / en niet el.
 Daries doet u bidden harde
 200 Om getruwelike harde /
 En siere dochter biet hi di /
 En alt lant ghijt en vzi /
 Dat leget vander navel zee
 Cote der Eufraten / en dar to mee
 205 Diere stene en dar to gout /
 En ander chiereit menich vout.
 Vout sinen soen hi / te waren /
 Die gijfse / en laet met ons varen
 Siere moder en sine .ij. suster mede.
 210 Diez bidden wi u op hovescade.
 En nemt van him dzien te lone
 .XXX.^m bosanten seone /
 En algader gulden roet;
 Dat es een chiereit groet.
 215 En hadden niet u die gode gegeven
 Gode aventure in u leven /
 Het were tijt dat ghi om vrede
 Heddet gedaen dus grote bede:
 Du rest so comen datmen u bit.
 220 En moechdi niet merken dit /
 We groten her Daries hebet?
 Met een es alt tfole dat lebet;

- Hi hebet die zee bedect met scpen /
 En blant met tenten al begrepen.
 225 Nochtan es te nauwe dat mere /
 En dat lant te sinen here;
 Die ribieren sijn so besloten /
 Si en mogen niet ter seuert vloten.
 Ic ween datti meer volcs heeft allene /
 230 Van die werelt al gemein.

*Wat Alexander dede, doe coninc Daris vreden gesan
 en begerde.*

- Alsoe Alexander hadde gehoert
 Achilles tale en sine woert /
 Riep hi in eene kenenade
 Alle sijn hoegste liede terade /
 235 En vzaechde wat si eem rieden.
 Twivel was van sinen lieden /
 Wat hi heer mede woude doen.
 Doe spzar die hiere Permoen /
 Die bat conste doen groete daet
 240 Van geben nauwen raet.
 Gehozen spzar hi: « Weest mijn raet;
 Ic leent nieman en weer quaet
 Datmen die gebangen weder gabe
 Om schat en om habe /
 245 Men hadder veel om gegeven:
 Du sijn si doet / som hier bleuen /
 En som sijn si ontgaen /
 Daer wi af hebben scade ontsaen.
 Noch raede ic dat men die ioffrouwen

- 250 Varen laet mettier vrouwen.
 Bedie wat soude ons een queen?
 Men false laten varen heen.
 Si quellet ons in meneger stat;
 Du laet si varen om den scat.
- 255 Ic raede oec wael ten hutwelike/
 Dattu hebben moges sulke .j. rike
 Sonder slach en sonder stoet;
 Ic waen geen lant en es so groet/
 Dat enen here hebet en nemmee/
- 260 Als vander navel zee
 Al dat lant totter Eufraten:
 Dus mocht al u bechten laten.
 Merct we ghi met ure hant
 Moget bedwingen al dit lant/
- 265 Die ghi begert na ulwen wille.
 Vacteren lant laet liggen stille/
 En oec Inden en Meden;
 Peinst wie vele goder steden
 Ghi moget winnen met gemalke.
- 270 Het es een sekerlike sake
 Na groten pijn/ na groten sege
 Te landelwert te varne ewege/
 Van nacht en dach te sine
 In wapen en in grote pine. »
- 275 Swaerlijc verbzoech dat Macedo/
 Doe dat sprac Permenio/
 En antwerde also die coene:
 « Slacht ic dien here Permenione/
 So hebde ic liever allewege
- 280 Groten scat dan goden sege;

- Mer/ bi trouwen/ neen ic niet.
 Mi es vele dat gesceit.
 Ic bin quite van groten gode/
 En sieker in die armode/
- 285 Die mi niet en laet aen geen sibe.
 Des bin ic uter mater blide
 Dat ic bin coninc/ niet coepman.
 Soude ic tgoet vercoopen dan/
 Dat mi aventure gaf?
- 290 Neen ic/ thwaren/ dat doe ic af.
 In hebbe te cope engene dinc/
 Noch vanden volke dat ic vinc
 Sal icker iemen af laten kieren/
 Dien sal ic geven doz miere eren.
- 295 In woude niet dat mi gesceide/
 Dat icker af hebde enege miede.
 Gebe ic si om goet/ so weer die danc
 En die ere mede wel cranc. »
 Doe hi dit hadde geandwozt/
- 300 So riepe hi Darijs boden vozt:
 « Verstaet dat ic u segge wale/ »
 Sprac hi/ « en segget dese tale
 Ulwen hier/ den ghi dient:
 Dat ic aldus sijn vziemt
- 305 Hobeschlec hebbe gebaen/
 Dat en hebbe ic doz eem niet gebaen/
 Ic doet doz mijns selves dacht/
 Het wijsde mi die hobesche vorcht.
 Csi! soude ic oec rengen wiue
- 310 Anxt oft vrese doen van den libe!
 Alexander's rechter hant

- En es dien vrouwen geen biant ;
 Die gene en willic niet iagen
 Die gene wapen mogen dzagen /
 315 Die so cranc sijn van naturen
 Dat si en wapen niet en mogen duren.
 Esi! soude ic tegen hen ologen!
 Hi moet eem gewapent togen /
 Daer ic tegen wille striden :
 320 Dies will ic plegen tallen tijden.
 Waer dat sake dat u here
 Om vrede hade also sere
 Alse ghi mi nu doet verstaen /
 En woude hi uter werelt gaen /
 325 En geven lant en have /
 In weet of ic es eem ozlof gabe ;
 Bedie hi caent minen lieben
 Met scatte en met mieden
 Dat si mi nemen mijn leben /
 330 Ofte met senine vergeben.
 Dies bin ic dus sere veruolgen /
 Ic sal eem toter doet na volgen.
 Hi en bart niet als een recht biant /
 Die bescremen wil sijn lant.
 335 Hi oert osti een verrader ware ;
 Ja als een recht mozdennaere /
 Sal ic u die waerheit tellen /
 Doet hi mieden mijn gesellen.
 Mi en becomt wale niet
 340 Die vordwarde / die gi mi biet ;
 Bedie gebe ic eem die harde /
 So lachsterdic mi selben harde :

- Men mocht seggen dat ic weer versaget /
 En dat hi mi hebde veriaget.
 345 Ghi biet mi goet utermaten /
 Dat es dat lant ober die Eufraten :
 Mi dunet gi sijt des mesraect ;
 Want ic hebt te mi gesact /
 En gewonnen met miere doget.
 350 Dijst mi uyt of gi moget /
 Dat doch dat lant ulve si /
 Dan mochtijt wale geven mi.
 Soet eest dat mi Daris sint /
 Dat hi mi geven wilt sijn hint.
 355 Hi hadde Macheuse belobiet ;
 Heeft hi si eem nu berobet ?
 Segt ulven here / al dat hi hebet /
 En al dat volc dat onder eem lebet /
 En so wat hi hebet verlozen /
 360 En hi selve oec tebozen /
 Al staet in miere gewout /
 En al eest hier Gzielen sout /
 En loen van eerre pinen. »
 Dus was die andwerde sine.

We Alexander coninc Daris vrouwe begroef.

- 365 **A**chillas hi nam ozlof /
 En rumede Alexanders hof /
 En tellede Darise alle die wozt /
 Die ghi te bozen hebt gehozt.
 Daris seinde mettier baert
 370 Macheuse al barwart /

- Die die wege beligghen soude /
 Daer Alexander varen woude.
 Mettien dede Alexander graven
 Met dierheden en met groter haben
 375 Paris wijs / Celico / die vrouwe /
 Dar om hi hadde groten rouwe.
 Hi dede maken een graf van yse
 Op enen berch an een salise.
 Daer was Appelles meester af /
 380 Die Iode was / en screef ant graf
 Die griexe coning alle / twaren /
 Die Alexanders hoorders waren /
 En eren naem screef hi mede
 Boven hen ter selver stede /
 385 En die hystorie we hemelrike
 Was gemaect en ertrike
 Screef an den grabe besiden /
 Al tote Alexanders tijden /
 Die ic u vertellen sal
 390 Met overslagender rimen al.

*Wee meester Apelles dier conninginen graf maecte
 an een sijde.*

- Apelles screef Gods gelike /
 Die alle dinc volbzingen mach /
 We hi hemel en eertrike
 En die eingele maecte op den sondach.
 395 Des mandags maecte hi tfirmament
 Ant water te middelwarde /
 En ront al omtrent.

- Noch doe was onbedert die erde /
 Dies maecte op dien dijsdach
 400 Die see / en die erde quam uut /
 Dat was dierste dat mens sach;
 Hi sceep oec boem en crupt.
 Dies godesdags maecti die sterren
 En die sonne / en oec die maen /
 405 Die ons lichten noch van verren;
 Hi sette si in eren staen.
 Hi maecte op dien donnersdach
 Al dat in die rivieren lebet /
 En so wat vogel dat vliegen mach /
 410 En so wat die zee in hebet.
 Die beesten hi vander erden /
 En dien minschen op den vridach;
 Van siere ribben maecti werden
 Eben / daer hi in slape lach.
 415 Hi ruste op dien saterdach
 Van allen werken die hi dede;
 Hi benebide al dat hi mach.
 Dus was daer bescreven mede.
 Appelles screef dien hemel blae /
 420 En die erde was gescreven scier /
 Die zee hadde die varwe grae /
 Van elken was gemaect dat hier;
 Die locht hadde die varwe groen /
 Sterren en sonne waren van gonde /
 425 Elkerlijc van eren doen /
 Die maen van silver / als men woude.
 Die minsche hadde meer werberhede
 Van alden dat Got geboet.

- Daer stoent dat serpent oec mede /
 430 Dat ons bjachte in grote noet.
 Daer bestoent bescreven wie dat Eve
 Den appel hadde in eren mont /
 En Adam do2 ere liebe
 Mede beet ter selver stont.
 435 Die engel bzeef si / met baren swerde
 Al vernende / uyten paradijs.
 Eve sat en span op die erde;
 Adam pijnde om die spise.
 Si en waren niet langher in bien paradijs /
 440 Dan omtrent enen halven dach.
 Daer stont oec in welker wise
 Eve van Caym gelach.
 Darna lach si van Abele :
 Hi wacht die scaep en was goet man;
 445 Mer Caym / die quade gefelle /
 Pijnde wie hi rozen wan.
 Caym sloech Abel doet /
 En God vermaledijden al daer.
 Des bzeef Adam rouwe groet :
 450 Hi weender omme .c. iaer.
 Een teken gaf God Cayme /
 Om dat men eem niet en soude verstaen /
 Dat steet gesat in dese rime :
 Dat huet hadde hi iucatech / sonder waen.
 455 Caym blo ten oestenwert an /
 En wan een hint / dat Enoch hiet;
 Daer af leestmen dat siber quam
 Lamech geboren en ander diet.
 Lamech was een quaet heytijf /

- 460 Hi was die alre eerste man /
 Die te gader hadde wijf.
 Recht wast dat hijt besoude.
 Van onder verloef hi sijn sein;
 Hi scoet nochtan al dat hi woude :
 465 Caym scoet hi nochtan mettien /
 Daer hi en hoerde in enen woude.
 Sijn leidere sachte : « Het es ee man
 Dattu heb es gestoten / Here. »
 « Het es Caym / » spzac Lamech dan /
 470 Du moet es oec becopen sere. »
 Sijnen leidere nam hijt kleven.
 Dus gesiet altonen gader.
 Caym es daer mede bleven /
 Lamech bste ouderbader.
 475 Noch enen son van Adam /
 Sijn naem was gheten Set /
 Daer een groet geslechte af quam /
 Die some heiden ons Heren wet.
 Ant graf stoent oec Enoch bescreven /
 480 Die ons Here wech baren bede :
 Cote Antkerst tiden sal hi leven /
 En legen eem oec striden mede.
 Onse Here stont daer in dire gelike /
 Alse ocht eem leet hadde gesijn
 485 Dat hi den man gaf sijn gelike /
 En hi liet die gebode sijn.
 Daer stont Noe / en maecte die arke /
 Also als eem onse Here geboet;
 Die bilubie ghinc so starke /
 490 Dat alle die liebe bleven doet.

- Mer si .viij. en beheilben blijf /
 Dat was Noe en sijn drie kindere /
 En met hen ere drie wijs.
 Aldus wast bescreven ginder.
- 495 .CCC. ellen was die arke lanc /
 En vijftich ellen was si hoge /
 En .xxx. wijs / des hebbe dane
 Die dit screef en niet en loech.
 Een elle hiet in den tijden
- 500 Van den ellenboge bozt;
 Menech iaer so plachmens siben /
 Also als ic hebbe gehoxt.
 Twe en .xx. iaer /
 En .liij. oec daer mede /
- 505 Stont die werelt / dat es waer /
 Eer God die dilubie comen bede.
 Vogele noch bier mochten entsaren /
 Si en verdzonken niet bier zee /
 Sonder die in die arke waren /
- 510 Elkerhande twe on twe.
 Doe die dilubie was ontgaen /
 Plante Noe enen wingart.
 Daer was gescreven dat hi saen
 Danke wine dzonken wart.
- 515 Noe lach en sliep /
 En ontteet thuyssen die been :
 Cham sijne soen stoende en riep /
 En bespattene en green.
 Sijn anderen broderen riep hier toe
- 520 (Die een hiet Sem / die ander Naphet);
 Si keerden daer af ter ogen doe /

- En dectene. Dies deden si bet.
 Doe Noe dit wiste was hi gram /
 En benedide die alste twe.
- 525 " Vermaledijt so wese Cham »
 Sprac hi / " nu en immermeer. »
 Darna stoent die patriarchen
 Gescreven an die ander side
 Met goude / datmen si soude merken.
- 530 Abraham hadde die ogen blide;
 Sara / sijn wijs / stoent en loech /
 Want si tho hueren .lxxx. iaren
 Isaac / eren soen / dzoech;
 Ere man hadde .c. iaer / te waren.
- 535 Daer stoent Rebecca / Isaac wijs /
 Die twe kinder dzoech te gader;
 Die een was Esau / die seytsijf /
 Die ander Jacob / Josephs vader.
 Esau was ru als een rient;
- 540 Isaac was daer oec bescreven /
 We hi was van ouder blint /
 En niet langer en mochte leven.
 Daer stont gescreven Esau
 We dane wijs hi iagen liep /
- 545 En we si Jacob maecte ru /
 Doene sijn moder toter riep.
 Jacob was gebenedijt
 Van den vader eer hi starf;
 Esau die bleef ontfrejt :
- 550 Des weende hi lude menichwarf.
 Jacob vloec en wech / dat was waer /
 In Mesopotania;

- Sinen oem diende hi .vij. iaer;
 Hi gaf eem siere dochter Lya.
 555 Dochtaen geloefde hi eem daer
 Siere dochter Rachel;
 Daer diende hi omme noch .vij. iaer
 Getruwelike en wel.
 Also Joseph was geboren/
 560 Woude hi te lande weder keren.
 Dat quam Esau te hozen/
 En hi wouden banen weren.
 Jacob hi quam met .ij. scaren.
 Te Rusa lach hi eenen nacht;
 565 Daer sach hi die Goeds cracht/ te waren/
 Daer hi iegen den ingel vacht.
 Josephs dzoem stont daer bescreven/
 Daer hi om was vercocht/
 En in Egypten lant verdecken/
 570 En teg conincs hove bzocht.
 Die bzoutwe si was daer gemaect/
 Die Josefpe daertoe dwinghen woude/
 Dat hi di eere lege al naect/
 En eerre minnen plegen soude.
 575 Om dat hys niet en woude doen/
 Was hi langen tijt gebaen;
 Biden coninc Pharaoen
 Was hi siber ute gedaen.
 Daer stoent oec die aventure/
 580 We hi weder quam te hove/
 Om dat hi spelde al burenture
 Des conincs dzoem met groten love.
 Daer stoent oec hie Jacob sende

- Sine kindere omme rozen/
 585 En we dat hi eem bliende
 Dat Joseph niet en was verlozen.
 Jacobi nam al sijn kinder/
 En voer in Egypten lant/
 Beide meerre in minder/
 590 Daer hi Joseph sijn kint vant.
 Jacob hadde veirre hande namen/
 Dat hint men bescreven wel/
 Van Gode si eem beide quamen/
 Want hi hiet oec Israhel.
 595 Hi was buz Gode vercozen/
 Te tijden dat dan iemant el.

We dat graf an die ander side gemaect was.

- I**n die ander sijde so stont Moyses/
 En Aaron/ sijn bzoder/ mede/
 We si Pharaoen baden des/
 600 Dat hi harde node bede.
 « Laet gaen tsolt van Israhel/ »
 Sprac Moyses/ « dat heet di God;
 Hi sal wesen harde sel/
 En woulttu niet doen sijn gebot. »
 605 Pharao in achte hier op niet;
 Bedie plaechden God/ onse Here/
 Also als men gescreven siet/
 Met .x. plagen harde fere.

*Dit sijn die tien plagen, daer coninc Pharao met ge-
plaegt wart.*

- T**Er eerster plagen wert water roet /
 610 Beide in regen en in rivieren;
 Ter andere quam menige yedde groet /
 Die die liede quelden metten dieren.
 Hurselen waren die birde plage /
 Die die liede staken sere.
 615 Vliegen in dien vierden dage
 Plaechden die liede vele sere.
 Die vijfte plage sloech al doet
 Die beesten van Egypten laet.
 Die sesste waren bleinen groet /
 620 Die him deden groten pant.
 Doe quam een hagel / die verterde
 Dat groen al vanden coningrike;
 Dus so waren si gescant /
 En tsolt verbeerde een vreselike.
 625 Die negende was duysterheide /
 Die men tasten metten handen.
 Die tiende sloech alte doet mede
 Die outste van Egypten lande.
 Moyse met siere roede
 630 Beide tsolt met siere /
 Pharao volchde na met mode /
 Hem selven dede hi....
 Pharao verdzant algader
 Met al sijne compagnien;
 635 Moyse bleef al sonder vaer /

- En al onse Heren partie.
 Als hi quam in die woestine /
 Regende op eem dat hemelse boet.
 Vleesch hadden si al sonder pine.
 640 Dat was een mirakel groet.
 Moyse was daer gescreven
 Op dien berch van Sinay /
 Daer eem die wet war gegeven.
 Dit was waer / geloves mi.
 645 Daer stont gescreven wie hi sloech
 Op dien harden marbersteen /
 Die eem gaf waters genoegh.
 Dat en was logen engene.
 Si verslogen wael menegen man
 650 Op die liede van Etheen;
 Si sloegen den coninc van Bagan /
 En dien coninc Amozzen /
 En bochten iegen die van Gesuseen
 En iegen menegen coenen man /
 655 En iegen die Fereesen /
 En iegen blant van Chanaan.
 Doe Moyse verscreven was /
 Doe wart eer leider Josue /
 Also als ic bescreven las.
 660 Hi dede den heiden vele we
 Hi leide dat volc van Arahel
 Doerch's boets ober die Nozbaen /
 Dat water / wet ic wel /
 En ongesaet ghingen si daen.
 665 Josue hi beelde die lande
 Den .xij. geslechten van Arahel;

Also hi veriaget hadde die bianbe /
 Elken gaf hi sijn recht wel /
 En elken gaf hi sine stede /
 670 En deileet eem niet pinen.
 Selve starf hi oec daer mede.
 Dede hi wael / het sal eem seinen.

*We Sampson en oec sijn leven an dien grave stont
gemaect.*

Moses en Josue
 Waren hertogen van Israhel.
 675 Rechteren hadden si bozt mee /
 Dat bint men bescreven wel.
 Die starcste die eer rechter was /
 Dat was Samson / die sterke man :
 Ic bar mi vermieten dat /
 680 Dat eem noit man verlan.
 Daer stoent gescreven hoe hi vacht
 Tegen die Philisteen ;
 Hi sloech doet met siere cracht /
 En verwanre menich een.
 685 Die Philisteen hadden beringt
 Ceerre tijt in een woestine /
 Daer lichtelike gebinct :
 Si waenden eem doen grote pijn ;
 Hi sloech met eem esels kinnebac
 690 Menegen starcken man te doet /
 Ander wapene noch ander sake
 So ne hadde hi ter selver noet.
 Doe hi van dozste was vermoit

Wap hi enwech dat dzoge been ;
 695 Daer quam water uyt gekloet.
 Dat en was logene engene.
 Hi nam Dalidam te wibe /
 Dat was eem groet ongeval.
 Dien liebart robede hi van den libe.
 700 Albus bescreef Apelles al.
 Hi vant dien vogt tier in den stert /
 En onstac hier liebe rozen ;
 Dus hadde hi menige man verbeert /
 Die sinen wibe daden rozen.
 705 Ce Gages in die gode stede
 Hadde hi sijn bianbe beleit ;
 Hi bzac die pozte en clammer mede
 Op enen hogen berch gereit.
 Doe Dalida sijn cracht wiste /
 710 Vant si sijn hande te samen /
 En scoer eem af sijn haer niet liste :
 Mettien sijn bianbe quamen /
 Si staken uyt sine ogen bede /
 En maecten mettien haer gile.
 715 Dat becochten si niet lede
 Over een wael cozte wile :
 In een huyg heilden si seeste /
 Dat op twee columnen lach.
 Alle die hoerchste en die meeste
 720 Waren daer op den selven dach.
 Dalida was in die zele.
 Si riepen al te Samsone :
 « Coen ons een deel van dinen spete. »
 En doe bede hi als die roene :

- 725 Hi bzac die columnen beide /
 En die zael veil al te doet.
 Dus speelde hi met groten lede;
 Het bleef daer al / klein en groet.
 Na Samsoene stont Ely /
- 730 Die rechter was in Israhel;
 Ons Heren pape so was hi
 En pphete / dat weet man wel.
 Daer stoent wie die Philisteen
 Ons Heren arke hadden gebaen;
- 735 Dat begogte menich een
 Mettien live / sonder waen.
 Dagon / eer afgod / mede
 Was onthuet op die sille;
 Dat was dat den papen dede
- 740 Sere hebben sinen onwille.
 Doe Ely hoert die nimare /
 Dat sine kinder waren doet /
 En die arke gebangen ware /
 Hadde hi den rouwe also groet:
- 745 Vanden stoel veil hi neder /
 En bzac den hals ontlue.
 Nummermeer verrees hi weder.
 Ic waenre menich omme scree.
 Na Elyen stoent Samuel /
- 750 Die rechter was en pphete
 Over dat tsole van Israhel.
 Si bochten wael sinen besede.
 Hi was die achterste batin
 Vanden lande van Israhel:
- 755 Dat sal ic u hier tonen wel /

- Woedanen wijs dat so gebel.
 Die liede quamen in Amata /
 En eischeden enen coninc;
 Des dzobede Samuel barna /
- 760 Doe hi verhojde dese dienc.
 Doe was Saul coninc gemaect /
 Die goet was in siere toegt;
 Alse hi ter outheit was geraect /
 Verloes hi al sijn docht.
- 765 Doe coes Samuel Davite /
 Die in dien tijden was herde;
 Men leset daer in sine vite
 Dat hi eem die wile wael verwerde.
 Golyase den Philistee /
- 770 Die .vi. slecht ellen was lanc /
 En ene palme dar toe mee /
 Dien sloech hi doet / des hebbe danc.
 Daer stoent wie dat Saul bleef
 Op tien berch van Gelboe /
- 775 Dat sachte die geen dier bescreef /
 Dat David harde sere sere.
 David bermalebide die stede /
 Daer Jonatas / coene degen /
 En Saul oer / sijn vader mede /
- 780 Vanden heiden waren verslagen.
 Daer stoent gescreven Asael /
 We hi doet bleef en helpe riep /
 Die te bozen was so snel /
 Dat hi die zee achter liep.
- 785 Abner / Sauls conincs stabel /
 Was die gene dien sloech.

- Hi hadde dar om quaet gebel;
 Want Jacob qualic dat verbzoerch:
 Jacob sloech Abner te doet/
 790 En luzac den bzoder Asael.
 Die hadde David rouwen groet;
 Want hi berrieden als een sel.
 Daer stoent oec we David bede
 Hoerdoem met Urias wibe/
 795 En oec weet Urias mede
 Becopen moeste mettien libe.
 Daer stoent bescreven dat ozloge
 Chusfren Davide en Absoloen/
 En we hi verwerret hinc hoge
 800 Nebaz an ene eike groen:
 Jacob scotene daer ter doet.
 Dies weende David menegen dach;
 Om sijn kint dzeef hi rouwe groet/
 En riep o wi! o wachj!

*Wee oec an dien grave sloent, doe coninc David doet
was wat doe gesiede.*

- 805 **D**oe David / die coninc / was begraven /
 Ontfeinc Salmon die croen;
 Hi maecte met wel groter haben
 Dat alre eerste goeds hups scoen:
 Hi sloech Jacob op enen altaer/
 810 En luzac den bzoder / als die coene.
 Dar om diende hi menech iaer/
 Dese dinc geveil Salomone.
 Elc was coninc .xl. iaer

- Ober al dat israhelsche doen.
 815 Dit meetmen wel dat dit es waer.
 Hier lat ic van Salomon.
 Also Salomon was doet/
 Ontfinc die croen Roboam;
 Werringe en ozloge groet
 820 Stoent daer die coztelike quam.
 Roboam hadde onder hem
 Azobooam / dat weet men wel.
 Azobooam / dat es ware dinc /
 Leefde utermaten wel:
 825 Hi hiet van Israhel coninc/
 Hi en was quaet noch oec sel.
 Iherusalem / die heilige stede /
 Was dier Joden hoetstat.
 Men leset van Roboam mede/
 830 Dat hi coninc in Samarien sat.
 Apelles liet achter bliben
 Die sonden van Samaria /
 Die en woude hi niet bescriben/
 Omt wonder datter volget na;
 835 Mer hi screef / we dane wijs
 Elhas was op gedzagen
 In dat ernste paradijs
 Op enen vieregen wagen.
 Die quade coninge liet hi achter /
 840 Die waren in Iherusalem:
 Dat bede hi om den groten lachter/
 Diemen tellen mach van hem;
 Mer dien goden Ezechias /
 Dien screef hi om sijn boecht /

- 845 Dat een heilich coninc was/
 Also ghij hier wale hozen moget.
 Hi tebzac te stucken die afgode/
 En verheef die wet op weder/
 Daer in stoonden Goeds geboden;
 850 Alle quaetheit lachte hi neder.
 Hi lach seic/ en sijn bleuen;
 Mer ic segge u ober waer/
 God hi lingde eem sijn leven
 Doze sine dogt .xv. iaer.
 855 Die sonne keerde/ alst God woude/
 Van den westen ten oesten wert/
 Om dat hi twibelen niet en soude/
 En om die doet niet sijn verueert.
 Si siere siden stoent Josias/
 860 Die de Paesschen siere vierde/
 Die een heilich coninc was/
 En die wet sere vislerde.
 Daer stoent bescreven we en sloech
 Die coninc Zesac van Egypten lant/
 865 Dat menech man qualer verhoerch;
 Dat es Jeremien wael bekant.
 Sonder dese twe allene
 En hadden die Joden noit coninc/
 Si en lieten die wet algemeen;
 870 Dit was een onseinde dinc.
 Die ppheten stoonden daer an/
 Elckerlike met sinen riechte/
 Die Apelles/ die hoede man/
 Met goude beelde lichte.
 875 In wat tijden dat si screuen

- Ere boke/ dat stoent daer/
 En in wat einde dat si bleuen/
 En eer naem oer daer stoent.
 Isaias spzar te hozen
 880 Cote Was/ dat was waer/
 Dat een kint soude sijn gebozen
 Dat eenre maget/ in waerre dinc.
 Jeremias weende sere
 Omdat Nozias was doet;
 885 Hi hoersachte dat onse Here
 Soude maken wonder groot.
 Jezechiel stoent al daer/
 Doe die Joden waren gebaen;
 Hi sachte hi sege/ ober waer/
 890 Een pozte die noit was ontaen.
 Daniel sachte/ ober waer/
 Dat Christus soude sijn verslegen
 Ober seshondart iaer dar naer/
 Dibe min. Daer stoent iegen/
 895 We die Joden weder quamen
 Uyt den lande van Babiloene/
 En si maecten alte samen
 Ons Heren kerke scoen.
 Daer na stoende die scoene iefste
 900 Van Asuerus/ dien coninc/
 We hi maecte sine seeste/
 En sine barone waer ontfinc.
 Doe dat hof vergabert was/
 Diebe hi die coninginne ontbeden;
 905 Om eer scoenheit/ sijn seker dag/
 Wolde hi si tonen sinen lieden.

- Hi seinde darom thue spadoen ;
 Dasti balcher omme sere /
 Bedie had sijt onwert te doen ;
 910 Dieß balch hi eem / die grote heer :
 Hi nam ere die conincs croen.
 Dasti moeste van eem scheiden /
 Al was si so doz schoen.
 Eer coenheit dede si eem verleiden.
 915 Hi nam tierst tenen wiue /
 Die Marchodeus nichte was /
 Daer ic noit vele abe las.
 Aman hi was al dzoffete
 In Aßwerus conincrike ;
 920 Men dede al na sijn bejete /
 Int hof was niemant sijn gelike :
 Een Joden dzoech si haetscap groet /
 En hi beiaegde an den coninc /
 Dat mense al sloech te boet.
 925 Dat was oec een waere dinc.
 Des conincs wijs was een gobinne.
 Doent Marbocheus wiste / her ome
 Was hi dzobe en sinen sinne :
 Hi weende sere / des nemt goem.
 930 Hi riey : « Here van hemelrike /
 Maect blijtschap van onsen rouwen. »
 En hi ontboet oec coztelike
 Dier coninginnen / siere dzouwen.
 Si verbat an eren man /
 935 Den coninc / der Joden boet.
 Dieß was dzobe sere Aman :
 Hi makede ene galge groet ;

- Daer ane soude hi bi siere sterte
 Hangen Marbocheus / den Jode.
 940 Dit vislerde hi in sinen herte
 Aman / die quade valschen roede.
 Hi was selve verhangen daer /
 En Marbocheus wart ontsaen /
 Dieß conincs nebe / dat was waer.
 945 Aldus so rest eem vergaen.
 An die ander sibe sat Cobias /
 Die sere gepijst was in sinen leuen ;
 Om dat hi goet en heilich was /
 Was hi med Gode daer verheuen.
 950 Salmanaasar habdene gebaen /
 En oec geleit in dat pzioen ;
 Nochtan was hi onderbaen
 Gode altoes in sijn doen.
 Hi gaf sijn goet oec milbelike
 955 Armen lieden doz Gode ;
 Altoes heilt hi getruwelike
 Ons Heren wet en sine gebode.
 Een swaelue smalt eem in sijn ogen :
 Also was blent Cobias ;
 960 Hi woult gerne om Gode dogen /
 En dankebe eem al dag.
 Daer stoende mede sine goede hint /
 En dat hiet oec Cobias /
 We hijt in Meden heeft gesint /
 965 En Goeds ingel met eem was.
 Daer stoent oec hoe Raguel
 Siere dochte gaf hi desen kinde /
 Dat maecte die ingel Rapphael /

- Dien God met een dar sinde.
 970 Daer stoent gescreven oec die dinc /
 Daer die vader bi genas /
 Van enen visse / dien hi vienc
 Sijn sone / die ionge Tobias;
 Mettier gallen bestreec hi den vader
 975 Over beide sijn ogen /
 Hi ontfient sijn sien allegader.
 Daer mocht men sine blijscap togen.
 Hi was out .lvj. iaer /
 Alsoe hi ierst verloes sijn lecht /
 980 En ober .liij. iaer dar naer
 Wart hi weder siende echt.
 .C. iaer so was hi out
 En oec .ij. / die gode man /
 Alsoe hoer in die Gods gewout.
 985 God die maker ons delachtich an!
 Die ionge Tobias / sijn soen /
 Tebede .c. iaer .j. min /
 Die alre doget was gewoen /
 En minde Gode in sinen sin.
 990 Een ander ierste stoent daerbi
 Van Nabugodonoso bescreven /
 De Oliferne / die ribber vzi /
 Dien van Melon nam eer leven.
 Oliferne was die leitsman
 995 Van Nabugodonoso here :
 Daer stoent gescreven wie hi verwan
 Menich lant met groter were.
 Hi quam gebaren an een lant
 Daer die Joden wonden in;

- 1000 Hi woude stozen al dat hi vant /
 Dus sel was hi in sinen sin.
 Hi belachte ene scone stede /
 Die men hiet Verulia.
 Wijs en man / en kinder mede /
 1005 Waeren verbeert verre en na.
 Ene weduwe was in die stede /
 Die geheten was Judit /
 Van heiligen libe en hovesch mede /
 Dat den hzoutmen wale sit.
 1010 Si ghinc toten wzeden tyrant /
 En bat oedmoedelike
 Dat hi die pozt en bat lant
 Niet en stoerde / noch dat rike.
 Alsoe Oliferne dat wijs sach comen /
 1015 Vernde hi gelijc dien viere /
 Hi heise vzien sine spadoenen /
 Dat sijt hen geloefde sciere /
 En dat sijt dede alsoe die coen.
 Si spzac eer enstonts niet tonberene /
 1020 En in allen tijden dat te doen /
 Dat Oliferne woude gerne.
 Hi was blide in sinen sin /
 En hi hiet ter selver stede /
 Dat si mochte uyt en in
 1025 Wandelen en doen ere gebede.
 Dies avents wart hi al hzonken /
 En soude met eer slapen gaen.
 Hi sliep alst were een swijn /
 En Judit ghinc hoer een staen /
 1030 En si bat Gode dat hi hare

- Geve cracht den man te slaen.
 Metten nam si sijn met bare /
 En sloech een thuet af / en ghinc daen.
 Si ghinc ter pozten en riep in /
 1035 Si tonet Oliferne's huet.
 Doe si sagen dat gewin /
 Waren si blide / des gelobet.
 Si staken dat huut op den mure /
 En ghincen doe uyt te wige.
 1040 Doe die ander wiisten eer aventure /
 Begonsten si al blien te pzige.
 Dus was Verulia die stede /
 En al dat lant dat daer bi lach /
 Bider daet / die dat wijs dede /
 1045 Al verloest op enen dach.
 Dus bleef doet Oliferne's.
 Dus hadde gescreven an dat graf
 Die hode Nobe Appelles /
 Daer ic ierstuerf teide af.

Weele dat leste van dien scrifturen was, dat an dien grave stont.

- 1050 **D**at einde van al der scrifturen /
 Die bescreven was an den grave /
 Was van Esdya die aventure /
 Daer ic een deel sal tellen ave.
 Alse Nabugodonosor hadde te stoert /
 1055 Also alst dat ander boec hertelt /
 Hierusalem / die heilige pozt /
 Kerke / huys en mure gebelt /

- Sijn marscalec Nabusar van
 Verzande ons Heren boke :
 1060 Het was een eubelich man /
 Die hadde hi vele swaerre bloke.
 Doe die Joden weder quamen
 Uter gevenkennisse van Babiloen /
 Maecten si weder altesamen
 1065 Pozt en kirke harde scoen.
 Also stoent daer al bescreven /
 We men makede di scone tozze /
 Die ter neder waren gebzelen
 Van den coninc Nabugodonosor.
 1070 Esdya's screef algader weder
 Bider herten ons Heren met /
 Die langhe lach gewozzen neder ;
 Die heeft sijne sele te bet.
 Dus so was dat einde vander scrifturen /
 1075 Die ant graf bescreven stoet.
 Nu hoert vozt die aventuren /
 Wat dat Alexander doet.

*Doe coninc Alexander die coninginne begraven hadde,
 wie hi doe voer iegen Daris.*

- D**oe Alexander hadde begraven
 Die coninginne met groter haben /
 1080 Dedde hi op bzelen die paulione /
 En voer en werch / als die cone /
 Tegen Darise / sinen biant.
 Hi seinde ewerch altesant
 Emeneduse met eenre scare /

- 1085 Dat hi soude nemen ware
 Waer Paris lege en sijn cracht.
 Doen quam hi met groter macht
 Daer Marcus hadde beleicht/
 Als ic te bozen hebbe geseicht/
 1090 Met sinen her al die straten.
 Marcus bloe utermaten/
 Doe hi Emenebuse sach;
 Hi haeste eem al dat hi mach/
 En bloe met allen sinen her
 1095 Daer Paris lach wael ter wer.

*Wie coninc Daris te velde trac, doe hi coninc Alexander
 vernam igen hem comen.*

- A**lse Paris wiste die nimare/
 Dat dat griere her comen ware/
 Trac hi op een slechte belt
 Met algader siere geluelt/
 1100 En hi scaerde sine liede/
 En gelohede eem grote miede/
 Op dat si niet en weren verbaert.
 Dus troeste hi si te stride waert.
 Mar doe Emenebus vertelde/
 1105 Waer Paris lege op den velde/
 En met we groter hercracht/
 Wart Alexander also bebacht/
 Dat hi bede hi in al dat lant
 Daen die beesten die hi vant/
 1110 Graep en coye / swijn en parde /
 Ecele / geyte / en hi scarde

- Doe sijn her geen diere.
 Nu hozt wonderlic maniere.
 Ken eer stroten / en oec bozen
 1115 Ken eer huest en an eer ozen
 Bede hi en binden rise.
 Dus so quamen si in derre wise /
 Als ocht een groet miggel her ware.
 Si verbonkerden oppenbaere
 1120 Dat sonnensijn met den gestove.
 Dus quamen die heren met groten love
 So na dien Percen op den dach/
 Dat Paris en sijn her sach/
 Dat deen anderen ropen mochte.
 1125 Dus waende Paris / dat hi bochte
 Met eem liede vele me /
 Dan si beide hadden dese twe.

*Wie na coninc Alexander en sijn her comen was
 coninc Daris en sinen her.*

- A**lexander es so na comen
 Dien van Percen / dat hi vernomen
 1130 Hebet eer pauwelioen /
 Som roet / som groen /
 Som bernende van goude.
 Nu es Macedo / die boude /
 So na dat men die banieren
 1135 Ken beiden sijden mach visieren /
 Wat tekene die heren bzagen.
 Doen dat die Gzicken versagen /
 Wouben si te stride gaen /

- En hadden wapen an gedaen.
 1140 Die van Percen an die ander sijde
 Waren oec gereet ten strijde.
 Cume so mochte verbeiden
 Alexander sinen lieden /
 Si en wonden ongescart /
 1145 En sonder leitsman onbelwart
 Regen Darise bechten gaen.
 Mar die sonne / sonder waen /
 Snelde rer te hobe wart.
 Ic wene dat si was verbart
 1150 Te sien an also vele like /
 Alse daer woerden coztelike.

*Wie cominc Alexander sijn her hiet begraven alom,
 en ghinc Daris her bescouwen.*

- A**lexander heet doen gereit
 Den Greken graben een fosselt
 Al om dat her haestelike /
 1155 En die erde werpen tenen dike.
 Hi liep op enen berch sciene /
 En met eem menich ridder siene /
 Daer hi den Percen was so bi /
 Dat Alexander / die begen bi /
 1160 Bescouwen mochte die scaren /
 We dat si geluapent waren.
 Daer sach hi meneger hande liede /
 Die ic u al niet en bedide /
 Die eem algader gulden dochten
 1165 Vander rierheit die si bochten.

- Daer hoerden si misselike tongen /
 En oeffte van groten syzongen.
 Si maecten groet geschal
 Dit volc en dese wapen al.
 1170 Doofte ic u seggen wel / te waren /
 Ic wene sijt deden / om verbaren
 Dier lieden herten van dien man /
 Daer menege doget leget an.
 Hi riep tote eem sijn baroene /
 1175 Alse ofte hem twivelde van den doene.
 Wat wan ic nochtan dat hijt debe /
 Om te kennen eren seide.
 Hi braechde wat men soude doen.
 Doe spact die here Permenioen /
 1180 Dat men se bi nachte soude bestaen /
 En al stilleken ter doet slaen;
 Want / hi seide / dat men bi nachte
 Scoffieren soude met clener cracht
 Dat her / oft algader vaen :
 1185 Si souden algader sijn ontaen
 Beide van baere en van slape;
 Men mocht si daer binden alse scape.
 Wilt men se oec bestaen bi dage /
 Die segg ic / val sonder sage /
 1190 Dat sijn die eiselike Siten /
 Alse oft si die liede souden verbiten /
 En die wonderlike Inden /
 Die eer haer niet op en binden /
 En oec menich groet sariant /
 1195 Die wonende es in Vacteren lant.
 « Aldus vreselike scaren

Mogen ons/ » spzac hi/ » verbaren/
 En oer mede/ sonder waen/
 We mochte dus beele volc bestaen/
 1200 Al dat volc dat ginder es.
 Sijt des seker en gewes/
 Dat Darijs op dat grote velt
 Bibi leget met siere gewelt/
 En op dese vzebe campanie/
 1205 Om dat hi tusschen die nauwe montanie
 Van Cilicij was besloten/
 Dar to was met siere roten. »
 Al meest die bit hoerden/
 Wouden volgen desen woerden.

*Wat coninc Alexander sachte, doe eem fine ridder
 rieden Daris volc bi nachte te slaen.*

1210 **P**olipercen hi seide oer mede
 Doz den coninc daer ter stede/
 Dat men bechten souden zege
 Doere dat volc bi nachte en wege.
 Doen spzac die coninc alstehant/
 1215 Die int herte was gugant/
 Al en was hi mar .h. voet lanc.
 Hi spzac : » Ja/ vziert/ groten ondanc
 So moet hi hebben diet mi riet.
 Her Polipercen/ dit en diet niet/
 1220 Dit es der mozdeneren seide
 Dat ghi mi raet nu ter stede.
 Die emmer spien na dozperheit/
 Bedi minnen si demsterheit.

Die ere en aventure/
 1225 Die ons woerden es te sure/
 En wil ic niet dat enich lachter
 Eren name besmette hier achter.
 Die nauwe rochen en die salisen
 En wil ic altoes niet pzen/
 1230 Noch dat Darijs voer mi bliet
 Dat en wil ic altoes loben niet/
 En oer en willic/ sonder waen/
 Bi nachte enege dinc bestaen :
 Ic sal dit volc bi dage nopen.
 1235 Die sege/ daer wi op hopen/
 Die si eerlike ofte niet.
 Ic hebbe lieber dat gesceit
 Dat wi alle bleven verslegen/
 Dan wi bi nachte souden segen.
 1240 Mi en es niet so leef die zege/
 Dat ic wille dat men in enege stede
 Van mi lase/ dat mijn pzijs
 Mi mochte minderen in eenger wijs.
 Ja en seidi dat die Percen mede
 1245 Gewapent hebben eer lede/
 En gemaect eer seilt wachte/
 Dat men se niet en sla bi nachte.
 Doet die heren wachten saen/
 En wi suelen rusten gaen.
 1250 Peinst om den dach van mozgen/
 En laet bliben nu u sozgen/
 En en peinst niet alle wege
 Dan wi solen bechten sege. »
 Doen hi aldus dese tale seide/

- 1255 Ghingen si binnen den fosseide.
 En Daris geboet sinen here
 Wapennen en doen ter were :
 Hi ontfach sere den raet /
 En Permenions baraet ;
 1260 Want hi waende / sonder waen /
 Dat men se bi nachte soude bestaen.
 Hi bede die ribberen varen wachten
 Op oosse van groter crachten.
 Selve hoer die here mede /
 1265 Daer men die scilt wachte bede.

*Wie coninc Alexander gerne heimelike hadde gefien
 Daris in andere gewaet.*

- I**n dien tijden begerde sere
 Alexander / die grote here /
 Do? Darise te spreken / sinen biant.
 Hi riep tote eem althant
 1270 Emeniduse heimelike.
 Hi sprac tote eem coztelike :
 « Gescie al dat mach gesien /
 Ic moet emmer Darise sien /
 En spreken mont tegen mont. »
 1275 Hi gereide eem in cozter stont.
 Si bozen enwech allene si time.
 Met hen en bozen liede nemmee /
 Van allene Emenidus.
 Gereiden quamen si aldus
 1280 Tenen gelwade op ene ribiere.
 Daer hiet Alexander / die siere /

- Emeniduse sijns ontbeiden ;
 Hi boer selve in cozten tijden
 Allene onder tsole van Perci.
 1285 Alse hi quam den here bi /
 Sach hi den coninc Darise riden
 Om sijn her ten selven tiden /
 En besette die scilde wachten /
 En hiet si wachten wel in diere wachten.
 1290 Stappans doe dat sach Alexander /
 Die hovescer was dan enech ander /
 Grote hi en in taldeuse tale.
 Daris hi antwoorde wale /
 En hietene willecoem sijn.
 1295 « Here / sprac hi / die here mijn
 Alexander hi vraget u bi mi /
 Weltijt dat u wille si
 Datmen te stride wille varen. »
 Doen andwerde Daris : « Ic wane / te waren /
 1300 Dattu selve best Alexander,
 Die hier dus spreec / en geen ander. »
 « Ic ben sijn bode / » sprac hi / « te waren /
 En hiet mi tote di varen. »
 « Willecoem bestu mi dan / »
 1305 Sprac Daris / die edel man /
 « Du salt tavent met mi eten /
 En dan sal ic di doen weten ;
 Want het es nacht althant. »
 Mettien nam hien bi der hant /
 1310 En leiden int pauwelioen /
 En hiet die tafele gereiden doen.
 Enen knape hi bebal

Te houdene sijn Bucisal;
Want hi seget dat hi sal
1315 Da den eten weder baren
Cote Alexander / te waren.

*Wie Daris coninc Alexander sat ter taffellen recht
iegen hem, sonder hem te kinnen.*

Die die tasele was gerecht/
Nam die coninc Daris echte
Alexander daer hi en vant/
1320 En hiettenen sitten altesant
Ter tafelen / recht legen hem /
En seide : « Vrient / nu nem
Dit voerdel en dese ere
Doer Alexander / dinen here ;
1325 Want hi es die hoveste te hozen
Die noit ter werelt was geboren. »
Albus aten si te samen.
Mettien dies conincs scinkers quamen /
Die scincten den colen wijn.
1330 Alexander / die begen sijn /
Nam elken nap / dien hi gaf
Die coninc / en bzanc den wijn af /
En stacken in sinen boesem dan.
Dit mercte een hoge man /
1335 Die boer des conincs tasele stont /
En maket sinen here cont.
Mettien alse de coninc soude
Scinken enen nap van goude /
En dien boet hi sinen gaste /

1340 Hi bzanc den wijn en hielt vaste
Dies conincs cop in sinen scoet.
Des hadde Daris wonder groet /
En seide : « Vrient / houdstu dinen scop ?
Gef her weder minen cop ;
1345 Twi woultu minen cop roben ? »
« Here / gi moges mi geloven / »
Szac Alexander / « dat ict niene bede
Doer gene sake in bozperciden ;
Het es sede in mijns heren hof /
1350 Dien ghi gebet groten lof :
So wie die sijnre tafellen et /
Eest dat hys niet en verget /
Dat alle die nappe sijn eigen sijn /
Daer hi uyt dzinct dien wijn. »
1355 Doen szac Daris ter selver stede :
« Trouwen / dat ene hovescede /
En dies en pleget niemen el ;
Hout di dien cop / ic an di wel. »

*Wie coninc Alexander becant wart in coninc Daris
hove, en wie hi ontreit.*

Parsarges quam daer mettien /
1360 Die Alexander hadde gesien
To den tijden dat hi was een kint ;
Want hi dicke was gsint
Om dien cheins in Gzieke lant ;
En teerst dat hi en hadde becant /
1365 Seide hijt enen die di eem stoent.

- Doen dat Alexandere was cont /
 Spzanc hi op en nam sijn swert /
 En liep ter bozen wert /
 Daermen hielt sijn Bucisal.
- 1370 Die knape moest beropen al /
 Die dat o2s biden bziebel hielt ;
 Dien sloech hi doet / en met geweld
 Ontreet hi albus sinen wirt.
 Des halp eem sijn gode peert ;
- 1375 Want niemen en mochte eem volgen.
 Diez was Dari9 sere verholgen /
 Dat hien dus hadde verlozen /
 Dien hi gekaen hadde te bozen.
 Mar Alexander boer albus /
- 1380 En quam aldaer Emenibus
 Sijn9 ontbeit / toten gewade.
 Het was te dier tijt so spaede /
 Dat sijn ribber slapen gingen :
 Doen telde hi eem van desen dingen /
- 1385 We dat hi met Darise at /
 En toende eem lilekene dat /
 Die goede nappes die Dari9 waren /
 En we dat hi was ontbaren
 Celbe hi voer die baroene.
- 1390 Si waren blide van desen doene /
 En gingen slapen met gemake /
 Ontheit en si wozen in wake.
 Ane Dari9 side was grote bzeft.
 So wast an Alexanders rese :
- 1395 Macebo ghinc alse hi woude

- Slapen op een bedde van goude ;
 Hien mochte niet geruften
 In sijn bedde met eenger lusten :
 Alse nu peinsde dat hi wilde
- 1400 Beide met sper en met scilde
 Daren iegen die rechter scare /
 Doen peinsde hi dat beter ware
 Aen die sinke sijde te iagene /
 Om Dari9 her te versagene.
- 1405 Dus menichfout was sijn gedachte /
 Dat hi niet slapen en mochte.

*Wie coninc Alexander wonderlike dingen sach op dien
 lesten dach vor dat men striden soude.*

- D**oen Alexander was in sozgen
 Om dien wzedes dach van mozen /
 Sach hi een wonderliche dinc /
- 1410 Die grote here / die coninc :
 Hi sach Cyberis / die ribiere / staen
 Daer nu kroem es / sonder waen ;
 In een eylant sach hi ene sael /
 Dye Cyberis hadde altemael
- 1415 Omme lopen met eren stroem.
 Dit sach hi alse in enen dzoem.
 Die zale was hoge al toter mane ;
 Daer op sat / na minen waen /
 Die godinne van den zege /
- 1420 Die hi minde allewege /
 Dictoria was eer naem :

- Si dochte een scoen en begaem.
 Dat huyjs stoet op .iiij. pylare/
 Goet en scone en oppenbare.
- 1425 Die eerste pylaer hiet Wijsheit.
 Die moet sijn den genen gereit/
 Die sege willen sekerlike
 Gewinnen in dit eertrike.
 Gerechtheit was dat ander.
- 1430 Die hadde ober een Alexander;
 Seibi so wan hi altoes sege/
 So waer hi quam allewege.
 Die deerde dat es Gedoerschamhede.
 Dat hadde hi oec in sinen seide :
- 1435 Blijdelike gedoegde hi dat sure/
 Om die goede aventure.
 Die vierde pylaer dat es Cracht.
 Die hadde noit so grote machyt/
 Dese here / dese man .h. voeten /
- 1440 Dien doxtene harde wael gemoten.
 Die dozen waren an die zale /
 Met dieren stenen harde wael :
 Weeltijt dat men pozzede die here /
 Mochtment hozen harde herre.
- 1445 Wat dat bediet moechdi kinnen :
 Alse die liede sege gewinnen /
 Sprectmen herre van eren daden /
 En singt daer af in meenger steden.
 Op die sulle sit Girechede :
- 1450 Die es in der geenre seide /
 Die strijt en ozloche bestaen /

- En dien sege willen ontsaen.
 Op enen solre in dien paleise
 Sit Dictoria mit peise :
- 1455 Eer sijden sijn plozien al /
 Si gebet mildelike ober al
 Met bliden handen / als die milde ;
 Op eer huet stoent / alsijt wilde /
 Een hoedekin van laulwer blomen ;
- 1460 (Dus sach hijt al in sinen doemen) ;
 En eere suster saten oec daer /
 En songen sere al oppenbaer
 Tos en pzijs en werelt ere /
 En sien swegen minnere :
- 1465 So we dat hebet pzijs en sege /
 Van een sprekt men allewege.
 Naest eer sat die Mogenthede
 Verweendelike op eer stede ;
 Noch heeft si in eer bedwanc
- 1470 Alder werelt omganc.
 Ontsenlicheide sat daer naer /
 Die hier maten doet groten haer ;
 Dar na die Doulwe van allen rechten /
 Die de gene willen lechten /
- 1475 Sittet in die deerde stede /
 En si hetet Narechberchede.
 Goderteirrenheit es daer bi :
 Si maect den conincrike vzi /
 En si doet bliden gestade
- 1480 Ewelike met eren raede.
 Richeit es daer bi geseten /

- Die luttel dūechden leert lueten;
 Si es moder van allen sonden/
 En maect werringhe tallen stonden.
 1485 Dat sit die Vrouwe van reden/
 Die vrede maect in allen steden:
 Si sit op enen setel hoge/
 En si es dat rende van ozloge.
 Vlijtschap sit voꝝ der vrouwen voete/
 1490 Die allewege singet soete/
 En Smekinghe en Male onnen
 Singen scoen/ na eer comen/
 Voer die vrouwe Virtozia
 Wedekine/ die hier na
 1495 Nemmermeer en werden verliet/
 Also langhe als die werelt steet.
 Dese ystozien die hier staen
 Moete hi hebben/ sonder waen/
 In sijn herte allewege/
 1500 So wie die wille minnen zege.
 Dese vrouwe Virtozia
 Sach en sach verre en na.
 Coztelike si versach/
 We dat Alexander lach
 1505 En soꝝde om die ere.
 Eere begonst ontfarmen sere;
 Si dachte oec mede dat si wilde/
 Dat hi den zege altoes behield;
 Beide ontsach si battie vrese
 1510 Van der vreesliker rese
 Dien edelen voꝝten quetscen mochte/

- Om dat hire hen vele om bochte.
 Si ruede stappans eer zale/
 Met enen geswerke gedect wale/
 1515 En doe ghinc si althant
 Een huse/ daer si den Slaep vant.
 Aldus was eer tale algader:
 « Stant op/ hoerstut/ liebe vader/
 Daer daer Alexander leget/
 1520 Dien die soꝝge so verweget/
 En doe eem mit binen lusten
 Aldat vergeten en rusten. »
 Virtozia sprac dese tale/
 En si voer weder toe eerre zale.
 1525 Coem mochte die Slaep opstaen:
 Hi vloech enwege/ sonder waen/
 Soe waer hi biden sterren vloech/
 En si dat sake dat hi loech
 Die geen diet screef in latine.
 1530 Si lieten eren ganc al sijn/
 En bleven slapen van der cracht/
 Die hi hebet met eem vacht.
 Craechlike quam hi gebaren
 In dat griex her/ te waren;
 1535 Op dies conincs bedde hi seech
 Tusscen eem in dier weech.
 Metten liet hi die soꝝgen baren/
 En sliep sotelike/ te waren/
 Al tote die sonne op stont/
 1540 Dat hi niet en roerde dan den mont.
 Metten quamen die baroen

- In dies conincs paulwelioen :
 Si hadden wonder dat eer heer
 So vaste sleep en so sere.
 1545 Hi was gelwoen te treckene
 Crage volc en op te weckene ;
 Du als die sozgen sijn alder meest /
 En beide die hieren sijn gebzeest /
 Leget hi en slaept al sachte /
 1550 Ocht hys een twint niet en achte.
 Si weenden som dat hi van vare /
 En niet van slape so stille waere ;
 Nochtan en dozt / sonder waen /
 Niemen in sijne camer gaen :
 1555 Nocht die ridderz / noch die knapen
 En dozten heem nochtan niet wapen /
 Si en hadden dies conincs wozt.
 Permenio quam do dozt /
 En hiet die liebe eten gaen /
 1560 Eer men ten wapen soude vaen.

*Wie Daris gewapent was en weder striden woude, en
 Permenio Alexander daer vor waernde en uten slape
 wecle.*

- D**oe quam een meere /
 Dat Daris gelwapent were /
 En hi stride soude varen.
 Die conincstabel seide / te waren /
 1565 Dat weer vele meer dan tijt /
 Dat men uyt te stride rijt.

- Permenio genende eem ter dinc /
 Te gane daer sleep die coninc.
 Hi riep / en consten gewecken.
 1570 Doen ghinc hi en nopen en trecken.
 « Coninc » riep hi / « het es dach /
 Wat slaep rest datti houden mach ?
 Die van Percen en van Meden
 Comen herweert gereden.
 1575 Taet dijn slapen wesen doch ;
 Dijn volc es ongelwapent noch :
 Op dijn gebot beiden si alle.
 Bi wat groten ongevalle
 Vessu die snelsheid van dier docht /
 1580 En dine cracht en dine ioecht /
 Altegader dus verlozen ?
 Du weers gelwone heir te voren /
 Die eerste te sine diere op stoet. »
 « Geloves mi / » sprac die begen goet /
 1585 « Dat ic geslapen niet en mochte /
 Eer ic die sozge van mi vzochte. »
 Permenio hadde wonder das /
 Dat hi sonder sozge was ;
 Mar hien dozte eem vzagien niet /
 1590 Bi wat saken dat geschiet.

*Wat Alexander antwerde Permenio, doe hine utien
 slape wecle.*

- A**lexander seide tehan :
 « Alse Daris hadde verbzant

- Dozp en pozt/ bosch en stede/
 En hi eem niet ter wer in dede/
 1595 Noch genen strijt en dozt bestaen/
 So mocht ic sozgen/ sonder waen;
 Maer nu es hi hier boz mi/
 En al sijn volc so tonet hi/
 Noch hien mach niet ontvlien.
 1600 Wat dinghe soude ic dan ontsien?
 Gact/ doet onse gesellen wapen/
 Beide ridderg en knapen. »
 Doen die coninc aldus hiet/
 En wouden si langher letten niet :
 1605 Men blies een busine saen/
 Dat men ten wapen soude vaen.
 Sijns selfs lichaeme heeft hi bewart :
 Metten sat hi op sijn paert/
 Dat rijckelijc ozt Bucisal/
 1610 Het was weert der werelt al.
 Doen hinc hi aen eem sinen seilt/
 Daer hi boz die tente doe hielt :
 Daer stoent in .j. Inon rapant/
 Van helen roet/ alst were .j. bzant;
 1615 Anders was die seilt van goude.
 Die coninc reet henen/ als die boude.
 Doen sagen die barone
 So blide wesen en so coen/
 Dien genen dorchte die en sagen/
 1620 Dat hi sege bzacht gebzagen.
 Hi besette sine scaren/
 En beval hen/ te waren/

- Dat si en wachten van den wagen/
 Daer si die sekelin ane sagen/
 1625 Dat si se niet onthue en sniden.
 Hi hiet en dat si eem niet en verniden
 Dieg waganerg en dier perden/
 Si en badense ballen tote der erden;
 Want Paris hadde boz sijn her
 1630 Wagene geset ter wer/
 Daer scarpe sekelen ane wagen/
 Die dat volc souden verbaren/
 Om dat sijt souden onthue sniden
 Al dat were aen eeren siben.
 1635 Metten quam ter selver steden
 Een man gebloen van Meden;
 Hi seide dat Paris/ in waren saken/
 Hserkine hadde doen maken :
 Welke wijs dat mense warpe/
 1640 Dat emmer op quam dat scarpe/
 En dat si van .liij. poente waren :
 Om dat hi niet en mochte/ te waren/
 Die Gzielen mit crachte verlagen/
 So woude hi se met luste versagen.
 1645 Die coninc dede dien genen vaen/
 Dat hi geen loefheit in dede verstaen.
 Men speeder om/ en het was waer :
 Paris hadde gesait aldaer
 Hserkine ter selver stede/
 1650 Die ierst Ulixes maken dede :
 Doer ene pozte warp hise te Croien/
 Dat dede dien menigen vernoen.

- Aldus hadde oec gedaen.
 Alst Alexander hadde verstaen /
 1655 Doerde hi dat her al ren ander staete /
 En liet die stede van barate.
 Aldus troefte hi sine liede /
 Eer die starke strijt gesiede.
 « Gefellen / » seide hi / « desen arbeit
 1660 Sal dat inde sijn / God weit /
 Nemmermeer en vechti hier na.
 Den strijt van Cilicia /
 En den gi vecht op die grammilie
 Tegen Memnone wel eerlike /
 1665 Sine sijn nietwerinc toe goet /
 En si dat gode inde doet.
 God en die gode aventure
 Make onse einde goet ter cure ;
 Want die aventure en eer gewout
 1670 Hebet mine blijsschap menichsout /
 Dat ic bin here boven hare /
 (Dat wiet ic wael al oppenbare)
 Dan dat si voutwe wesen moet
 Over menegen pincen goet.
 1675 Sider dat si gesach /
 Dat Gzielen an mi gelach /
 Hebet si gebozbert mine liede.
 Al were dat sake dat gesiede /
 Dat si mi deren woude in raede /
 1680 Si en were so coen niet dat sijt dade.
 Dit volc van deser groter scare /
 Dat en es mar pozzinge van vare :

- Die abouture pijn dat omme /
 We si mi mach te eentre somme.
 1685 Wat ic blie enegen man /
 In tozne mi niet / al bliedi dan ;
 Dit goet en diese diere stene
 Es algader uwe gemene.
 Ic vaer bozen / nu volget mi. »
 1690 Mettien reet die degen vzi /
 En dat her wael te samen.
 Sulke gecrac was daer si quamen /
 En die een na den anderen niet en duerde /
 Alse oft die hemel te stukken schuerde /
 1695 En die eerde / water en die locht
 Te stukken vzaiken mettier vlocht /
 En al werden soude te nieute /
 Man en beest / velt en bliete :
 Dus vacht men ginder met genende.
 1700 Die vierde boec niemt hier einde.
 Some iesten / diere in staen /
 Ic rade dat si ten genen gaen /
 Diet ran en hem mach wisen /
 So sal hi die materie pisen.
 1705 Dese vaec / en die derde mede /
 Die sijn swaer in sommeger stede.
 Dat hebbe ic bede gedaen /
 Dat geen tiefe solen verstaen
 Die gode boeke onwert maken /
 1710 Alsi in die rime mesraken.
 Der boeke solen noch .hij. wesen /
 Dat men in sal mogen lesen

Wijfheit en dachrozinghe
 Van Alexander / de coninghe /
 1715 Om dat si segt dat es goet
 Die scone / die mi pisen doet.
 Al lachterent vander / mi en roec.
 Albus begint dat vijfte boec.

DAT VIJFTE BOEC.

Hier begint dat vijfte boec, en spreckt wie coninc Alexander vacht iegen Daris, en weelke tijt van dien iaer was en van dien dage dattie strijt begonste.

Iet bliben wie dulle wozt /
 En hozt die tale wozt /
 We dat die strijt verginc.

It segge u dat in ware dine /

5 Also als ic in latine lag /

Dat bit in dien meye was /

Dat men te scribe was gegaen.

Ejdblich waft oec / sonder waen /

Noch doe lach die douwe op die erbe /

10 Da men treckiede die sluerbe.

Daer wenic wel dat gesciede

Op dies conincs Daris liede /

Dat die prophete Daniel

Dofsegde te hozen wel:

15 Hi seide dat een bor soude comen

Het Gentsch fragment heeft:

Vs. 11. Daer wanic wel dat et gesciede
 Up des conincs Daris liede
 Dat die profete Daniel

Hadde voorseit te voren wel
 Hi seide dat en buc soude comen

- Ute nozdoesten / en soude verdomen
 Die twee hoene van den weder /
 Die sal hi bzeken ter neder.
 Die bor dat es Alexander /
 20 Die onwaenlike dan een ander.
 Daris hi bediet den ram /
 Die den groten scaden nam.
 Sine tue hoene sekerlike
 Bedieden sine tue conincrike /
 25 Dat was Perren en oec Meden /
 Die de Grieken alsoz reeden.
 Dit was Gods wzaake / wet ic wel /
 Want het segde Daniel.

Wie die ierste was die iegen Alexanders liede street.

- A**ristonimes van Inden /
 30 Seiden diene kinden /
 Was die die ierste iofte dede
 Iegen Alexanders liede.
 Hi was een rijdder vermeten /
 Op enen olifant geseten.
 35 Met eenre swepen met .xx. knopen

Uten nordoesten ende verdoumen
 Die tue horne van den weder
 Die sal hi breken al ter neder
 Die buc bediet Alexander
 20 Die onwaenliker was dan en ander.
 Daris die bediet den ram
 Die groet was ende scade nam
 Sine tue horne sekerlike
 Bedieden sine tue conincrike
 25 Dat was Perren ende Meden

Die de Grieken al dorereden
 . . . . .⁽¹⁾
 Aristonimes die Inde
 30 Seiden de gene die ne kinde
 Was die derste joeste dede
 Iegen Alexanders lede
 Hi was en ridder vermeten
 Up enen olifante geseten
 35 Met ere geselen van .X. knopen

⁽¹⁾ Vs. 27 en 28 zyn in 't geschrift achtergelaten.

- Dede sijn kinape die beeste loepen.
 Met enen geveijnde spere
 Stac hi den coninc boz dat her /
 Dat waer al boz den scilt /
 40 Den Alexander boze eem hielt;
 Mar hien mochten niet gewonden.
 Die coninc stacken weder tien stonden
 Sinen olifant boz die sijden :
 Doen begonsten eem die been te miden /
 45 En hi gaf enen groten val.
 Aristonimes hi becochtet al :
 Die coninc maectene huedeloes.
 Dits die eerste diere blijf verloes.
 Die Grieken die riepen : « Die sege es onse ! »
 50 En es so menich stake te Douse
 Alse daer spiete en schigte
 Na den coninc vlogen gedich.
 Hi sloech nochtan al durenture :
 Daer was met eem die aventure.
 55 Hi bozstac oec Elifas /
 Die des conincs Pharoens soen was.
 Enen sloech hi metten swerde /

Dede hi gene beste lopen
 Met enen genendegen spere
 Stach hi den coninc vor al dat here
 Dat het voer al dor den scilt
 40 Die den coninc voer hem hilt
 Mar hine mochtene niet gewonden
 Die coninc stac weder tien stonden
 Dien olifante al dor die lanken
 Doe faelgierden hem die scranken
 45 En gaf enen groten val
 Aristonimes becocht al
 De coninc makedene hofdeloes
 . . . . .

Die Grieken riepen : Den zege es onse!
 50 Enne vloech noint soe te genen stonden
 So dicke als daer die spiete en die
 Na den coninc vlogen gedich. (schich.
 Hi sloech nochtan al doere en doere
 Dar halpen sere die Anatin . . .
 Hi ginc smeden also met an . . .
 En het ginc daer harde ban . . .
 55 Hi dorstac oec Elifas
 . . . . . nines Faraos sone was
 Eenen anderen sloech hi met . . .
 En reed over hem metten . . .
 Dat was Ocanis sone Fara . . .

- En overrieten metteem perde /
 Dat was Ozanis / soen Pharoeg;
 60 Dien marte hi oec huedeloes.
 Van Egypten was Elyphas;
 Ic wene dat Phozas van Surien was.
 Dat sant / dat lange was verzoget /
 Wart met roden bloede gesoget.
 65 Een beiden sijden bleef menich man /
 Die ic genomen niet en can.
 Doen stoeden daer .ij. Daris man /
 Enon en Caynan :
 Enon sloech met sinen swerde
 70 Enen Griec al toter erden /
 Dat hi ginder bleef aldus /
 En die hiet Ecifilus.
 Caman sloech Lamedoen
 Met eenre handax / als die coen.
 75 Doen Lamedon was verslegen /
 Quam Philotas oec daer legen;
 Enon en oec Caynan
 Sloech hi te doet / die edel man.
 Mettlen quam daer een gulant
 80 Jegen Alexandere te hant /

60 Dien makedi van den hofle . . .
 Van Egypten was Elifas
 Ic wane Faros van Grien was
 Dat lant dat lange lach ver. . .
 Wart metten roden bloede. . .
 65 An boden siden lach menich . . .
 Die hic niet genomen ne . . .
 Die stonden dar Daris man
 Enos en Cainam
 Enos slouch met sinen suerden
 70 Enen Griec toter aerden
 Dat hi ginder bleef aldus

En hi hiet Ecifilus
 Cainam slouch Lavoemedoene
 Met ere hantaex also die coene
 75 Doe Lavoemedoene was ver. . .
 Quam Filotas dar der jegen
 Cainam en oec Enos
 Makedi van den live los
 Mettlen so quam en gigant
 80 Jegen Alexandere al te hant
 Een van der roder . . .
 Hen sin so lanc niet si . . .
 Thusseer hir enter Solanen

- Geon vander roder zee;
 En sijn so lelic niet si thue
 Tusschen hier en die Wofane:
 Sijn moder was / na minen main /
 85 Een gignantime / ene sloze /
 En si wannen bi enen moze.
 Hi was groet gelijc der moder /
 Al en was hys niet te voder.
 Van hude was hi swart al gader:
 90 Dus gelijc hi sinen vader.
 Some ontsagen si sijne gebaen /
 Some die cracht van sinen lichgaem.
 Dese hadde Alexandere doet /
 Maer dat die aventure verboet.
 95 Enen colven hadde hi van .ij. enopen.
 Dystien heeft hier nu belopen /
 Van den Grieken nu verslegen;
 Doen quam eem die coninc legen.
 Zoet wonder hadde Alexander bas /
 100 Dat die viant so groet was.
 Die colve heef hi op mettien /
 Also hi den coninc heeft versien /
 En si was roet van den bloede.

Sin moeder was na minen wane
 85 Ene wule sloze
 En sone wan bi enen moer
 Hi was groet gelic der moe . . .
 . . . hi en tuint niet te vroeder.
 . . . hude was hi suart al gader
 90 . . . us geleece bi sinen vader
 . . . e hantsagen si sine gedane
 . . . de cracht van sinen slane
 . . . hadde Alexander doet
 . . . dat aventure verboet
 95 . . . colve hadde hi van .ij. enopen

. . . en hevet hire mede belopen
 . . . den Grieken en geslegen
 . . . quam Alexander jegen
 . . . t wonder hadde die coninc das
 100 . . . die viant so groet was
 . . . selve hief hi up mettien
 . . . hi den coninc hadde gesien
 . . . was roet van den bloede
 . . . riep Geon, met groten moede
 105 . . . ander grote here
 . . . waerstu verwoet so sere
 . . . tu jegen enen gigant

Geon riep met groten moede :

- 105 « Alexander / edel heer /
 We weerstu verluet so fere /
 Dattu iegen enen gygant
 Comen sounts / die es dijn viant ?
 Du hebbs gelezen dat mijn geslachte
 110 Dien hemel winnen woude met crachte :
 Jupiter hi ontvloet cume. »
 Dit sprac hi / en eem liep die seume
 Over sijn lippen bede.
 Die coninc lonet hem met lede :
 115 Hi stacken soe ter selver stont
 Metten sper in den mont /
 En nagelde eem die tonge
 Aen sinen roest ten selven spzonge.
 Geon stont en beet den scarjt.
 120 Die coninc steren metter cracht
 Metter boest van sinen perde /
 Dat hi veel neder op die erde.
 So groten val viel hi / te waren /
 Alsoe een eike van .x. iaren /
 125 Die met eren telgeren vallet.
 Die Grieken quamen to gewallet /

... comen die es dijn viant
 ... ves gelezen dat min geslachte
 110 ... hemel wilde winnen met crachte
 ... er hontvlo hem cume
 ... hi dit seide liep hem die seume
 ... sine leppen bede
 ... onine lonet hem met lede
 115 Hi roetene ter selver stont
 Metten spere in den mont
 En nagelde hem die tonge
 Sinen roest ter selver tonde
 .... nine hortene met cracht

120 ... stoet en beet den seacht
 ... er borst van sinen parde
 ... hi viel neder op die arde
 ... groten slach gaf hi te waren
 ... e eke van .C. jaren
 125 ... et aren telgen vallet
 Die Grieken quamen toe gewallet
 En dorstakene hondert fout
 En doedene met gewout
 De rechtere schare vacht aldus
 130 An de luctere vacht Clitus
 En de beste van sinen live

En dorstakene menichfout.

Dus moeste hi sterben met gewout.

*Wie Clitus, coninc Alexanders ridder een, vacht an
 dier linker zijden.*

Die rechter scaer vacht aldus.

- 130 Aen die sinke vacht Clitus /
 Een dier bester van sinen live /
 Di nu gebozen was van wibe.
 Sijn scoen suster Maccine
 Soegde Alexandere met pine.
 135 Der Percen sloech hi menech een /
 Die van Darise heelden leen.
 Een van Damasc / hiet Sanga /
 Die was Clitus comen so na /
 Dat hi eem sach slaen sinen broeder /
 140 Sijns vader kint in sijne moder /
 En hi suchte sere dzeiwarf.
 Als hi sach dat sijn broeder starf /
 Hi scoet op Clitus dze spiete ;
 Nochtan pijnde hi al me niere.
 145 Metten stoent een op ten wagen /

Die boint geboren wart van wive
 Sin suster sogede den coninc
 Ic wane his quaden loen ontfinc
 135 Der Persen slach hi menech en
 En gaf hem en quaet leen
 En van Damasc hiet Sanga
 Hi was Clitus so na
 Dat hi hem sach slaen sinen broeder
 140 Sins vaders kint en sijn moeder
 En hi versuchte sere drie warf
 Doe hi sach dat sin broeder staerf
 Scoti up Clitus drie spiete

Nochtan pinedi al met niere
 145 Metten scoet hi up den wagen
 En hevetene metten suerde dorstlagen
 So dat de helm was geclovet
 Die coiffe besiermet thovet
 Anders ware hi daer bleven
 150 Clitus hevet hem gegeven
 Metten suerde enen slach
 Dat hi voer sine voete lach
 Metta harre tuier vader
 Hi sach die al tenen gader
 155 Hi wart van rouwen so out

- En heestene met deme swerde geslagen /
 Dat eem die helm was gekloeft;
 Mar die conste bescermet thobet /
 Anders meer hi doet bleven.
- 150 Clitus hebet eem gegeven
 Metten swerde enen slach /
 Dat hi boz sijne voete lach.
 Maer eerre heider vader
 Di slach dit al tenen gader /
- 155 Hi wart van rouwen so rout /
 Dat hi verloes al sijn gewout /
 Noch hien mochte wenen niet.
 Dicke eest also gesiet :
 Die rouwe die den menschen deert /
- 160 Dat hi al die traene verteert.
 Die oude man versuchte sere /
 En wart bleec so lanc so mere ;
 Hi hadde den rouwe boz groet /
 Dat hi veel na was bleven doet.
- 165 Doch dat hi te hem selven quam /
 En spzac ofte hi were gram :
 « Weet keytijf en wezet lybart /
 Na en hebet hier bijn swart
 Twe seone kinder tenen gader
- 170 Te doet slagen bi eren vader /
 En die ontfamet niet mijne oude.
 Tu wisteg dat die moder soude

Dat hi verloes al sine gewout
 No hine mochte wenen niet
 Dicke eest also gesiet
 Den rouwe die den mainsee deert
 160 Dat so de tranen al verwert

Die oude man versuchte sere
 En wart bleec so lanc so mere
 Hi hadde den rouwe so dore groet.
 . . . . .

- Sere wenen om die minare :
 Dat om bid ic di / com haer
- 175 En nem mit met hem mijn leven /
 Daer mine kinder mede sijn bleven ;
 Soe heesture genomen hie.
 Datti nemmer goet en gscie !
 Soe mach die weduwe wenen dan
- 180 Om twe kinder en enen man.
 Heestu kinder oft moder /
 Ofte enech wijs ochte voder /
 Noch moten si om bijn doet
 Kule hziben aldus groet ! »
- 185 Clitus en achte sijne bloeke niet /
 En Moca scoet enen spiet ;
 Mar Clitus ontfinc lichte
 Gammelike op sijn ansichte /
 Op sinen scilt te midden werbe /
- 190 En hi sloecht af metten swerde.
 Clitus ghinc eem bat naerre /
 En recht daer eem sijn grouwe haere
 Op die scouderen nieder hinc /
 Stac hi den ouden erminc
- 195 Doer den halz met sinen swerde.
 Doen veil hi neder op die erbe /
 Onder sine kinder bede.
 Hi helsefe met groten lede /
 En voer ewege met groter haert
- 200 Hem berder ter hellen waert.

- 260 Men sloech die sterke helme dure /
 Daer dat bloet leep uyt ter cure.
 Michano? sloech so dicken /
 Dat Kenon? scilt hoer te sticken.
 Ere perde slozten mettien /
 265 Dat si bielen op die knien.
 Hi star sijn swert in toter hielten /
 So dat eem moet al doz die milte.

*Wie dat volc vloe van Arabia, en oec die Grieken
 liepen na.*

- D**oe bloe dat volc van Arabia /
 En die Grieken liepen na.
 270 Mettien quam t'volc van Arcanie /
 (Dat sie God vermaledie!)
 Wale gewapent / met eere scaren;
 Si bzingden her ende dare
 Michanoze met eren lieden.
 275 Sine cracht en mocht niet biden
 Tegen al die grote somme.
 Hi was beringt al om en omme.
 Herst was hi gebelt met spieten /
 Die en mochte hi niet genieten
 280 Op sinen helm so belen steene /
 Beide groet en clene /
 Soe dat hi al te stucken vrac.
 Men leest dat in den scilde star
 Der quarelen menich een /
 285 Dat hi gelijc enen voffce seene.
 Doen fallierden eem die arme /

- Hi wart gescoeten doz die darmen;
 Sijn been en mochten eem niet bzingen.
 Dat seegden die geen die dat sagen.
 290 Dat gemanc bloet en sweet
 Van sinen libe siep gereet.
 Nochtan was sijn edel moet
 So onverbaert en so goet /
 Dat menne niet en mochte vaen.
 295 Doen ghingen si eem met colven slaen /
 En die edel Micano? /
 Die coninc Alexanders toz /
 Hi viel neder en bleef doet.
 Nochtan dede hi seade groet
 300 Dien van Percen / eer hi doet bleef.
 Dat seide die gene diet screef.
 Micano? Permenions sone /
 Die alre doget was gelwoen /
 En marscalc van der rechter side /
 305 Es verslagen in desen strijde.
 Die Grieken bzeben groet mesbaer.
 Alexander quam dar naer
 Verbolgen als heren wraeke;
 He segge u dat in waerre sake /
 310 Hi quam verbolgen als een lion /
 En eem waren die gene ontbloen /
 Die sinen marscalc hadden doet.
 Dat volc bloe al doz die noet;
 Si hadden liever te blien enluege /
 315 Dan te verhtene om die zege.
 Een bacheleer bleef daer allene /
 Doen dat volc al gemene.

- Mennon / die op die Szammike
 Was verslagen iammerlike /
 320 (Dat ander boec verteltet allegader)
 Die was des ribbers ouder vader :
 Fiadas hiet hi / ic wane.
 Scoen was hi van gebaen ;
 Oec was hi van Cyrus geslachte.
 325 Verweent was hi in sijn gebachte ;
 Want hi soude sekerlike
 Hebben gehad in hulmelike
 Daris suster / hebt so vergaen
 Dat hi den zege hebbe ontsaen.
 330 Doer dat beheet van deser eren
 Quam hi tegen die wazake onse Heren.
 Mar en es gene scoenheit /
 Noch edeldom / noch rijcheit /
 Die de doet verdriven mach.
 335 Een vacheleer / claer as die dach /
 Des conincs gespele / Eufecio /
 Maecte sijn herte onbzoe.
 Al waren si scoen bede ter curen /
 Si hadden twisfelijc aventuren.
 340 Enen seilt hadde Fiadas /
 Daer ane gescreven was
 Een tyger rapant van goude
 In kelen staen / als men woude.
 Eufecio reten al doze /
 345 En geraecten wael ter roze
 Doer die bozste ten scouderen unt.
 Hien liets niet doz sine bzunt /
 Die Fiadase was beseten :

- Hi slozte neder sonder beten ;
 350 Hi sliep den langen slaep.
 Die Hercanoise bloen alse scaep.
 Ricanoz was gewozen wel.
 Hem was geleert al sulken spel /
 Dat si die Szicken al ontfagen :
 355 Si blukwen en lieten hem iagen.

Wie een heiden prophete leit Alexandere verstaen, dat hi Daris niet doet en soude slaen.

- D**us vacht men in dat rechter her.
 Permenio bede grote wer /
 En die int slinke her waren.
 Macheus quam daer gebaren /
 360 Die iegen eem vacht met pzige.
 Daer was die parse van den wige.
 Sem quamen mede te gemote
 Die van Bacteren harde onsoete /
 En Bessus eer heerre mede /
 365 Die groet verdziet den Szicken bede.
 Narvesines / die mozdenare /
 Quam daer oec met sijne scare.
 Vantgeslach en iammer groet
 Was daer en meingerhande noet ;
 370 Men sloech daer meingen slach.
 Calre ierste dat een pzophete sach /
 Een bzoot man van der heiden wit /
 Die sere met bloede was beset /
 Spzac hi te sijne saen :
 375 « Suster / » spzac hi / « gi sult gaen

- Cote Alexandere int rechte her /
 Daer hi becht met groter wer /
 En segt eem al dese wozt :
 Alexander / heeffstu gehoert /
 380 Het es om niet dattu dus loeps /
 En om Paris doet dus hoeps.
 Die quaetheit en saltu niet doen !
 Du heest so edel een baroen.
 God en will es niet gehingen /
 385 Noch der quaetheit volbzingen ;
 Want du dese werelt sal ernen an /
 Dattu sonds slaen enen ouden man.
 Paris sal sterben anders sijn /
 Over enen rozen tijt dat gijn ;
 390 Dan solen eem sine liebe slaen.
 Des en sal hi niet ontgaen.
 Segt eem dat hi succurrere
 Met groter haest dat griex here ;
 Bedi Macheus van Babilone
 395 Begaet die Grieken harde onseone :
 Hi nemt hen lijf en goet.
 Al cest dat Permenis doet
 Grote were / hi en can geslaen
 Die Perren al die hoz eem staen. »

*Wie die suster dies propheten quam tot Alexandere ,
 en seide eem dese boetscap.*

- 400 **A**lse die here hadde geseit /
 Sijn suster voer entwecch gereit
 Ter rechter sijden / daer si vant

- Alexandere alte hant.
 Die boetscap die eer was geheten
 405 Seide si saen ; al sonder beten
 Iteerde vrouwe gereet.
 Die tale was den copinc leet.
 « Vrouwe / wan so gi comt / »
 Spzac hi / « moet sijn verdoemt
 410 Beide hier en ober al /
 Die loept om sulke gebal :
 Paris en sal mi niet outgaen.
 Al queme mi boetscap / sonder waen /
 Dat mine liebe suster bede /
 415 En mijn moder oec met lede /
 Vanden Perren weren gebaen /
 Macht ic Parise alleen verslaen /
 Daer ic minen hope toe dzage /
 Soe bede ic harde elene clage ;
 420 Om dat ic hebbe verlozen /
 Nummermeer en heb ic tozen.
 Slae ickene doet / sijt seker des
 Dat hi mi buetet al mijn verles.
 Dat verlus acht ic dan elene /
 425 Dat hi mi bueten mach allene.
 Noch sege ic u meer / lieve vrouwe /
 En sweret u in rechter trouwe :
 Al weer Paris in enen casteel
 Van marversteen al geseel /
 430 En .vij. mure van claeren staele
 Dar omme weren gemaect wale /
 En Acheron / die helse riviere /
 Die altoes bernet gelijc den viere /

- In die graven seben bout
 435 Alomme liepen met gewout /
 En eer orber van sulfur waren /
 Die altoes bernen sonder sparen /
 En die casteel vol were van spisen /
 En van ribberen in alre wisen /
 440 En gewapent oec ter cure /
 Nochtan en mochte eem die aventure
 Van mi altoes niet bescremen /
 Dat ickene dan leet geheermen. »

*Wie coninc Alexander te stride voer, doen hi dier
 vrouwen hadde antwerde gegeven.*

- D**at was Alexanders tale /
 445 En hi herwaepende eem wale /
 En hi hiet sijn oes vergozden
 Haestelike met cozten wozen.
 Hi spranker op al daer ment hielt.
 Doer die bozste hinc hi den seilt /
 450 En hi nam enen starken cracht.
 Doen reet hi met groter cracht
 Onder menegen viant.
 Daer wart sulke gestof int sant /
 Men mochte merken daer bi wel
 455 Dat hijt was en niement el.
 Affer / een heer van Tibia /
 Was Alexandere alte na /
 En vacht op enen wagen /
 Almen doe plach in dien dagen.
 460 Craterus stakene met crachte /

- En den wagen om mettien crachte :
 Daer was hi gereden te sticken /
 En dozzeden herde dicken.
 Amictas / Alexanders degen /
 465 Hebet Tisias te doet geslegen
 Met sinen sweerde degenlike.
 Al was Tisias rike
 En van .bij. conincen here /
 Hi moestet daer becopen fere ;
 470 Al was hi here van den Siten /
 Amictas sweert mochten wel biten.
 Alexander sloeger kele :
 Amilone star hi doz sijn kele /
 Soe dat hi moeste bliben /
 475 En sinen rouwe drijven.
 Antigonus was harde gram ;
 Dat verachte Barabam.
 Chosomus sette dat oes te loye /
 En dozzet die grote hoya
 480 Van den Percen als een degen ;
 Enmenibus heeft oec verslegen
 Menegen man met sinen sweerde ;
 Enos reet met sinen perde
 Die van Percen al te sticken ;
 485 Meliagar sloech wel dicken
 Mettien sweerde op Darius her ;
 Perdica sette eem ter wer
 Tegen die Percen / al die goen
 Die wzeeder was dan hi was gewoen ;
 490 Polipercen / die tiersten woude
 Dat men bi nachte verchten soude /

- Debe selke wie bi dage /
 Dat men pisen soude diet sage.
 Dus ghinge die Gzielen iagen /
 495 En quamen recht voer Daris wagen.
 Daer si quamen vorchten si soe sere /
 Elc was gelijc sinen here.
 Hedde hijt gesien oec Macedo /
 Hi souds geweest hebben wel bzo /
 500 Dat mettien ridders en mettien ander
 Was so mechtich Alexander.
 Qualike mocht Daris dehagen /
 Alse hi die Gzielen hoerde iagen /
 En sine liede onder gaen :
 505 Die hohne hebet hi verstaen /
 Dat getrac van der battalien /
 Daer men dozloech menege malien.
 Die Gzielin sijn oec so na comen /
 Dat sij blijf hebben genomen
 510 Den ridders / die in allen tijden
 Hielden neven Daris sijden.

*Wie coninc Daris en alle sine liede dien strijt verloren
en vluwen.*

- W**E mach iemen ter nouwer noet /
 Alse hi voer eem sijt die doet /
 Nutteliken raet visieren /
 515 En eerlike in alre manieren /
 En alse sijns selfs sin falliert !
 Daris peiset en visiert
 Wat hi best mach ane baen.

- Al wil hi die vloecht bestaen /
 520 Daer en niemen die en troest /
 Noch dien uter vzesen loest.
 Soe menich .M. als hi te vzen
 Ribbers hadde uyt verkozen /
 En seriante in sijn here /
 525 Come stoenter daer ter were
 Dusent iegen die viande.
 Die groete oncere en die scaude
 Vaden hem dickwile swaer versuchten.
 Oec hadde hi grote vzychte.
 530 Alse hi was in deser vzeze /
 Vzaeken die Percen eer rese /
 En ghingen alle blien.
 Daris / die dit heeft versten
 Dat si lopen eerre straten /
 535 En si eem in dier vzesen laten /
 Kunde hi sinen wagen /
 Diene dar vzychte gebzagen /
 En hi beiagebe doch een pert :
 Doen ghinc hi blien mettier bart.
 540 Nu bliet die coninc sonder eer /
 Die verdoemet es harde sere.
 Hi bliet enen hobeschen viant /
 En hi sal comen altesant
 Onder die quaetste viande /
 545 Die sijn binnen sinen lande.
 Hi bliet den hobeschen lybart /
 En bliet ten serpente wart :
 Hi en sal eem niet machten des.
 Vessus en Darbesnes /

- 550 Die wilen arm waren en naect /
 En nu heren sijn gemaect /
 En dien hi goet hadde gegeven /
 Si solen nemen bleven.
 Oec sege ic u oer waer /
 555 Si solen kinnen sijn graulwe haer.

*We Alexandere die meer quam dat coninc Daris
 geclouwen weer.*

- M**ettien quam die niemere
 Dat Daris ontreden ware /
 En Alexander heeft dat gehoert /
 En heilwe mettien spozen voert
 560 Oer die edel baroene /
 Die daer opten velde groen
 Tegen doet in eer bloet.
 Come hielt hem ieman voet /
 Daer hi volgde den coninc.
 565 Ic segge u in waerre dinc /
 Dat hi bloech in diere manieren
 Also .j. steen uyt eenre peberieren.
 Geliker wijs als men siet
 We dat een sterre sciet
 570 Tegen stoym in die lucht /
 Also voer hi met groter vlucht.
 Mar Daris was haestelike
 Gebloen met haeste oer die Wike /
 Dat was ene scone flume.
 575 Hi was oer comen cume /
 Doe hi peinsde dat hi woude

- Die bzughe bzeken; soe en soude
 Alexander eem niet volgen /
 Die achter eem quam soe verbolgen.
 580 Maer / wetgod / hi ontsach
 Dat Alexander op den dach
 Altoes niemene liet ontsaren
 Van dien / di ane dander side waren.
 Hadde hi die bzugge te bzoken /
 585 Hi hadde eem selven wel geluzoken;
 Bedi so waren dander bleven /
 Die eem sider namen bleven.
 Dus hadde lieber / die keytyf /
 Sine liede dan sijns selves lijf.
 590 Die Perren begonsten te blien
 Coter bzugghen weert mettien.
 Die grote hitte en dat sweet
 Dede hen utermaten leet.
 Daer bleef menich doet van dooste /
 595 Om dat hi waters hadde voest.
 Si liepen ten fonteynen wart
 En ten beken met groter haert /
 Si dzonken dat water duylen en claer.
 Menich bleef lichende daer
 600 Van groter gulscerheiden steen doet;
 Want hem dwater den geest versloet.
 Some dzonken sijs so vele /
 Dat hem keerde uter kele;
 Som voesten si oec entwe:
 605 Nochtan wouden si diez waters me.
 Daer viel oec in die ribiere
 Menich ridder goet en diere.

- Die bzughe en was niet wijt genoech /
 Dies hadden si groet on gehoerch.
 610 Soe veel vielre in die Like /
 Dat ic u seghe sekerlike /
 Segtdemen u daer af tgetal /
 Si en soude come geloven al.
 Alexander sach wel / te waren /
 615 Dat eem Daris was ontfaren /
 En hi sach sijne liede mode /
 En besprent met heem bloede /
 En het ghinc ten avende waert.
 Doe hoer hi met groter haert
 620 Te sinen ribberen harde blide /
 Die waren an die lichter side.
 Doe hi comen was daer bi /
 Permenion / die degen hi /
 Hi seinde enen vode enuege /
 625 Die seide mere handen zege
 Dattie Perren bluchtich waren /
 En battier luttel weer ontfaren.
 Doe hozen die Gieken ter bart
 Bidelike ten tenten wart.
 630 Stappans sagen si oppenbaer
 Comen een ander scare
 Uten dale ten berge wart.
 Helm en scilt / wapen en swert
 Dochtem hem bernen van goude.
 635 Si baden stuben oec die moude :
 Het waren Perren batter quamen.
 Eerst dat si die Gieken vernaemen /
 Doen begonsten hen wanhagen ;

- Maer doe fier so luttel sagen /
 640 Setten si hen al ter wer
 Tegen Alexanders her.

*We coninc Alexander weder sloent die scare, die na
 coninc Daris vlien iegen Alexandere quam.*

- D**ie coninc boer / na sijn maniere /
 Bidelike boz sijn baniere /
 Alse ofte hi om die battalie
 645 Niet en gebe een malie.
 Die edel coninc en die milde
 Decte eem met sinen scilde.
 Die aventure was eem hout.
 Hi reet stappans met gewout /
 650 En bozscac dien conincstabel :
 Alexander hadde den besten cabel.
 Eem volchde Tisonatus /
 Permenio en oec Clitus /
 En alle die andern ribbers mede.
 655 Die coenheit / diemen ginder bede /
 Dat were te telne al te lanc.
 Het bleef daer beide starc en cranc ;
 Daer was menich swert te bzoeken ;
 Niemen en starf daer ongezoken.
 660 Soe langhe wile hadden si gebrochten /
 Dat si den dach ten avont brochten /
 En die sonne die was onder.
 Doen docht den Perren wesen wonder
 Dat die Gieken niet en waken ;
 665 Doen ghingen si eer schachte bzoeken /

- En ghingen blien en wege.
 Nemmeer en strecken si om die zege.
 Over die brugge vander Lijke
 Blonwen si al gemeenlike.
- 670 Het was harde na middernacht
 Ter si ontblonwen der Gzielen cracht/
 Cote dat si quamen tote Arboele.
 Daer bonden si op sinen stoele
 Dien dzoben Darise/ eeren heer/
- 675 Wenende uter maten sere/
 En die gene die met eem waren
 Ontreeden der Gzieler scaren.
 Daer saten si en spzaken alle
 Van den groten ongevalle.
- 680 Kenlijc eest en oppenbare/
 Soe wie .ij. was verkommen ware/
 En soe vele hadde verlozen/
 Dat hijs soude hebben tozen.
 Si Darise so wast also :
- 685 Hi sat int herte wel onbzo;
 Dzoeflike besach hi die scaren/
 Die met hem ontreden waren/
 En hi spzac met dzoben moede :
 « Het behozt ten werenlike goede
- 690 Alse nu te wiesene groet here/
 En te lebene met groter ere/
 Alse nu verwinnen/ alse nu verliefen/
 Alse nu welbaren/ als nu riesen/
 Alse nu qualec/ als nu wel/
- 695 Al eest dier aventuren spel.
 En was die coninc Cresus niet so rike/

- Dat men nie weren sine gelike
 En wiste / verre noch na/
 Die here was van Lydia ?
- 700 En sijder wat hi so keythijf/
 Dat hi verlorz goed en lijf.
 Cyris oec / die edel lants here/
 Nam sijn lijf eem selver en ere;
 Na en was Cyris daer na
- 705 Derwonnen in Amasonia/
 Die grote heerre / die edel man/
 Die de werelt al verwon;
 Na en nam eem oec sijn lijf/
 Een coninginne / een cranc wijf/
- 710 Chamaris was si genant/
 Ene vrouwe vander maegden lant
 Men macht bi Cercese merken/
 Die met cogen en met verken
 Al die zee becken ober bede /
- 715 Daer hi Europen dwanc mede.
 Doe quam hi bozt te Mosiler.
 Datz ene stat die staet op die zee.
 Hi hadde met .x.^m scepen
 Ter zee wart die stat begrepen/
- 720 En te lande wert beseten
 Met menegen degen vermeten.
 Doen baeden si raet aen eren asgod/
 En hi gaf eem dit gebot :
 Dat si met honten en verden
- 725 Verchten souden/ en met swerden.
 Doe verstoonden die heren wel
 Dat scepe diebe/ en niet el.

- Doen voer dat volc van Mosilee
 Met enen scepen op die zee /
 730 En versloech Cerses her
 Op dien lande en op dien mere.
 Selue moechte hi / sonder waen /
 Met enen scepe come entgaen.
 Aldus ontsloet die tyuant /
 735 Die te hozen dwanc al blant.
 Dar omme hebbe ic dit geseit /
 En u tehozen geseit
 Dat gi niet en sult wanhopen /
 Al hebbe u die aventure belopen /
 740 Die allewege es ongestade /
 En nu doet vrome en nu scade.
 Al sijn wi nu gescoffiert /
 Wat helpt anders gebisfiert /
 Dan te pisene alle wege
 745 Dat wi noch solen berchten zege?
 Nochtan en twisfel ic niet des /
 Et si gewin ocht verles /
 Alexander hi en sal mozen
 Dit lant vzingen in groter sozen.
 750 Hi en vint genen wederstoet;
 Want die liede sijn al doet;
 Hi sal die rikeit in dat gout
 Algader nemen met siere gewout.
 Dan solen gherege Spieken
 755 Ser wonden met goude wicken;
 Dan solen si hen allen laden
 En eer gherege herte saden.
 Nu dinket mi die beste raet /

- Na deen dat aldus staet /
 760 Dat wi hen laten winnen die steden /
 En baren int lant van Meden /
 Die noch ten stride niet en quamen /
 En van den stride niet en vernamen.
 Ic sal versamen roztelike
 765 Die wonen int inde van den rike /
 En derde werf den strijt bestaen.
 Ic hope wi solen zege ontsaen. »

*Wie coninc Daris an coninc Alexandere seint een saluyt
 en beede, en wat Alexander antwerde.*

- A**ldus liet Daris sine tale.
 Nochtan seinde hi gebicht wale
 770 An Alexandere een saluyt /
 Dat gy moecht hozen overluyt.
 « Daris enboet sinen heere
 Alexandere saluyt en eere /
 En bit dien edelen baroen
 775 Dat hi doer wel doen /
 En hi ontfarme dier heytibe /
 Die behoudeliken eren libe
 Vier aventuren sijn ontgaen /
 En hise eem late te deinsten staen.
 780 Sindet mi weder mine kinder /
 Moder / amien / meerre en minder /
 Ic sal di geven al den scat /
 Die mijn hoizers hebben begraven /
 Dar to dat rike lant van haben
 785 Bedi Pecten en oec Meden /

- Met allen minen riken steden. »
 Maer Alexander / die edel baroen /
 Seide hi en woutſ niet doen.
 Gepoſt eſ hi mettier bart /
 790 En voer toe Arbale wart;
 Want eem waſ geſegt hoer waer /
 Dat hi Darife ſoude binden daer.
 En alſe Daris dat verſtoet /
 Pozzede hi met groter ſpoet :
 795 Doen rumde hi Arbale bi nachte.
 Eem waſ te mode harde onſachte
 Dat hi rumde ſine ſteden /
 En voer int lant van Meden.
 Ceerſten dat te dagen begonſte /
 800 Quam Alexander al dat hi conſte /
 En alle dat hi met eem vzochte /
 Cote Arbale / en ſochte
 Daris / die eem waſ ontfaren.
 Gzoten ſcat wan hi / te waren /
 805 In dien ſtrijt en in die ſtede.
 Du hozt wat die heer dede :
 Hi gaf milbelike dat gont
 En ander rijcheit menichfont;
 Die vzecke herten maect hi ſat :
 810 Soe milbelike gaf hi den ſcat!
 Hi hadde pzijs en werelt ere /
 Hi en achte op ander rijcheit mere.
 Alle die ſteden die hi vant /
 Ghingen willeclich in hant.

*Wie Daris ſeinde tote Poruſe van Endi, dat hi eem
 hulpen woude.*

- 815 **D**en ſende Daris / die coninc vzi /
 Cote aen Pozuſ van Endi /
 En ſeide : « Pozuſ / liebe vziemt /
 Dicke hebeſtu mi gebient
 Getrouwelike van minen ſene ;
 820 Want dijn macht en eſ niet elene :
 Com mi te helpen met dijnre cracht /
 Over dach en over nacht.
 Elken ridder willic en ſoude
 Geben .b. beſante van goude /
 825 En elken voetganger vzie.
 Daertoe willic ic geven die
 Alexanders goede Bucſal /
 (Het eſ wert der werelt al)
 Met alde rierheit diet hebet :
 830 Ic woen ſo goet geen en leket. »
 Duſ dede eem Daris rijter ter were
 Tegen Alexandere / den here.

*Wie coninc Alexander voer ten lande van Surien wart,
 en eem ghinc in hant.*

- A**lexander voer metter bart
 Ten lande van Surien wart.
 835 Alle die poztore deden eem ere /
 En ontfingen over here /
 Sonder ſlach en ſonder ſtoet.

- Des was sine bliffcap groet.
 Metten hadde hi int gedochte /
 840 Dat hi woude ochti mochte /
 Weert met stride oft met minnen /
 Die stat te Babylonon winnen /
 En die tigelinen mure /
 Die wilen maecte die aventure
 845 Die coninginne Semerianis /
 Also ast bescreven es /
 Dies conincs Ninus wijs / die vzoede.
 Si bede temperen met bloede
 Dien moztet / daer alle die maistere
 850 In waren gewacht / goet en diere.
 En noch steet daer eer zale /
 Hoge en scoone gemaect wale.
 Die hoge toren hi steet daer mede /
 Die wilen Mensroet maken bede.
 855 Daer gaf God .lxxij. spzaken
 Den genen dien wouden maken.

*Wie coninc Alexander Babylonien heeft gewonnen,
 en wat dar na gesciede.*

- D**ie coninc quam van Babylonen
 Gebaren utermaten scoon /
 Alse verre alst es vander zee
 860 Cote Westphalen ofte me.
 Doen quam gegaen als een vzugt
 Die soudaen Macheus uyt.
 Tettel liebe quamen daer mee /
 Dan met eem siere kinder rwe.

- 865 Hi was van Parise gebloen.
 Ce voet quam die edel baroen /
 Die in die hebe stride te vzen
 Dele hof hadde verlozen.
 En oer en seiet hi niet danen
 870 Sonder pzijs / na minen wanen.
 Doe quam Macheus bat vozt /
 En gaf op die pozt
 Den coninc / en alle sijn kinder /
 En al dat volc meerre en minder.
 875 Alexander ontfinc dien heerre
 Bidelike met groter ere /
 En custene aue sinen mont;
 Hi dedene riden ter selver stont.
 Hi en woude niet oppenbaren
 880 Sine grote loie / te waren;
 Hi was soe blide dat hi .j. mozt
 Come mochte vzingen vozt.
 Wat wonder wast dat hi was vzoet /
 Dat Macheus quam alsoe
 885 En eem genade bat /
 En eem opgaf die gode stat /
 Daer so menich conincrike
 In hadde gewest gewelbelike!
 Bedi het weer groet arbeit
 890 Ce winnen al sulke cierheit /
 Daer so menich edel begen
 Van binnen woude striden legen.
 Het soude werden se te sure
 Eer men die tigelinen mure
 895 En den roden moztet stoze /

Dat meneger beesten bloet betoꝛde.
 Daer moeste menege perbierere
 Werpen een op die maifere;
 En enen man van sulker cracht
 900 Alse Macheng was geacht/
 Daermen in dien stride te hozen
 Gzoten pꝛijꝛ af mochte hozen/
 Ander heren mochten vele
 Hen castien van den spele/
 905 Dat si hen nemmermere
 En setten tegen den edelen here.
 Doen bede hi sijn her scaren/
 En die Perren achter waren/
 Die reden onder sine banieren;
 910 En hi maecte scaren vier/
 En quam in die edel poꝛte/
 Daer ghi eer af hebt gehoꝛt.

*Wat vreuden en blijfscap binnen Babilonien was, doe
 coninc Alexander dar binnen quam.*

Moecht ic getellen al die feesten/
 Die de hoegsten en die meesten
 915 Binnen Babilonien vzeben/
 Also als ict vant bescreven
 Van meester Wouteren Castilion/
 Soe soude ict harde gerne doen.
 Daer was van vzeuden groet geluyt;
 920 Men hinc daer die pellen uyt
 En die rijchheit/ die hier te hozen
 Menich coninc uytberhozen

Hadde gewonnen en gecocht/
 En met crachte dar gehoꝛt.
 925 Met ghimmien en met diere ware
 Waren verciert die outare.
 Doꝛ die huse op die pleine
 Stoonden beelden groet en kleine/
 Alse die liede allegaber
 930 Maecten na eren vader:
 Som waren si silberijn/
 Som van goude/ som yserijn/
 Som van houte/ som van metael/
 Gescepen utermaten wale:
 935 Eelc/ na dien dat hi was rike/
 Hadde hi gemaect sijnꝛ vaders gelike.
 Daer waren dantse veel geleit;
 Die straten waren alle bespreit
 Met pelue en met singlatone/
 940 Bedi scarlaken en oec grone;
 En samjt met goude beslegen
 Vachtmen aldaer gebzege.
 In diere manieren van Babilone
 Hinc menige guldene crone.
 945 Die rike poꝛteren van der stede/
 En die hoge vzonken mede/
 Hadben cleeder uyt gehangen/
 Daer vzakten in stoonden en slangen/
 Elkerlijc na sijn maniere.
 950 Die salamandzen/ die biden biere
 Tevet sonder ander spise/
 Die stont daer na eer wise.
 Daer stont oec daer enture

- Van den Ighart die aventure /
 955 Die es wonderlike groet ;
 Want die lewinne werpet al doet
 Eer iongen alle dyle te gader ;
 Dan coemt daer thoe die vader /
 En besetket alle sijn iongen
 960 Al omme en om mettier tongen /
 En hi geet ropen en gronieren
 Eiselike / na sijn manieren :
 Mettien lude outfaensi bleven.
 Dit stont in die pelne bescreven.
 965 Die nature stont daer na
 Van enen serpent / hiet vipza :
 Men winter niekuer mee
 Van eerre naturen dan thuer.
 Eer nature es dus gedaen :
 970 Alsi soken genoten gaen /
 Van coemt stappang dat wijf
 En ontoet den mont wel rijf /
 En die man stiet sijn hoet darinne /
 En si bitet eem af van groter minne.
 975 Albus blijft daer die man doet :
 En si blibet van den tme iongen doet ;
 Want alsi geneest / splijt si ontwe :
 Albus en blijftet maer tme.
 Die pellicaen stont daer bescreven :
 980 Sine ionge en mogen niet leben /
 Si en hebben therte bloet
 Van der moder / die si vzoet.
 Daer stont we die moder plickebe /
 En eers selfs herte int treckede :

- 985 Dus werden si eer te sure.
 Dit es eens bogels nature.
 Fenix stont daer in dien viere ;
 Dat es oec sijn maniere :
 Alse hi te pulber es verhzant /
 990 Soe lueest een ander alchzant
 Danden asseer diere bleven :
 Dus en mag er maer een leben.
 Ander beesten en ander woyme
 Van so wonderlike woyme
 995 Stont ghinder angelneben.
 Al en hebde ic el niet bescreven
 Binnen .viij. dagen / na minen waen /
 Van eer nature en eer gedaen /
 Nochtan en hebde ic volscreeven niet.
 1000 Hier bi eest dat ict achter liet /
 En segge u hande hogen doen.
 Die diernnen en die garsoen
 Waren gecleet met samite ;
 Daer was menich wempel witte
 1005 En menich bulle warmoes dierne /
 Die ongelwoen was te dierne :
 Dzaech men we si hiete /
 Si seiden ver Minne of Magriete.
 Die selve niet en was soe rike /
 1010 Dat si eere mochte cleeden eerlike /
 Die hadde geleende cleeder an /
 Was hi wijf / was hi man.

*Wie die van Babilonien die wege geciert hadden, daer
in Alexander reet.*

- A** dien wech / dien Alexander
Quam gereeden / en menich ander /
1015 Was geciert met sconen blomen /
Die ic niet wel en ran genomen.
Van hoven waft met sconen risen
Al verbeet in dierre luisen /
Dat eem van den sonnen scine
1020 En mochte comen enege pine.
Als hi was binnen dier cierheit /
Was daer menich cruyt gereet /
Cimiane en wiroc /
Dat utermate wale roet /
1025 Staken / mure en sinamoma /
Gargana / casea en aroma.
Dat beden si do? sijn ere /
En harde beel mere.
Cygren / lancen en luparde
1030 Coende men eem en lyharde /
En menege beeste / na minen waen /
Die genoet es in Urcane.
Op die huse saten knapen;
Vrouwen ghingen ten beinsteren gapen
1035 Om dien edelen man te siene /
Die nie wille en hadde te bliene.
Die monestrekele quamen daer mede
Do? dien coninc in die stede /
En loefden met eren sanghe.

- 1040 Daer was menich trompe langhe /
Vedelen / harpen en symphonien /
Cytolen die wael leren bzien /
Salterien / orgelen en sciben.
Men speelber met swerden en met kniben.
1045 Daer was menich astronomijn /
Die in die sterne conste sien
Wat geschien soude daer naer
Over menich .c. iaer.

*Wie noit here gefciet die ere, als Alexandere die van
Babilonien deden.*

- N**oit en was in eerlike
1050 Man ontsaen so eerlike;
Noit ontfinc dat volc Rome
Met so eerliken game
Eren keyser Octaviane /
Die oec Augustus hiet / ic wane;
1055 Noit en was so wael ontsaen
Julius / dat es mijn waen /
Doe hi dien hertoge van Swaben
Scoffierde en alle sijne graben
Cote Lyons op die Roene.
1060 Hi quam achter harde scone /
En wan Burgondien en battanghe;
Daer hadde Julius den prijs.
Doe vacht hi te Tolette in Roene;
Daer hadde hi den zege alleine.

Het Gentsch fragment heeft :

Vs. 1063. Doe vachte hi te Tolette in Lo-
reine

Dar hi den prijs bejagede alleine
1068 En verwan den hertoge echt

- 1065 Wi verwan den hertoge echt/
Doe tozmeden hen ridder en knecht/
En verslogen den hertoge;
Dies was Julius verheben hoge.
Julius was/ binnen .x. iaeren
1070 Dat hi van Roem was gebaren/
Al dat lant dat leger nu
Si nozden berge van Montiou.
Doen keerde hi te Romen wezt:
Pompeus hi was verbeert/
1075 En vloec tote Brandijs.
Dus hadde Julius dien prijs;
Want hi volchde eem met crachte.
Pompeus vloec echt met nachte
In Epiron en die Romeine.
1080 Julius sach dat hi alleine
Mochte hebben Roem en Lombardien/
En al dat lant van Romanien:
Hi keerde weder in die stat/
En nam al Pompeus scat/
1085 Dien hi in Rome hadde gelaten/
En boer en weersch siere straten
Int lant van Spanien/ daer hi vacht

Het volgen ridders en knecht
En verslonden haren ere
Dus hadde Julius die ere
Julius wan binnen dien jare
1070 Dat hi van Rome was gevaren
Al lant dat leget nu
Benorden brugge Mongu
Doe keredi weder te Rome wart
Pompeus die was vervart
Hine dorste niet ombelden
No jegen hem ter weere riden
1075 En vloec tote Brandis

Dus hadde Julius den pris
En volgede met crachte
Doe vlo Pompeus hi nachte
In Egipten in die Romeine
1080 Julius sach hi alleine
Mochte ebben Rome en Lombardien
En al dat lant van Normenie
En al dat lant van Romanie
En kerde weder in die stat
En nam al Pompeus scat
1085 Die hi binnen Rome hadde gelaten
Darna vor hi siere straten

- Echt iegen Pompeus cracht.
Daer verloes so menich bleven/
1090 Dat ict getal noit en sach bescreven.
Pompeus was verwonnen echt:
Fortunus/ Cholomeus knecht/
Nam Pompeus sijn leven/
En hebet sijn hoet gegeven
1095 Julius/ den hogen man.
Julius/ die keiser/ wan
Met groter cracht Egypten lant/
En maecter hzonue inne althant
Cleopatren/ dat schone wijs.
1100 Daer nam hi menegen sijn lijf;
En int lant van Affrike
Sloech hi menegen begenlike/
Want si Pompeus bochten/
Dat si alle zere becochten.
1105 En oec den coninc Juda
Volchde hi lange wile na.
Doen boer hi in Spanien weder;
Daer sloech hi menegen neder:
Pompeus swager nam hijt bleven.
1110 Dus effer menich bi eem doet bleven/

In lant van Spengen dar hi vacht
Echt jegen Pompeus cracht
Dar verloes so menich bleven
1090 Dat noit tgetal ne was gescreven
Pompeus was verwonnen echt
Fortunus en onwert knecht
Nam Pompeus sijn leven
En hi evet sijn hovel gegeven
1095 Julius den groten man
Julius die keiserlike wan
Met groten cracht Egypten lant
Hi makede vroue alteant

Cleopatren dat seone wif
1100 Darna nam hi menegen lijf
In dat lant van Affrike
Die tgegen hem adde crachtelike
Met Pompeuse gevochten
Dat si alle zere becochten
1105 En den coninc Juda
Volgedi harde verre na
Doe vor hi te Spangen weder
Daer sloech hi menegen ter neder
Pompeus nam hi oec lijf
1110 Dus makede keitijf

En al doe sijns selves vrome.
Dit was die eerste keyser van Rome.

*Wie die keyser Julius doet bleef binnen dier stede
van Rome.*

Doen Julius dit hadde gebaen/
keerde hi weder te Rome saen/
1115 En was ontsaen herde scone;
Maer die fefste van Babilone
Si was scoenre .c. warf.
Nu hoert we die keyser starf.
Hi dede Rome groten lachter;
1120 Want hi dreef die vrieheit achter:
Daerom balch eem die enaet sere.
Doe hi .ij. iaer oft meere
Hadde in Rome stille gelegen/
Wart hi jammerlike verslegen:
1125 XXXIII. dooghaende wonden
Gaf men eem ten selven stonden.
Byutus deet en Cassius;
Want die senaet mont albus.
Si vlouwen en weech in Mutina.

En al dore sins selves vrome
Dat was derste keiser van Rome
Doe dat Julius adde gedaen
Kerde hi weder te Rome saen
1115 En was ontalt harde scone
Ne ware die fefte van Babilone
Die was scoenre hondert warf
Nu hoert hoe dat die keiser staerf
Hi dede groten lachter Rome
1120 Dar men onthalde in so scone
Daeromme balch dat herschap sere
Doe hi .ij. jar en nemmere

Hadde in Rome stille gelegen
Was hi jammerlike geslegen
1125 XXXIII. groter wonden
Waren hem gegeven ten selven stonde
Calterns deet en Cassius
Die hoge heren wildent aldus
Mettien vloen si in Mutina
1130 Antonis die volgede na
En hadde dar beseten
Doe lieten sit te Rome weten
Doe coes men Octavane
Dat keiserike tontfane

1130 Anthonis hi boelchde na/
En hadde si daer beseten.
Dit lieten si te Rome weten.
Doe hoefmen daer Octaviaen
Dat grote keyserlike te ontsaen/
1135 En men seinde Arcuse en Panisa
Coter pozten te Mutina/
Dat si Ambonise souden verdriven.
Arcus moeste ginder bliben/
En Panisa wart soe gewont/
1140 Dat hi starf in cozter stont.
Antonis voer in Egypten lant/
En liet sijns selves wijs te hant/
Augustus suster Octavia.
Die nam coztelje daer na
1145 Cleopatren tenen wiwe:
Dat becocht hi mettien live;
Want Augustus boelchde eem achter/
En dede eem groten lachter.
Hi scoffierde eem alle sijn here/
1150 Weide bi lande en bi mere.
Cleopatra/ die scone vrouwe/
Hadde dar om soe groten rouwe/

1135 En men sende Arcus en Pansa
Toler port te Mutina
Dar si Antonise souden verdriven
Arcus moeste ginder bliben
En Pansa vaert dar gewont
1140 Daer hi starf in cozter stont
Antonis voer in Egyptenlant
En liet sin selves wif te hant
Augustus suster Octavia
Hi nam cortelike darna
1145 Cleopatren tenen wive
Dat becochte hi mettien live

Want die keiser volgedem na
Al toler port Mutina
En dedem groten lachter
Dit gesiede mensche jar ir achter
Hi scondirde al sin here
1150 En al dat hi brochte ter were
Cleopatrem die scone vrouwe
Hadder oume so groten rouwe
En was van herten oec so gram
Dat so .ij. serpente nam
1155 En dede so hare selven suelgen doel
Antonis hadde den roue so groet

- En was van herten oec soe gram /
 Dat si thue serpente nam /
 1155 Die dede si eer sugen te doet.
 Antonij's hadde den routue soe groet /
 Dat hi eem dode met venine.
 Aldus cozte hi sine pine.
 Augustus waer te Rome weder /
 1160 En leide al ozloge neder /
 En was van al der werelt heerre
 .XV. iaer ocht mere.
 Doen hi quam te Rome binnen /
 Was hi ontfanen met selker minnen /
 1165 En die stat gemaect soe scone /
 Sonder tote Babilone /
 Daer ic u tierst af liet bliben /
 En sach nieman die seeste bidden ;
 Al weren bi seesten al te samen
 1170 Die noit binnen Rome quamen /
 Oefte iekeren binnen al eertrike /
 Si en waren sekerlike
 Algader niet also scoen
 Alse die seeste van Babilone.

Hi doede hem selven met venine
 Aldus ende sine pine
 Doe kerde hi te Rome weder
 1160 En leide alle orloge neder
 En was here .XL. jar
 Sonder orloge dat was war
 Doe hi te Rome quam die here
 Was hi ontfanen met sulker eren
 1165 En de stat gemaect soe scone
 Sonder tote Babilone
 Dar hie tersten af liet bliben
 Ne sach noit man die feste driven

Al waren die festen alle te samen
 1170 Die oint binnen Rome quamen
 Of hiewer binnen al erderike
 Sine waren sekerlike
 Algader niet so scone
 Alse die feste van Babilone
 1175 Het dochte mi recht wesen
 Wil men alle bouke lesen
 En den genen niet pris geven
 Die mest dede in sin leven
 Alder hogen coninc gesten
 1180 En al dat si mochten gelesen

*Wie dien meester recht dunct wesen, dat men Alexan-
 dere vor allen heren prijs sal geven.*

- 1175 **H**et dochte mi oec recht wesen /
 Wilt men alle boeke lesen /
 En den genen meest prijs geven
 Die meest dede in sinen leven /
 Alder hoger coninge geeste /
 1180 En al dat si moechte gelesen /
 Dat en es mar eens kind's spel
 Tegen dat desen man gebel.
 Beide te sinen .xij. iaeren
 Begerde hi ozloge / te waren ;
 1185 En alse hi was .xviij. iaer out /
 Ozlogede hi met siere gekout.
 Het es recht dat's elken man wondert.
 .XV. ende vijf hondart
 Hadde hi volcs toz en te doet /
 1190 Doen hi striden ierst bestoet
 Tegen die heren van eertrike /
 En hise dwanc geweldelike.
 Hi en was here maer .xij. iaer ;

Dat nes mar en spel
 Tegen dat desen man geviel
 Bede te sinen .xij. jaren
 Begonsti orlogen te waren
 1185 En als hi was .xij. jar out
 Vachtli met groter gewout
 Het es recht dat hele man wondert
 Dat Alexander niet hondert
 Man en hadde tors no te voet
 1190 Doe hi vechten erst bestoet
 Tegen die heren van erderike
 En hi se duane geweldelike

Hine was hout mar .xij. jar
 Bedi seggie u over war
 Wille men merken sine joget
 En die hovesheit van sire doget
 En met ho elenre herecracht
 Hi de werelt al veracht
 1195 Al de pris die Julius wan
 En Augustus die edele man
 En alle die keisere van Rome
 Dat es gelie enen drome
 Dar men noemt desen here
 1200 Bedi ebben sis eranche ere

- Bedi wetic wael hoer waer.
 1195 Al den prijs die Julius wan /
 En Augustus / die edel man /
 En alle die keysere van Romen /
 Dat es gelijc enen dzomen /
 Daer men noemt desen here.
 1200 Daer bi hebben sijn cranche eer
 Die boeke maecten van Arture /
 Van Partonopeuse / van Soznagure /
 Si en hadden des mans daet bescreven /
 Een groten prijs gegeven.
 1205 Hedde hi gelebet / dat es mijn waen /
 Also langhe als bede Octaviane /
 Hi hadde den dubel uter hellen /
 Lucifere en sine gesellen /
 En dien sellen Modicac
 1210 Geduen so grote ongemac /
 Dat si souden hebben genegen
 Alexandere / dien iongen degen.
 Were sulc een coninc te Parijs /
 Hi soude beiagen groten prijs;
 1215 Al heidenisse soude hi dwingen :
 Men soude van siere boget singen
 Al van daer die sonne op gaet
 Cote daer si weder neder staet.
 Were oec die hertoge van Brabant
 1220 Sulke een ridder wael becant /
 Dien roheren te Rippelmonde

Die bouke makeden van Arture
 En van den coninc Soznagure
 Sine hadden des mans daet gescreven

En hem groten pris gegeven
 1205 Hadde hi gelebet na minen wane
 . . . . .

- Soude dinken grote sonde
 Col te niemene mer gewelt
 Den genen die varen op die Seelt.
 1225 Die vijfte boec geet heer uyt.
 God geve eer also menich saluyt
 Also mozt in dien boeke staen /
 Die mi dit te biedsche bede anbaen.

AANTEKENINGEN.

Dat ierste Boec. — De aanwijzingen der zangen hebben alle tien het woord *boec* in het onzijdig geslacht. Ook in den text der vier eerste zangen vinden wij dit geslacht gehuldigd :

I. 1400, Dus nemet inde *dierste* boec.

II. 1546, *Dat* ander boec nemt hier einde.

III. 1540, *Dit* derde boec gaet hier uyt.

IV. 1718, Aldus begint *dat* vijfte boec.

Het eerste voorbeeld mag betwijfeld worden, of het niet staat voor *die eerste*, ja zelfs of *dierste* niet het mannelijk geslacht aanduidt, wat trouwens nog in de algemeene uitspraak ligt. Doch reeds van in den vierden zang wordt het mannelijk geslacht voorheerschend en later uitsluitelijk gebezigd :

IV. 1700, *Die* vierde boec niemt hier einde.

* 1703, *Dese* boec en *die* derde mede.

VI. 1247, *Die* sevende boec geet hier wt.

VIII. 1269, *Die* .viij. boec nemt hier ende.

Het onzijdig geslacht zal wel den afschrijver toebehooren, wiens onregelmatige spelling de hier gegevene regelen genoegzaam aanwijzen. In den *Spiegel historiael* bezigt Maerlant het woord mannelijk, wat mij doet gelooven dat *dierste* niet voor *tierste* = *dat eerste* staat. In gemelde rijmkronijk zegt onze schrijver :

Deerste boec neemt hier ende.

Volkomen volgens de nog huidige vlaamsche uitspraak.

1. *Het es costume en sede*: — gewoonte en mode. *Sede* staat bij onze middeleeuwsche schrijvers volkomen gelijk met der Latijnen *mos* in deszelfs verschillende schakeeringen. In den zin van *mode* ontmoeten wij het nog B. IV, v. 1549:

Het es *sede* in mijns heren hof.

Ook in het spreekwoord: *ieder steē heeft zijn (haar) zee*. Voor bijzondere doenwijze of gedrag, B. IV, v. 1177:

Om te kennen eren *sedē*.

en v. 1220: Dit es der mordeneren *sede*.

In de tegengwoordige opvatting van *zede*, B. IV, 1454:

Dat hadde hi oec in sinen *sede*.

en 1450: Die es in der geene *sede*

Die strijt en orloghe bestaen.

2. *Iet newes*: iets nieuws. Zoo ook v. 994, die *newe*, B. III, v. 1276 die *nue*. — Van de menigvuldige letterverwisselingen in ons Hs. voorkomende, bevat de inleiding eene lijst.

4. *Some sijn si also verdoert*: Sommigen zijn zoodanig onzinnig. — *Some si*; op v. 8: *Some die liede* = sommige lieden. Zie daarover Ten Kate, II, 745 en volg., op het worteldeel *zaem*, *zem*, *zam*, waarvan hij de grondbeteekenis acht te zijn *vereeniging*, *overeenkomst* en *gelijkheid*. Sommigen zijn dus eigenlijk: eenigen in éene stoffelijke of zedelijke werking gelijkelijk, en daarom als 't ware gezamenlijk, handelende. Er is iets meer samenhangends in het oude *somme* dan in het hedendaagsche *menigte*, gelijk in B. III, v. 860:

Met eere harder groter *somme*.

B. V, v. 276: Iegen al die grote *somme*.

Ten Kate zegt ook dat *zaem* overdragtelijk den ijslandschen zin heeft van *geschillen te vereffen*. Zoo wordt het AS. *som*, *some* door Bosworth vertaald door *agreement*, *judgment*, *concord*, *peace*, *concordia*. Ook Maerlant kende nog het woord in dien zin, I, 727:

Hem dochte die werelt alomme en omme
Bescreven staen in sinen *somme*.

6. *Dat = dat t, d. i. dat het*.

7. *En lees en*, expletivum. Uit deze aantekeningen zal blijken, dat de slordige afschrijver meermalen zich misgrepen heeft omtrent het expletivum *en* en het voegwoord *en*, *en* (*end*, *ende*).

9. *Die hovesch sijn en wel geraect*: Die beleefd zijn en wel begaafd. Op v. 106 van dit boek klinkt het: *geraect van hovescede*, begaafd met beleefdheid. « *Geraect en wel geraect*, zegt Huydecoper op Melis Stoke (II, 472), plag men te zeggen van alles wat fraai in zijn soort was; als of men zeide *wel getroffen*, daar niets aan gebreekt. » Over dit woord verder op B. IV, v. 547. — *Hovesch* = hoffelijk, stond tegenover *dorperlec* = boersch; het is dus zoo veel als beleefd, welgemanierd, fatsoenlijk, zoo als op v. 897 van dit boek, de *hoefsche* de fatsoenlijken, de aanzienlijken der plaats beteekent. Het is ook één met het tegengwoordige *heusch*, welke form langs den oostkant tot ons moet gekomen zijn. Reeds in ons Hs. ontmoeten wij B. I, v. 552, *hoeuscete*, B. III, 515 *huesch*, en v. 518 *huescheit*; overal elders in B. I, IV en VIII, is het *hovesch*, *hovescheit*, *hoveschlec*, enz. Vergel. Clignett, *Bydragen*, bl. 575.

11. *Hem*, namelijk den verteller.

15. *Dat Got alle dinc machte goet*. — In de middeleeuwen schreef men vrij regelmatig *God*, tegen den algemeenen spelregel in, volgens welken de sluitconsonans scherp was. De kopist past hier, en op enkele andere plaatsen, den algemeenen regel op het woord toe, schoon hij meestal *God* schrijft. — *Machte* = maakte, en zoo verder.

19. *Hen*. — Er staat *hē*; doch dewijl in de drukkerij eene be-
streepte *ē* niet voorhanden was, heb ik het woord steeds met de *n* aangevuld. Er diende *hem* te staan, zal men zeggen. Ik beken dat hier, en op menige andere plaats, de taalregel gekrenkt schijnt; doch men gelieve in acht te nemen dat de afschrijver steeds *hem* voluit, of dialektisch *eem*, *eim* stelt, daar waar geen twijfel bestaan kan. Het loopend gebruik in Vlaanderen laat heden nog hieromtrent eene groote speling toe tusschen de schier toonlooze *n* en de nadrukgevende *m*, wat een merklijk verschil

van snelheid bij het uitspreken aanbiedt. Zoo zegt men los weg : *als g'en eenige kunst leert; indien g'en iets geeft; doch bij nadere bepaling klinkt het: als g'em e. k. l., indien g'em i. g.*

Enkele malen staat *hen*, ook voor het enkelv., voluitgeschreven : er zal telkens melding van gemaakt worden.

Ik moet doen opmerken dat in woorden, omtrent de schrijfwijze van welke geen twijfel mogelijk is, eene enkele maal *e* voor *em* staat. Zoo schreef de kopist v. 514 *nē* = *nem*; v. 1570 *soē* = *soem* (zoom).

26. *Ans mi God, ic saelt volleesten* : Indien God het mij vergunt, zal ik het (gedicht) voltrekken. — *ic an* is het praes. van *onnen*, thans *jonnen*, *gunnen* (in kortrijkschen tongval *jeunen*), met de zwakke vervoeging. Het Angelsaksisch had mede *unnen*, praes. *ic an*. Deze wijde verwisseling der vokalen heeft niets bevreemdends in; wij kennen ze nog in *kunnen*, *konnen*, *ik kan*. *An* aspireerde al vroeg tot *gan* en *jan*, en *onnen* tot *jonnen*, waarvan men voorbeelden vindt aangehaald bij Huydecoper in zijne *Aant. op M. S.*, III, 509 en volg. Zie mede Ten Kate, *Aentl.* II, 641 op *Gunn*. — *Volleesten*, meer nadrukkelijk dan het enkele *leesten* en *geleesten*, AS. *læstan*, *gelæstan*, door Kiliaen en Bosworth verklaard door *perficere*, *perform*. Elders (v. 1180; VIII, 979), gebruikt de dichter *geleesten*, in de eerste plaats in den zin van verrigten, in de tweede in dien van bijeen brengen. Voor dit laatste heeft de schrijver van de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de vlaamsche Bibliophilen, *verleesten*, d. I, bl. 165 : « Met al dat sy van volke consten *verleesten*. » Te Kortrijk klinkt dit *verleeschen*.

55. *Eñ nie ontfigen lijf* : En ooit het leven ontvingen. — *Nie* voor *ie* = ooit. De *n* is er ingeschoven om de horting of de versmelting voor te komen, in welk laatste geval anders het vers mank ginge. Zoo vinden wij om dezelfde redenen *nooit* voor *ooit*, I, 116 : *die beste die nooit was gesien*, even eens op onderscheidene plaatsen, in de woordenlijst aangeteekend. Hetzelfde heeft plaats wanneer het voorgaande woord met eene *n* sluit, als wanneer er natuurlijk maar éene gehoord wordt, b. v. VII, 827, *En*

silverre (zilverhelderer) *dan noit water was*; IX, 802, *die beter was*, dan nooit *enege daer ic af las*. Even zoo, en om bij sneluitspreken de horting te vermijden, vinden wij *noch noit* = ooit, II, 1229 :

Die die aller rijeste was te voren,
Die *noch noit* was geboren.

Zoo spreekt men nog in Vlaanderen.

Minder verklaarbaar schijnt dit *noit* = ooit achter de *r*, gelijk III, 556 :

Nochtan dat hi die hoeschste was,
Daer *noet* man af in boke las.

Noet, en nog eens I, 58, doch aldaar voor *nooit*, is enkel een dialektvorm. Zie over het onderwerp een belangrijk artikel in Clignetts *Bydragen*, bl. 276 en volg.

57. *Gemaecht* rijmende op *geracht*, voor *gemaect* : *geraect*. — Overlandsche uitspraak. Wij zagen reeds *machte* v. 15.

40. *Heir* = hier; ook v. 52. Op v. 56 leest men *hier*, en in denzelfden regel *neit* = niet. Zulke onregelmatigheden komen veelvuldig voor.

41. *Allexander*. — Tusschen v. 41-65 ontmoet men deze schrijfwijze vier maal; elders komt ze niet voor. Ze schijnt veroorzaakt te zijn door kopieeren op voorlezing, over welke bijzonderheid eens nader.

42. *Hijstoriën*. — De westvlaamsche uitspraak vordert de dubbele *ii* = *ij* ter uitbeelding van den grondklank der *i* vóór eenen medeklinker; zoo dat dit bastaardwoord hier wel gespeld is volgens de uitspraak van Maerlants vermoedelijken geboorte grond. Deze aanmerking zal in den loop onzer aanteekeningen meermalen hare toepassing vinden.

46. *Hij* = *hi*. Ook v. 59, 77, 88, enz.; doch *hi* v. 115 en *hie* v. 122. Dat door een loopen vindt men in al de tien boeken.

55. *Ettels orloge van den Hunen*

En mochte hier iegen niet gestunen.

— *Gestunen*, gerucht maken. Het A.S. heeft *gestun*, *trepitus*. Van het gedicht *Van Ettels orloge*, het Nevelingen lied, zijn tot nog

toe slechts twee kleine brokstukken gevonden, welke door Ser-rure thans uitgegeven zijn in het *Vaderlandsch Museum*, en waarop Heremans eenige kritische aantekeningen heeft gemaakt, te vinden in hetzelfde tijdschrift, 3^e deel.

58. *So groet dat binnen XXII iaren.* — *Dat l. daet*, daad. — XXII l. XII. Zie B. V, v. 1431.

61. *Mijn sijn*, l. *mijn sin*. — Dezelfde verkeerde schrijfwijze ontmoet men v. 67; ze zal mede door den afschrijver onder voorlezing begaan zijn.

65. *Biddix*, inkrimping van *bid ic des*.

66. *Bides* = *bid des*.

81. *Hoet man*, l. *hoetman* = hoofdman. De Brabander zegt nog *hoot* voor hoofd.

82. *Hi stout te siene en al sijn rike*

Dien groten heir van Persi.

— *Stout* = *stoet*, imperf. van staan, thans *stond*. Dit laatste vindt men soms ook in ons gedicht. Zie B. IV op v. 517. — *Te siene*, daarvoor zal wel *te seins* (op cens) dienen te staan, zoo als later uit v. 420 en volgende genoegzaam blijkt. Men leze dus:

Hi stout te seins en al sijn rike

d.i. « hij, en geheel zijn rijk, betaalde den cens » aan den grooten Heer van Persië.

86. *Hi hadde die zee met siere cracht*

Harde na doen vullen die helt.

— *Zee*. Ook voor de woorden *zege* en *zere*, staat in ons Hs. de *z* in plaats van de zachte *s*. Dit komt te zonderlinger bij den afschrijver voor, dewijl hij elders de overlandsche *z* voor onze *t* stelt, blijkens, onder anderen, v. 1358 van dit boek, B. II, op v. 95 en 197. — *Harde na*, zeer na, thans bijna. Over *harde*, zie op v. 216. — *Vullen*. Men weet dat de Overlanders *u* en *û* onderscheiden: de eerste dezer twee letters klinkt als bij ons *oe*; de andere heeft nagenoeg den klank, dien wij aan de op zich zelve staande *u* geven. Volgens dezen regel klonke hier het woord *vuullen*, wat met de Nederlandsche uitspraak geheel tegenstrijdig

is. — *Helt* = *helft*. Zoo ook v. 417, in beide gevallen als rijmwoord gebezigd. B. VIII, v. 1190, staat er buiten het rijm *hilt*, geheel overeenkomstig de westvlaamsche uitspraak. Vergelijk Clignetts *Bydragen*, bl. 231 en mijne *Bydragen tot de kennis van den tongval en het taeligen van Kortryk*, in het *Belgisch Museum*, d. VIII, bl. 187, op het woord *Niltens*.

89. *Sceppen*, l. *scepen*.

94. *Dus stoût te gavel die grave Philip.* — *Gavel*, wat men onder Boergonje uitdrukte door *bede*, schatting, impost. Het woord [*gafel*] komt voor in de Londensche wetten; anders klinkt het meestal in het AS. *gafol*, *gaful*. De wortel is *gaf*, praet. van *geven*. Zie Bosworth's *Anglo-Saxon Dictionary*, op het woord.

97. *Lat ic*, l. *latic*; en zoo wordt de eerste lettergreep lang; anders diende er te staan *laet ic*, gelijk men later schreef, sedert dat dergelijke ineensmeltingen niet meer geduld werden. De afschrijver, die het afscheiden voor regel schijnt genomen te hebben, bewees dat hij de wetten onzer spelling niet begreep.

102. *Dat ons vele te orconder.* — *Vele*, misschien te lezen *helet*, ten ware het woord, goed of slecht geschreven, hetzelfde ware als *wiele*, van *wielen*, omsluijeren. — Voor te leze men *die*, en zoo hapert er niets aan den zin. Men versta het zoo: « Het is dus geen wonder dat de verhaler ons verheelt wie Alexanders vader was. » — *Orconden*, bekend maken. In de heilkunde van Jan Iperman, lees ik van « een exempel dat meester Galienus *orcont*. »

157. *Dat si ghincgen alt gronde*, uit te spreken: *al te gronde*. — Dergelijke inkortingen werden bij de lezing te regt gebragt. En dit dient in acht genomen bij 't beoordeelen van rijmregels. Zoo ziet men staande en loopende verzen op elkander rijmen, die de lezer wel zeker in gelijke maat opsneed. Dergelijke vindt men veel in den *Alexander*; de eerste komen voor B. I, v. 205-6.

Eenigzins in betrekking hier mede is het geen Van Mussem, in zijne *Rhetorica* (Antw., 1555), omtrent de maat in de liederen zegt: « Men sal ooc noteren in liedekens te dichtene en mate van tijde ende syllaben te houdene, dat twee corte syllaben voor een langhe gherekent worden, also werden dese naervolghende

woorden even lanc van tijde gherekent. Inghels inghelen, apostels apostelen, dochters dochteren, moyaert ionkere, scrijveyu scrivere, lijdens lijdene. »

141. Lees dit vers aldus :

Aldus so sat *hi* langen tijt.

142. *En*, l. *eñ*.

143. Opschrift. *We* : In dit en de volgende opschriften, wel eens ook in ten text, staat *we* of *wie*, in vervanging van het nederlandsche *hoe*.

147. (*Liede*) *die geheten sijn Alane*. — Het noordelijk gedeelte van het Uralgebergte, dat Europa van Azie scheidt, heetten de ouden *Alani montes*. Zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*. Leipzig, 1844, II, bl. 57.

148. *Seres*, in den tweeden naamval. Er is dus te verstaan : « *Seres* Persen. »

150. *Agarene eñ Nabaciene*. — Wat voor een volk hier onder den naam van Agarene moet verstaan worden, weet ik niet. In Gelukkig Arabië was de stad *Nagara*; welligt is daar de naam van bedoeld volk te zoeken. — *Nabaciene*, misschien *Nabatiene* : *Ναβατοί*, was de grieksche naam van het voornaamste volk van Steen-Arabië. Zie Forbiger, II, 744.

183. Dit en de twee volgende verzen vertoonen elk eene onbeschrevene plaats, voorbedachtelijk zoo gelaten, hetzij dat de kopist den text moeilijk kon lezen, hetzij dat gelijke gapingen in het voor hem liggend Hs. bestonden. Wij kunnen, om den zin te raden, ons tot de *Alexandreis* niet wenden, dewijl het latijnsch gedicht geene melding maakt van Neptanabus. Het is nogtans duidelijk dat v. 184 met een punt mag sluiten; het volgende vers gaat zonder aanvulling in het geheel niet mank :

Dien genen diet [*het kind*] sal winnen,

Seldi sien eñ oec bekinnen.

Winnen, lat. *gignere*.

188. *Dit seggie u in warre sake*. — *In warre* = in warer. Deze letterverdubbeling, die eigenlijk maar eene letterverplaat-

sing is, ontmoet men meermalen in het gedicht bij verbogene adjectiven en bezittelijke voornaamwoorden. Zoo lazen wij reeds v. 177, *met harre minnen*.

189. *Andworde*, in praet. In het opschrift staat *antwerde*. Zie ook v. 891.

192. *Goede* = *Gode*, Goden.

199. *Mocht geschien* = mocht 't g. — In onze hedendaagsche uitspraak klinkt het nog : *mogt tgeschien*. Dit geldt mede overal, waar de sluitende *t* het opvolgend lidwoord opslorpt.

202. *Hujs*, rijmende op *Neptanabus*. — Men ziet dat de schrijfwijze van *uy* = *ui*, zeer oud is en misschien van Maas of Rijn naar de zeegewesten is overgegaan. Deze schrijfwijze vindt men meermalen in ons Hs., zoo ook in *Sinte Servatius legende* van Heynrich Van Veldeken, waar B. I, v. 457, *huys* rijmt op *Servacius*. De uitspraak zal in die tijden wel niet gelijklopend met de hedendaagsche geweest zijn, en weinig met die van *un*, verschild hebben. In 't vierde boek vinden wij v. 400 en 402, *uit* rijmende op *cruyt*. Wat het teeken op *û* betreft, voor den klank *uy*, heeft de afschrijver volstrekt er geen regel voor. Vergel. de aant. op v. 86, 305, 621 en 654.

207. *Diere* = die er.

212. *Dat* = dat t.

214. *Met Alexander*. — Voluit geschreven. Anders staat de naam des helds steeds verkort : *Alex*. In de vier eerste boeken liet ik dan ook dien naam onverbogen, waar ik later van heb afgezien.

215. *Gewar*, l. *geware* of *gewaer*. Zie de aant. op v. 157.

216. *Was si harde sere in vare*. — Vroeger was *harde* het gebruikelijke versterkingswoord, zelfs vóór het liefste epitheton; ja, gelijk hier het geval is, vóór *sere*, dat thans de plaats van het eerste geheel heeft ingenomen. Ook in het angelsaksisch in gebruik, was het bij Kiliaen nog goed bekend; doch de vertalers van den Staten Bijbel bezigden *harde sere* niet meer : men vindt bij hen, volgens Weiland, *gansch zeer*, *bovenmaten zeer* en *uitermaten zeer*.

In den *Alexander* vinden wij *harde* vóór een groot getal bijvoeglijke naamw. en bijw. geplaatst : alleen in de vijf eerste

boeken, dus in dit eerste deel, ontmoet men : *h. sachte*, l. 808; *h. werde*, l. 1287; *h. stide*, III, 158; *h. grote*, III, 860; *h. cleen* (zeer weinig), III, 888, v. 419; *h. diere*, III, 950; *h. lanc*, 980; *h. reine*, III, 994; *h. na* (digte bij), III, 1062; *h. na* (lang na), V, 670; *h. swaer*, IV, 46; *h. lude*, IV, 69; *h. sere*, IV, 67, 776, v. 541; *h. lief*, IV, 125; *h. saen*, IV, 1167; *h. wael*, IV, 1440, 1442; *h. verre*, IV, 1444; *h. onsoete*, V, 565; *h. dicken*, V, 465; *h. gram*, V, 476; *h. blide*, V, 620; *h. onsachte*, V, 796.

Zoo wel bij ons als bij de Angelsaksen, was het door de toonlooze *e* van *hard-heard* (niet zacht) onderscheiden. Deze fijne schakeering, die in den grond geene was, blijkens de paring met een ww., waar het telkens *hard* klinkt; *hard vriezen*, *hard loopen*, enz., deze fijne schakeering was misschien oorzaak dat het vroeg aan de boersche spraak prijsgegeven, ja, door de stedelingen niet meer verstaan werd. Dewijl thans ten platten lande de *e* afgesleten is, wordt het ook daar, behalve in de gewesten die het oude Brabant uitmaken, niet meer zonder omzichtigheid gebezigd. Doch is het in Vlaanderen nagenoeg weg, zijne equivalenten leven bij den grooten hoop voort : wij hooren nog van *stijf groot*, *straf veel*, *geweldig schoon*, enz.

Het middelhoogduitsch kende in de zelfde beteekenis *harte*, het oudhoogduitsch *harto*.

217. *Coning*.—Het sluiten met de zachte *g*, is opmerkelijk, en tegenovergesteld van hetgeen de kopist op v. 15 en elders met het woord *Got* doet. Zie mede v. 800, ja v. 815, waar in *lach-gene*, de *g* voor overgangslitter dient.

218. *Neman* = *nemen*. Volgens hetgene wij op v. 157 aan- teekenden, is dit vers wel aldus uit te spreken :

Dat hi haer nemen soud haer ere.

221. *So moti mi raet geven*.—Moge men des noods in dit vers de noodige heffingen vinden, het volgende heeft er gewis éene te kort. Misschien diende er gelezen te worden :

Men sal saen mi nemen dleven.

Wat v. 224 betreft, men vindt in den *Alexander* meer voorbeel-

den dat de zin met een korter vers sluit; en dit schijnt wel eene kunstgreep van den dichter, eene herinnering misschien aan vroegere vormen. Vergelijk Van Veldekens, *Sinte Servatius legende*, I, v. 1977 en Bormans' aant. op dat vers.

225. *Hi*, namelijk de koning. — *Di l. die*.

244. *Messceit* = *messciet*. — De zin is : « Al verging het u gedeeltelijk kwalijk. »

246. *Qwam*.—Gelijk op eene andere plaats de *uy*, zien wij hier de *qw* (later *kw*) voor *qu* opkomen. De afschrijver wankelt tus- schen beide schrijfwijzen. Zie v. 226, 260, 700 enz.

250. *Weltijt*, eigenlijk *welctijt*.—Beide schrijfwijzen ontmoet men in ons gedicht, de eerste echter menigvuldiger. Zie v. 1500, B. III, v. 918, B. IV, v. 1297, 1445, enz.

255. *Doen claech sijt Neptanabuse*.—*Cloech*? Althans heeft in Westvlaanderen, ook in Antwerpen, *klaen* de sterke vervoeging.

265. *Van enen drake*.—In Westvlaanderen is *drake* van 't vrou- welijk, ook te Gent, doch te Antwerpen van 't mannelijk geslacht.

264. *Waree*, l. *ware*.

266. *Eene*.—Eene vroegere poging om de scherplange *e* uit te drukken. Zie ook v. 294.

272. *Aller*, l. *alle*.

275. *Doen sceip hi hem, te varen*, l. *Doen sciep hi hem, te waren*. — *Sciep* voor *herschiep*.

285. *Terre stede* = *teenre stede*.

289. *Eñ scael brac en twee*.

Men kan dit vers lezen als of er stonde :

En de scale brac en twee.

Wat toch voor mij bevalliger klinkt dan het hortende « ende die scael », zoo als het anders diende aangevuld te worden. Overigens is *en de* enkel het van een gescheiden *entie*. Dat de slordige kopist het niet nauwkeurig geschreven heeft, moet niet verwon- deren. Doch dat men niet altijd *ende* of *end* uitsprak, bewijst het nog al veelvuldig bezigen in dit gedicht van *in*, dat de kopist op voorlezing voor *en* schreef, gelijk o. a. in dit boek v. 592, B. IV,

v. 589:

Beide meerre *in* minder,B. VIII, v. 815. Om dien hals *in* om die voete.

Een niet onaardig gebruik van de verschillende vormen van het koppelwoord vind ik in de heilkunde van Jan Yperman, van omstreeks het jaar 1528. In het hoofdstuk « dits van Spasmus » staat er letterlijk het volgende: « *Ende* smeert den hals *enten* nacke en trugge been *entie* ocele *entie* liesche met olien van lauriers ».

De tweevoudige wijze van schrijven (*ende*, *en*) ontmoet men meermalen in de gewrochten der XVIe eeuw.

292. *Doppe*. — Waarschijnlijk schreef Maerlant *toppe*, gelijk trouwens de vlaamsche uitspraak eischt.

296. *Maer* dat *hen* die doet *benam*. — De gaping staat in het Hs. Omtrent het eerste woord twijfelt Schmeller in eene kant-aanteekening of niet een stipje onder *ae* bij den middeleeuwschen afschrijver het inzicht eener correctie verraaft.

Gelijk het vers daar staat, hapert er niets aan ten opzichte der maat, wel aan den logischen gang van den zin; doch zulke elliptische vormen zijn niet ongemeen. Ik denk dus niet dat er een woord is uitgevallen.

Wat betreft *dat hen*, het zij het op voorlezing neêrgesteld, of op een ander Hs. genomen is, Maerlant zal wel *datten* geschreven hebben, gelijk op v. 556 staat, en gelijk het hier te lande gebruikelijk was te schrijven. Bij onzen afschrijver is de poging om elk woord op zich zelve te stellen zeer duidelijk, wat ik reeds op v. 97 deed opmerken. Opzichts *hen* = *hē*, verwijs ik naar de aanmerking op v. 49.

505. *Vrūwe*, vroeger *vrouwe* en later v. 527, *vrouwe*.

510. *Vrint*, l. *vint*.

512. *Als worden es*. — Het persoonl. voornw. *hi* is hier en in het volgende vers verzwegen, over welke bijzonderheid zie Huyd. op Stoke, B. III, bl. 220.

515. *Alse hi hem pijnde das*. — Mij dunkt dat des afschrijvers zucht voor woordenafscheiding *alsi* (= als hi) veranderd heeft in *alse hi*; even zoo ook op v. 518.

519. *Eñ weder waent keren*. — *Eñ* laat zich gevoegelijk veranderen in *end hi*. Er staat ergens in het gedicht *endi* = *end hi*.

527. *Der* = daer.

552. *Dat hi dies conincs Philippus kint*, l. *dat hi was coninc Ph. k.* — De verbogene form *conincs*, met den verkortingsvorm *cos*., vordert echter het behouden van het lidwoord; doch dan gaat het vers mank. Wat deze verkorting betreft, op de andere plaatsen van het gedicht staat er voor alle naamvallen steeds *co*. Het is ook de eenige maal dat de naam *Philippus* voluit geschreven is.

555. *Seget*, lees als of er stond *seg et*, nog volgens de heden-daagsche uitspraak.

557. *Zoo wie hen wan*. — Deze woorden teken ik aan om te doen opmerken, hoe volkomen *hen* (acc. sing.) onze uitspraak afbeeldt.

545. *Blixinde*. — In den *Spiegel hist.*, d. I, bl. 264, leest men *blexemde*. Het eerste is nagenoeg de uitspraak der stedelingen in Westvlaanderen, het tweede die der plattelandbewoners van dat gewest.

546. *Vele* = *viet*, zoo als één regel verder, waar men daar tegen het ondietsche *haemele* ontmoet.

555. *Ij arme*, l. *ijaerne* = *arenden*. Zie *Sp. hist.*, d. I, bl. 264.

561. *Datter* = dat 't ter; zoo ook in 't volgende vers: *deet* = deed 't.

565. *Sijn machtoge was Leonides*. — *Machtoge*, in den *Spiegel hist.*, I, bl. 265, *maghetoghe*. Kiliaen schrijft *maghd-toghe*, en heet het woord verouderd. In de plaats heeft hij, en ook Junius, *tocht-* of *tuchtmeester*, pædagogus. Leonides, vermaagschapt aan Olympias, was niet Alexanders pedagoog, maar hij bestuurde des jongelings opvoeding. Zoo meldt de scherpzinnige De S^c-Croix, in zijn *Examen critique des anciens historiens d'Alexandre*, bl. 108. De bediening van Pedagoog was toevertrouwd aan Lysimachus, een ellendigen vleijer.

In het vierde boek v. 508, spreekt Maerlant van Alexanders « hovesche vocht », dat mij schijnt eerder op Aristoteles dan op den vroegeren Leonides te passen.

566. *Gestien*, l. *gesien*. — Dit vers eindigde beter met een komma-punt.

567. *Ooc was hi goet clerc ter curen*

Vanden vij arten en van naturen.

In *Een schoone historie van Mariken van Nimweghen*, zegt Moenen van de heldin des romans:

Die vry consten can zy alle seven:

Astronomia ende Geometria,

Aritmetica, Logica en Grammatica,

Musica, ende Rhetorica is die alder-outste,

Zy sou derren staen tegen dalderstoutste

Clerc, die in Parys oft Loven studeren.

In den *Spieg. histor.*, d. I, bl. 265, vermeldt Maerlant alleen letteren (grammatica), musike, rectorike, geometrie, philosophie, die const van sterren, waarin hij de onderwijzers vermeldt. — « *Die arten van naturen* » zijn de natuurlijke wetenschappen. — *Clerc*, geleerde. Zie op v. 880 en 912 van dit boek.

569. *Het*, namelijk het kind Alexander. En daer op volgt *hi*: « Het ghinc... tote dat hi... » Thans zou men *het* herhalen.

571. *Dedemen* = dede m'en, d. i. dede men hem.

578. *Vraechte*. Drukfout, l. *vraechde*. — In Westvlaanderen, bepaaldelijk te Kortrijk, wordt dit ww. somtijds zwak, doch meestal sterk (*vrieg*), verbogen. Ook te Gent klinkt het *vrieg*.

579. *Ochte* uit te spreken *ochté* d. i. *ocht he*, of *hi*.

» *Voren sein*, voorzien.

581. *Iai* = ja hi, en dient hier zoo uitgesproken, schoon de Vlamingen er meestal éene lettergreep van maken.

592. *In* = en. Zie de aant. hier boven op v. 289.

594. *Mochtan*, l. *nöchtan*. — Tusschen dit en het volgende vers moeten twee regels verdwenen zijn, waar het antwoord van Alexander op past:

« Eest ware,

Mochtsdu dan zijn mijn vader? »

In den *Spieg. hist.*, I, bl. 266, staat het geheele volgender-

wijze uitgedrukt:

Ik kende wilen, nu wettiet het,
Dat mi doden soude mijn sone.
Alexander vragede omme tghone,
Oft hi dan sijn vader ware?

598. *Neptanabus hi seide*. — Het volk in Vlaanderen spreekt nog zoo.

404. *Te raede*. — Ons Hs. is mede een vroeg toonbeeld van dubbele vokaalspelling, waarvan het menigvuldige teekenen draagt. Zie v. 455, 441, enz.

417. *Helt* = helft. Zie hier voren op v. 87.

420. *Tsins*, l. *tseins*; zoo ook v. 424. Zie op v. 82.

451. *Derre* = dezer. In het Hs. staat *d're*.

455. *U wach* = o wach! De *u* heeft hier den overlandschen klank van *oe*. Vergelijk v. 86, 505 en 654.

448. *Leestinen*, l. *leestmen*.

455. *En*, l. *en*, expletivum.

458. *Mins*, l. *mijns*.

459. *Alse Hercules dede*. — Indien men dit vers leest gelijk het daar staat, zoo is er eene heffing in te kort. Drukt men echter op de laatste lettergreep van Hercules, en ze als het ware verlengt, dan hapert er niets aan:

Alse Herculesse dede.

Verg. de aant. op v. 157.

464. *Alse*, l. *also*.

468. *Die het niet en dar bestaen*: Die het niet durft aan te tasten. Verg. Huyd. op Stoke, I, 424 en verd. Zie verder v. 1226, B. IV, v. 1180, 1188, 1261, enz.

500. *Hen* slaat op Aristoteles, in v. 501 en 505 op Alexander. Voor *hi hen*, zal Maerlant geschreven hebben *hien*, gelijk III, 580, IV, 1292, enz. In de « Heelkunde » van Jan Yperman lees ik *wien* = wie hem, *dien* = die hem. « Maer hine wiste niet *wien* so sere hadde gequetst... ende versoende iegen den genen *dien* hadde geslagen. »

511. *Wellier*, l. *welker*. Schmeller zal verkeerd gelezen hebben.

512. Men zal dit vers wel volgenderwijs mogen aanvullen :

Du moges beïagen lof en prijs.

515. *Als men dinc bi raede doet*. — Lees als of er stonde : *als m'en dinc*, d. i. « als men een dinc. » Er is een nadrukkelijk onderscheid tusschen het telwoord *een* en het niet bepalend lidwoord. Dit laatste wordt bij de Vlamingen uitgesproken *M. ne, nen*, *V. en* : *O. e*, *en* : *ne* vader, *en* moeder, *e* kint; *nen* erpel, *en* akster, *en* ei.

519. *En*, l. *en*, expletivum.

522. *Die gewassen es niet reine*. — Zeker dient er gelezen te worden : *met reine*, d. i. met (door) regen. De figuur moet immers dienen om het spreekwoord te bevestigen : « wie komt van niet tot iet, die kent zich zelven niet. » De westvlaamsche platelandbewoner zegt nog *rinnen* = regenen.

525. *Scirre*, zeerder, sneller, spoediger. Vergelijkende trap van *sciëre*. Het woord komt in deze beteekenis bij vele middeleeuwsche schrijvers voor.

525. *En*, aldus.

528. *Biden meret dat zere*, l. *biden cnechte m.* enz.

531. *Beide*, l. *bede*.

532. *Hoeuscede*. — In deze spelling zien wij als 't ware den overgang van het oude *hovesch* naar het nieuwe *heusch*, indien het al niet eene door onoplettendheid begane plaatsverwisseling is tusschen *e* en *v*. Zie de aant. hiervoren op v. 9.

537. *Werpert*. — Ik zou in bedenking geven, of dichter of afschrijver niet werkelijk *werpent* in plaats van *werpet* geschreven had, zoo niet elders in dit hoofdstuk de *r* misselijk ware ingeschoven, gelijk in *herllen*, l. *hellen* v. 532, in *bredrieget*, l. *bedrieget*, v. 535.

530. *Souden* = *soud'en*, d. i. soude hem.

534. *Also*, l. *alse*.

536. *Vierseirt*, l. *versiert*.

567. *Dor vrinscap*. — Het werkwoord ontbreekt. Men kan

lezen : *doet dor vrinscap*, zonder *t*, gelijk de vlaamsche uitspraak meëbrengt.

568. *Gerande*, l. *generande*, d. i. geener hande.

569. *Heirscap* = *herschap*, meesterschap.

571. *Diin*. — Deze form der dubbele *i* schijnt hier onder de misgrepen te mogen gesteld worden. Er zijn middeleeuwsche Hss., waarin de *ii* in zekere woorden bestendig voorkomt.

575. *Dats rechts vele blivet achter*. — *Dats* = dat des. Ik stel voor den zin met dit vers te sluiten. De daarop volgende regel is uitgevallen, dien men, met *siene* van v. 575 in *si om* te veranderen, misschien volgender wijs kan herstellen :

Men mach hem geven lacher,
Dat si om cleine miede
Verdomen onnosel liede.

576. *Weltijt soe die vrechheit comt*

In smenschen, si verdoemt,

Met gerechtegeiden sine docht.

— l. *in smenschen sin*, en verander *gerechtegeide* in *gierecheiden*. Merk daarbij het indringen op der *g*, waarvan reeds vroeger v. 217.

586. *En doet geerne oft es recht*. — Het is nog volkomen de volksspraak : *En doet 't geerne of 't es recht* : En doe niet geern dan wat regt is.

589. *En dan besette dine scaren*. — Men zal bekennen dat het vers vloeiender is, dan indien er *ende* gelezen wierde. De volgende regel begint mede met *en*.

595. *Te stride wart*, l. *vart* = vaart.

597. *Te ionc* rijmende op *te ionc*. — Dergelijke zonden van 's dichters jeugd zullen wij meer tegenkomen.

598. *Tdoen*, l. *te doen*. — Zeker onder voorlezing, of liever onder voorspelling, geschreven.

606. *Het heeft dicke gevromt dem here*

Dat hi vacht met beide sere.

Het heeft dikwijls den heere (den meester, opperbevelhebber) goed gedaan dat hij met *beiden* (namel. met *bidden* en *vermanen*)

streed. — *Gevromt*. Thans bezigt men nog *vrom* (vroom), kloek, sterk, met zijne afleidingen: *vrommen*, kloek worden, *vervrommen*, verkloeken, enz. Doch in den zedelijken zin wordt het thans in Vlaanderen uit den mond des volks niet gehoord. — *Dem* overlandsche form van den dativus. Doch zie B. V, v. 146.

608. *As* = als. — In het kortrijksche spreekt men het woord nog zoo uit.

609. *Di*, l. *die*.

611. *Si*. — Het Hs. heeft bij misgreep *hi*.

612. *Eñ hi si troest*. — *Si* = *se*. Deze schrijfwijze komt op vele plaatsen voor.

614. *Eñ hen wasset haren moet*. — *Hen*, aldus in dat. plur. Volgens het toenmalig gebruik zou het *hem* dienen te zijn. Men bezigde *hen* in acc., gelijk in het Hs. zelf staat, v. 617:

Vore *hen* allen wes (*wees*) *hen* bi,

en v. 621: *Si* sulen *hen* seamen.

— *Haren*, l. *hare*. Enkel eene schrijffout misschien; doch de vlaamsche uitspraak stemt er mee in.

616. In 't opschrift. *Aristoles*, l. *Aristoteles*. — *Sich*; anders *hem*, gelijk nog in de volksspraak, die *zich* volstrekt niet kent. Wij ontmoeten het woord nogmaals in het naastvolgend opschrift boven v. 676; het komt dus niet van den dichter, maar wel van den overlandschen overschrijver, die het in een vers wist in te dringen, B. III, 1197. Anders is het gelegen met *sich* = elkander, B. III, 5. Van *sich* = *sie* (vide) geeft Halbertsma een voorbeeld op Aant. v. 24, bl. 20.

620. *Blinden*. — Blinde strijders, dat kan er niet door. Misschien schreef de Overlander *bluiden*, willende op zijne wijze *bloden* verbeelden. Er dient althans *bloden* gelezen te worden. Vergel. v. 649.

621. *Sulen*, onvlaamsche uitspraak, l. *sullen*. — Met ontmoet ook *sūlen* (zult hem), v. 200, *selen*, v. 694, *solen*, B. II, v. 946, enz.

628. *Oft di dunct dat si sijn bloet*. — Er zal wel dienen gelezen te worden: *of di ne dunct*.

645. *Uf*, overlandsche uitspraak voor *of*.

655. *Was* = wes, d. i. wees, zij; fr. *sois*.

654. *Dā*. Indien het Hs. niet zoo vele sporen van stelselloosheid verried, zou dit er zeer voor pleiten dat de ouden niet *doe*, maar *du* uitspraken. Toch moet men in aanmerking nemen dat de Overlander niet gantsch doelloos handelde, en *dā* schreef om eene andere dan zijne uitspraak aan te wijzen. Zoo doet hij mede op v. 670. Op andere plaatsen daarentegen laat hij den dietschen tot den overlandschen klank verlopen. Zie op v. 621 en lager op v. 685.

Dat men *du* en niet *doe* uitsprak, bevestigt de schrijver van de *Twee-spraak der Nederd. Letterk.* Leyden, 1584, bl. 21. In Antwerpen evenwel, spreekt men heden nog uit *doe*.

659. *Vreken*, l. *vrecken*.

665. *Gere* = geenre (geener).

671. *Die di mach davanture*. Men zal wel te lezen hebben:

Die di mach geven daventure.

mach is toch geene schrijffout voor *macht*, maekt.

685. *Du en salt gere orloge plegen*: Gij en zult geen en oorlog voeren. — *Plegen*, doen wat zijn vak is, of wat men gewoon is te doen. Wij zagen reeds op v. 665, rakende de mildheid:

Men plechter vele nu bi dage.

later vinden wij het nog verscheiden malen, en wel:

B. I, v. 684,	<i>Pleegstu</i> minne eñ dronkenschap.
I. 697,	Eñ rechts <i>plegen</i> in allen dingen.
II. 288,	Als zulke alse vrouwen nu <i>plien</i> .
IV. 520,	Dies willic <i>plegen</i> tallen tijden.
IV. 374,	Eñ eerre minnen <i>plegen</i> soude.
VII. 1849,	Eñ hiet dien lieden dat si <i>plagen</i> eers gemax.
VII. 1854,	Eñ eers gemax <i>plagen</i> .
VIII. 207,	Eñ siere orlogen <i>plegen</i> .

Iemands plegen is: zijne pligt jegens iemand vervullen, beleefd zijn. Van daar het nieuw ingevoerde *pligtpleging*, fr. *compliment*. Het woord had twee vormen: *plegen*, *plege*, *plach*, *geplo-*

gen; en plien, wij plien, wij ploen, geploen. Zie Huydecoper op Stoke, III, bl. 297 en volg.

689. *Die*, l. *di*.

705. *Weest*, elders *wes*. Zie v. 600, 655, 689, 707, enz.

712. *We Aristoteles vort sprac*. Dit opschrift betuigt van des overschrijvers slordigheid: immers spreekt Aristoteles niet meer voort.

715. *Wan ic*, l. *wanic*, volgens de reeds gedane aanmerking.

717. *Niet el*, d. i. niet wat anders. *Iet wat*, te Kortrijk uitgebreid tot *iets of wat*, wordt nog op vele plaatsen gehoord, en *wat el* is te Gent dagelijks in gebruik.

De zin is: Alex. overdacht dat hij niet anders doen en zoude dan wat hij (Aristoteles) hem ried.

721. *En*, aldus; doch er kan even goed, om de versmelting met de *h* misschien beter, *en* staan. Hetzelfde geldt voor v. 749.

722. *Wijc was hi altoes in sinen sin*. — Men kan kiezen tusschen:

Wijc wassen altoes

" was hem a.

Of " haddi a.

Het latijn heeft: *Germinat intus amor belli*.

725. *Hem dochte hi altoes den zege*.

misschien aldus te verbeteren:

Hem dochte hi crege a.

739. *En*, l. *in*.

742. In het opschrift. *Pausanias*, l. *Alexander*. Het vers zelf dient te worden verwisseld met het naastvolgende. Lees:

Sine eerste vrometheit was:

Doen die conine Pausanias

Olimpiase, enz.

751. *Volgde hi naere*. Daar zal wel hoeven te staan v. *hien* (= hi hem, nam. Pausanias) *nare*.

752. *En brachte dien vader gevaen*. — Indien Maerlant *vader* schreef, dan zal er ook *brachten* = bracht hem, te lezen

zijn. Misschien dient er te staan *verrader*. De Westvlaming krimpt dit woord in tot *vrader*, ja tot *vrare* en *vraer*.

755. *Dit was waerheit, sonder waen*. — Wanen, eene valsche, ijdele meening hebben, beteekende voorheen eerder: eene onzekere meening hebben, ja eenvoudig meenen. Alzoo v. 781: *dus wanic dat bescreven staet*, B. II, v. 540:

Ten derden dage brachte hi poison,

Daerhi hem met *waende* doen genesen.

Id. v. 759. *Ic waen* dat ghi wel merken moget.

B. III, 200: *Dat hi den slach waende ontfaen*.

En zoo op menige andere plaats. — *Sonder waen* is een laprijm, aan de juiste beteekenis waarvan men niet al te veel hechten moet; trouwens het viel uit de pen, volgens de noodzakelijkheid van het rijm, even als *sonder wanc*, *sonder sage*, *sonder falen*, *sonder beswiken*, met welk laatste het wel eens eene belangrijke overeenkomst heeft. Verg. de aant. op v. 20, B. V.

770. *Hi spien crone*, l. *hi spien* DAER *crone*, namelijk te Corinten. — *Spien*, praet. van *spannen*; en zoo vond ik het, met Clignett en anderen, bij alle middeleeuwsche schrijvers, schoon Ten Kate (Aenl. II, bl. 400) *spoen* of *spoon* opgeeft. De form schijnt zelfs regelmatig te zijn geweest voor de ww. uitgaande in *annen*; zoo lezen wij *biene* van *bannen* in het *Leven van Jesus*, uitgegeven door Meijer, bl. 561. In ons gedicht ontmoette ik *spien* vier maal in den zin dien wij nog aan *spannen* hechten. (Ook in het middelhoogduitsch zijn form en beteekenis bekend.) Anders is B. IV, v. 1212:

Die emmer spien na dorperheit,

Bedi minnen si demsterheit.

Waar *spien* een praes. is en beteekent op iets uitzien, gelijk trouwens Kiliaen ook opgeeft.

772. *Wo* = *we*, d. i. hoe.

777. *Vaent*, l. *Waent*.

778. *Dat coren stont in sine aren*. — Beter B. II, v. 589:

Dat coren stont in sinen are.

779. *In* = en. — Zie de aant. hier voren op v. 289.

786. *Di*, l. *die*.

796. *En*, aldus.

801. *Sat en merte alse dese dinc*, l. *sat en* MERCTE ALSO d. d.

815. *Tarle stont*; bij letterverwisseling voor *talre s.*, gelijk *strac* = *starc*, v. 791.

815. *Mote*, l. *mochte*.

816. *Hadde*, uit te spreken *haddé*, d. i. had he = had hi.

820. *Meede* = mede. — De klank is bij den Vlaming niet scherp.

824. L. *Die ridders waren van prise goet*.

851. *Soe we soe daer van ere partie*

Conincstavel was, wet voer waer

Dat hi was out .LXXX. iaer.

— *Conincstavel*. Dit woord staat hier als vertaling van *ductor princepsque cohortis*. B. V, v. 207, is Nicanor de koningstavel van den regteren vleugel: *in dextro cornu dux agminis*, en op v. 507, heet hij « *marscalc* van der rechter side ». Koning David beloofde de *conincstavel* aan hem die in de vesting Syon het eerst eenen vijand versloeg. Joab behaalde die eer: « *exigens militie principatum*. » (Zie Rijmbijbel, I, bl. 445. v. 10015 en 10016). Wij zien hier den titel van koningstavel opvolgelijk toegekend aan den bevelhebber van eene kohorte ⁽¹⁾, van een geheel legerkorps en van al de troepen eens rijks, welke laatste titel de werkzaamheden van opperbevelhebber en van minister van oorlog in zich besloot. Wij zien het daarenboven voorkomen als synoniem van *marscalc*, gelijk wij zoo even ten opzichte van Nicanor opmerkten. Dit stemt tamelijk wel overeen met de woorden der oude engelsche tsarters: « *Latine dicebantur ductores exercitus; apud Gallos, capitales constabularii vel marscalli*. » Elders geeft Maerlant aan eenen tienman den naam van *conincstavel* (B. VI, v. 86), en zegt dat die titel gelijkstaat met het fransch *baroen*. Onmiddellijk daarop volgt « dat over duizend

⁽¹⁾ Zoo veel als een bataillon. Doch de uitdrukking, die enkel tot het romeinse krijgswezen behoort, is onjuist ter aanduiding van welke grieksche krijgswafdeeling ook.

barons een *conincstavel* coen het bevel zal dragen, welke graad in het grieksch heet *Cyliarken*. » Over dit alles later in het tweede deel.

Over de oorspronkelijke beteekenis van het woord heeft men veel geharreward. « Om den twijfel op te helderen », zegt Bardin te regt, « zou men de onderscheidene (nieuwere) talen moeten raadplegen; want bijna allen hebben het woord gebezigd. » De latijnisten zijn in twist om te weten of het *comes stabuli*, stalgraaf, dan wel *comes stabilitatis*, garnizoens graaf, is. Kiliaen schijnt geneigd den oorsprong van het woord, althans gedeeltelijk, in het duitsch te zoeken: de eerste verklaring welke hij van *coninckstabel* geeft, is *comes stabuli* RECH, en verder geeft hij het gevoelen op van Becanus, die zegt: « koninck-stapel dicitur quasi Columen Regis, et ejus statum conservans. » Als men het belangrijk artikel van Bardin over *Connétable* gelezen heeft, dan is men geneigd aan te nemen, dat ons nederlandsch woord niet louter eene verbastering is van het latijn; en bij eene nadere beschouwing van de plaatsen in den *Alexander*, waar het woord voorkomt, bemerkt men dat Maerlant het bezigt telkens dat hij van eenen bevelhebbenden officier gewaagt, ongemerkt den graad dien deze bekleedt, als zijnde op dat oogenblik wat men thans met een fransch woord zeggen zou: de luitenant des konings. Zoo heldert de duisterheid op, welke in 't gebruik van dit woord bij Maerlant schijnt te bestaan. Reeds de afschrijvers van den Rijmbijbel begonnen den vreemdeling na te volgen en het woord in te krimpen tot *constavel*. Zie dit werk uitgegeven door prof. David, dl. I, bl. 474. In den *Spiegel historiel*, aan Van Velthem toegeschreven, komt mede de form *conincstavel* voor. — *LXXX iaer*, l. *LX*. In de *Alexandreis* leest men:

Ductor princepsque cohortis
Nullus erat qui non sexagenarius esset.

Curtius geeft denzelfden ouderdom op: « *Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit.* »

858. *Gysarmen droegen si en staven*. — *Gysarme*, de *Bipen-*

nis der Romeinen. Het was eene pijl van geheele of halve lengte, wier uiteinde eene tweesnijdende bijl was. Later bekam dit wapen den naam van *Hallebarde*, eigenlijk *Helmbarde* volgens Kiliaen, d. i. Barde of Axt om den helm te doorklieven. Deze verklaring komt goed overeen met de woorden van Wouter: *Nunc vero bipenni excruciat cerebrum*, waarvoor Maerlant heeft B. III, 176:

Met dier gysarme sloech hi harde.

Zie Kiliaen op *Helm-barde*, en Bardin, *Dict. de l'armée de terre*, op *Guisarme*. — *Staven*. Kiliaen vertaalt *Stave* en *Staf* door *Baculus*, *Scipio*, waarop hij volgen laat *Staf-sweerd*: *Sica dolum*. In den Sporenslag werd Raveel van Gaucourt gewond

Met enen stave met ere pinnen.

Op eene andere plaats (bl. 255), zegt Van Velthem of wie voor hem doorgaat:

Eñ gingen houwen te prige,
Al met enen starken stave.

Ook in de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen leest men dl. I, bl. 162, van Willem Van Saefingen, dat hij zijne vijanden « velde met sinen stave, ... eñ die hi vant ghevelt, *slouch* hi met sinen stave de hersenen in. » Dit wapen diende dus te gelijk om te steken, te houwen en te kneuzen. De stave zal wel de *Goedendag* zijn, gelijk Huydecoper (III, bl. 85 en volg.) te regt aanmerkt, en die bij de fransche schrijvers zoo zeer besproken wordt. Ik zeg fransche, en men vergeve mij dit uitstapje buiten het gebied van onzen roman. Bij de vlaamsche schrijvers toch uit de middeleeuwen komt de naam van *Goedendag* niet voor, en ik betwijfel het grootelijks of de Vlamingen wel ooit dien naam aan eenig hunner wapenen gaven. De Franschen zullen eene uitdrukking van voldoening genomen hebben voor den naam van het wapen. Heden nog wanneer men een stevigen stok in handen krijgt, zegt men wel schertsend: *Goën dag!* of meer nog *bonjour!* of « wat zou ik daarmee bonjouren! » enz.

Het zal ook wel met hunne *staven* geweest zijn dat de overwinnaars van Groeningen praalden, toen zij eenige dagen na den slag aan de vlaamsche partij te Gent de hand gingen drukken:

Si brachten alle die wapen an,
Daer si den strijt met wonnen dan,
Om dat te scouwen den andren mede.

VAN VELTHEM, bl. 268.

Volgens hetgene de vroegere schrijvers bijzonders over den sporenslag vermelden, komt het mij voor dat het hedendaagsch stokspel of *batonneeren* het strijden met den stave volkomen terugg geeft. Zie verder de aant. op v. 984.

842. *Si wapent*, l. *si waren gewapent*.

845. *Dat men heet westfeilsce platen*

Hadden si ane eñ oec parpoente.

— In den tijd van Maerlant was het stalen borstbeschutsel, dat den malienkolder begon te vervangen, samengesteld uit twee platen, welke boven het wambuis met haken en oogen of met knopen aan een gevoegd werden. Een bevelschrift van den koning van Frankrijk, van het jaar 1351, maakt van de platen melding. Boven dat onvolmaakt kuiras droeg de krijgsman een wapenrok of *poerpoint*, een kleed dat van den hals tot aan de heup ging.

Waarin de westfaalsche platen van andere onderscheiden waren, heb ik niet kunnen ontdekken; misschien werden zij het eerst in Westfalen vervaardigd.

845. *Hen*, dat. plur.

846. *Helme hadden si eñ bekenete*. — Het bekkeneel werd onder den helm gedragen en was van metaal, het was zelfs een onvolkomen helm. In 't verbasterd latijn heette het *cervellarium*, in 't fransch *cervellière*. Het kan niet zeer verschild hebben van de *coyfie*, waarover zie B. III, v. 194.

847. *Eñ selfscotte eñ quorele*. — In onderscheiding van den boog (handboog) werd de stalen of voetboog *selfscot* en *armborst* geheeten, gelijk men zien kan bij Kiliaen op beide woorden, en in de *Horae belgicae*, VII, bl. 15, op *Balista*. Zelfschot, dewijl

bij het afschieten de schutter geene armkracht te bezigen had. — *Quoreel* beter *quareel*, bastaardw., was een zware bout of pijl, uit de zelfschotte gejaagd, B. V, v. 285 en volg. zegt onze dichter :

Men leest dat in den scilde stae
Der quarelen menich een,
Dat hi gelije enen bossee seene.

De kareel was dus van een' stalen punt voorzien, gelijk thans nog de bout die door de stalenboog-schutters bij het doelschieten gebezigd wordt. Later als de zelfschotte grooter werd en op de affuit geraakte, vermeerderde de kareel in evenredigheid, ja ging de naam over op zware steenen.

850. Opschrift. *Dis boecs*, l. *des b.* of *deses b.*

855. *Welt men* = *wilt men*. Zoo ook v. 858.

859. *En*, l. *eñ*.

865. *Eñ*, drukfout, l. *en*, explet. — *Heeriegen* = *hier iege*.

870. *Vehoede*, l. *verhoede*.

874. *Heen* = *hen* (zich).

876. *Di*, l. *die*. — Zoo ook v. 881, 886.

878. *Riep rade*, drukfout, l. *riep te r*.

880. (*Die hoefsee*) *beide porters eñ clerke*. — De klerk behoorde tot den aanzienlijken stand, doch was van den poorter onderscheiden. Hij hield zich nog, met het latijn voor taal, bij het romeinsche regt, terwijl de poorter volgens het duitsche regt leefde. Zoo stelden onze voorouders de geleerden die in het latijn schreven, met de vreemdelingen gelijk. De kasteleinij van Brugge hield den latijnschrijvenden klerk voor eenen Romein, en schatte' hem maar op de helft van eenen poorter of vrijen burger. Zie de verschillende bepalingen daaromtrent aangehaald bij Kervyn van Lettenhove, *Histoire de Flandre*, II, bl. 9 en 20.

881. *Panas kerke*, l. *Pallas k*.

882. *Gi hi heren*, l. *gi h*. — Duidelijk op voorlezing geschreven. De voorlezer zal *gi* — *i* uitgesproken hebben, misschien om aan te duiden dat het woord de toonverheffing eischte.

885. *Wie*, l. *wi*.

886. *Igen* = *iegen*. — Dit laat vermoeden dat men niet *jegen* met de slepende *j* uitsprak.

892. *Hi scout Domestoen sere* : Hij bestrafte Demostenes zeer. In dienzelfden zin vinden wij nogmaals het woord, B. II, v. 460, 1174, *scelden*, praet. *scout* = *scold*, waarvoor *scald*, B. II, v. 1174 in 't opschrift. — *Domestoen*, zoo ook v. 890, 892; *Domestone*, 868, l. *Demostoen*.

895. *En genen tijt*, l. *in g. t*.

897. *Hebben geweest*, gelijk thans nog in de volksspraak.

909. *Hen*, dat, plur. Zie v. 845.

912. *Hi liet di [e] clerke ter scolen gaen*. — In de *Kronijk van Vlaenderen*, uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen, I, 172, leest men dat : « De coninc Lodewijc te Parijs zijnde, wart soe vergramt op de Vlaminghe dat hi alle de Vlaminghe dede bannen uut de croene van Vrankrijke, alsoe wel de *meesters*, *clerken*, ende *scolieren*, die te Parijs ter scholen laghen, als de lieke lieden. » Deze dwangmiddelen, welke later nog tegen de Vlamingen gebezigd werden, zullen wel op vroegere voorbeelden gesteund hebben, en het is niet onwaarschijnlijk dat ze Maerlant, onder 't schrijven zijner verzen, voor den geest zweefden, gelijk trouwens de geheele *Alexander* de middeleeuwsche zeden en gebruiken terugspiegelt.

915. *Die*, het Hs. heeft *di*.

925. *Hem*, dat, plur., gelijk in de beide Hss. zoo ook v. 927, 1076. Vroeger teekenden wij *hen* aan. Zie v. 845 en 909.

925. *En*, aldus.

929. *Qwijt*, elders *quit*, *quiten*. — Zie hiervoren op v. 246. Zie mede B. IV, v. 285; B. VI, v. 745.

952. Maerlant zal wel geschreven hebben :

Eñ sine wapene eñ *sine* cracht.

957. *Di*, l. *die*, alsook v. 970 in 't opschrift.

940. *Hier* = hi er.

945. *Oie*, vermoedelijk aldus geschreven om de westvlaamsche uitspraak der scherpe *o* af te schilderen.

952. *Siere moder nam hi te wive.* — *Siere* = *sijnre*, *zijner*. Opmerkelijk is de genitiv. in plaats van den acc. meestal bij een persoonl. voornw. vóór een vrouwl. zelfsnw. Ons gedicht toont dit verschijnsel op verscheidene plaatsen. Zie v. 205, 952, 1065, III, 420, 426, 455, 502, IV, 201, 209, 554, 556. Verg. Huydecoper op Stoke, I, 479.

956. *Wijste*, l. *wiste*. — *En*, l. en explet.

957. *Sijn*, drukfout. Er staat *syn*.

958. Het uitgevallen zelfsnw. is gewis *sonen*.

960. De afschrijver zal den voorlezer kwalijk verstaan hebben. Ik meen toch dat men lezen moet:

Si daden hem in dese port
Onderlinge menege mort.

966. *En*, aldus.

976. *Doen quamen die voetgangers fel*

Met taertschen overdeet wel.

— *Taertschen*, elders *targe* (B. IX, v. 596). Over den oorsprong van dat woord zijn de gevoelens zeer uiteenlopend, en de eer er van werd voor bijna alle talen bedongen. De *targe* was een langwerpige-vierkante, trogvormige schild, welken men boven het hoofd hield bij het bestormen eener vesting, of waar men in een gevecht eenig getuig van boven neêr op het hoofd kon krijgen. In het negende boek laat de dichter de Grieken *targen* boven het hoofd houden tegen de soldaten van Porus, die op olifanten streden. In het werk van Justus Lipsius, *de Machinis*, enz., B. I, bl. 25, is eene plaat, welke het gebruik van dit wapen aanwijst.

Op v. 980-981 ziet men hetzelfde maneuver met schilden gebeuren:

Sone was tfole verdeet met scilden,
Die si boven haer hoeft hilden.

In bovengemeld werk van Lipsius ziet men eene ineengeschaarde kohorte dermate met schilden bedekt, dat er ruiters en wagens over heen snellen.

In den *Spiegel historiael*, welke aan Van Velthem wordt toe-

geschreven, zegt de dichter (bl. 249) dat in de eerste ontmoeting den Vlamingen doorschoten waren

Bokelare, targe, helme, seilden.

Ieder van die wapens: beukelaar, targe en schild, waren zeker elk afzonderlijk het wapen van een bijzonder soort van krijgslieden.

978. *Doen bracht men die evenhogen,*

Daer vele quarelen uyt vlogen.

— De naam van Evenhoog is van eene sprekende beduidenis. Het was een houten stormtoren op rollen, die tot tegen den vestingmuur gebragt werd, en waaruit men met zelfschotten kareelen tegen de verdedigers van den muur zond. Huydecoper in zijne aantekeningen op Stoke (d. III, bl. 295) haalt onder anderen het volgende aan uit eene rekening van het jaar 1551. « Item wtgeven by jannes wtten Lardier van eenen *Evenhoge*, diemen *timmerde* in den Hage opt Hof, Polanen mede te stormen. » Bij Van Helu (v. 5160) wordt dit stormtuig, zeker door dwaling van eenen afschrijver, genaamd *Ewenhode*.

Ter aangehaalde plaats tracht Huydecoper te betoogen dat men ook Evenhoogen van aarde maakte.

Lipsius in het boven aangehaald werk, bl. 108, en Schrant in zijne *Lofrede op Godfried van Bouillon*, bl. 106, geven afteekeningen van stormtorens.

984. *Met piken braken si die veste.* — Het Houweel heet te Kortrijk nog *Piikhouweel*, hetzelfde als het middeleeuwsch *Pichoyau* der Franschen, dat tot *Pioche* inkromp. De *Pike*, het tegenwoordig breekijzer, is geheel onderscheiden van de *Pike*, de lans van het voetvolk, waaraan de Vlaming zijn naam hechtte. Het schijnt dat Van Velthem *Pike* en *Stave* voor een zelfde wapen hield. Zoo zegt hij onder anderen van de Vlamingen:

Si sagen wel dat viande waren,
Dus was gereet menege *pike*.

En eenige regels verder van de vijanden:

Van die *stave* dat si beven.

Ja deze dichter schijnt het zelfde wapen ook den naam van *Martse* te geven. Bl. 254 sprekende van den graaf van Artois :

Hi sach al om; wat hi scout
Waren alle gepijnde (gepinde) *martsen*...

Elders gewaagt hij van *gepinde staven*. Zie hiervoren bl. 278. De aanhalingen uit den *Spiegel historiael* bewijzen dat Bardin in dwaling verkeert, wanneer hij zegt dat het woord *Pike* eerst na het midden der XV^{de} eeuw opkwam.

987. *Si scuylden in daer hagedochten*. — Misschien schreef Maerlant *si scuulden daer in h.*: althans zoo is de wijze van spreken; ten ware men verkoos te lezen *in haer h.*: in hunne schuilplaatsen, in hunne krochten, overwelfde kelders. — *Hagedochte*, een samengesteld woord. Volgens Kiliaen en Bosworth had in overoude tijden *hage* de beteekening van *huis*. Het huis is immers bij uitnemendheid de plaats van beschutting. Over het tweede lid van het woord: *dochte* wijdt Halbertsma uit in zijne *Aant.*, bl. 60-61. Het Angels. *Dufan* beteekent bedekken: *Hagedochte* is dus de bedekte plaats eener woning, *der innerste heimlichste sitz im hag*, zegt J. Grimm. Op de hier besprokene plaats past de ontleding volkomen wel. In Gauthiers gedicht leest men: *Seque in secreta receptant*. In den zin van spelonk komt het woord nog al voor in de middeleeuwsche romans. Kiliaen verklaart het door *Hypogaeum*, *locus subterraneus*, en *Agetucht* door *Cloaca*.

De volgende plaats uit den *Spiegel historiael*, aan Van Velthem toegeschreven, werpt eenig licht op de beteekenis die men in 't begin der XIV^{de} eeuw aan het woord gaf. Het is de dag van den Sporensdag (1502). Bij 't opgaan der zon doet de bevelhebber van het kasteel te Kortrijk een' uitval, ten einde aan Robrecht van Artois de stellingen van het vlaamsch leger bekend te maken, en alzoo zelf ontzet te worden. Vuurpijlen wijzen waar de vijand ligt:

Recht ter Grauwen nonnen iegen
Scoten sijt neder iegen hagedochten,
Also verre als tscieten mochten.

Die hagedochten zullen wel niet anders dan de verschansingen (schuilplaatsen) der Vlamingen zijn.

Zie nog over *Hage* de *Nieuwe Bydragen*, Leyden 1766, dl. II, bl. 580 en volg.

996. *Ere* = *eenre*. — Ook v. 1071.

1001. *Du beest allene, engeen ander*. — *Du beest*, l. *du best*, ot *du bist*, gelijk men op andere plaatsen aantreft.

1014. *Te storen aldus*. — Dit vers te kort in de maat, heeft een voortreffelijken val, des te nadrukkelijker als slotregel eener krachtige apostrofe. In ons gedicht bevinden zich meer korte verzen, bewijzen misschien dat het geschreven is in een' tijd van theoretischen overgang. Zie hier voren op v. 221.

1017. *Wigart*, l. *wijngart*.

1025. *Anfloen*, l. *Anfloen* = *Amphion*.

1024. *En*, aldus.

1055. *En*, l. *ende*, eindigde. — Ook hier zal het afschrijven op voorlezing gebeurd zijn.

1040. In 't opschrift. *die Roman*, l. *die van Roman*, gelijk overigens blijkt uit v. 1045.

1041. *En*, l. *in*.

1045. *Erntschen* = *ertscen*, aardschen. — Zoo ook B. VII, v. 666, en *ernsce*, IV, 857; doch *ertsce*, B. VII, v. 844.

1048. *Hie*. — Ten gevalle der toonverheffing. Zie v. 882.

1050. *Ansien*, l. *Asien*, gelijk mede v. 1112.

1052. *Bedi sciet hi sijn here*

Die bloet waren, enz.

— L. *Bedi sciet hi van sijn here*.

Alexander scheidde de bloodaards van zijn leger af. Het latijn heeft:

*Minus ergo peritos
Armorum, minus audaces, paulumque rigores
Segregat.*

1056. *Si* = *se*, in acc. — Deze schrijfwijze, in 't gedicht veelvuldig, vermijdt hier zeer wel de samensmelting.

1061. *Wise*, drukfout, l. *wisen*. — *Genre* = *geenre*.

1065. *Siere scepen*. — Zie de aant. op v. 952. Hier echter geldt het den nom. plur.

1067. *Provetse*, B. VI, v. 181, *provetse*; doch meestal *provetsche*, bastaardw. voor heldendaad, fr. *prouesse*.

1077. *Datter lettelt soude ontfaren*.
doch twee regels verder :

Daer lettelt soudē keren.

Beiden zijn in den aart der taal.

1095. *Maer seide dat hi noit en vant*

Also groet lant als Brurambacht.

— *Maer* voor *Maerlant*. Dergelijke naamverkortingen hebben onder ons dagelijks plaats. — *Brurambacht*. In het Hs. is het woord duidelijk geschreven, zoo als het nevenstaande facsimile getuigt. Ik stel echter voor te lezen *Brucambacht*, of *Bruxambacht*, d. i. Brugsch ambacht of het Vrije van Brugge. Dat de slordige afschrijver eene *r* voor eene *c* of *x* stelde, moet niet zonderling schijnen, wanneer men de menigvuldige schrijffouten in aanmerking neemt, waarmede het Hs. is doorzaaid. Daarover nader in de inleiding.

1095. *Hem*. — Zoo staat er bij Schmeller; doch het Hs. heeft *he*, gelijk uit het facsimile, dat ik bij het drukken nog niet bezat, blijkt.

1098. *Beidei*, l. *bedi*. — De zin is : Daarom prijst hij (Maerlant) het zelve (nam. het Vrije van Brugge) boven alle andere landen.

1101. *Nochtan stoenden si opt boort*

En sagen.

— *Boort*, hier genomen voor het geheele schip, gelijk in de spreekwijze *aan boord zijn*; anders de kant van het schip. Zie Windschootens *Seeman*, op het woord. — *En*, aldus, beter *en*.

1105. *Dor al*, misschien als *al dor*; en dan is *al* pleonastisch te beschouwen, gelijk het thans nog in de spraak veel gebezigd wordt.

1104. *En waren gevaen* : Niet waren bekommerd. — *Gevangen*, benauwd, bekommerd, thans *bevangen*, in de vlaamsche

spreekwijze *bevangen zijn* of *het bevangen hebben*, het op de borst benauwd hebben.

1107. *Altoes met*, l. *altoes niet*, in geen geval.

1109. *Leide* = *leidi*, met den accent op de *e*.

1115. *Staven* = *steven*. — Hier wordt bepaaldelijk de voorsteven bedoeld.

1144. *Hiem* = *hem*. — Het is de overgang naar *eem*, welke spelling wij meermalen zullen aantreffen.

1145. *Te dien tijden dat hi dede coren*

Die coninc Clause van Atervaen.

— Voor *coren* zal wel te lezen zijn *toren*, leed, verdriet. — *Die*, l. *dien*. Of er dient misschien te staan : *dat hem dede toren*. — *Clause van Atervaen*. In B. X, v. 161, staat *Clause van Atracervaen*. De eerste krijgstogten van Alexander waren in Moesië en Dalmatië. Hij versloeg opvolgelyk Syrmie, koning der Triballianen, en Glaucias, koning der Taulantianen, welke veldtogten bij Arriaan tamelyk breedvoerig beschreven zijn. Deze historische namen, zoo wel als de feiten, werden welligt reeds door den pseudo-Kallisthenes vervalscht. In het achttiende hoofdstuk overwint Alexander, in de olympische spelen te Pisa, Nicolaus koning van Akarnania. Het komt mij voor dat Maerlant op deze episode zinspeelt, en dus dat *Atervaen* en *Atracervaen* schrijffouten van een' kopist zijn.

1155. *Dat men in dien dage heden*. — Thans spreekt men van den *dag* van *heden*, doch men zegt *hedendaagsch*.

1159. *Tho* = *toe*. — Deze schrijfwijze zullen wij meermalen ontmoeten.

1160. *Dat si hare botscap wale*

Consti si seggen in griexer tale.

— *Consti si seggen*, misschien *conste geseggen*. Doch de herhaling van het pers. voornw. kan wel met opzet gedaan zijn. Vergel. B. II, v. 4.

1164. *Teere amien* = *teenre a.*, d. i. tot eene.

1165. *Hi deedse sinen knapen vrien*. — Op eene andere plaats (B. IV, v. 1016), heet het van Holofernes en Judith :

Hi hietse vrien sine spadoene.

hetgeen in den *Rijmbijbel* (v. 17606-7); uitgedrukt is door:

Holofernes haer bidden dede,
Dat soe hi hem slapen soude.

Naar aanleiding van de woorden der *Hist. scholast.*: *Et dixit ad Vago eunuchum: Persuade Hebraeae illi ut sponte consentiat mihi.* In de middeleeuwen had dus *vrijen* ook wel bepaaldelijk de beteekenis van eene vrouw tot zich over te halen, wat in den grond niet anders is dan vrij maken van alle banden. Doch zie Halbertsma, *Aant.*, Inleid., bl. 102 en bl. 58, 122.

Wat de uitspraak betreft, dat was *vri-jen*, gelijk te zien is uit de aanhaling bij Halbertsma, Inleid., bl. 102, waar het rijmt op *Mari-en* bl. 102.

In Westvlaanderen spreekt men nog uit *vri-jen* (amare), behalve te Kortrijk, waar het *vreijen* klinkt, wat mij omtrent de gepaste schrijfwijze van het woord lang in doling gehouden heeft.

1179. *Eñ*, l. *en*, expletivum. Men zou thans *indien* bezigen.

1185. *Doen die ridders dat versagen.* — Clignett (*Bydragen*, bl. 129), zegt dat door dit voorzetsel (*ver*) somtijds de beteekenis van het woord meer wordt uitgebreid, zoo als dit, naar mijn inzien, het geval is met het verouderd *versien*, dat is *iets bij den eersten opslag van het oog vernemen, iets dadelijk ontdekken*. Dezelfde beteekenis heeft hier het woord, ook III, 124, 204; IV, 1157; V, 555. Op andere plaatsen heeft het den zin van *voorzien*:

I, 587.

En *versages* du niet dit ongeval,

Dattu....?

III, 1255.

Wat so die Here van beginne

Hevet *versien* in sinen sinne.

Hem (zich) *versien*, is: op zijne hoede wezen, alzoo B. II, v. 550:

Hi sreef dat hi hem soude versien van Philippe.

1191. *So dat hi op was gestaen.* — *So dat* = zoo haast dat. Zoo spreekt men nog in Vlaanderen.

1195. *Do* = *doe*, d. i. toen. — Ook deze schrijfwijze zullen wij meermalen aantreffen.

1202. *Eñ oec menige prairie.* — Men mogt ligt denken dat hier spraak is van menige priorij (bij Reinaert, v. 1700, *prieureit*); doch het zal aan den afschrijver haperen dat er niet staat *prairie*, een bastaardwoord om het rijm voor *weide*. Wij lezen bij Galtherus:

*Tot prata virentibus herbis
Lascivire videt.*

1207. *Min gevoech*, l. *mijn g*.

1225. *Dijs was*, l. *dies w*.

1229. *Dat hi gerne nam die vaerde*, l. *dat si gerne namen*; ten ware men het gene voorgaat liever in het enkelvoud stelde. — *Vaerde* = *varde* vrede, bij letterverwisseling.

1250. Opschrift. *Di*, l. *die*. — *Asien*, l. *Cilicien*.

1255. *Dede hi dat her vorwart telden.* — *Telden*, op tel gaan, d. i. op getelde stappen gaan. Het woord is zeer gelukkig om de marsch van een leger te beschrijven.

1245. *Popeliere*. Of *pepeliere*, teekent Schmeller op den kant aan.

1245. *Die minne dedi hadde bedreven*, l. *die minne die* (welke) *hi h. b.*

1252. *Thussen Venus ende Pallas.* — *Thussen*, elders *tusscen* (v. 1240), *tuysscen* (II, 54). *Tusscen* is de vlaamsche uitspraak. — *Ende* voluit geschreven.

1275. *Hoe*. — De overlandsche afschrijver verandert doorgaans dit woordjen in *we* of *wie*, gelijk reeds is opgemerkt.

1282. *Neder*, drukfout. Er staat *weder*, wat meer nadrukkelijk de worsteling schetst.

1287. *En*. — De afschrijver zal het streepje vergeten hebben. — *Harde werde*: zeer waardiglijk.

1500. *Sulge een cleerc.* — *Sulge* = *sulcke*. De met onze taal onbekende afschrijver verkeert in de meening dat de sluitende *c* in de verbuiging steeds *g* wordt, gelijk in *coninc*: *coninge*. Verg. v. 217. — *Cleerc* = *clerc*. — Te Kortrijk hoorde ik altijd *kleerk*; doch de afschrijver zal het hier op de latijnsche uitspraak geboost hebben.

1502. Geheel deze zinsnede tot op v. 1513 is door den afschrijver onverstaanbaar gemaakt en door Schmeller nog verergerd. Vooreerst in plaats van *Alle de werelt*, lees: *Als alle de w.* In het volgende vers wankelde Schmeller tusſchen *t* en *c* en ſchreef *wec geic*, waartegen ik niet aarzelde *wet geit* (gaat) te ſtellen, verzekerd zijnde dat de miſſlag niet den middeleeuſchen afschrijver te wijten was. — In den zelfden regel (1505) ſtaat *inde* voor *eñ*. — V. 1507 l. *als daer* in plaats van *aldaer*.

Zoo wordt de zin duidelyk en redelyk. Alexander heeft immers nog niets byzonders op Aziatiſchen bodem verrigt, om zich zoo overmatig te beroemen. Onze lezing komt daarenboven gantsch overeen met de woorden van Galtherus:

*O utinam nostros resolute corpore tantis
Laudibus attollat non invida fama triumphos.
Nam cum lata meas suscepit area leges,
Cum domitus Ganges, et cum pessundatus Atlas,
Cum vires Macedum boreas, cum senserit hamon,
Et contentus erit sub sole principe mundus,
Hoc solum soli, unumque deesse timebo:
Post mortem cineri ne desit fama sepulto.*

Zie *Alexandreis*, lib. I, v. 485-490.

Misschien zou v. 1510 beter met een komma eindigen.

1514. *Ich were mir des lever wijs*. — Dit overlandsche zou oorspronkelyk moeten geklonken hebben:

Ic ware mi des liever wijs.

Doch « zich eener zake wijs zijn » zal zoo min vroeger als thans in gang zijn geweest. Ik vermoed dat in plaats van *mi*, Maerl. *nu* geschreven heeft. De geheele zinsnede is dus eenvoudig over te brengen door:

*Ic ware nu des liever wijs
Dan te warne int paradijs.*

Ik wist dit nu liever dan in 't paradijs uit te rusten. Men zou anders kunnen zeggen: « dan in 't paradijs in garnizoen te lig-

gen. » Voor den krijgsman immers (schoon eigenlyk het garnizoen de beschuttende *grensplaats* is) is het garnizoensleven, op zijn best genomen, een leven van uitrusten, en zoo waar als poëtisch zou in den mond van een heidenschen krijgsman de trek zijn, van den hemel tot eene garnizoensplaats te maken. Overigens staat het romaansch *garnizoen* in betrekking met *warnen* gelijk *guerre* met *war*.

Warnen, bij KIL. *waernen*, A.S. *warnien*, eng. *to warn*, waarschuwen, gelijk B. II, v. 318 in 't opschrift, en VIII, v. 565 bewijzen; doch het beteekent ook uitrusten, gelijk Ziemann in zijn *Mittelhochd. Worterb.* een voorbeeld aanhaalt uit der *Troj. Krieg.*: « *Spisen unde warnen.* » Het latijn heeft:

Eliscisque velim solam praeponeere campis.

1522. *Die niet besurt niet besoet*. — Voeg het expletivum *en* vóór *besoet*: gebruik en analogie pleiten er voor.

Dit en de twee volgende regels zijn zoo vele spreekwijzen, die men nog uit den mond van 't volk hoort.

1531. *Middach*, l. *midnacht*.

1538. *Zo = te*, overlandsch.

1542. *Die nacht teghinc*: De nacht verging. Zoo vinden wij *te storen* = verstoren, B. III, v. 1129; *te stoert* = verstoord, B. III, v. 589, 717; *te brac* = verbrak, B. IV, 847. Zie mede Huydecoper op Stoke, d. I, bl. 170 en volg.

1546. *Dat = dat t.* Zoo ook v. 1567.

1549. *Hem. Hen*, gelijk veelal vroeger, kwame beter met de vlaamsche uitspraak overeen.

1555. *Scone = scoene*, schoenen.

1560. *Hadde*. Spreek uit *haddé* = haddi.

1566. *Dat ic litteren nien en gelas*. — Waarschijnyk schreef Maerl. *dat ic die letteren*, enz. — *Nien* = *ni en*, d. i. *niet en*, westvlaamsche uitspraak. Ons *nini* = neen neen, is tot de Franschen overgegaan, die (en natuurlyk hunne belgische na-poetsers) met *nenni* veel ophebben.

1567. *Bedi dat geen griex en was*. — Op onderscheidene plaat-

sen van den *Alexander* zinspeelt Maerlant er op, hoe natuurlijk het is enkel zijne moedertaal te kennen.

1568. *Hoeet* rijmende op *forhoeft*, dat is *hoofd* op *hoofd*. Dergelijke arme rijmen vindt men meer in ons gedicht. Reeds op v. 1026-29 zagen wij dezelfde rijmen, en ja met herhaling van hetzelfde woord.

1569. *Goutspanghe*, gelijk thans nog goudstuk, koperdraad, enz.

1574. *Actinghe* = *achting*, meening. — Thans is nog enkel het ww. *achten* in den zin van meenen, voornemens zijn, in gebruik.

1584. *So waer dattu in eertrike*

Enen sies in mijn gelike.

— *In mijn*, l. *en mijn*.

1585. *In* = *en*?

1586. *En doe hem niet*: doe hem niets, doe hem geen leed. De spreekwijze is nog in gebruik.

1587. *En*, aldus.

1589. *Rikeden*, præf. van *rieken*. — De Westvlaming spreekt nog uit *riikte*; doch hij bezigt meestal *rook*, schoon hij geen inf. *ruiken* of *ruken* kent.

1598. *Ocht sijn die daer quam,*

Doen hi de gewalt af nam.

— Het ontbrekend woord in den eersten regel zal *bode* of *engel* (de bode Gods) zijn. — *Doen*, drukfout, l. *daer*. — *Gewalt* = *gewout*, d. i. magt, gezag, heerschappij. De zin is: « (het was gewis God zelf) of zijn bode die daar kwam, van wien hij (Alexander) het gezag ontving. » Maerlant zinspeelt op het goddelijk regt der vorsten.

1401. *Weire* = *wiere*, d. i. wie er. — Thans zou men zeggen: « Zoo iemand er een lapriem aan naaide. » Ondanks zijne vermaning, hebben de afschrijvers Maerlants gewrocht niet weinig verknoeid. Evenwel zijn er in den *Alexander* menige rijmen, welke te geenens tijde voor goed hebben kunnen doorgaan, en toch bezwaarlijk voor inschuifels zouden aan te geven zijn.

BOEK II.

1. Opschrift. — *We si sich*. Maerl. zou geschreven hebben: *hoe sien* = hoe si hen, d. i. *hoe zij zich*, gelijk B. IV, v. 1623.

4. (*Dat*) *hijt allet dwonghe metter hant*. — *Hijt allet* = hij het al het, voor: hij alles. Misschien een toenmalige spreekform, gelijk nog in de dagelijksche spraak 'k ik, bv.: *als 't 'k ik zeg*, als ik het zeg. Thans zou het in Westvlaanderen klinken: *hijt al*.

16. *Dochs*, voor *dochts*, gelijk lager v. 662 (op de uitspraak) *kinsheit*. Op v. 20 lezen wij echter *hi dochts* = hij dacht des.

29. *Gebeden* = gebieden.

51. *Seven dusentich baroene*. — Het volk spreekt nog uit *duzentig*, *duustig* of *duust*, voor duizend. Daar een baron over tien ridders bevel voerde (zie de aant. op B. VI, v. 84). Zoo schat Maerlant het leger op zeventig duizend man. Het latijn heeft: *ruit omnis in arma Juventus*. De aanvuller van Curtius zegt: « *Magna manu, videlicet viginti millibus peditum, et pari equitum numero* (lib. II.) »

50. *En*, l. *en*, expletivum, voor *en.. niet*.

52. *Dû bes*, l. *du best*. Drie regels lager staat: *du en bist*.

55. *Die vrocht die noch niet es ripe,*

Die es quaet gepluct van zijnre pipe.

— Men mag het in twijfel trekken, of Maerlant er schuld aan heeft, dat *vrucht* (frux) hier in 't mannelijk geslacht gebezigd wordt.

55. *Stoet*, voor *stoetbal*, kaatsbal; in het antwoord (v. 98), bezigt de schrijver het woord *bal*. Misschien gebruikte men onverschillig het een en ander deel van het samengestelde woord.

62. *Mir*, insgelijks eenige regels verder, als mede *ich dich*, *ich dir*. Men wordt hier een honderdtal verzen ver den Overlander bijzonderlijk gewaar.

65. *En en*, l. *en in*.

71. *Ende*, aldus.

80. *Mer mer*, l. *mer* (maer) *met*.

85. *En*, aldus.

89. *En luttelken* = een l. Zie B. I, v. 515.

90. *Pijsde*, l. *peisde*.

95. *Brochten-sochten*, en dertig regels lager: *brachte-onsachte*.

95. *Aldus sprach he zo dien luden*:

« *Huert, ic sal uch bas beduden*,

Wat betekent uys heren present.

— *Zo* = tot: elders (v. 152 en 141), *Zo* Eufraten = ten Eufr., gelijk Maerlant zal geschreven hebben. Zoo lezen wij nog (147) *zalte*, telde; (152) *gezalt*, geteld. Deze zucht om onze *t* door de hoogduitsche *z* te vervangen, deed den afschrijver dom weg schrijven: *ziden* = tijden (v. 102) en *zijt* = tijd (v. 115). — *Uch bas*, het hoeft geene opmerking dat Maerl. *u bat*, d. i. *u beter* zal geschreven hebben, alsmede *lieden*, *bedieden*; doch of *uys* = *uurs* hem toebehoort? Had Maerlant drie eeuwen later geleefd, men zou het kunnen nemen voor de verkorting van *ulders* (= uwer), den tweeden naamval van *ulder*, het meervoud van het bezittelijk voornaamw. *uw*. Dit *ulder*, tot de platte taal in Vlaanderen behorende, is zelf de verkorting van *ulieder*. Doch *Uys* is duitsch en heden nog aan Maas en hooger op in gebruik. In het middelduitsch *iuvers*, in het gotisch *izuaris*.

107. *Haven* = hebben.

118. *Dat*, l. *doet*, dood.

126. *Nottan*, l. *nochtan*.

136. *Ich soultz come*, te verstaan: *ic souls* (sou des) *cume*.

139. *We here* = hoe hare.

142. *Met zo sein*, l. *mettien*.

145. De echte lezing zal wel wezen:

Verhief hi sere sinen moet.

146. *Ik waen hi anders niet en doet*. — *Dede* zouden wij zeggen, en twee regels lager *vaerde*, in plaats van *vaert*. Zoo ook B. IV, v. 741 *hoert*. De ouden mengden in hunne verhalen meermalen het praesens met het imperfectum. Bormans deed dit reeds opmerken. Zie *Leven van Sinte Christina*, bl. 587, op v. 1441.

149. *Eercs*. Drukfout, l. *Cercs*.

152. *Da voor daer* — *waren da gestelt*. — Zoo spreekt men nog te Kortrijk; doch het is ook overlandsch.

155. *Bleef hoer*. — *Hoer* = hier, namelijk binnen de verschan-sing. Zie verder op v. 455.

161. *Di.... di....*, l. *die.... die....*

165. *VIe M*, d. i. zes honderd duizend. — De *Alexandreis* heeft *millia sexcenta*; doch er dient opgemerkt dat dit getal veelal (en ook hier) voor een onbepaald getal staat, gelijk wij weleens van duizend spreken.

164. *Ende*, aldus.

168. *Wer* = waar (verum). — Dit vers zou beter met een dub-bel punt eindigen.

171. *En*, aldus.

175. *Rieke*, l. *rike*.

179. *Gordia hiet wilen die zale*. — Op v. 95 zagen wij de *t* tot *z*, op zijn overlandsch vervormd. Hier, en enkele malen elders, ontmoeten wij onze nog hedendaagsche *z*, waarvoor de ouden gewoonlijk de *s* bezigden. Zou Maerlant die reeds in zijne jeugd gebruikt hebben, en heeft de afschrijver, er geen weg mee wetende, den voor hem onvervormbaren klank laten staan? Zie mede v. 190. B. III, v. 564; ook *zee*, I, 86; VIII, 591; IX, 1475, enz.

185. *Daer comen ij zee te samen*,

Die Narvel ende Oceanus.

— Het eerste dezer twee verzen bezit geen tegenrijm; in het tweede zal *ende* dienen veranderd te worden in *entie* (= en die, zie v. 254.) — *Narvel*, ook *Narvel zee* (VII, 1468); elders *Navel zee* (IV, 205 en 260), de Dardanellen, der Ouden Hellespont. Niet deze plaats duidt het bevattelijk aan; want onmiddelijk laat Maerlant volgen:

Een fluvie, heet Sagnarius,

Vallet daar in beide die zeen

Ten hoke daer si worden een.

Doch hij vertaalde getrouw het:

Hic ab utroque mari distans Sangarius aequè,

Littoribus tamen alterius communicat undas.

Maerlant, zoo min als Galtherus, wist wat de Sangarius was, de rivier welke, langs de plaats waar het oude Gordium stond vloeijende, in de Zwarte Zee zich werpt, en bij de Turken bekend is onder den naam van *Ayala*. Welligt had Curtius eerst den latijnschen dichter in de war gebragt, met te zeggen dat de hoofdstad van koning Midas evenwijdig van de Pontische en van de Ciliciaansche zee was. Galtherus maakte van Gordium eene zelfde stad met Sardes, waar de Pactolus door vloeit, een riviertje dat boven Smyrna in de Egeesche Zee valt. Het is duidelijk dat onze middeleeuwsche schrijvers deze plaats voor oogen hebben; doch dan nog is hunne beschrijving verre van nauwkeurig te zijn. Dit bewijst dat men dragelijke landkaarten miste, zoo dat Maerlant de Dardanellen wat langer maakte en den geheelen Archipelagus er in betrok.

Doch er moet betoogd worden dat de *Narvel*, *Narvel-* of *Navelzee*, de Hellespont is.

In het vierde boek van de daden van Alexander, laat Curtius drie brieven door Darius aan Alexander zenden. In den derden brief biedt hij hem tot huwelijksgefte zijner dochter aan, al de landen gelegen tusschen den Hellespont en den Eufrat. « Nunc, quidquid inter Hellespontum et Euphratum est, in dotem filiae, offert. »

*Inter fracti littoris oram,
Euphratemque.*

Zoo klinkt het bij Gauthier, hetgeen Maerlant vertaalt door:

Al tlant....
Dat leget vander Navelzee
Tote den Eufraten.

Bilderdijk ⁽¹⁾ en Halbertsma ⁽²⁾, houden de Navelzee voor de middellandsche zee, « die als een navel tusschen Europa, Asiën en Africa inligt », zegt de geleerde Fries; en den form Navel (= narvel-)zee legt hij op rekening der afschrijvers « wegens de gelijkheid tusschen *a* en *ea*, wanneer de twee deelen der *a* iets

⁽¹⁾ Verklarende Geslachtlijst der nederd. naamwoorden, op *Navel*.

⁽²⁾ Aant. op den *Spieg. hist.*, bl. 27.

wijd van elkander staan. » Intusschen vinden wij in ons gedicht tweemaal *narvel*, en Kiliaen geeft onverschillig *narue* en *nerue* op. Wanneer men de etymologie raadpleegt, ziet men dat *naue* verwantschap is met *nauw*, ook met *nagel*, iets dat twee dingen aan elkander bindt; dat ons *nauw* één is met het AS. *nearw*, *nearw*, het eng. *narrow*, hetwelk met *nerue* alleen in uitspraak verschilt. Dit laatste staat in onze woordenboeken aangeteekend in den zin van lidteeken, verheelde scheuring. Navelzee kan dus beteekenen én nauwe zee, én engte die twee zeeën aan elkander hecht; en zoo kan Maerlant, met zijne beperkte kennissen in de aardrijkskunde, de straat van Gibraltar en de Dardanellen met een zelfden naam bestempeld hebben, indien er tegen de beteekenis van *Maroch* voor Marokko niets af te dingen valt. (Zie verder B. VII, v. 1754 en 1766). De uitgevers van het vierde deel van den *Spieg. hist.*, bewijzen mede dat er van de middellandsche zee geene spraak kan zijn. (Zie aldaar bl. 40). Misschien had Maerlant bij het tweezijdig schrijven van *nauel* en *naruel* (*neruel*), het denkbeeld van nauwte en van verbinding beurtelings voor den geest. De middellandsche zee heet onze dichter hier *Oceanus*.

200. *We* = wie.

202. *Hine en soude*. — *Ne* en *en* zijn beide dezelfde negatie. Thans zegt men enkel *hi en*. Doch over de herhaling van een woord zie hiervoren v. 4.

205. *Heir van al Asia*, i. *Heer wesen v. a. A.*

206. *Dat hi knoop woude ontstriken*

i. *Dat hi den knoop woude ontstreken*.

Aldus rijmt het laatste woord op *trecken*; en zoo brengt ook de westvlaamsche uitspraak *meê*, schoon vier regels lager *ontstricken* rijmt op *gemicken*.

225. *In*, i. *en*.

225. *Eire* = hare, hunne.

254. *Te seirre vele* = (zoo) veel te zeerder.

256. *Rochen* = rotsen. — Dit woord vinden wij in den *Alexander* op menigerlei wijze geschreven. De hier opgegevene ontmoet

men nog VI, 559; VII, 487; X. — *Roetschin*: II, 608; — *Roke*: III, 122; VI, 175, 188; — *Rochgen*: VI, 209; — *Rogge*: VI, 592. Wat is hier de uitspraak? Ik zou niet wankelen aan de *ch*, onzen keelklank toe te kennen en Huydecoper (Stoke, I, bl. 551) bijtreden, indien niet *Roetschin* in den weg stonde. Wat betreft *Rochgen*, rijmende op *Bochgen*, men zou in dit laatste eene schrijffout kunnen zien voor *boschgen*, en dus beweren dat ook hier *roschgen* zou uit te spreken zijn; doch het is de verbogen casus van *boch*, waartoe het hedendaagsch *bocht*, *bucht* behoort. Zie daarover B. VI, v. 210.

In den *Rijmbijbel* ontmoet men v. 8099 *Rootse*, waarvoor de varianten hebben *Roche* en *Roetse*. Huydecoper geeft, ter reeds aangeduide plaats, mede onderscheidene schrijfwijzen van het woord op. In de omstreken van Gent sprak mij een boer van *Rogeerde*, d. i. *roch-* of *rokaarde* (ijzeraarde).

Uit dit alles is blijkaar op te maken, dat in het woord nu eens de *k*, dan eens de *ts* den hoofdklank gaf.

258. *Hi*, l. *hem* (zich), namelijk *Darius*. — De afschrijver zal *he* (*hē* = *hen*) gehoord of gelezen, en dialektisch *hi* geschreven hebben.

247. *Civilien*, l. *Cilicien*. — Zoo ook in de twee op elkander volgende opschriften.

255. *Ende*, aldus geschreven op 't gehoor. — Hetzelfde geldt voor het hier naast volgend

254. *En die steen*. Zie Aant. op v. 185-186. — *Docten*, l. *dochten*.

261. *In casse*, l. *in ene c*.

265. *Ende*, aldus.

266. *En* = een. — Dit laat vermoeden dat het *Hs.*, waar ons afschrift op is genomen, wezenlijk *en* voor *een* had, of dat de voorlezer zoo sprak. Zie B. I, v. 515.

268. *IJ witte perde*, de vertaling van *alba series equorum*. — Indien Maerlant werkelijk het getal *twee* aangeduid had om *series* te vertalen, dan ware deze plaats eene belangrijke bijdrage tot de kennis van de gebruiken onzer voorouders; doch welligt

stond er: *ij paer w. p.*

270. *Van dijren stenen*. — Te Kortrijk spreekt men uit *diere* (kostelijke) en niet *dire*.

271. *Daerna quamen hare corenen*

Eñ .xij. manieren volcs geuaren.

Wat zijn dat *Corènen*? Het latijn geeft er geen licht over; wij lezen daar:

*Tam cultu variae quàm lingua et moribus, uno
Agmine bis senae comitantur in ordine gentes.*

Misschien muzikanten, die of achter het heilig vuur of aan 't hoofd der twaalf volkeren gingen. In het eerste geval zou de naam komen van *Choor*, in lat. *Chorus*, een soort van Citer, waarover Hoffmann van Fallersleben, VI, bl. 196. In het tweede geval kwame het van het fransch *Cor*, hoorn, bazuin. Ik denk toch niet dat het *Torènen* (strijdtorens) kan zijn, met een valschen accent.

275. *Tfolc van die lande van Triualle,*

Die soe dorlanghe leuen

Dat si groter ouder streuen.

In 't latijn:

Quosque immortales mentitur opinio vulgi.

— Deze troep werd de *onsterfelijken* genoemd, om dat men ze steeds voltallig hield. Onze dichter maakt er een eigenzellig volk van, zeker met het oog op de Triballen, die hij de mondingen van den Donau thuis behoorden, en die hij naar zekere overlevering zoodanig oud laat worden, dat zij enkel onder de slagen hunner nakomelingen den dood vonden. — *Streuen*, Kiliaen heet het oud hollandsch, en verklaart het voor *simul deambulare*, te samen gaan wandelen. Doch ik geloof eerder dat wij hier te doen hebben met eene omzetting van *steruen*, gelijk v. 292 *sproten* = *sporten*, en *sterte* = *strot*, B. IV, v. 958.

282. *So quamen der sciene*. — *Der* = daer; nog in de vlaamsche uitspraak, wanneer het woord geen bepaalden nadruk vereischt, gelijk hier wezenlijk het geval is.

500. *Zo waren* = te waren, gelijk op v. 555.

304. *X^m man.* — Galtherus geeft een duizendtal op :

Hunc allata ducem praecedunt millia.

306. *Haer schachte waren silverin*

Ende ere yseren sijn goudin.

Het latijn zegt :

Quorum

Aurea cuspis erat, argentea candet arundo.

Waaruit men ziet dat door *ijseren* de spits der speer bedoeld wordt. *Schacht* staat in hare natuurlijke beteekenis voor *stang*, de letterlijke vertaling van *arundo*, elders komt het woord voor het wapen zelf.

307. *Ende*, aldus.

310. *Conincs kinder*, voor het latijn « *Præclaros sanguine Regum contiguos.* » De aanvuller van Curtius heetze « *nobilissimi propinquarum.* » Een *conincs kint*, is dus eens konings bloedverwant.

314. *Voetghenghers*, bij Schmeller verkeerdelijk *wet ghen-gers* geschreven, ten ware de *w* voor *vu* = *voe* stonde. Men leest *voetganger*, v. 825 en elders.

317. *Sijn ionc wijf*. — Ik vermoed dat er dient te staan *haar jonc w.*, namelijk de vrouwelijke stoet zijner moeder. De geheele plaats klinkt in het latijn :

Subsequitur Medi plenus genitrice Tyranni

Currus, et uxor adest, natiq̃ue et tota suppellex

Regia.

Wat het ongelukkig rijmen van *wijf* op *ionc wijf* betreft, het behoort tot de *licentiæ poeticæ* van die dagen. Zie verder v. 428 en volg.

319. *V. vrouwen*, l. *vijftich*, gelijk trouwens Galtherus aanduidt:

Pellicibus totidem sub pondere tanto

QUINQUAGINTA fere suspirant plaustra vehendis.

De aanvuller van Curtius telt er drie honderd zestig, wat beter met de oostersche pracht overeenkomt.

322. *Gevuerde cnapen*. — Bij Schmeller staat *gevuerde*. De

twee *u's* kunnen ook een *dubbel u* = *w* zijn. (Zie op v. 514), zoo dat er te lezen zou staan *gewerde* = *geweerde*, wien de teeldeelen *geweerd* zijn, en een wederen *ram* ook het tegenovergestelde van wat er *Bilderdijk* onder verstaat, zou kunnen beteekenen.

Doch men dient wel degelijk *gevuerde* te lezen. Te Kortrijk, is onder de vleeschhouwers het woord *veuren* nog bekend in den zin van « het vet uitsnijden », en zal vroeger dus wel het eigenlijke woord voor het latijnsch *castrare* geweest zijn.

325. *L. Die men ten tide* HIET *spadone*. — *Spadoen* is een bastaardw. in het lat. *Spado*.

325. *Do*, d. i. toen = destijds.

327. *Wetijt*, l. *welctijt*.

350. *Wijf quamen en kinder*. — Dat *quamen* moet een zelfst. nw. en van een komma voorafgegaan zijn. Maar wat dient er in de plaats te staan? Gewis *quen* = oude vrouwen. Lees dus :

Wijf, quen en *kinder*.

352. (Opschrift). *Cunne liede*, l. *coene l.*

354. *CC. kemele*. — Het latijn heeft *tercentos.... camelos*; bij Curtius loopt het getal er van tot drie honderd zestig. — *Kemel* is de echte uitspraak bij de Vlamingen en was ze vroeger overal. *Kameel* zal met den Statenbijbel zijn ingedrongen.

356. *Eene scare quam te wers dar an*

Meer da[n] c. dusentich man.

— Op het eerste zicht is men nog al geneigd aan eene misstelling van den kopist te gelooven en voor *te wers* te lezen *te ors*. Doch Gauthier rept niet van ruitery, wel van slingeraars, gelijk onze dichter zelf, en deze waren, vermeen ik, ten allen tijde voetgangers. Ten andere in welke vlakte zouden honderd duizend paarden genoegzaam voeder vinden. Wat beteekent dan *te wers*? Te Kortrijk gebruiken wij *te wers* in den zin van *te traag*, *te lui*, en dit woord zou wonderwel passen op eene zoo ontzachtelijke legerbende, die tot het bewaren van den tros gesteld was. Het woordje *te* staat evenwel in den weg om een zuiveren zin te geven. Ik geloof inderdaad dat de woorden des dichters verdraaid

werden, en dat in plaats van *te wers* hij *te ware* schreef, zoo dat men best lezen zou :

Ene scare quam, te warē, dar an.

540. *En* = een. (Zie hiervoren v. 266). — Het Hs. heeft verkeerdelijke *en*.

548. *Voere*, l. *voeren*, d. i. *voer hen* (na), trok hem achter na.

549. *Cicilia*, l. *Cilicia*, alsmede in 't opschrift.

552. *Tho* = tot.

555. *Cyrus pauleioen*. Cyri castra. Overdragtig.

554. *Voeren* = voren. — Aangeteekend om alle verwarring te vermijden met *voeren* van v. 548 en 552.

558. *Di*, l. *die*. — Ook v. 564, 570 en 577.

560. *Heer* = hier; v. 562 *heir*.

566. *En*, l. *in*.

570. (Een riviere) *Die Signus heet : na minen waen*

Dat bedijt in dietsce een suan.

— Ook Gauthier heeft *Cygnus*, voor den Cydnus (ὁ Κύδνος) der ouden.

574. *Sect* = zegt. — Zie de vroegere aantekeningen over de *g*.

594. *Van deem veilde* van den velde. Overlandsch.

405. *Beide*, l. *bedi*. — De zin is : « Dus verkilde Alex. onmiddelijk, om reden dat de geest (het leven) niet éene ader vond, waar hij henen kon trekken. » Dit is geheel overeenkomstig met de physiologische begrippen der middeleeuwen.

410. *Die riddere si trokken eem uyt*. — Elders zou staan : *Si trockenen*. Later zullen wij dat *eem* ook *hem*, zoowel wederkeerig als betrekkelijk ontmoeten.

415. *Tie*, l. *te*.

416. *Sünder wapen aldūs nacgt*. — *Sünder* = sonder. Op deze bladzijde krijgt het overlandsch nogmaals de overhand, wat het eenige bladzijden vroeger verloren had. — *Nacgt*, l. *nact*, naakt.

417. *Wat ongeval hevestū gestact!* — Zou er niet hoeven te staan *hevet u*, en het uitroepings- in een vraagteeken veranderd te worden? Galtherus heeft :

Quis casus inopia morte subegit?

— *Staken*, aldus in activen zin gebezigd beantwoordt volkomen aan het hedendaagsch *stuiten*, fr. *arrêter*.

419. *Du bis teinwerf*, l. *du bist tenewerf*.

422. *Tesipoen* = *Tisiphone*.

424. *Dāvel also vel*. — Opmerkelijk is het dat te Gent, ook te Antwerpen en door geheel Brabant, waar *uu* steeds *ui* klinkt, men *duvel* uitspreekt. — *Vel*, l. *fel*.

426. *Doestu*, l. *doetstu* = doodt gij.

428. *Tote nu so weerstu alse moder*,

Waer bi so bestu alse stiefmoder?

— *Alse*, l. *als e* = als een. Zie hiervoren B. I, v. 515.

450. *Want du hads beheten desen* : Want gij hadt hem toegezegd. — *Heeten* is zoo wel noemen, zeggen, als gebieden. Te Gent en te Antwerpen zegt men *iemand heeten liegen*, te Kortrijk *iemand leugenachtig maken*, d. i. iemand voor leugenaar doen doorgaan. Wij vinden het woord meer in den zin van toezeggen, beloven ;

B. V, v. 548 : *Die Fiadase was geheten.*

Zoo ook *beheten*, B. II, v. 926 :

Den sege dien si u behiet.

B. X, v. 558 :

Segt wat gi mi beheet

Te togene.

Ook het zelfst. nw. *Beheet* voor belofte, B. VIII, v. 855 :

Want het was in mijn beheet

Dat ickene soude den hoechsten maken.

Doch in den zin van *bevel*, komt het voor B. IV, v. 752 :

Si volchden wael sinen behede.

Id. v. 920 :

Men dede al na sijn behete.

Vergel. Halbertsma, *Aant.*, bl. 116.

454. *L. waer sal varen die grieze scare.*

D. 1.

435. *Hare* = hier. — Wie eenigen tijd in de Kempen heeft doorgebracht, kent het *hot-hari* der wagenmenners aldaar. Zie hiervoren op v. 152.

441. *L. nieman es werdich*.

445. *Hi*, namelijk Alexander.

452. *Wan*, i. *want*. — Wanneer eene sluitletter van een' anderen medeklinker voorafgegaan is, wordt ze in sommige volkspraken meestal niet gehoord. Wij teekenden daar reeds eenige voorbeelden van aan.

455. *We*, wie, en niet *hoe*. — In het volgende vers *wein* = *wien*.

457. *Eren zeken* = hunnen zieke, namelijk Alexander.

462. *Lide*, en v. 468 *lijde*, i. *liede*. — Een bewijs te meer dat de afschrijver uit onze klanken niet goed wijs kon worden.

465. *Wernoien*, i. *vernoien*.

468. *Onsegen* = ontzeggen.

471. *Werpen*. — De *n* is te veel.

472. *Daer ic een brochte*, i. *Daer icen* (d. i. ic hem) *b*.

478. *Beide*, i. *bedi*.

482. Opschrift. *Wat Alexander sprac*. Het Hs. heeft *Want A. s.*

486. *Oygen* = oogen. Zie Aant. B. I, v. 945. In Veldekens *Sinte Servatius Legende* staat *Goids* = *Gods*, B. I, v. 171.

487. *En*, aldus.

492. *En et*. — Uit te spreken *end et*.

495. *Biden* (= beiden), rijmende op *tijden*. — In Maerlants tijd klank *beiden* met zijne composita veelal, zoo niet altijd, *biden*. Op v. 602-5, zien wij *tijden* — *ontheiden*. Opmerkelijk omtrent deze klanken is het intusschen dat de Westvlaming ten allen tijde schijnt te hebben uitgesproken *eiselijk* = *ijselijk*, en dat te Kortrijk, waar van geheel Westvlaanderen de *i*-klank het regelmatigst met de geschrevene taal overeenkomt, het ww. *vrijen* met deszelfs afleidingen *vreijen* klinkt, terwijl men te Brugge, Veurne, enz., *vrien* uitspreekt. Zie hiervoren I, 1165. Omtrent het eerste dezer woorden mag de kortrijksche uitspraak voor de echte doorgaan. *Eiselic*, dat niets gemeens heeft met *ijs*, is de verkorting van *egislic*. *Agis* beteekent in het gothisch *vrees*. De

gothische *ai* is onze *ei*, de *ei* onze *ij*. In het *Glossarium Bernense* leest men *Eisen*, lat. *horrere*.

501. *Lighen*, i. *ligghen*.

514. Misschien schreef Maerlant:

Een corte wile noch gestaen.

517. *En Grieken sonder vechten iegen*. — In plaats van *en* zal wel te lezen zijn *en de (entie)*. — *Sonder* is welligt eene schrijffout van Schmeller voor *souder*. Ik lees dus het vers:

En de Grieken sonder vechten iegen.

522. *Philip hiet zijn fisicijn*.

Also hi die orine hadde besien, enz.

— Op v. 505 staat buiten het rijm *fisicine*, doch v. 495 en 551 *fisicein*, rijmende op *onsein* en *versein*. Het is waar dat deze laatste woorden *ontsien* en *versien* moeten geschreven zijn; doch het is niet minder blijkbaar dat onze afschrijver de klank *ie* in *ei* opzettelijk verwisselt. Verg. de aant. op v. 495.

525. *Drien*, i. *drie*.

526. *Hem seinde een par letteren do*. — Zeker zal Maerlant geschreven hebben *doen* in plaats van *do*, en in den opvolgenden regel, rijmshalve, *Parmenien*; schoon v. 546 en 598 *Parmenio*, eveneens om het rijm.

538. *Beide*, i. *bedi*.

540. *Poison*, zoo ook v. 577; v. 555 *pusoen*, bastaardw., het fr. *boisson*, drank, en niet *poison*, vergif.

554. *Sijnken*. — Echte spelling naar de uitspraak der Westvlamingen. Wanneer de *i* vóór twee consonanten staat, is ze in 't vroegere brugsche en veurnsche steeds lang, in 't kortrijksche niet altijd. Van de zee tot aan de Leije spreekt men eenparig uit: *ziinken*, *driinken*, *kiind*, *riink*; doch in 't kortrijksche zegt men *wind* en niet *wiind*. *Blind* daarentegen klinkt overal *blend*, terwijl de werkwoorden *schenken*, *wenken* uitgesproken worden *schinken*, *winken*.

565. *Tijet*, spreek uit *tiët*.

575. *Quijt*, zoo *quite* v. 677. — Deze *ui* veranderde in *wi*,

terwijl ze elders de verwisseling was met het oudere *uu* b. v. *buyck*. Over *qu* zie aant. B. I, op v. 246, 929.

576. *Hi hen* = *hi hem*. — Het Hs. heeft *hi he*.

585. *The* = *te*.

588. *Sat hi op sine snelle wreen*: Zat hij op zijn snel paard. *Wreen* hier vr., elders mannel., dat wel het echte geslacht is. Inderdaad *wrenis ros* was in 't oud duitsch een springhengst; en thans nog heet in 't platduitsch *wrenken*, het rijden van dat dier wanneer hij tot de merrie gebragt wordt. Reeds vroeg, bij verloop zeker der oorspronkelijke beteekenis, werd het woord, onverschillig in welk geslacht, gebezigd in den zin van fier, moedig paard. Vroeg ook verwisselde bij ons *w* in *b*, en kregen wij *brieschen*, van waar (meest figuurlijk) *brieschende hengst*.

605. *Wer*, weër = of. — Thans nog in gebruik voor *hetzij*: *weër hi dat doet of niet*. Voor het hier besprokene bezigt men thans *of*, gelijk in de geschrevene taal.

609. *Alleins* = al eens.

618. *Eñ*, l. *en*, d. i. een. — Zie hier voren B. I, v. 515.

622. *Nema*, l. *nemen*. — Misschien sprak men in Maerlants tijd somwijlen de *a* uit in plaats van de doffe *e*, gelijk men nog wel uit den mond van plattelandsbewoners hoort. Vroeger zagen wij *neman* B. I, v. 218. Zie mede B. III, v. 478.

626. *Souden si hebben EEREN wille*. — Naar aanleiding van hetgene vooraf gaat, zoude er dienen te staan:

Soude hi hebben sinen wille.

628. *Een* = *en* of liever *eem*, d. i. hem.

629. *Dat* = dat 't.

651. *Te doen sinen gerechten heere*. — Waarschijnlijk te lezen: *te doen quaet*, of *leet sinen g. h.*

654. *Eñ was*. — Ik vermoed dat er gelezen werd: *end he (hi) was*.

657 *Ridders .y.* — vijf? Gauthier geeft geen getal op; hij zegt alleen « *Equitatus... duce Timode.* » Curtius (lib. III, c. ij), spreekt van vreemde soldaten, op welke Darius zijne grootste

hoop stelde, dus van een zeker aantal. Het zullen dus meer dan Timodes neven geweest zijn, zoo als Maerlant, volgens romanschrijvers-wijze uit de middeleeuwen, zegt.

640. *Om tsout*, om de soldij. B. VI, v. 81-85, zegt onze dichter over Alexander:

Hi woude dat die soudenieren
Elkerlike na sijn maniere
Wisten eer seker *sout*.

en v. 97-98: Hi woude oec elken gerne *tsout*,
Na dien dat hi were bout.

Dat hier aan geen zout moet gedacht worden bewijst (v. 1229 van 't zelfde boek) de verbogene form van het woord, indien men met dergelijke bewijzen uit dit misselijk afschrift moge voorkomen. Daar wordt gesproken van een' man die anders niet en heeft:

Dan hi bi sinen *soude* levet.

642. *Dat hi woude*

Dat hi weder keren soude.

Dergelijke herhalingen vindt men meer bij de middeleeuwsche dichters. Zie den brief van De Vries aan Jonckbloet over *Karel den Groote*, bl. 11 en 12.

643. *Eñ eem dūchte wesen scande.*

Galtherus heeft:

At si degenerem pudeat retrocedere regem.

Eñ is hier de vertolking van *at*, en wij vinden het mede eenigzins in den zin van *maar*; I, 950; II, 181 en 537. Op deze laatste plaats is het vooral treffend.

650. *Helt* = helpt. Zie hiervoren B. I, v. 86-87.

652. *Te vullen*: ten volle, ruim genoeg. — De uitdrukking is nog niet verloren; doch men bezigt meestal « *te vullen genoeg*. »

655. *Daer hij die mede verdreve,*

1. *Daer hi die viande (of Gricke) m. v.*

655. *Groet*, l. *goet*.

637. *Dit es die raet die sere wach*

Den ridders die daer hoerden tho.

— Zulke harde verzen zullen wij, ook in dezen zang, meer aan te tekenen hebben. — *Wach*, imp. van *wegen*, in den zin van onaangenaam drukken. *Hoerden toe*, toelisterden.

639. *Si rieden haren heer doe.* — Men zal wel uitgesproken hebben *here*. Zie hiervoren B. I, v. 137. — *Rieden* = raadden, leeft nog in den mond van 't volk. Wat *haren* betreft, dat behoort Maerlant toe, terwijl het reeds vermelde *hunne* van den afschrijver is.

665. *L. Dat si den CONINC wouden roven.*

667. *Er* = hi. Overlandsch.

678. *Woude* = woudi, namelijk Darius.

679. *Onheeren*, l. *oneeren*.

680. *Weeste.* — Zeker te lezen *meeste*, misschien *weerdste*.

685. *Seede.* — In het bezigen der scherplange *e* heeft de afschrijver volstrekt geen regel gevolgd.

695. *Ende*, aldus.

695. *Al voerre si.* — Dit *si* slaat wel op de aarde, en niet op den lauwerboom; daarom meen ik te moeten lezen *vroere* = vroor, vroos; en dan ware de zin: Al vervroos de aarde door en door.

711. *Sijt di*, anders *siti*. — Over het ontvoegen der samengestelde woorden, zie B. I, v. 97. — *Di*, in 't meervoud achter het ww. was in de middeleeuwen algemeen. Het steunde echter niet op de westvlaamsche spreekwijze, welke thans nog *je*, *jou*, vordert.

721. *Wat*, l. *was* of *wart*.

725. *Want die knechte die willen pryck*

Houden iegen sinen here.

— Mij dunkt dat het eerste dier twee verzen zijn moet:

Want die knecht die wil en (= een) prijch.

728. *Et* = het.

731. *Bluwet*, uit te spreken *blouwet*.

755. *Ik wane die keytijf mene gehermet*: Ik geloof dat de ellendeling meent verongelijkt te zijn. — *Mene*, een misschreven

woord voor *meent hem*: *menē* = *menem*? Misschien vindt men de constructie te jong voor het gedicht, en leze men liever:

Hi waent, die keitijf, men hem gehermet.

Doch al is het waar dat een werkw. het augmentum *ge* aannemende, daarom zijne beteekenis niet verliest, dient toch aangemerkt dat Maerlant op andere plaatsen van zijn gedicht *gehermen* bezigt, waar de zin door *benadeelen* niet goed te maken is, dat Kiliaen de vormen opgeeft *harmen*, *beharmen*, *geharmen*, van elkander zeer verschillend in beteekenis. *Harmen* is volgens onzen taalkundige *nocere*, *obesse* (schaden, benadeeligen). Het Angs. heeft *hearm* in den zin van schade, belediging; in het engelsch beteekent *to harm* leed, ongelijk, schade aandoen.

754. *Die quade bastart.* — Zinspel op Alexander en het gewaande vaderschap van Neptanabus.

758. *Dat reet eem die ionghe ioget.* — Wij ontmoeten hier het ww. *reden*, waarvan het verbale *rede* = koorts bekend is. De zin is: daar drijft hem de jonge jeugd toe. Het latijn heeft:

Fervore juventa

Ducitur.

740. *Ende*, aldus. Ook 902.

741. *Dinche.* — *ch* = *c* = *g*. Zie hiervoren B. I, v. 217, B. II, 256.

744. *Eñ al nu so eest hoeffen loes.* — *Hoeffenloes*, hopeloos. — *Eest* zal in *essi* (= es hi) moeten veranderd worden; althans staat bij Galtherus:

Et jam spe vacuus, animo lentescit inani.

752. *Winschen gewout*: Magt van wenschen. — De zin van Darius' woorden is: « Och arm, dat kwade knechten, die steeds arm en ellendig waren, meenen regt te houden tegenover heeren, die gantsch hun leven magt van wenschen hadden. » Galtherus drukt dit volgender wijze uit:

Proh pudor! in rerum dominos quibus omne metallum

Servit, servi inopes, pauci, sine viribus audent.

754. *Winnen weens*, l. *du winnen waens*. — Daar deze zin-

snede eene verzuchting is, dient regel 764 met een uitroepings-
teeken te sluiten. — *Coninrike*, l. *conincrike*.

757. *Geweldenlike*, geweldiglijk. — Schmeller wankelt tus-
schen *c* en *t*.

770. *Wie*, l. *wi*.

774. *Tijgelen*. — Een Westvlaming zou, volgens zijnen tong-
val, *tichelen* of *tigchelen* schrijven.

776. *Bedi bidde ic u dat gij doet*

U vorders en uwen moet.

— *Moed doen* is moed aan den dag leggen, dus moed toonen.
Darius wakkert de zijnen aan den moed hunner vaderen, die
nog de hunne is, aan den dag te leggen. Bij Galtherus:

Ergo agite, ó proceres, proprium revocate vigorem.

— Voor *bidde ic* zal Maerlant waarschijnlijk geschreven hebben
biddic.

784. *Dat niet en sal*. — Onder verstaan: gebeuren.

785. *Of Got wilt en goet geval*. — Het artikel, dat het zelfst.
naamw. hier eischt, vermoed ik te schuilen in het voegw. *en*. De
afschrijver hoorde *en tgoet*, maar verstond *end goet*; vandaar
zijne schrijfwijze.

786. *Ymen*, anders *iemem* = iemand.

787. *Gij, hij*. — Deze spelwijze heerscht voortaan een tijd
lang. Wij zagen ze reeds B. I, v. 46.

788. *Piese* = peise.

790. *Veliesen*, l. *verliesen*.

796. *Bernen die griexe paulione*: De grieksche tenten ver-
branden. — *Paulioene* zoo ook B. IV, v. 1080, doch vroeger
v. 691 *Pauwelione*. Daarom mogen wij veronderstellen dat men
niet, gelijk thans, *pavlioen* uitsprak.

797. *Dulcone*, spotnaam door Darius aan Alexander gegeven.
Het woord, samengesteld uit *dul* en *koen*, beteekent dus zoo
veel als *roekelooze*. Gauthier heeft *vesanus dux*.

799. *Hi voer in die port van Prise*, drukfout, l. *van prise*,
d.i. kostelijk, prachtig.

800. *Brachtmen* = bracht m'en, d. i. bragt men hem.

805. *Gottlicheide*, voor *gotlicheide*.

810. *Doe hi stoent in dese tale*: Toen hij bleef staan in zijne
woorden. — Hij had namelijk nog niet uitgesproken. Het latijn
zegt:

Plura loquuturo, ceteri pede nuntius affert.

Nog zegt men: « hij stond van spreken » voor hij hield op. — *In*
deze en niet *in dezer*. Er ligt een groot onderscheid, b. v., in de
zegwijzen *in de minne* en *inder minne*.

814. *Gevluwen en ghinc dalen*

Over berch en buschalen.

Gevluwen. — In het opschrift van dit hoofdstuk *gevlouwen*,
vroeger *gevlūwen*. Een ander bewijs van de onvastheid van des
afschrijvers spelregels. Op v. 816 staat *gevloen* als rijmwoord.
Verg. B. I, v. 86. — *Dalen*, l. *dwalen*. — *Buschalen*, het latijn
heeft *per compendia saltus*, langs boschwegels.

819. *Over berch en over dale*

En over berch en over steene

Ghinc dat volc vlien algemene.

— Een van de twee verzen is duidelijk bedorven. Bij Galtherus
staat:

Ergo

Flumine transmisso per saxa, per invia raptim

Quaerit iter.

Misschien zal men in v. 820 *berch* in *stroem* mogen veranderen.
— *Vlien* kan niet in den zin van vlugten worden genomen, wel
in dien van *zich spoeden*.

856. *Also na waren si nu comen*

Daris scaren, dat si vernamen

Varen in die diepe dale.

— *Vernamen*, l. *vernomen*.

849. *Des blider was*, l. *die des b. w.*

851. *Wapen u*, l. *wapent u*.

855. *Die den eersten stac*, Die eerst stak. Het volk spreekt zoo.

855. *Scat*, l. *scacht*.

859. *In* = en (ende). Zie nog 917, en hiervoren.

868. *Vor en achten*, voren en achter. Zie de aant. B. III, v. 245.

887. *Amictas*, l. *Amyntas*.

890. *Leitsman*, lat. *dux*, hetzelfde dus als *conincstavel*; doch geen hertog, de leidsman van een gantsch volk.

891. De aanvoerders van den linkeren vleugel brengt Maerlant tot zes, zeker om een rijm te hebben, terwijl Gauthier van Tenos (l. Cænos) en Eumenius zwijgt. Onze dichter haalde den eersten dezer twee uit den regteren vleugel van Q. Curtius. De romeinshe geschiedschrijver gewaagt van slechts twee veldoversten: Parmenio en Craterus.

894. *Aen*, gewoonlijk *an*, gelijk men nog in de dagelijksche spraak in Vlaanderen hoort.

895. *Mij her* = *Mijnheer*. — Deze edelmans titel kromp wel dra in tot *Mher*.

912. *Hi makede sinen lieden moet*: Hi gaf zijnen lieden moed in. — Wij ontmoeten de uitdrukking nogmaals B. V. v. 227. In dien zin geeft Kiliaen op eenen moed scheppen, ANIMOS ERIGERE.

914. *Eigen lieden* = lijfeigenen. — Het latijn heeft:

Spe libertatis SERVOS TENUES....

Invitat precio.

924. *Der*, l. *daer*.

926. *Den*, l. *dien*.

935. *Sijnt*, l. *sijn*.

941. *Dat si en durren gene soene*

Houden iegen die scarpe swerde.

Dat zij met de scherpe zwaarden geen' vriendschap durven houden. Thans zou men zeggen: « Dat zij met het zwaard geen' kennis durven maken. » Het latijn heeft:

Molles delicias gladios et vulnus abhorrent.

944. *Inden ruche*. — Spreek uit *ruc-he*, overlandsche uitspraak van *rugge*.

945. *Over buysch en over ruc*. — *Buysch*, l. *busch* = bosch.

— *Ruc*, l. *Ruuc* (*ruyc*), als moetende rijmen op *Buuc* (*buyc*). Kiliaen verklaart *Ruychte* door *Tesqua: difficilia et inculta loca: locus hispidus spinis, herbis aut fructibus*, dus eene onbebouwde, woeste plaats. *Ruyc* (*Ruuc*) staat tot *Ruychte*, gelijk hiervoren *Boch* tot *Bocht* (*bucht*). Voor Maerlants woorden zou een hedendaagsch dichter zeggen: « door bosch en braam. »

948. *En ghi mint*, l. *en of ghi m*.

949. *Briect* = breekt. — Nog hedendaags de uitspraak in Westvlaanderen. — *Di*, l. *die*.

955. *Verwint tfolc, het es verwonnen*. — Het latijn heeft: *Vincite jam victos*.

961. *Dan*, samentrekking van *da en*, westvlaamsche uitspraak van *dat en*.

962. (Opschrift.) *Hoemoets* = hoogmoeds. — *Ho* voor *hoog* is in Vlaanderen nog niet gantsch verdwenen. Tot vóór weinige maanden las men nog, buiten de Dampoort te Gent, voor den gevel eener herberg: in den *hoveere* (ooivaar), eene bijzonderheid die laat nadenken omtrent de afleiding van dezen vogelsnaam.

962. *Ducken* — *te stucken*. — Maerlant zal *dicken* — *te sticken* geschreven hebben, gelijk de westvlaamsche uitspraak medebrengt.

968. *Kindere*. — Eenige verzen vroeger las men *kinden*.

974. *Modes*. — Gelijk Maerlant vroeger naar het epitheton *VERSANUS dux* den spotnaam *Dulcone* maakte, zoo vervormt hij hier den volksnaam *Medus* tot een' persoonsnaam, in den zin misschien gelijk men spreekt van *John Bull* = den Engelschman, *Lieven* = den Gentenaar, *Signoor* = den Antwerpenaar, enz.

976. *Die Grieken groten deden*. — Er is een woord uitgevallen, ik vermoed *lachter* = ongelijk. Men leze dus:

Die Grieken groten lachter deden.

Doch men lette op de voorgaande aantekening. Bij Galtherus luidt het:

Medus cum Dario Xerxis comissa piabit.

985. *Dinche*, spreek uit: *dinc-he*, verg. v. 944. Dat gaat

langzaam naar *Dinghe*, gelijk *bruc* naar *Brucghe*, *Brugghe*. Zie v. 256.

985. *En*, aldus.

994. (Opschrift) *We coninc Daris scilt gewapent was*. — In het Hs. ontbreekt het woord *schilt*, doch enkel bij misgreep van den afschrijver.

1000. *Gulden goet ter curen*. — De uitdrukking *ter keure* is nog in den kleinhandel gebezigd. Iets is ter keure, dat is, dat er niets op af te wijzen valt, dat het op goede trouw aangeboden wordt. Het is eene omschrijving van den overtreffenden trap, gelijk wij thans het bijwoord *voortreffelijk* bij een adject. zouden voegen, en zoo zou men de besprokene plaats goed kunnen vertalen door: voortreffelijk goed van goud. Verg. Bormans, *Christina*, bl. 546 en volg.

1005. *In eerre* = in harer, in hunne.

1006. *Memfroet*. Lat. Nembroth = Nemrot.

1012. *Caynis*, l. *Cayins* of *Cayms*.

1015. *Dat* = dat 't. — In den naastvolgenden regel *wout* = wou 't. — *Den hogen*, namelijk toren.

1028. *Voeren* in plaats van *voer*. — Misschien schreef Maerl. *voere*, rijmende op *toren*, dergelijke kunstgrepen meer ontdekt worden.

1056. *Geblijnt* — *gesint*. — Maerlant zal geschreven hebben *geblent* — *gesent*.

1040. *Intie*, l. *entie* = en die.

1041. *Gesticht*, l. *geslicht* = geslecht.

1045. *En voerde si siner strate*: En voerde ze weg. — Men zei oulings: *siner straten varen* = zijns weegs gaan, d. i. weg gaan; *siner straten voeren* = zijns weg voeren, d. i. weg voeren; *siner straten lopen* = zijns weegs loopen, d. i. weg loopen; *de vate haerre strate dragen* = de vaten huns weegs dragen, d. i. de vaten weg dragen, enz. Thans bezigt men enkel nog weg gaan, weg voeren, weg loopen, weg dragen, enz. De oudere wijze bleef echter nog bestaan in het onbeleeft *zijnen weg gaan*, voor henen gaan.

1055. *Ende*, aldus.

1057. *En die scouderen in die arme groet*. — *Scouderen*, en niet *soudren*: wij teekende die schrijfwijze reeds vroeger aan. In plaats van *scouderen* leest men in den *Rijmbijbel*, v. 16324 (dl. II, bl. 197), *Borst*, naar de Vulgata, die *Pectus* heeft; doch in de *Hist. scolastica* staat er *Collum*. Men mogt dus vermoeden dat Maerlant eerst later de Vulgata kende, zoo al niet de plaats bedorven is door de kopisten, wat men uit v. 1065 zou mogen opmaken. — *In*, l. *en*.

1062. *Van erden waren die voeten sijn*,

En gemanc oec silverijn.

Zijne voeten waren van aarde, te zamen ook van zilver. — *Gemanc*, zegt Leendertsz (Woordenlijst op de *Minneloep*, bl. 220), naar Dejager, is eigenlijk adj. *gemengd*, verder adv. *te gader*. Bosworth verklaart de Angs. prap. *Gemang*, door *AMONG*, *inter*; en het subst. door *mixture*. Bij Kiliaen leest men *MANCK*, *inter*, *interim*, en *manc-ander* = malkander. De andere plaatsen in onzen roman bevestigen volkomen de verklaring van Dejager en Leendertsz:

B. V, v.	290:	Dat <i>gemanc</i> bloet en sweet Van sinen live liep gereet.
IX,	156,	Sine wapene waren <i>gemanc</i> Beide van silver en van goude.
IX,	600,	En enen knijf, die was <i>gemanc</i> Van goude te samen en van stale.
X,	585,	Dat (venine) salmen eem geven <i>gemene</i> Mettien claren wine <i>gemanc</i> .
X,	1546,	Brachten <i>gemanc</i> in dien wijn Dat onverwinlec venijn.

Ook de *Rijmbijbel* bevestigt zijdelings de verklaring van het woord; wij lezen daar v. 16527:

Die voete zom erden, zom yserijn.

1066. *Gehouden* = gehouwen, gekapt.

1067.

*Dat metter vart**Geent beelde aen sinen voet smeeet.*— Geent. In den *Rijmbijbel* klinkt het v. 16331 (II, bl. 158):En sloech *ghent* beelde an den voet.

en in de varianten staat het gespeld: *geent*, *gond*, *ghint*. Dit werd later *gindsch*. Op andere plaatsen vinden wij *geen*, en wel I, 291, 295; IV, 1112, waarvan Huydecoper op Stoke, I, 404, verscheidene voorbeelden aanhaalt. *Geent beelde*, dat beeld.

1069 *Al gereet*, onmiddelijk. — *Gereed* wordt nog in dien zin gebezigd.

1070. *En vert te niwete alse gestof*: En ging te niete als stof. — *Vert* (*vart*, *vaert*), praes. voor imperf. van *varen*, gaan, trekken, geleiden, aanvoeren, elders *vort*:

B. III, v. 579. En hi eort dat her vort
Tote Salet.

Id., v. 605. En eort te Tieren wart.

Imperf. *voer*:

B. III, v. 125. Die voer hi troesten.

B. IV, v. 588. En voer in Egypten lant.

Over *vert*, verg. Meijer: *Leven van Jezus*, § 72.

1076. *Dat gulben beelbe vat du sages*

Daer du in nijnen brome lages.

— Misschien een naklank der allitteratie, doch niet weinig hard. Reeds vroeger haalden wij een voorbeeld aan op v. 637.

1084. *Partien*: beter *Parceen* = Persen.

1088. *Een*, vereischt den klemtoon. Het drukt volkomen het *quidam* der latijnen uit.

1092. *Geliicher wijs* = gelijker wijs.

1096. *Varen*, l. *voren*.

1098. *En*, aldus.

1102. *Dat keysselkin vat du sages*

In dinen broem, daer du lages.

— Vergel. met v. 1076.

1109. *Eenne*, l. *ene* of *eene*, gelijk hier meermalen de scherpe *e* gebezigd staat.

1121. *Gars* = gras. — In Vlaanderen zegt men nog algemeen *gars* en *gers*.

1131. *Hi dede sinen sone vaen*. — Volgens Schmeller staat er *waen* met een punt onder de eerste helft der *w*, een bewijs van uitschrabbing. Zoo dat er inderdaad gelezen moet worden *vaen*. Dit bewijst ook de *Rijmbijbel* v. 16595:

En sijn vader hadde gevaen.

Er is sprake namelijk van Evilmerodachs vader, Nebucadnezar, die Joachim Jeconias, der Joden koning, gevangen had. De plaats is geheel bedorven, en verscheidene verzen zijn door een' kopist achter wege gelaten.

1156. *Doen dede hi*, namelijk Evilmerodach.

1157. *In twe sniden*. — De *Rijmbijbel* (v. 16626) heeft, naar *Hist. scolast.*: *In .ccc. sticken*, die hij gaf *.ccc. ghieren*. Maerlant zal hier, gelijk B. IX, v. 680, *ontwee* geschreven hebben, waar over zie Clignett, bl. 123. Het woord is in Vlaanderen nog niet geheel vergeten, doch het klinkt *in twee* (kappen), waarvoor men ook, en wel het meest, *van een* bezigt. Dat Maerlant niet gedacht heeft aan twee stukken, bewijst dat er op dit *in twe sniden* onmiddelijk volgt *in cenen stucken al te gader*.

1156. *Gescreven*, l. *beschreven*, gelijk op v. 1155.

1162. *Heem*, l. *hem*, zoo als het rijm vereischt. — Twee verzen lager leest men *eem*.

1171. *En*, l. *en*, expletivum.

1174. (Opschrift) *Alexander*, l. *Balthasar*.

1187. *Diñc*. — Het teeken boven de *n* gelijkt meer naar een kapje *ñ*. Doch wat beduidenis kan het hebben? — *dingc*?

1189. *Du en does di dienen met vaten*,

Die dijn ouwer vader nam.

— Zie op v. 1076 en 1102.

1197. *Du sals verliesen dat du hout.*

De *Rijmbijbel* (v. 16769) heeft :

Du salt min leven dan es dijn waen.

— *Du sals*; twee regels lager *du salt*.

1206. *En*, aldus.

1212. *Si daden hun ontleiden die riviere*. — Maerlant zou in plaats van *hun* geschreven hebben *hem*. Dit mag, onder het dubbel opzicht van menigvuldig gebruik der *u* en van verbuiging, gebragt worden tot de wijzigingen, welke de taal na Maerlant ondergaan heeft. — *Ontleiden*, afleiden.

1215. *Dure* = door. — Het rijm bewijst de westvlaamsche uitspraak; te Kortrijk en elders klinkt het *meur* — *deur* in plaats van *muur* — *door*.

1217. *Van*, l. *wan* = won.

1229. *Noch noit*, ooit. — Thans nog algemeen in Vlaanderen gebezigd. Ik merkte het reeds aan.

1231. *So menich lant*, *so meingen man*. — De laatste spelwijze is duidelijkshalve vóór de contractie. Zoo ook v. 1224.

1254. *Eñ mogende wijf eñ vermeten*, l. *En* (= een) *mogende*, enz., vergl. B. I, v. 515.

1257. *Amasomen*, l. *Amasonien*.

1259. *Eñ heet eem dat huet af geslegen*

l. *Eñ heest hem* (of *heesten*) *dat hoeft afgeslegen*.

— *Heet* is vlaamsche uitspraak. — *Huet*, in Brabant zegt men *hoot*, *hoet* voor *hoofd*. Zie hierna B. III, v. 101.

1245. *Bestu es*. — Dit dient in éene lettergreep uitgesproken te worden: *Bestues*, zijnde de samentrekking van *bestu des*. *Et* = het, gelijk vroeger reeds.

1244. *Aldus was geen schilt gedaen*. — Zeker te lezen *was tgescil*.

1246. *Dat ander boec nemt hier einde*. — Op deze verklaring volgen nog een twintigtal verzen over de onstandvastigheid der wereldsche zaken, vrij naar het slot van het latijnsch model gevolgd. Ondanks deze overeenkomst, ben ik nog al geneigd aan te nemen, dat bij het opstellen Maerlant gemeend heeft het

derde boek met v. 1250 te mogen beginnen. Of hij niet lang bij deze opvatting gebleven is, dan of v. 1269-71 toevoegsels zijn, daar zal ik maar niet in den duistere naar tasten; ik zal hier alleen den grond mijner gissing bloot leggen.

Op het slot van den tienden zang zegt Maerlant, dat hij zijn werk bestond ter eere zijner Beminde. Hoe men haren naam kan kennen, wijst hij in de volgende rijmen :

Die ierste littere van .vi. boken
Seggen eren name, min noch mee,
Beginnet hi ter ierster G.

Wanneer men de eerste letters der zes eerste boeken, zoo als zij thans verdeeld staan, bijeen voegt, bekomt men het niet uit te spreken *Ghtile*, terwijl men, volgens mijne veronderstelling, er *Ghoile* uit samenstelt. Neemt men, met in acht neming dezer veronderstelling, naar welgevallen uit de voorletters der tien boeken, dan vindt men nog (behalve *Ghoeda*) de formen *Ghodel*, *Godile* en *Godela*, welke alle ons op *Goedele*, den naam eener bekende brabantse heilige, brengen.

1254. *En*, aldus.

1256. *Clerus*, l. *Cyrus*.

1258. Laat de komma weg, en zet ze op het einde van den volgenden regel. Deze misstelling is veroorzaakt, doordien ik onder het drukken met v. 1260 geen weg wist.

1260. *Al onscherlecht sine naem*. — Ik voege mij geern naar het gevoelen van mijn' vriend, professor De Vries, die lezen wil: *Al es onsterflec s. n.*, beantwoordende aan :

Quem fama locarat in astris.

1265. *On*, l. *ons*.

1269. *In dierden boeke*, l. *in dien derden b.*, gelijk B. IV, v. 1.

BOEK III.

1. (Opschrift) *in deim beginne*, l. *in den b.*
2. *Tho* = ten.
3. *En*, aldus.
6. *Dat stride*, l. *dat striden*.

9. *Daer vlogen so veel schechte*. — De schicht is de handboogpijl, gelijk de kareel tot den voetboog behoort. De schrijver, die onder den naam van Van Velthem doorgaat, bezigt *Pilen en Scichte* in éenen adem voor hetzelfde wapen bl. 249:

Die *pilen* vlogen op genen dach
Datmen den hemel cume van dien
Van dickeden niet conde gesien
.....
Men conster niet ane bekinnen
Al vanden hoefden toten voeten
Dan *schichte*.

15. *Die eerste ioeste, die ter selver stede*
Ane enege selve dede,
Dat was die coen Macedo.

De zin is verminkt; in den tweeden regel moet iets uitgevallen zijn. Het latijn zegt:

Primus in oppositos praetentia cuspidē Persas,
Ociūs emissō tormenti turbine Saxo
Torquet equum Macedo.

— *Die coen Macedo*: uit te spreken *die coene M.* Vergel. vroeger B. I, v. 137.

16. *Die noit vrese en vlo*, die nooit gevaar ontweek. — « *Vrees* en *gevaer* beteekenden van ouds beide, 't geen wij nu onderscheidelijk noemen, *Vrees*, *timor*, *metus*; en *Gevaar*, *periculum*, » zegt Huydecoper op Stoke, B. II, v. 293. Voor het hedendaagsch *vrees* bezigt onze dichter *vrucht* (v. 12, B. V, v. 529) en *vrees*

staat bij hem in de beteekenis van gevaar: de zin laat niet den minsten twijfel toe:

- B. V, v. 520. Daer en [es] niemen die en troest,
Noch die en uter *vresen* loest.
Id. 529. Oec hadde hi grote vruchte,
Alse hi was in deser *vrese*.
Id. 553. Daris die dit heeft versien
Dat si lopen eerre straten,
En si eem in dien *vresen* laten.
B. X, 1473. In die zee doechtmen *vrese* groet,
Gelijke oft tfole ware verwoet.

Deze regel zou beter met eene komma sluiten.

17. *Daer hi sach dat menech scilt*

Wel bedect met goude hilt.

— *Hilt* = zich hield. Hetzelfde ontmoeten wij nog eens in dezen boek v. 540:

Hi scoet dien conine op dien scilt,
Daer hi vor den wagen *hilt*.

52. *Enen witten vaen*. — Thans is *vaen* vr.

54. *En*, aldus.

56. *Het es die eerste man die let*

Alexander mettien spere.

— « Hij is de eerste die Alex. tegenhoudt. » In denzelfden zin vinden wij het woord:

- B. VI, 153: Die wech was oec so nauwe mede,
Dat een man van cranker were
Daer *letten* mocht een conines here.

B. II, v. 382, ontmoeten wij *lettinghe*, een oponthoud in 't voortstreven, dus hindernis, tegenslag, hetzelfde als bij Kiliaen *letsel*, omstreeks Kortrijk nog gebezigd in den zin van schade; zelfs door geheel Vlaanderen is *letten* schaden. « Iets hebben dat u *let* = dat schaadt, hindert, zeer doet » is van dagelijksch gebruik.

Anders beteekent *letten* vertoeven, zoo wel bij de ouden als in de thans gesprokene taal. Voorbeelden vindt men o. a. in *Sinte Servatius legende* van Heynriek van Veldeken, I^{ste} B., v. 1218 en 1423.

59. *Aterax*, l. *Arethas*, gelijk op v. 50.
 42. *Op die bulle*. — Volgens de westvlaamsche uitspraak zou het dienen te zijn *bule* = buil, wat uitpuilt. En zoo schrijft Maerlant zelf eenige regels verder (v. 465) van « die kemele mettien *bulen*. » Doch in hetzelfde Westvlaanderen, ook elders, in Antwerpen b.v., bezigt men ook *bulle* (vr.). Men spreekt er van « een land vol bulten = ongelijkheden, van « eenen boom vol bulten en knodsen. »

47. *Die da starf*. — De Westvlaming spreekt nog zoo. Men dient het dus niet te beschouwen voor het werk des afschrijvers. Zie hiervoren B. II, v. 152.

51. (Opschrift) *Groten schaden*, l. *grote scade*.

55. *Dodone van Percen*. — Bij Galtherus is hij een Mediër:

Hic Ptolomeus equo medum Dodonta supinat.

59. *Ardoiflon*, *Arthophilon* — Gauthier, fol. 21, v. 23.

60. *Stag* = *stac*. — Een bewijs van blinden ijver om in elk geval de *c* door de *g* als sluitletter te doen vervangen. Zie hiervoren B. I, v. 217, en op meer plaatsen.

65. *Tsockeerden*: Tegen elkander stootten. Als krijgsterm uit het fransch overgenomen.

72. *Hi*, namelijk *Ardoiflon*.

74. *Die here Macheus*, *herde scoen*, l. *die herde scoen*. — *Macheus*, Gauthier heeft *Mazeus*. Men zou hier kunnen uit afleiden dat de *ch* soms op zijn fransch werd uitgesproken. Zie vroeger over *roche*, enz., II, v. 256.

77. *Jolas* = *yola*.

86. *Die van Ierconie*, l. *Yrcanie*, gelijk v. 95 *Yreanoise*. In 't latijn *Hircani equites*.

90. *Veel na*, zoo ook v. 165 *veil schere* = *veel sciëre*. — In andere werken van den tijd klinkt het *wel na*, *wel sciëre*.

92. *Createrus* = *Cratêrus*. *Alexandreis*, fol. 21 verso, v. 10.

97. *Feax* = *Philax*. *Ibid.* v. 14.

99. *Lude* = *liede*. Zoo ook v. 255, doch *liede* v. 228.

101. *Hâet*. — Dat Maerlant *hoeft* schreef, bewijst het tegenrijm *gecloeft*.

104. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

106. *Anfilocus*, l. *Antilochus*, Gauthier, fol. 21 verso, v. 15.

110. *Die van Percen niene en vermiden*. — Nogmaals zal de afschrijver onder het voorlezen in de war zijn geraakt en op goed geluk geschreven hebben. De zin is gemakkelijk te herstellen:

Permenio die in genen tiden

Die van Pereen nie en wilde vermiden.

112. *Schachten*, werpspiesen. Gauthier gebruikt *hastae*, fol. 21 verso, v. 20.

114. *Mar en mochte eem niet scaden*, l. *mar en mochten hem n. s.*, namelijk de twee ridders; ten ware men liever laze: *Marten mochte h. n. s.*

115. *Ysamnes*, l. *Ysannes*. Gauthier, fol. 21 verso, v. 19. Doch *Ysenna*, vier verzen lager.

120. *Een ander ridder was gevloen*

Van den Grieken, hiet Orestes,

Die op een roke gevluen es,

Die voer hi troesten.

— De zin is: Een ander ridder van de Grieken, met name Orestes, die op eene rots gevlugt was, dien ging hij helpen. — Stel eene komma achter *gevloen*. — *Orestes*, bij Gauthier *Orestis*. — *Die voer*, l. *dien voer*. — *Troesten*. Door het hulp toebrengen troostte *Parmenio* *Orestes* in zijn leed.

127. *Die ewech was gevloen*: (troostte) die weg was gevloeden. — *Ewech*, nog in 't Brugsch en in 't Ypersch, doch niet in 't Kortrijksch. Ook te Antwerpen is het in gebruik. B. IV, v. 1081 staat *en wech*.

150. *Dimuse sloech hi te veert*

Sinen arm af.

— *Te veert* = *te vaert*, in de vaart, d. i. terwijl hij in gang was. Het latijn heeft: *instantemque Dimum*: den naderenden *Dimus*. B. VIII, v. 1167: *si doden mengen an die vert*, d. i. in den loop.

154. *Elame*, *Helon*. Gauthier, 21 verso, v. 27.

155. *Cirifon*, *Cherippus*. *Ibid.*

158. *Eñ die strijt was herde stide*. — Huydecoper (Stoke, III,

19), zegt dat *stide* geen woord is, maar bij misgreep voor *tide* = tijdig, ras. De groote taalkundige moge in de uitlegging der besprokene plaats gelijk hebben, hier kan van geen *ras* gevecht spraak zijn. In het *Leven van Sinte Franciscus*, leest men van eene vrouw, die hare devotie voor den heilige verwaarloosd had, dat zij het gebruik van haren arm verloos. V. 9323:

Daer bleef hi staende stide.

Wat Leendertz verklaart door *stokstijf*, terwijl hij *verstijden* = verstijven ontmoet v. 10053:

Daer worden hare verstijt die hande.

In het gedicht van W. van Hildegartsberge, *Van den Gheselen die omzeylden* (uitg. door jonkh^r. Blommaert, achter de nieuwe uitgave van *Theophilus*, Gent 1858, bl. 85) leest men v. 47:

Sy en hadden ballast engeen,

Dat hoer scipken mochte stiden.

Dit is eveneens *stijven* in den zin van bevestigen. Voor *harde stide* zou men in Vlaanderen thans zeggen *stijf hard*. Het Angels. heeft *stide*, dat Bosworth vertaalt door *firm, fast*; en *styde*, stijfhoofdig. Men hoort nog dagelijks spreken van *stijf vechten*. De zin van het vers is dus: « En de strijd was zeer hevig. »

141. *Swerde* — *derde* (deerde). Thans spreekt men nog uit *swërde* — *dërde* (met de fransche *e*). De spelling schijnt hoe ouder hoe korter. Men denke maar aan *an* — *aan*.

145. *En*, aldus. — *Met speten*, lat. *missilibus*, met werpspiesen. Hetzelfde geldt voor v. 558, en B. V, v. 186. Men vindt *spiet* als vertaling van *jaculus* v. 278, VII, 599, en van *spiculum*, VIII, 146. Dit *spiculum* schijnt VII, 599, overgebracht door *Gere*. Doch zie de aant. aldaar.

Op v. 148 van dit boek komt *spiet* voor als vertaling van *Telum* (Telum); doch dewijl er staat *SCOET met enen spiete*, schreef misschien de dichter *scichte*. Zie op v. 9 van dit boek.

147. *Eudochiun* = *Eudochioen*. — *Un* is overlandsche uitspraak. *Eudochis* bij Gauthier, fol. 21 verso, v. 30.

148. *Steen doet*, steendood. — Nog dagelijks in gebruik.

150. *Eñ roet doer, eñ quam weder*. — Hij zwermde door (den vijand) en keerde terug. — *Roten*, fr. *roder*, is volkomen hetzelfde als *zwermen*, in alle rigting loopen of vliegen, gelijk de bijen doen. Stoke heeft het woord eigenaardig verklaard, wanneer hij zegt:

De pile vlogen, dat si *roten*

Ghelike recht oft waren bien.

Zie Huydecopers uitgave dl. III, bl. 255, en des uitgevers aant. op v. 998. Kiliaen schrijft *Roteyen* en verklaart het door *Concursare, pervagari terras*.

151-54. Deze vier verzen hebben hetzelfde rijm, dat reeds in v. 147-48 voorkwam. Deze dichterlijke vrijheid komt nog voor III, v. 525-528; VI, v. 1016-19; IX, v. 573-576, enz.

154. *Dede hi een hem ontmoet*. — Letterlijk: dede hij zich eenen ontmoet, d. i.: « trok hij eenen te ontmoet. » Zie Bormans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 565 op v. 1553. Wij vinden nog B. IX, v. 939: *doet vele ontmoete*, had vele ontmoetingen.

155. *Een bacheleer... scone eñ edel van geslachte*. — Het latijn heeft: *juvenis facie dives, sed ditior ortu*. — *Bachelier*, is een jongeling, een leerling in de wapenen, kunsten, wetenschappen of eenig ambacht, een man wiens opvoeding nog niet voltrokken is. Over dit bastaardwoord Verg. Roquefort's *Glossaire*, vooral Gachet's *Glossaire* op *le Chevalier au Cygne* op *Bachelier*. Het woord komt nog voor B. V, v. 516 en 553.

160. *Dien op die side hilt*. l. *dien hi*, enz., of wel *dien* moet in twee lettergrepen gelezen worden en zeer slibberig met herhaling der *i* (hi): *die* — *i* — *en*. Zoo spreekt men te Kortrijk.

164. *Visere* = *visiere*, en zoo ook *schere* = *sciëre*. — Merk nog bij dit laatste het overheerschend *sch* voor het oudere en zachtere *sc*.

168. *Vor, en al blint*. — *Vor*, voorover. Misschien schreef Maerlant *voren*, *al blint*; doch de woorden zijn duidelijk van elkander gescheiden.

177. *Alse nu vocht hi metten gescotte*,

Nu metter *ax*, gelijc den *Scotte*.

— Huydecoper haalt een vers van Stoke (I, bl. 410) aan, waaruit blijkt dat de ouden *Gescot* gebruikten voor *het geschotene*, dus voor *pijlen*. B. VIII, v. 964, verdraagt het woord mede deze verklaring, zoo ook *Scutte*, hier onder v. 250. — *Ax* staat hier voor het lat. *Ensis*, gelijk v. 185 (*Armogenes*) *hi was geslagen mettien ax*, waarvoor bij Galtherus staat :

Ense

Fuderat Hermogenem caesa cervice securi.

Doch eenige regels vroeger is *Ensis* duidelijk door *Swerd* overgebracht. Wij hebben overigens reeds gezien dat onze dichter zich niet getrouw aan zijnen voorganger gehouden achtte. De *Ax* is ook trouwens de bijl of hap, het geducht wapen, waarnaar Boudevijn, de dertiende graaf van Vlaanderen, den naam kreeg van Graaf Hapken, bij welken naam hij nog in de gedachtenis der Westvlamingen leeft. B. V, v. 74 spreekt de dichter van een gevecht van man tegen man, waarin de *Handax* eene rol speelt. Welligt was deze voor de twee handen niet geschikt. De form der Hap of Ax bleef misschien dezelfde tot op onze dagen. Door vereeniging der hoedanigheden der Ax en der *Barde* (soort van hap) ontstond de *Bardax*. De *Barde* wordt besproken B. IX, v. 972. — *Gelijc den Scotte*. Met deze vergelijking geeft Maerlant te kennen dat, ten zijnen tijde, der Schotten voornaam wapen de *Axt* was. Van ouds was dat volk bekend als zeer behendig in het zwaaijen van gemeld wapen.

180 *Dorilas hads quade hure*. — Dorilon, bij Gauthier, fol. 22, v. 16. — *Hure*, ure, rijmende op *dure* = door. Schreef de Westvlaming zoo, hij sprak zoo niet uit. Onder ons klinkt het steeds *deure-eure*.

181. *Dien hadde hi met deem swerde doet*. — *Hadde*, l. *hacte*. Het latijn heeft *Dorilon humero viduaverat*. — *Deem* = dem, Overlandsch voor *den*. In het formulier van Leptines, van 't jaar 745, was de *m* nog het teeken van dat. en abl. enkelvoud. « *End ec forsacho allom diabolos wercum end wordum.* »

182. *Armogenes* = Hermogenes, Gauthier, fol. 22, v. 17.

184. *Dese die hadde*, deze hadden. — In Vlaanderen spreekt men nog zoo. Misschien is er te lezen *dese drie*.

185. *Eñ alle .iij. so warent Grieken*. — Daar zijn er slechts twee vermeld : Dorilas en Armogenes; doch het latijn noemt Elis, dien zijn vijand met eenen spiet doorschoot : *Jaculo perforerat Elim*. De overschrijver moet dus iets achterwege gelaten hebben.

186. *Si en dorsten eer wonden wiken*. — Zij hoefden hunne wonden niet te verbinden. — *Dorsten* imp. van *Derven*, nood, behoefte hebben. Angs. *Thearfan*. Ten Kate neemt aan dat deze de grondbeteekenis en het hedendaagsch *durven*, vroeger *derren*, de overdragtelijke beteekenis van het woord is. Zie *Aenleiding*, enz., II, bl. 148. Zie mede Terwen, *Etymologisch woordenb.* bl. 116, op *Derven*. — *Wiken*, met wiken (fr. *plumasseaux*), verbinden; de Vlaming zegt *vermaken*. Kiliaen geeft het ww. *wiken* niet op, al was het in de middeleeuwsche heilkunde van algemeen gebruik. « Daer wonden siin, daer sceert ierst thoest, ende daerna *wiecase*, » zegt Yperman in 't hoofdstuk « *Van bulen gevallen*, » en op onderscheidene plaatsen meer.

189. *Dies hi iegen die Grieken was gespaer*; letterlijk: dus hij iegens de Grieken gesparig was, d. i. « hij (Philotas) spaarde den Grieken » de noodzakelijkheid om zich met Negusar te meten.

194. *Helm eñ steen heeft hi gecloven*.

Nochtan die coyfie wederstoet

Dien slach.

— Men droeg somtijds een kostelijken steen op den helm. De romandichters spreken gaarn van dit versiersel. — *Coyfie*, lat. *Coffia*, was eene metalen muts, welke onder den helm gedragen werd, en niet een sieraad dezès, gelijk Huydecoper ten onrechte meent. De anders nauwkeurige schrijver las ook in den *Walewein* verkeerdelijk *tufie* voor *cufie*. Zie Aant. op Stoke, II, bl. 141.

197. *Becohte*, l. *becochte*. — *Den smete*, in Vlaanderen is thans *smete* vrouwelijk.

198. *Dat zijn swert*, namelijk : om dat *Philotas* zwaard.

200. *Ontfaen*, l. *ontgaen*.

207. *Aex*. In het afschrift staat *aer*. Vgl. deze belangrijke schrijffout met het *Bruambacht*, B. I, v. 1094.

208. *Daeren* = *daer hen* (hem). — *Amictus*, bij Gauthier *Amintas*.

215. *Alzo hans* = al te hands (waaruit later *althans*), welhaast. Op v. 452 is dit woord *al to hans* geschreven, in het vierde boek *al te hant*. Vergl. Bormans, *Sinte Christina*, bl. 235, v. 790.

221. *Jolas voer op eem ter neder*,

En eer hi op mochte comen weder,

Was hi dorscoten en sijn wreen.

Negusar oec.

— *Eer hi*, namelijk *Negusar*. — *Was hi*, te weten *Jolas*. Bij 't springen uit den wagen kon *Negusar* natuurlijk niet regt op den grond blijven staan. Vóór hij op kon, waren beide kampers en *Jolas* paard door de zwermende schichten neêrgeveld. Het latijn zegt het duidelijk: *tresque ruere simul*. *En eer*, aldus. — *En sijn*. Indien *Maerlant* niet *en* schreef, dan leze men *sine*. Reeds B. II, v. 588, was *wreen* vrouwelijk gebezigd.

258. *Hun*. — Hier, gelijk in het opschrift van het hoofdstuk, wankelt *Schmeller* tusschen de lezing van *hun* en *him*. Het is mogelijk dat ook de afschrijver wankelde, en daarvoor in dat plur. *hē* stelde, dewijl *hen* nevens *hun* opkwam.

245. *En sloech achte*, en sloeg achterna, d. i. vervolgde, namel. de vluchtende Persen. — *Achte* = achter, reeds B. II, v. 868, aangeteekend. Men ontmoet het woord nogmaals in het tegenwoordig boek v. 449, en *achtenden* = achtersten, v. 500. Eene buurt der gemeente Oostacker, op een half uur benoorden Gent, heet de *achten-driesch*. Langs de oevers der Leije, tot binnen Gent, klinkt het *bachten* (verkorting van *beachten*) *bachter Leije*, *Bachten-Maria-Leirne*. Te Kortrijk heet men de achterplaats van een huis « den *bachten*. »

255. *Oxateus*. Gauthier schrijft *Oxatres*, fol. 22 verso, v. 15.

257. *Ruwe* = rouwe. — Overlandsche schrijfwijze en uitspraak.

265. *Som hadden si di scoete entwe*, den schoot aan stukken.

— Het woord *scoete* is hier vrouwelijk gebezigd. — *Di* = *die*.

265. *Som met colven geslagen doet*. — De kolve is het allereoudste onder de bekende wapenen; ze was onderscheiden van de stave, inzonderheid daar deze laatste aan haar uiteinde van een ijzeren pin voorzien was. Ook was der kolve beneden einde dikker dan het handvat. Schoon ze over het algemeen het wapen was der dienstbaren, onteert ze echter de handen niet van hooge personen. Zoo zegt onze dichter B. IX, v. 597, van koning *Porus*:

Hi hadde in sine rechte hand

Ene colve van jatone.

Men had dus dit wapen ook in metaal; het gemeen had er enkel houten. B. V, v. 95, heeft een reus er een *van .iij. cnopen*. Dit herinnert in 't groot onze knodsestokken.

268. *Selc hadde die pine leden* = had de pijn geleden, d. i. was dood. — De uitdrukking is bijna spottend, gelijk vroeger v. 186; doch de gedachte komt van den latinist, bij wien wij lezen: « ille quiescit. » — Bij *Schmeller* staat er *pine*.

269. Opschrift. *Vroeste*, l. *vroetste*, wijsste. *Die vroetste van sterren*, de ervarenste starrewichelaar.

275. *Soroas*. — Bij Gauthier *Zoroas*, fol. 22 verso, v. 26.

278. *Conste*, spreek uit *consté*, d. i. *const he*.

280. *Welke tijt dat coren soude geraken*: Welken tijd het koren zoude treffen, d. i. goed gelukken. — Het latijn heeft « *quis frugifer annus*. » *Welke tijt*, op andere plaatsen *welctijt*, *weltijt*. — *Geraken*. Zie B. I, v. 9 en IV, 347.

281. *Dure* = diere. — Thans ook in de geschrevene taal, in tegenoverstelling van *lude* = liede, v. 255. Zie hiervoren v. 99.

585. *En wat nature die lentijn*

Doet groene en soete sijn.

— *Lentijn* = lente. Vr. In *Yperman's Heelkunde* altijd *Linter*. « *Maer in den linter ende in den herfst saltu netten dijn wieke* », en elders in hetzelfde werk: « *Daer boven een plaester van stoppen genet in dwit van den eye in den zomer, ende in den linter ende in den herfst ge minet dwitten metten dodre.* »

Dat *Linter* is wel het verbale van *linderen*, door Kiliaen verklaard door *linire*, *mitigare* — *t* en *d* verwisselen onderling veel. Zoo is de lente zoo veel als het zachte, het *zoete* jaargetijde. In de *Tweede proeve van Oudheid-, Taal- en Dichtkunde*. Utrecht, 1782, bl. 202 en volg., worden voorbeelden van dat *Linderen* aangehaald. *Bilderdijk*, *Terwen* en *Weiland*, geven een anderen oorsprong aan het woord *Lente*.

Bij de Vlamingen zijn *Lente* en *Herfst* weinig in den mond: men bezigt meestal *Voor- of Vroegjaar* en *Najaar*.

292. *Heet*, *i*. heeft. Zie B. II, v. 1237.

294. *Hi kende die hemelsche dingen*. — Dat slaat allezins goed; doch het rijmt op *wonderlike DINGEN*. Vermoedelijk schreef Maerlant *hemelsce cringen*. Vgl. v. 511.

297. *Die sevene hemele kende hi wel*. — Volgens de begrippen dier tijden zijn dit zeven kringen boven de gewone starren; immers op v. 301, spreekt de dichter van « *die hemel, daer die sterren in staan*. » De zin in v. 297-299 uitgedrukt, klinkt bij Galtherus:

*Novit quis sedera septem
Impetus obliquo rapiat contraria mundo.*

298. *Iemant el*, iemand anders. — Zoo mede v. 308; *niement el*, niemand anders, v. 345; *niet el*, anders niet, IV, 170; *els niet*, anders niet, III, 974. Te Gent en omstreken zijn deze spreekwijzen nog van algemeen gebruik.

304. *Allege ten oesten wart*. — *Allege*, misschien te lezen *al tege*. Of zou *allege* eene verlenging wezen van *alle*, dergelijke onder de Vlamingen meer in gebruik zijn?

305. *We* = hoe.

311. *Die sterren die hier boven liden*

Die wi sein hier heir boven liden.

— Het *hier heir* schijnt wel te bewijzen dat de voorlezer het woord eerst op zijn echt dietsch uitgesproken en dan op zijn overlandsch herhaald heeft, en dat de domme kopist beide vormen als onderscheidene woorden neerschreef. Rijm en zin laten daarboven vermoeden dat één van beide verzen verminkt is.

317. *Conste* = consti.

321. *So wat so an den heu hemel staet*: Al wat aan den hoogen hemel staat. — *So wat so*, schijnt eene verlenging te zijn van *so wat*, ten gelieve van den val; althans de twee malen dat ik het tegenkwam, begon er gelijkelijk het vers mee. Zoo staat B. V, v. 215:

So wat so quam in sijn gemoet.

Integendeel lezen wij:

B. IV, v. 539.	Eñ <i>so wat</i> hi hevet verloren.
" v. 409.	Eñ <i>so wat</i> vogel dat vliegen mach.
" v. 410.	Eñ <i>so wat</i> die zee in hevet.

— *Heu*, hoog. Indien het al niet een inschuijsel is; voor de maat althans is het er niet noodig. Zie B. II, op v. 962.

326. *Beter*, *i*. *bitter*.

331. *Dat*, *d*. i. dat 't.

340. *L. Daer hi hem (zich) vor den wagen hilt*.

345. *Hi en verspracken oec aldus*. — De form dezer zinsnede is nog levend in gebruik. *En* heeft hier de kracht van *voor dat*, *ten ware*. — *Verspracken*, sprak hem toe.

355. *En*, aldus. Ook v. 366.

355. *Astronomijn: gesein (gesien)*. — Dat slecht rijm is op rekening van den afschrijver. *Beter* III, 1217:

Astronomien — gesein (gesien).

365. *Daer*. — Het Hs. heeft *dae*, gewis volgens des afschrijvers overlandschen tongval; doch er dient opgemerkt dat men in Westvlaanderen *da* uitsprekt, wanneer het opvolgende woord met eene consonans aanvangt. Zie hiervoren II, 152 en III, 47.

366. *Des bes seker*. — *Bes*, elders *bis*, doch minder juist volgens de westvlaamsche uitspraak.

368. *Hirnen*, overlandsch. — Maerlant zal wel geschreven hebben *herssen*.

371. *Die helle dus haen verkoren*: dus de hel [te] hebben verkoren. — Schreef de jonge Maerlant *haen* of *hebben*? Een en

ander is mogelijk, het zij de dichter zijn vlaamsch dialect bezigde, of in het een of ander oostelijk gewest der Nederlanden zich bevond. De Westvlaming kon *haen* schrijven en *hein* uitspreken even als in *paerd* — *peird*, enz. Doch dan zou hij tegen de regels van zijnen tongval gezondigd hebben, die een onderscheid maakt tusschen *hein*, verkorting van *hebben*, en *haen*, verkorting van *hadden*. Het is waar, men vindt dit *haen* voor *hebben* mede in de *Oudvlaamsche Liederen en andere Gedichten der XV^{de} en XVI^{de} eeuwen* uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen, bl. 58.

Ich aen gegeven hertze ende zin
An eene vrouwe.

bl. 94:

Hoe soudie yemen vreechden geven
Of ic selve ghene en aen.

Maar deze liederen hebben stellig den invloed eener maas- of rijnländsche pen ondergaan.

588. *Coen degen*. Uit te spreken *coene d*.

441. *Tumelde*, rijmende op *rumede*: Eene assonans; doch daar *tumelen* een frequentativum is, zoo kan Maerlant wel *tumede* geschreven hebben. In 't Angels. is het *Tumbian*. Het oud fransch kent mede *Tumer*; in *le Chevalier au Cygne* komt het meermalen voor.

445. *Hie en satte eem nummeer te wer*. — Hie — hi, elders om 't rijm, v. 578. — *Nummeer*, l. *nimmer*, d. i. niet meer. — *Te wer*. « Zich te were stellen » voor « zich te verdediging aanstellen » is onder ons, Vlamingen, nog van dagelijksch gebruik.

449. *En*. — Men dient *en* te lezen, ten ware uit den regel een woord ware weggevallen.

421. *Metteir* = *metter*, d. i. met der.

425. *Tote dien dat eem seinde A. part*

Een ridder die hiet Ansoen.

Ter vlocht begonste hi eem te doen,

Daer hi wiste die van Eufrate.

Hi voer henen siere strate

Te Babilonien in die stede.

Deze verzen staan voor de twee volgende bij Galtherus fol. 25 vers., v. 15-16:

*Donec ei sonipes ablatus ab Ezone, magnum
Transtulit Euphratem: ac se Babilone recepit.*

Men ziet hoe weinig dit eene vertaling mag heeten. — *Ansoen*, lat. *Ezone*.

458. *En al dat her dat hi brochte,*

Ridderen, knapen en baroen,

En schaemden en niet ter vlocht te doen.

— *En* van den eersten regel kan wel *en* geweest zijn, terwijl in den derden regel *en* eene schrijffout is voor het expletivum *en*. — *Schaemden en*, d. i. schaemden hen (zich). — *Ter vlocht doen*, in de voorgaande regels 424 en 451 is de form *eem ter vlocht doen* (zich op de vlugt begeven), welke ook de eenige goede is.

441. *En et*, uit te spreken *end et*. — De aspiratie wordt hier weggelaten, gelijk in *eem* voor *hem*.

442. *Nature* — *aventure*. — In deze woorden kwam mij de *u* nooit geteekend voor, gelijk in *huet*, enz.

444. *Onder die brake*, l. *Sonder die b*. — In Vlaanderen is *brakke* (brakhond) van 't vrouwl., in Antwerpen van 't manl. geslacht.

455. Opschrift. *Tote dien scatte vaen*. Naar den schat grijpen; zoo ook v. 459 *tot den rove vaen*, op den roof vallen; B. IV, v. 1606, *ten wapen vaen*, naar de wapens grijpen. — Gelijk meermalen elders heeft de steller der opschriften getracht hier een' rijmslag in te brengen.

456. *Vechden*, d. i. veechden = vaagden.

464. *Mulen*: Muilezels. — Nog zegt men in Westvlaanderen *muul*, schoon langs de schrijftaal de *muilezel* eenig burgerregt verkregen heeft.

468. *Gelijc*, dadelijk; thans nog in gebruik. In 't duitsch *Gleich*.

471. *Vreke*, l. *vrecke*.

472. *Allet* = al het. Thans *alles*.

474. *So vol waren si men en mocht si binden*. — Thans zou

men zeggen, en 't vers ware er beter om, *m'en mocht*, enz. Waarschijnlijk schreef Maerlant *men mocht*. — *Si* in acc. voor *se*, komt veelmaal voor, even als wij ze in beide gevallen bezigen.

475. *Nochtan dat si so moede waren,*

Eñ mochten sijs niet ontbaren

Si en vulden eer cousen.

Ofschoon dat zij zoo vermoeid waren, onthielden zij zich niet hunne kousen te vullen. — Over *Nochtan*, dan nog, evenwel, zie Halbertsma *Aant.* bl. 48. — *Eñ*, l. en explet. — *Ontbaren*. Het relativum *hen* is weggelaten. Zie verder B. VI, v. 1015, en vergel. Halbertsma *Aant.* bl. 291.

478. *Boesam spleten*: Boezemspleten. — Onze hemden zijn met *boezemspleten*. De twee kleedingstukken in het voorgaande vers genoemd, zijn de *kousen* en de *broek*. In de middeleeuwen was de broek spannend en ging tot aan de voeten, nagenoeg gelijk de tegenwoordige onderbroek. De kous werd over de broek getrokken, en ging veelal tot over de knie. Wat de uitspraak betreft van *boesam*, ten platte lande hoort men veel nog de hoogklinkende *a* voor de doffe *e*: *Mavrouw*, *baminnen*. Ik ken een verdienstelijken letterkundige, in Oostvlaanderen thuis hoorende, die steeds *boezem*, *blixem*, enz., uitspreekt.

485. *Nuchssen en gulden ringhe,*

Hechsele en alderhande dinghe

Dattie vrouwen scone maect.

— *Nuchssen*. In 't middelhd. beteekent *Nuosch* eene pijp. Misschien heette zoo het halssnoer. Wat betrekking dit woord met het nog voortlevend *noesch* = schuinsch, zou kunnen hebben is niet te bepalen. — *Hechsele*; Kiliaen geeft *hecksel*, *haecksel* onder de vlaamsche woorden op. Het gebruik van dat toiletstuk is genoegzaam bekend.

488. *Te hem gesact*, in hunne zakken gestoken. — Men spreekt nog in trivialen zin van *iets zakken*. Het voorgaande rijmwoord staat *maect*. Maerlant zal geschreven hebben *mact*, zoo als men thans nog in Vlaanderen uitspreekt.

489. *Nochtan dor al dat dit geschiede*: Terwijl dat dit tegen

allen geschiedde. — Over *nochtan* leze men het hier boven besproken artikel van Halbertsma in zijne *Aant.* op den *Sp. hist.*, bl. 46 en volg. — *Dor* = *vor*, tegen.

494. *Got* = goet.

500. *Alse ofte sijn moder were*. — Maerlant zal geschreven hebben: « Als oft [of 't] zijn moeder. » Wij spreken in Vlaanderen nog zoo.

502. *Eñ siere suster hiet hi ioffrouwe*. — Dit slaat op de zuster van Darius. — *Juffrouw* was in de middeleeuwen de eertitel aan eene ongetrouwde vrouw uit den adelstand gegeven. Toen hoogmoed en vleierij de burgerdochter in den titel deed deelen, liet de adellijke dochter zich *jonkvrouw* heeten. In Noordnederland was het onderscheid nog niet scherp genoeg, en het klinkt daar, sedert bijna eene eeuw, *freule*, eene verbastering van het hoogduitsch *fräulein*. Dat schijnt een geretrantseerd kamp te wezen, waar de burgerdochter niet zoo spoedig in zal dringen.

506. *Was hi*, namelijk Alexander.

526. *Das was*, l. *dat was*. — Nogmaals in vier achtereenvolgende regels hetzelfde rijm.

528. *En sinen moet*, l. *in s. m.*

529. *Seegde*, l. *segde*.

555. *Kûr van wiinschen*, l. *keur van wenschen*. — Het tegenrijm is *mensche* (nom. enkelv.), een onvolmaakt rijm, dergelijk een wij reeds tegenkwamen.

542. *Mar die soudaen hadde gecocht*, l. *hadde gedocht*. — *Soudaen*. Thans heet die persoonadje *Bassa*, wat door de gazetschrijvers, tegen beter weten aan, in navolging der Franschen, in *Pacha* vervormd is. En sommigen, spelling en uitspraak in regelmatig betrekking willende houden, spreken de nederlandsche *ch* uit, zoodat het nu nagenoeg *Pachga* geworden is. — *Gedocht* = voorgenomen; nog gebruikelijk. Het latijn heeft *Censebat*.

548. *Om dat hi waende daer mede*

Alexander succurreren

Eñ sijs heren cracht verweren.

Omdat hij meende Alexander daarmede hulp toe te brengen

en de kracht van deszelfs leger te *vermeerderen*. — Althans geloof ik dat *verweren* eene schrijffout is, en er *vermeren* dient gelezen te worden. Ook zijn v. 533-34, zoo als ze daar staan, niet goed te maken.

533. *Dus was gehaelt in die stat*

Al sonder wer al die scat.

— *In die stat*, l. uit d. s., immers was aan Parmenio de zending gegeven zich meester te maken van de schatten te Damas vergaderd. — *Sonder wer*, ongehinderd, eigenlijk zonder verdediging, verwering, gelijk nog v. 484, en 902, v. 537 en 487. Het klinkt *were*, gelijk thans in Vlaanderen, v. 626 en 627. Verg. *Nieuwe Bydragen*, Leyden, 1775, I, 588 en volg.

564. *Vorwart meer so wert hi rasch*: Voortaan werd hij levendig. — Jonckbloet schreef een belangrijk artikel: « Over de oude Nederl. bijwoorden *Saren*, *Saermeer*, en eenige andere composita met *meer*, » in den *Algemeene Konst- en Letterbode*, van 1845. — *Rasch*, drukt den toestand uit van levendige beweging, wanneer ons de vreugd overmeestert. « *Artuur was fro ende rasch* » leest men in den *Spiegel hist.*, waarover zie Halbertsma in zijne *Aant.* bl. 224.

572. *Eñ*, l. en expletivum.

575. *Doe Alex. hadde begraven.*

Die grote heren metter haven.

— *Metter haven*, met wat zij bij zich hadden; met hunne onroerende goederen, *bona mobilia*, gelijk Kiliaen het woord *Haue* verklaart. Het was in de middeleeuwen de gewoonte de gesneuvelde met hunne uitrusting en kostbaarheden ter aarde te bestellen.

575. *Waren verslagen*. — Het opvolgend rijmwoord bewijst, dat Maerlant schreef *verslegen*, gelijk nog in Vlaanderen de uitspraak is.

579. *Hi vort dat her vort*: Hij voerde het leger voort. — *Vort* het praes. in plaats van het imp. Zie de aant. B. II, v. 1070. Dezelfde verwisseling in de tijden is in den *Alexander* niet ongeemeen. Zie onder anderen I, 146, III, 599, IV, 741.

580. *Saiet*, latijn *Sidon*, en zoo lezen wij ook v. 602, *Cydonen*.

581. *Lants liede*, lieden des lands, landzaten; elders uitgedrukt door *Lantvole*. VI, 57.

584. *Slaen* = verslaan, dooden. — In Vlaanderen zegt men nog « eene koe slaan, » voor slachten.

591. *Hi onthoet eem*: Hij zei hem aan. — *Elders gebood*, beval. III, 1154: « Want Daris dat eem onthoet ». Enkel boodschappen, IV, 952:

Eñ hi onthoet

Dier coninginnen, siere vrouwen.

596. *Sise*. — Hier staat *se* om de herhaling van denzelfden klank te vermijden. Wij zagen reeds dat het *Hs.* in acc. meestal *si* heeft.

602. *Hi liet die port*. — *Liet* = verliet. Zoo spreekt men nog veel.

607. *Staende ten tinnen*: Staande op stads muren; namelijk ter verkenning van den vijand en ter verdediging der plaats. — *Tinne*, bij Kiliaen hetzelfde als *trans*, *kanteel*: de borstwering op de wallen eener vesting, het tandvormige beschutsel op het hoogste der muren, zelfs op de daken van bijzondere huizen. Overdrachtig het hoogste van een gebouw, b.v., de tinne des tempels. Zie Weiland op het woord.

609. *Vechten soude zegen*. — Thans zegt men « de zege be-
vechten. »

615. *Veerhort waren die canteel*

Jegen tribuke en magnéle.

— *Veerhort*, l. *verhort*, beschut. Vergel. Ziemann op *Hort*. — *Kanteel*, de tinne van een slot. — Op *Tribock* geeft Kiliaen dit woord op voor oud germaansch, en verklaart het door « *Springhael*, *Blije*, vulgò *Tribucetum*. » En *Sprinck-hael*, *Springael*, *Sprinck-hael*, *Springhel*, vertaalt hij door *Catapulta*, *Balista*, en *Blije* door *Ballista*, *Petrobolicum*, *Petraria*, enz. Dit alles is tamelijk verward. De *tribok* was een oorlogstuig om zware steenen tegen of in eene vijandelijke vesting, of uit deze, tegen de belegeraars te werpen. Het was eene wip gemaakt van eenen balk, in 't latijn *Trabs* genaamd, in 't midden rustende op eenen

paal. De dienst der *magneten* was veelvuldiger: schichten en vuur zoo wel als steenen, werden er mede geworpen. Zie Kiliaen op *Mangheneel*. Junius geeft het spaansch *Trabuco* op als eenzelvig met het *Balista* van Livius, dat hij vertaalt door *Muurbreker*.

617. *Pederiere*: geschreven *Perdieriere*, v. 897; *Perderen* (1. *Perdieren*), VI, 222; *Pardiere*, VI, 194, fr. *Perdriau*, van het latijn *Perdrix*, patrijs. Dit engien, zegt Bardin (*Dict. de l'armée de terre*), wierp schrootsgewijs eene groote hoeveelheid steenen. Het was niet ongelijk aan den *Onager* der Romeinen, aldus geheeten naar het grieksch *Οναγρος*, wilde ezel. Zie het besproken woordenboek op *Onagre*, maar bijzonderlijk op *Machine*.

620. *Die die worpe wael ontheilden*: Die de worpen wel betemden. — *Ontheilden* imperf. van *onthouden*, bij Kiliaen bekend ook in den zin van *moderari*, *coercere*, *temperare*. In denzelfden zin spreekt men van den *slag breken*. — Het rijm met *scilden* schijnt niet zuiver; doch de Vlaming spreekt *hilt* (hield) uit, en zoo zal Maerlant *onthilden* geschreven hebben.

628. *Drie heren*. — Waren dat drie bevelhebbers of zoo veel legerscharen, welke de Tyriërs deden sneuvelen? Noch Gauthier, noch Curtius maken er melding van.

654. *Tho perde en te voete*. — Men ziet dat *tho* en *te* door den afschrijver onverschillig gebezigd worden.

655. *En men brac den muer*. — *En*, aldus, en zoo mede in 't navolgende vers, welk laatste door Maerlant wel zeker *en* zal geschreven zijn. — *Muer*. Schmeller vond het woord onduidelijk en teekende het af naar het Hs. De twee eerste beenen van de *m* nam hij voor eene *v*, en dan stelde hij eene gestreepte *u*, en vond aldus het onding *viuer*. De geleerdste staat weleens voor het eenvoudigste pal.

657. *Man*, 1. *men*.

659. *Woudeme plegen*, voor *woudmen*. — Misschien is enkel het streepje boven *mē* vergeten. De Vlaming echter spreekt nog zoo.

644. *En*, 1. *en*, expletivum.

645. *Gecrac*. — Schmeller schrijft *getrac*; doch hij wankelt meermalen tusschen *t* en *c*, gelijk wij reeds zagen.

647. *Onder wint*. — Men stak namelijk der wijze het vuur aan; dat de wind het over de gantsche stad dreef. — *Griexen vier*. Vóór dat het buskruid was uitgevonden, maakte men in de oorlogen veel gebruik van het zoogenaamd grieksch vuur, dat zich door het water niet liet blusschen en, wat de wijze betreft om het te behandelen, veel overeenkomst moet gehad hebben met onze vuurpijlen.

655. *Alse hi woude*, 1. *alse si wouden*.

658. *Woude*. Het enkelv. voor het meerv., gelijk elders meer.

661. *Marsieren*, 1. *maisieren*.

662. *Dus waren die doden van manieren*. — De zin is: Dus kwamen zij op velerlei wijze om, of, triviaal doch nader bij den text: daar waren dooden bij soorten.

665. *Van den*, 1. *vandien*; ten ware men verkoos:

Sulke oec waren van den lien.

669. *Weeender hand*. — Thans nog gebezigd.

672. *Gevogen* = *gevoegen*. — Schmeller wankelt tusschen *gevoegen* en *genogen*. Een en ander past in den zin.

674. *Beide*, 1. *bedi*.

684. *Catus*, 1. *Cadmus*.

690. *Dus was die wijsheit gemeerst*: Dus werd de kundigheid vermeerderd.

695. *So luttel van vreden liden*: Zoo arm aan wijze lieden. — *Liden*, rijmende op *ontbeden* (ontbieden). Maerlant schreef dus *lieden*. De *u* staat ook hier geteekend met twee streepjes, gelijk op v. 655. Zoo ook op v. 555.

705. *Conet*. — Schmeller stelt (*conic*) zonder stip op de *i*, en op zij' teekent hij na *comt*. Er dient wel degelijk gelezen te worden *conet*, d. i. *con et* = kon het, namelijk Tyr. Het gantsche vers luidt dus:

Te voren en conet noit man gewinnen.

707. *Surs*, zoo ook *Spiegel hist.*, I, bl. 280, v. 20, *Sur* (*Soer* uit te spreken) volgens Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, bl. 669.

712. *Marcus van Monfraet*. — B. VII, v. 1156 staat *Markaris van Montfraet*. — Maerlant zal volgens zijne uitspraak *markiis* (markgraaf) geschreven hebben. Er is hier spraak van Koenraad van Montferrat, die in den derden kruistogt, ten jare 1187, de stad Tyr zoo schitterend tegen Saladijn verdedigde en behield, kort na den noodlottigen slag van Tiberias en de verovering van Jerusalem door den dapperen Soudan.

715. *Die heren van Tabarie*. — Dit kan slaan op Hughe van Tabarie, wien wij eene voorname rol zien spelen in *Dystorie van Saladine*. De stad Tiberias (= Taburia, Taberria, Taberya), behoorde anders toe aan Reimond III, graaf van Tripoli, van wege zijne huisvrouw, die ook Vrouwe was van Galilea, zegt Huydecoper, op Stoke, I, bl. 419. Indien deze laatste persoonadje bedoeld wierde (in welk geval te lezen ware *die here*), zoo ware de wijze hoe Maerlant er over spreekt, alleropmerkelijkst, dewijl door andere schrijvers aan Reimond de schuld wordt opgelegd, dat de zaken der Christenen zoo achteruit liepen. Huydecoper heeft dit algemeen gevoelen, hetwelk nog dagelijks nageschreven wordt, beduidend tegengesproken.

Zoo min over Reimond als over Hugo zijn mij bescheeden voorgekomen, waaruit blijken kan, dat hij te Tyr zich zou onderscheiden hebben.

De naam van Tabarie is in onze letterkunde bepaaldelijk bekend door het gedicht op den gemelden *Her Hugen van Tyberien*, door Hein van Aken uit het fransch vertaald.

715. *Saladine*. — Op den beroemden musulmanschen held van den derden kruistogt bezit onze letterkunde den boven aangehaalden roman getiteld: *Dystorie van Saladine*. Omstreeks 1480 werd dit werk voor het eerst gedrukt te Oudenaarde, bij Joannes (Arend) De Keyser. Onlangs werd er, voor de vlaamsche Bibliophilen, eene nieuwe uitgave van bezorgd door prof. C.P. Serrure.

722. Het ware beter dat dit en het volgende vers tusschen twee haakjes stonden, als bevattende een' tusschenzin.

727. *Sie*, voor *si*. — Deze verlenging komt in dit woord minder voor dan in *hi*.

750. *Hiet* = hiet 't, heette het. — Bij den Vlaming heeft *heeten*, noemen, nog meestal de sterke verbuiging.

In het Hs. sluit het hoofdstuk met dit vers. Eene duidelijke misgreep van den afschrijver, die de verdeling maakte. Ik moet hier nog doen opmerken, dat de stof van dit en van de drie volgende hoofdstukken, handelende over Alexanders togt naar Jerusalem en zijn gedrag jegens de Joden, in het werk van Gauthier niet behandeld is.

741. *Gedachte*. — Volgens het rijm zou er dienen te staan *gedochte*; doch dit laatste wordt bij Maerlant vrouwl. gebezigd gelijk op v. 509, terwijl het eerste bij de Vlamingen onzijdig gebruikt wordt. Men kan veronderstellen dat de volgende regel om het rijm verdraaid is, en dat er diende te worden gelezen:

En hi die porte sochte met crachte.

750. *Also a[ls]t in dien erste boken steet*. Zie B. I, v. 1548 en volg. — Het visioen, waar Alexander den hoogpriester, hier bisschop geheeten, in zag, is daar breedvoerig beschreven. Tweemaal (v. 747 en 750), komt hier *Ons Heren*, en B. I, v. 1572, *Grote Here* voor, waar de hoogpriester door bedoeld wordt. In die hooge persoonadje zag Maerlant den stedehouder Gods, den voorganger des Pauses, volgens de Roomsche begrippen. Men merkt het uit v. 767-770 en 781.

760. *Hoede* = hoefde, hoofde. Daarover reeds vroeger.

765. *Want was*, l. *want hi was*. Er is hier toch geene verzwijging van het pers. vnw., waarover Huyd. op Stoke, III, bl. 220.

767. *Seite* = seide.

775. *Wemen* = hoe men.

780. *Dese dog die dede hi*, l. *dese docht*, d. i. *deugd* = goed; weldaad. Wij zeggen nog: zich deugd doen, voor zich goed, zich wel doen. Wat de spraakwending betreft: «deze deugd die dede hi,» wij merkten ze reeds op.

786. *Den Joden deden hi groet verdriet*.

l. *Den Joden dede gr. v.*

787. *Dat es bi anderhalf hondert iaer*. — Namelijk sedert der Joden vrijmaking door Alexander.

789. Met dit vers moet een nieuw hoofdstuk beginnen, dat gevoelig met het volgende zou vereenigd zijn.

791. *Int geberchte.... die legen* (liggen).—Daar *gebergte* een concretum is, voor « verscheidene bergen, » zoo stelt de dichter het ww. in 't meervoud, zoo als geschiedt in de schrijfwijze: « daar is er die zeggen. »

797. *Asina*, l. *Asiria*, Assyrien.

798. *Ende*, aldus voor *en*.

800. *En hadt in dit land gedaen*.—En had het (namel. het volk van Israhel) in dit land gevestigd. In dien zin is *doen* eigenlijk *besteden*, dat nog dagelijks onder de Vlamingen gebruikt wordt. « Een' ongelukkige in een gesticht doen; zijn kind op school doen. »

805. *Si en mochten ute mer tenen gate*: Zij konden slechts langs ééne opening er uit. Het dal was namelijk langs alle zijden, behalve op eene plaats, door onoverkombare bergen omsloten. — *Gat*, elke opening langs waar men door kan trekken, poort, gelijk het engelsch nog heeft. Voorhenen had men te Gent het *Engelant-gat* (de Engeland-poort), welke naam aan eene straat nog is gebleven. Het *scheijer-gat* is er mede nog bekend.

810. *Ten ioetschen doen*, elders: *Dat israhelsche doen*. B. IV, v. 814. Bij de middeleeuwsche schrijvers meestal *died* = volk, geslacht. *Doen* is voor *gedoen*, gelijk *died* voor *gedied*.

811. In 't opschrift. Het werkwoord is achterwege gebleven. *Te beslutene?*

812. *Wes si plaegen*: Wat zij pleegden, d.i. bedreven.—In den *Spiegel hist.*, IV, bl. 204, vindt men *wies hi* PLACH, door Halbertsma verklaard in zijne *Aant.* bl. 162. Verg. Huydecoper op Stoke, II, bl. 202. *Plegen* is bij den Vlaming nog van de sterke vervoeging.

815. *Seide men weder*: Antwoordde men.—De zegwijze is nog veelvuldig in den mond.

814. *Dorch*, hetzelfde als *dor*, voor, om. Wij kwamen het reeds tegen B. II, v. 911.

850. *Verheilen* = verhelen, genezen; dus hier *toesluiten*.

845. In 't opschrift. *Stat van Gaza*. Wanneer iemand uit de volksklasse, die enkel zijne moedertaal kent, zich toelegt om wél te spreken, dan hoort men niet zelden uit zijnen mond, « de stad van....., het dorp van....., enz. »

849. *Dat hi porte nam*, l. *dat hi* DIE p. n.

856. *Geloveden*, beloofde hem, d. i. aan Darius.

859. *Di*, l. *die*. Zoo ook v. 875, 891.

860. *Met eerre*, l. *met eenre*. — *Somme*, menigte, eigenlijk hoeveelheid. Verg. B. I, v. 4.

864. *Becus*, beter *Betus*; trouwens bij Curtius heet hij *Batis*. Zie lib. IV, 6. Gauthier geeft geen naam op; dus heeft Maerlant nog andere werken dan de *Alexandreis* ter zijner beschikking gehad.

870. *Wondi hi*, l. *woude hi*.

874. *Hi hedden doet*, hij hadde hem gedood.

879. *Te hant*, armlijk rijmende op *rechte hant*.

885. *Doe die wart die coninc gewont*. l. *Doe wart die c. g.*

887. *In die schene vanden been*. — Men spreekt meermalen nog van *de schene van 't been*, doch zonder de oorspronkelijke beteekenis van *schene* te verstaan. Het beteekent *huid*, eng. *skin*. Het *scheenbeen* is dus eigenlijk het *huidbeen*, of het *been* waar enkel de *huid* over ligt.

888. *Dar omme gaf hi harde cleen*: Daar gaf hij zeer weinig om.

895. In 't opschrift *Epyten*, l. *Egypten*.

897. *Sette sijn cure dar in*: Vestigde hij daar zijne wet in. — *Sette* = *Setti* d. i. sette hi. — *Cure* bij Kiliaen *keuren en breucken*, « leges et consuetudines, » en ook « summa pecuniæ quam patrono præstat novus vasallus, beneficii agnoscendi causâ. tributî genus quibusdam Brabantiæ locis, quod cliens tanquam hominî symbolum præstat patrono. » Door geheel het werk zien wij, dat Maerlant de zeden en gebruiken die hem omringen op de wereld van zijn gedicht toepast.

906. *Hi sachte*, hij zeide. Overlandsch, zie verder 999.

919. *Daer dede maken* = daer dedi (deed hi) m.

920. *Heite*, i. *heiten*, noemen.

925. *Sider dat dat hi eem graven dede*. — Over dit vervoe-
ren van des profeten Jeremias' lijk naar Alexandriën, zie den
Rijmbijbel cap. CCCXIII (d. II, bl. 151 en volg.).

925. *Daer hadder te voren so vele gewesen*. — *Hadder* = had
er, voor hadden er (waren er). Deze spreekwijze is nog niet onge-
meen: wij merkten het gebruik van het enkelv. voor het meerv.
reeds op. — *Gewezen*, geweest, in het rijm, gelijk B. V, v. 217.
Bij Stoke (B. II, v. 1364) vindt men het ook buiten het rijm;
doch de variante heeft daar *gesijn*, wat men bij meer schrijvers
aantref, ja in ons gedicht, B. VII, v. 59-50, waar wij lezen:

*Daer ic hebbe menegen dach
Coninc en here gesijn.*

Men weet dat *bennen*, *wezen*, *zijn*, alle drie het hunne in de
verbuigingen van het hulpwerkwoord, dat het bestaan van iets
aanduidt, leverden. Vroeger moet elk van die woorden bij onder-
scheidene stammen afzonderlijk bestaan hebben; het nog levend
gebruik in sommige streken der Nederlanden bevestigt dit. In-
woners uit het Brugsche of Ypersche zeggen nog: *ik zyn uut
Vlaanderen*, terwijl men uit den mond van Hollanders hoort:
« *wij bennen Amsterdammers*, zij *bennen* uit Brabant, » enz.

926. *Coem* = *come*, *cume*, nauwelijks.

930. *En*, beter *en*.

935. *Et liget*, i. *het ligget*.

941. *Dau noch regen*, en in 't volgende vers *Rijm noch dau*.
Schmeller wankelt tusschen *dau* en *dan*; doch daar kan geen
twijfel oprijzen: de herhaling getuigt alleen van Maerlants
dartelheid in 't schrijven. Het rijm *regen* — *engeen* is een as-
sonans.

948. *Bibia*, i. *Libia*.

952. *Vant in sinen raet*, vond het raadzaam.

955. *We*, i. *wie*.

958. *Weit*, *we it* = *we et*. — In Vlaanderen schreef en spreekt
men nog uit *hoet* = hoe 't.

959. *Hi seinde sine beden voren*,

Die hi uyt hadde vercoren.

— *Bede* is verzoek. Alexanders uitgekipt verzoek was om te
weten wie zijn wezenlijke vader was, en hoe het hem in den krijg
vergaan zou. Ik meen echter dat men lezen moet *boden*.

De zes hier achtereenvolgende verzen, 959-964, rijmen drie
aan drie, zoodat er voor allen slechts twee rijmklanken zijn. Dat
dit niet bij mislag, maar eerder uit eene toenmaals voor fraai
gehoudene rijmweelderigheid geschied is, laat zich geredelijk
aannemen. Ik zei reeds een woord over die kunstgrepen.

965. *Maecheliker scharen*, of *maetheliker s*. — Schmeller wan-
kelt. Het epitheton *starcste*, in 't opvolgend vers, verwijderd elke
gedachte van matig. Ik houd mij dus aan den eersten vorm.
Gelijk het woord daar staat, kan het voortkomen van *maeg*, en
de beteekenis hebben van vergramd, gestoord (waarover zie Bor-
mans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 285), of van *machel*, groot.
Misschien is er te lezen *machteliker*; en inderdaad dit laatste
schijnt mij met het epitheton *starcste* het best in verband te
staan.

Wat betreft het enkelvoudig *eenre scharen*, hetwelk door een
in het meervoud staande ww. bepaald wordt, daarvan zagen wij
bereids een voorbeeld. Zie ook v. 970 en volg.

966. *En si waren buyten den eylande*. — Maerlant bedoelt de
Delta van den Nijl, althans Neder-Egypten. Volgens Arriaan trok
Alexander langs de zee tot aan Paretonium, van waar hij zich
kortom in de zandvlakten van Lybiën wendde.

Maerlant spreekt van een eiland, veronderstellende dat Alexan-
der van hetzelfde punt uitgegaan was, waar hij terug kwam.
Curtius maakt melding van het eiland *Pharos*, waar de verove-
raar bij zijn' terugtogt eerst besloten had Alexandriën te bouwen.

Van het ongelukkig rijm *lande-eylande*, zal ik, na de reeds
gedane opmerkingen, mij vergenoegen met het aan te stippen,
en in éenen adem nog aan te wijzen voor dit boek v. 971-974,
1005-1006, 1177-1180.

975. *En*, aldus.

977. *Busch*. — Vlaamsche uitspraak. Op v. 949 lezen wij *bosc*.

981. *Ter sonner opganghe*. — In het volgende boek, v. 286, *uter mater*. Twee gevallen van verbuiging van vrouwlijke z. nw. op de wijze van bijv. nw. Of deze vormen bij opzet zijn ingedrongen, dan voor schrijffouten moeten aangezien worden, zal ik niet beslissen.

986. *So es hi lau*, en in het volgende vers *So heet es hi*. — In beide gevallen moet gelezen worden *si*, als terug ziende op fonteyne van v. 979. Men merkt wederom dat de kopist op voorlezen heeft afgeschreven. Hetzelfde geldt voor v. 990.

988. *Dat vallet van groter craht*.

1. *Dat wallet van (der?) groter cracht*.

— *Wallen*, koken, is hier genomen in zijne etymologische beteekenis van opwellen, borrelen.

Deze beschrijving van Ammons bron is bij Gauthier overladen van mythologische krullen, waar Maerlant niet de schaduw van overgenomen heeft.

989. *So et*, aldus.

990. *Weerre* = weder, wederom, nogmaals. Thans nog in Vlaanderen bijna *were* uitgesproken.

994. *En*, aldus; beter *en*. Zoo ook v. 996 en 1045.

1001. *DER duivel*. — Overlandsch. Maerlant schreef *die duvel*. Verg. B. II, v. 424.

1005. *Wilt*, thans *wil*. — In *enegene tijt*, l. in *enegen* (of *enege*) *t*.

1010. *Te Damiete quam hi an*. — Die stad was ten tijde van Alexander nog niet bekend. Volgens Ptolomeus, wiens gezag hieromtrent thans algemeen aangenomen is, kwam Alexander te Memphis in Egypten terug. Gauthier zelf zegt: *Regreditur Memphim*. Maerlant spiegelde zijne christelijke wereld af, en bezigde dus den latijnschen dichter slechts voor leidraad.

1020. *Met groten en met prigen*. — Er is iets achter wege gebleven. Men zou kunnen lezen: *met groten nide*, enz.

1022. *Eist*, is het. Nog de vlaamsche uitspraak.

1029. *Echt*. In het opschrift staat *echter* = *echter*, d. i. achter, wat het rechte woord is. *Achter* is *daarna*, en dus veelal *wederom*,

anderwerf; zoo ook hier: *Doe gereide Daris echt zijn her*. Na zijne eerste nederlaag zou Daris zijn leger herinrigten. In dezen zin komt ons het woord onderscheidene malen in het gedicht voor, éénmaal *echter*, B. V, v. 851:

Dus dede eem Daris echter ter were.

en *echterste*, laatste, B. VII, v. 595:

Dit is Daris echterste bede.

In den zin van *later* komt *echt* voor B. VIII, v. 419:

In moet sterven, eest nu, eest echt.

1051. *Coningrike*. — Ook in dit woord komt reeds de *g* op. Verg. B. I, 217, 800, 815, II, 416.

1055. *Dochten* = docht hem.

1042. *Vlouwen ewege*: Spoedden zich weg van huis; namelijk naar het leger.

1045. *Ridders, dorpers en baroen*,

Knapen en serianten coen.

— Maerlant, dien wij reeds zagen, dat de oude wereld op zijnen tijd en de kruistogten toepaste, toont in deze twee verzen, hoedanig in een feodaal leger het persooeneel was samengesteld. — De titel van *Ridder* was het loon alleen van beproefde dapperheid, zonder dat geboorte of betrekkingen op het bekomen er van eigenlijken invloed hadden. *Dorper* en *Baroen* staan hier gelukkig naast elkander, als de toenmalige laagste tegenover den verhevensten stand. (Over *Baroen* gaven wij reeds eenige ophelderingen B. I, v. 851, doch zie nader op B. VI, v. 85.) De zinsnede wordt in 't latijn op zijn romeinsch uitgedrukt:

Coeunt in castra quirites

Permixti agricolis.

Knaep, in 't algemeen ieder minderjarige jongeling, zoo als het hier ook wel kan genomen worden, is in de middeleeuwsche romanwereld meestal de minderjarige zoon van eenen vorst, vasaal of ridder. Het woord staat op gelijken rang met het bas-

taardwoord *garsoen*, waarmee het soms verbonden staat. Zie de aant. op B. V, v. 1002. — *Seriant* is een ondergeschikt persoon, die gewapenden dienst doet. Vergl. Clignett, *Bydragen*, bl. 314 en 354.

1043. *Men liet die lande woest bliven,
Beide van knapen en van wiven.*

— Nog zegt men van eene landerij, die slecht bebouwd is, dat ze woest is. Onder de latijnsche verklaringen van het woord *woest* geeft Kiliaen *incultus*. De zin is dus: « men liet de landen aan de zorgen over van jongelingen en vrouwen. »

1032. *Quamen die in sariantte.* — Er is iets uitgevallen. Welligt moet er gelezen worden: *quamen die knapen entie sarianten.*

1054. *Ridders stoenden op die canteel
Singende in diere gebaere,
Alse ocht een maisiere ware.*

— (Er is sprake van torens op de ruggen der olifanten van het persisch leger.) Daar stonden ridders op de spits, die zoo woest zongen, als of het een schutsmuur ware. — *Kanteel* bespraken wij vroeger v. 607. — *Gebaer*, woest geroep, inzonderheid van krijgslieden, wanneer men handgemeen werd. Zie Kiliaen op *Baeren* en op *Ghe-baer*. Vroeger reeds kwamen wij het in denzelfden zin tegen, waar de dichter over de zandstormen in Libiën spreekt:

v. 958.   Weletijt dat es een storm,
So vlieget lant in die gebare,
Ocht in die wilde zee ware.

Voor *lant* mag men hier misschien *sant* lezen. — *Maisiere*, bij Kiliaen *Masier*, een muur, wand, bij Rocquefort *maisiere*, *mesire*, lat. *maceria*, *maceries*. Wij kwamen het woord in dezen boek reeds tegen v. 661:

Som bleven si onder die maisieren.

Zie verder B. V, op v. 849.

1061. *Berch van Cisia.* — Wordt hier bedoeld *Sestus*, eene

stad in Thraciën gelegen, op het smalst van den Hellespont, tegenover Abydos, waar Xerxes zijne schipbrug sloeg? Zie Forbiger. *Handbuch der alten Geographie*, III, bl. 1080.

1065. *Die helt*: De helft. — Hier vrouwlijk, bezigt de schrijver het drie regels verder onzijdig. Wij bespraken reeds vroeger het woord.

1069. *Dore al dat eem dit gesciede.* Ik stel voor te lezen:

Al dor hem dat dit gesciede.

1071. Het opschrift staat hier op zijne regte plaats niet; het diende vóór v. 1059 gesteld te zijn.

1076. (*Een eylant*) *dat Aulis hetet nu bi dagen.* — Eene onderverdeling van Beotiën heette Aulide, waarvan Aulis de hoofdplaats was. De streek is geen eiland, schoon Maerlant, volgens Servius, het beweert; maar de stad lag op eene landtong, en had gemeenschap met het Eubeesch kanaal, bij middel eener haven thans *Vathys* genaamd. Zie Forbiger aangeh. werk, III, bl. 922.

1089. *Liede mee* = meer liede.

1094. *Alexander*, l. *Alexandere*. Zie B. II, v. 214.

1103. *Atheus*, l. *Antheus*.

1107. *Heef hi en* = hief hi hem.

1112. *Hoet*, hoofd. — In 't volgende vers *boke* = buke, buik.

1115. *Eelgen*, elken. — De *g* voor de *k*, gelijk reeds vroeger is opgemerkt.

1116. *Doe verbornen si met griexen viere*

Beide serpente en maras

Daer die grote beeste in was.

— Er is alleen spraak van Herkules; men leze dus *verborne hi*, verbrandde hij. Uit deze verzen blijkt dat het grieksch vuur het water verteerde; de dichter mogt dus zeer goed zeggen dat het moeras er door verbrand (d. i., in de gewoone taal, uitgedroogd) werd.

1147. *Huere* = heur, haar, zich.

1154. *Genendenlike*. — Kwalijk geschreven voor *genendelike*, hetwelk nog B. VII, v. 257 voorkomt. Het beteekent stout-

moediglijk. Zie Huydecoper op Stoke, II, bl. 328 en volg.; Halbertsma, *Naooost*, I, bl. 26.

1162. *Dien maen*. — Zoo ook v. 1171 *den maen*, gelijk in 't Overlandsch *der mond*; doch v. 1164 doe *si* (de maan) opkwam en v. 1165 *eer* (haar) *licht*. Alles door onachtzaamheid van den afschrijver. Lees: *de maen*.

1166. *Anderwerf so wart si echt*

Also roet als een bloet

— Daarna werd zij andermaal zoo rood als één bloed. De spreekwijze: hij is één bloed (d. i. geheel bloed), is in Vlaanderen nog in volle kracht. De verdubbelde rijmklank *also roet als een bloet* valt niet onaardig. Even zoo v. 1227-1228. Het opzettelijke is er niet in te miskennen, en niet minder misschien in de tweemaal drie elkander opvolgende rijmklanken, die wij in dezen zang reeds opmerkten.

1170. *Ontsagen hem van ongeval*, waren beducht voor ongeval. Zie B. II, v. 576 en vergelijk Huydecoper op Stoke, II, bl. 505. De uitdrukking « zich ontzien » is in Vlaanderen eenigzins van hare oorspronkelijke beteekenis afgeweken: het is de vrees meer van moeite dan van gevaar; die er thans in ligt opgesloten.

1174. *Oec seide hi, dat hi hem woude*

Vertonen dat grote ongeval,

Dat het achter comen sal.

Ook zeiden zij, dat zij hun het achternakomende groot ongeval toonen wilden. — *Seide hi*, l. *seiden si*, namelijk Alexanders lieden. — *Hi*, de maan, zie v. 1162. V. 1172-75 zouden gevoegelijk tusschen twee haakjes staan.

1177. *Hen*, aldus.

1179. *Want die eerde si verscoet*. — De aarde verschoot (van kleur). Alles op de aarde werd valuw van kleur: een gewoon verschijnsel bij zon- of maanverduistering.

1185. *Dat zijn die scoude waren*: Dat het zijne schuld was. — Eene zeer gebruikelijke en niet onsierlijke omzetting: *dat die schulden waren zijn*. — *Scoude* in 't meerv. welligt om een rijm te vinden.

1185. *Woude si*, l. *wouden si*.

1186. *Hen vernois*, verkorting van *vernoide des*, het zeerde, verdroot hun. — *Hen*, voluit geschreven, en moet hier den dativ. verbeelden, dien *vernoien* regeert. Vergel. B. I, v. 925.

1191. *Si*, namelijk Alexanders lieden. De zin is « Gantsch de natuur was verontwaardigd, dat zij de wereld onder zich wilden houden en meester van geheel het menschedom wezen.

1194. *Bewijstent*, bewezen het.

1197. *Si sachten dat sich die sterren bolgen,*

Dat eer coem wolde volgen

Nature en mijslicheide,

Eñ hi eem anbeden dede.

— Zoo als ze daar staat, is er uit de zinsnede niet te geraken. Ik geloof dat in v. 1198 *eer* het overlandsch *er* = *hij* is, en dat in plaats van *mijslicheide* moet gelezen worden *wijslicheide*, zoo dat het thans klinken zou: « Zij zeiden dat zich de sterren belgden, omdat hij de natuur en de wijsheid ter nauwer nood wilde volgen en hij zich liet aanbidden. » — *Sachte* = *seide*, merkten wij reeds aan. — *Sich*, zich; overlandsch. Zie aant. op B. I, v. 616.

1201. *Hen rouwet, dat si so menich vrese*

Eñ so menige starke reise

Dor sinen wille harde beswert.

Het rouwde hen, dat zij zoo menig gevaar en zoo menigen zwaren krijgstogt om zijnen wille hadden bezuurd. — *Hen*, aldus. — *Vrese*, gevaar. Over dit woord zie de aant. B. III, v. 16. — *Reise*, het rijm eischt *rese*, gelijk het inderdaad van elders zoo bekend is, schoon het toch maar eene klankwijziging van het eerste is, wat Willems op Van Heelu reeds aanmerkte. Het betekent krijgstogt, onderneming, en komt bij Stoke en Van Heelu op onderscheidene plaatsen voor. In ons gedicht staat het nog B. IV, v. 1510:

Beide ontsach si (*Victoria*), dattie vrese

Van der vreseliker *rese*

Dien edelen vorsten quetsen mochte.

en B. VI, v. 530 :

Noit en hadde degen vri
Soe menech leet, soe menech vrese,
Alse hi hadde in gene rese.

Over eene andere beteekenis van het woord zie B. IV, v. 1594.
Harde beswert, l. *Hadden besuurt*.

1205. *Vol*, l. *volc*.

1218. *Conste gesien*, kon zien. — *Konste* wordt nog algemeen gebezigd onder de Vlamingen.

1219. *Dat was die alde Aristaldes*.

Hi antwerde deem volc al des.

— Bij den latijnschen dichter heet deze sterrewichelaar *Aristarchus*. — *Alde* = oude, is overlandsch en komt van den afschrijver, evenzeer *deem* = dem, d. i. *den* in dat. Wij ontmoetten reeds dien vorm. Zie de aant. B. III, v. 181.

1226. *Allet dat si* = al het [geen] d. s. — *Bediede*, l. *bedieden*, uitleggen.

1229. *Eñ si en gaen niet uten kere*,
Den hi en gaf.

En zij (de sterren) verlaten de wending niet, welke hij (God) haar gaf. — *Hi en* = hij hun, waarover reeds vroeger.

1254. *Got*, op v. 1254 *God*. — Ik zei daar reeds een woord over. De beide scheidteekens zijn verkeerd. Men leze :

En es Jupiter niet onse got.

1257. *So weder die sal gaen*. l. *So weder die SEE sal gaen*.

1259. *Hen verdragen* = zich verdragen, zich verplaatsen. — Maerlant bedoelt hier het zoogenaamd sterreschieten.

1248. *Dat gevelt alst hijt gebiet*. — *Gevelt* = gevalt, d. i. valt voor, gebeurt. — *Alst* = als, gelijk men nog in Vlaanderen uitspreekt.

1256. *Herwart rijmende op vergaet*.

1262. *Vier hemelen bat op* : Vier hemelen hooger op. — *Bat* op zich zelven de beteekenis hebbende van *beter*, dient ter versterking, wanneer het aangevoegd is bij een ander woord. Clignett

verklaart het door *meer*, wat zeer dikwijls het geval is. Zie 's mans *Bydragen*, bl. 126.

1265. *Lichs*, l. *lichts*.

1267. *Weeltijt*, l. *welctijt*. Zie vroeger, en hierna v. 1295, 1507.

1271. *Inder*, l. *en der*.

1272. *Merker*, l. *merken*.

1277. *Want en mach*, d. i. *want ten* (= het en) *mach*.

1279. *Gescein*, l. *gesciot*.

1285. *Want si heetten si*. — Het herhalen van het persoonlijk voornaamw. is bij den Vlaming veel in gebruik, wat somtijds merkelijke kracht aan de zegwijze geeft, en niet zoo bespottelijk is als men wel voorgeeft. De Franschman maakt er overgroot en gelukkig gebruik van. — *Heetten*, l. volgens Maerlant *heten*. Merkwaardig is het invoeren der scherplange *e* in dit Hs.

1287. *Sprac Aristaldes echt*. — Thans zou men zeggen: « *Hernam Aristaldes*. » — *Echt*, anderwerf, wederom. Zie op v. 1029.

1288. *Lecht*, voor *licht*, om het rijm, gelijk mede v. 1294.

1296. *Noch me* = *mee*, d. i. *meer*.

1501. *Ik wild* = *wilt*, d. i. *wil 't*. — *Clergien*, wetenschap. Zie Roquefort, *Glossaire de la langue romane*, op 't woord.

1514. *Coningrike lanc* : groot koningrijk. — Men bezigde *smal* voor klein, van waar nog *smalstad*. Ik bekén dat het woord *lanc* mij nog niet is voorgekomen in den zin, dien ik er hier aan meen te moeten toekennen.

1552. *To* = *tot*. Overlandsch.

1556. *Eñ sanc*, *datment mochte horen*

Bi eenre halver milen lanc;

Van ioien sanc hi nuwen sanc.

— Eene belangrijke bijdrage voor de krijgsgewoonten in de middeleeuwen, en die ons aan koning Alfred herinnert. Bij ons hedendaagsch mengelmoes is het regimentsmuziek het eenig redelijke.

BOEK IV.

2. *En*, aldus.

5. *Met enen vane*. — Zoo wel in de volksspraak als in de geschrevene taal was *Vane* steeds vrouwelijk.

9. *Eer* = vroeger; nog in *weleer*.

10. *Dorp en port, busch en heide*. — In plaats van *en* zal wel *en* dienen te staan. — *Busch*, vlaamsche uitspraak, zie B. III, v. 977; doch ook geldersche, blijkens *Herkenbusch*, bij Roermonde.

11. *Op ene riviere... van prise* = Aan eene schoone rivier. Wat schoon is, is hoog van prijs. — *Op* is in den onderhavigen zin nog algemeen in gebruik: op de Schelde, op den Rijn.

14. *Wet ic*. — Gelijk wij reeds zagen, neigt de afschrijver steeds om de woorden van elkander te scheiden, zonder de noodige wijziging in de spelling aan te brengen. Bij afscheiding der woorden diende er te staan: *weet ic*.

15. *In die croen*. — Thans zou men zeggen « onder de kroon » d. i. in het gebied.

16. *Hen es geen water eers gelike, l. en es... haers*. — Eene verwarring der aspiratie.

17. *Roschen* = rotsen. — Over de verschillende schrijfwijzen van dit woord in den *Alexander*, zie B. II, v. 256.

19. *Hen dunken si*. Aldus. — De Vlaming zou nog zeggen: *hun dunken zij*, voor *hun schijnen zij*. — *Staen* rijmende op het zelfde woord; nog al eene zonde uit Maerlants jeugd.

29. *Eñ vanden strijde oec die pine,*

Daer eer altoes stont in te sine,

Die cortie, wanie, eere pine.

— Deze drie regels staan voor het vers:

Continuusque via labor expirare coegit.

Over *striden*, thans *schrijden* = stappen, heeft Halbertsma (*Aant. op Sp. hist.*, bl. 11 en 586), twee belangrijke plaatsen. De *strijt*

is dus hier het gaan, het moeilijk gaan door dik en dun. — *Daer eer stont in te sine* = waar (het) haar in te zijn stond, waar zij moest in wezen. Indien Maerlant *haer* geschreven heeft, dan moet men bekennen dat het vers buitengewoon onwelluidend klinkt. Misschien schreef hij: *daer si in stont te sine*, waar zij in was. — *Cortie*, l. *corte* of *cortet*. In dezen regel zal het woord *pine* mede Maerlant niet toebehooren, zoo niet omdat het reeds twee regels hooger in 't rijm voorkomt, althans dewijl het opvolgende *clage* het tegenrijm is van het woord, waar *pine* voor staat. Ik zou voor slaan het te vervangen door *plage*, foltering. De geheele plaats zou dus luiden:

Eñ van den stride oec die pine,

Daer haer altoes stont in te sine,

Die corte, wanie, hare plage.

Hetgeen men overbrengen kan door: « En de vermoeienis van den lastigen weg, dien zij onverpoosd moest afleggen, kortte, vermeen ik, hare foltering. »

Tot gevoegelijkere scheiding van den zin stonde beter achter v. 28 een komma-punt.

34. *Was also drove en also vro*. — Zoo min als de geschiedenis, bewijzen de verdere woorden van Maerlant, dat Alexander over de dood van Darius' moeder te gelijk droefheid en blijdschap vertoonde. In plaats van *vro*, zal er dus wel *onvro* te lezen zijn, een pleonasmus, dergelijke men bij Maerlant meer aantreft. Het geheele vers is misschien aldus te verbeteren:

Was also droeve eñ so onvro.

41. *Leet* = liet. Even zoo v. 51.

44. *Domen* = doe men.

45. *Iongelin*, l. *iongelinc*.

47. *Als was hi wreet*, l. *al w. h. w.*

51. *Ontfarmherticheit* = barmhertigheid. — Over de gelijke afleiding van *ontfarmen* en *erbarmen*, zie de *Nieuwe Bydragen*, Leyden 1765, I, bl. 559.

52. *Van dien*, van dien tijd, van toen.

54. *Eñ sach*, i. en s. ontkennend.

56. *Soe goedertieren was sijn lijf*: Van zoo goede manieren was zijn leven. — *Goedertieren*, over dit woord, samengesteld uit *goed* en het subst. fem. *tier*, *tiere*, dat *groeijing*, *oprijzing*, *gebaar*, *manier*, *soort* en, door verdere afleiding, *aart* beteekende, vindt men eene belangrijke noot bij Bormans, *Leven van Sinte Christina*, bl. 520-521.

57. *Gewacch*, imperf. van *gewagen*: thans *gewaagde*.

64. *Hi trac sijn hare als wast vlas*. — *Trac*, trok uit. In Vlaanderen zegt men *vlas slijten*. Ook verder in dezen roman spreekt Maerlant van *grau haer ute sliten*, B. VII, v. 766.

72. *We du weens, eñ wat es di?* — *We* = *wie*, hoe. Misschien *Twi*, waarom; doch ik herinner mij niet in den *Alexander* eenmaal *twi* gevonden te hebben. — *Wat es di*. Thans zegt men, zonder pronomen: *Wat is er?*

74. *Welstu iet wat meerren mach*

Dinen ruwen? sech mi dach.

— Er dient misschien te staan *moch* in imperf.; anders zou men liever lezen *minen rouwe*, wat beter met hetgeen volgt in verband staat. — *Ruwen*. Nogmaals ontmoet men de stelsellooze verwarring van *u* en *ou*: weinig regels verder leest men *rouwich*, *rouwe*. — *Dach* = doch; om 't rijm, ten ware ook *moch* de echte lezing ware.

85. *Doet dien dinen*: doet den uwen. — In deze toespraak tot zijn heer bezigt de knecht de voornaamwoorden *du*, *dijn*. Wat verder bedient zich in tegendeel de hoogstbeschaafde Darius, tot God sprekende, van het meerv. *Gi*, *uw*; evenzoo, in zijne aanspraak tot Alexander, de gezant Achillas, die *was van rade gemaect wale*, en wiens tale kende *utermaten scone logen*. Deze laatste bezigt in zijne lange toespraak slechts een paar malen *du*, *dattu*, eens (v. 81-82), waar de voornaamwoorden het rijm beheerschen en de schrijver gewis in de rijmsluitende *rs* een aangenamer klank vond dan in *rt*. Dit alles wijst op eene fijne beschaving onder de Nederlanders reeds van in de eerste helft der dertiende eeuw, en dat onder onze voorouders *hovescheit* en

dorperheit in de taal zoo wel als in de zeden hare schakeeringen hadden.

92. *Eñ viel neder in onmacht*. — Dit vers is zeer vloeiend te lezen met in 't laatste woord eenigzins op *on* te drukken. Zie over dat lengen en verkorten onder het lezen B. I, op v. 157.

96. *Om dat si niet en woude plegen*

Dies conincs Alexanders minne.

Omdat zij met koning Al. geen minnehandel wilde onderhouden. — *Plegen*, altijd met den genitief. Zie B. I, op v. 685.

101. *Nie* = nooit. — In Vlaanderen spreekt men uit *nie* voor *niet*.

105. *Al was si met eem gevaen*: al was zij door hem (namelijk door Alexander), gevangen. Men zou het kunnen in twijfel trekken of niet Tyrote zich zelven bedoelt; doch Maerlant laat onmiddellijk volgen:

Eñ dat hi haer hadde gedaen

Also grote ere.

Wat volgens mij geen twijfel overlaat, of het slaat op Macedo. Over *met* in den zin van *door*, *bij*, vergel. Bormans' *Christina*, v. 501.

107. *Eñ*, i. in.

110. *Eñ si en oec minde*: en dat zij hem wederliefde toedroeg. — *Si en*, elders *sine*, I, 924, 1251; IV, 1665; wel te onderscheiden van de negatie voorkomende in dezen zang, v. 1464.

114. *Die scoenste van al Percien*: De schoonste van geheel Persie. — Men zegt nog: al het land, al de wereld, enz. Zie v. 152.

116. *Men mach proven bi eere dinc*,

Dat hi eer dede hi mocht doen.

Men kan uit haar besluit gevoelen, dat hetgeen hij haar dede hij het doen mogt. — *Dinc* is het verbale van het ww. *dingen*. Bij Kiliaen *Judicio concertare*.

120. *Dat es mee*: dat is meer. — Wij schrijven thans: wat meer is.

121. *Dat Alexander sinen wice*

Noit lachter en dede van den live.

Dat Alex. zijner (Darius) vrouw nooit snoode daad aan den

lijve bedreef. Wegens *lachte*, over het algemeen *schande*; maar hier, even als v. 1226, snoode daad, schelmstuk beteekenende, zie Clignett, *Bydragen*, bl. 86 en volg. — *Lijf*, meestal *leven* (zie op v. 56), beteekent hier, gelijk op enkele andere plaatsen van het gedicht, *lichaam*.

129. *Vader... van den goden al te voren*: Vader van al de goden, die voren zijn.

151. *Uwe maech van rechter ure*: bloedverwant in regte voortdurend. — Thans zegt men *in regte lijn*, fr. *en droit lignage*. Maar *ure*? « In zich-zelf » zegt Bilderdijk (verkl. Geslachtl. op *uur*), « beteekent het woord een bepaalden tijd in het algemeen, en van daar is *huren* en ook *duur*. » En Bormans (*Christina*, bl. 263), zegt dat « *ure* beteekent een zekeren duer die door zich zelven bepaeld is. »

155. *Bu*, l. *bi u*, door *u*.

154. *Ierstwerf so bidden ic u nu*. — Het ww. staat voluit geschreven, l. *bidde ic*, of beter *biddic*.

157. *Ocht also es in uwen moet*. — De *moed*, of het *gemoed* der Godheid. Het woord kan niet beter verklaard worden dan door *zin*, schoon het mij te zwak schijnt.

158. *Eñ aen sien moet dat verliesen*. — *Aen sien*, l. *ansien*. De zin is: « en ik dat verlies moet aanschouwen. »

140. *Soe bidde ic u dat ic moet kiezen*

Een coninc doch na mi.

Zoo bid ik u, indien ik eenen koning na mij (d. i. eenen opvolger) moet kiezen. De komma achter *u* is vergeten. » — *Dat*, indien. — *Doch*, toch.

145. *Gehort mi das*: verhoor mij des. — Het is een tusschenzin, en kon tusschen twee haakjes staan.

148. *Vor gode*, l. *vor Gode*. — Men zegt nog: het roept wrake voor God.

149. *Geseint* = *gesent*, gezonden. — Zoo ook *seint*, zendt, v. 175.

150. *Parlement*, onderhandeling. — Men bezigt nog *parlementen* voor: zijn ongelijk met klappen willen vereffen.

155. *Dor die docht*: om de deugd.

160. *Van eere oliven*. — *Eere* verkorting van *eenre* = *ener*.

161. *Om den vreden voeren si tien*

Vrode ridders eñ siene.

Ter verkrijging van den vrede togen wijze en vriendelijke ridders (tot Alexander.) — *Voeren tien*, gingen optrekken, trokken op. — *Siene*, vriendelijke of, wil men, *schoone*, mits men het niet in den stoffelijken zin neme, maar in dien van menschen die een *schoon gelaat* stellen. Dat Maerlant hier *siene* voor *schoon* in den figuurlijken zin neemt, dunkt mij bevestigd door de beschrijving, welke hij geeft van den wijssten onder die ridders, wiens « tale utermaten scone logen conste, » dus die een vriendelijk, een schoon gelaat wist te stellen. Zie over het woord Halbertsma, *Aant. op Sp. hist.*, bl. 66, vooral De Vries, *Proeve van middeln. Taalzuivering*, bl. 54 en volg.

164. *Alde* = oude. Overlandsch. Reeds aangeteekend.

165. *Van raede gemaect wale*. — Indien er het vers niet te overmatig hard bij wierde, zou men mogen denken dat er *geraect* in plaats van *gemaect* diende gelezen te worden. Doch beide woorden beteekenen in den grond hetzelfde, en het eerste is maar de verbloemde uitdrukking van het andere. *Wel geraekt* = *wel gemaakt*, wel getroffen. Zie Bormans, *Christina*, bl. 255; Halbertsma *Aant.*, bl. 245; ook De Vries, *Taalzuivering*, bl. 68 en volg. Ter loops wil ik den leidschen professor de opmerking maken, dat het ww. *getaken* in de oost- en westvlaamsche tongvallen wezenlijk bestaat, zoo dat Maerlant in zijn *Sp. hist.* zeer wel dit woord kan gebezigd hebben, hetwelk dus niet in *geraken* moet veranderd worden.

173. *En*, aldus. — *Echt*, anderwerf. Darius had reeds tweewerf vredeboden tot Alexander gestuurd; nu zendt hij hem *eenen echt*, eenen anderwerf, of anderwerf eenen. Zie III, 1029 en 1287.

174. *Dor recht*, omdat het regt is, omdat het zoo zijn moet. *Dor*, om, voor. In deze beteekenis komt *dor* meermalen in ons gedicht voor.

176. *Meerre* = meerdere, d. i. grootere; en zoo *minder* = kleinere, gelijk thans nog. Vergel. v. 589.

177. *So hoveschlike heves gevaen* : Zoo heuschlijk in hunne gevangenschap behandelt.

178. *Al hebben wie eer brec*, al missen wij hen. — *Wie*, l. *wi*. — *Eer* = harer, genit. plur.

183. *Altoes heetise* : Steeds heet gij ze.

184. *En ghi en doet hem niet bekinnen*

Dat gijse haet ni eenger wijs.

En gij doet hen niet zeggen, dat gij ze eeniger wijze vijandig behandelt. Het latijn heeft : *hostilisque immemor iræ*. — *Hem bekinnen*. In de *Aant.* op den *Sp. hist.*, bl. 183, vindt men een voorbeeld van dit wederkeerend ww. — *Ni*, l. *in*. De afschrijver stelde zoo duidelijk *ni*, dat Schmeller vraagsgewijs op den kant *in* stelt.

192. *Alse nu toget sijn anscijn*, l. *uw anscijn*. — De geheele zin is : « Darius, die ons hier heeft gezonden, scheen mij ter nauwer nood zoo bedroefd als thans uw gelaat uitwijst (dat gij zijt). Nogtans weent hij over zijne vrouw.

198. *En doet dit leet* : Zonder dit leed. — Thans hoort men nog : *en dede niet*.

200. *Getruewelike varde* : Oprechte vrede. — *Varde* = *verde* bij letterwisseling voor *vrede*, gelijk *sterte* = *strot*, enz. Wij lezen het woord nogmaals v. 341.

201. *Eñ siere dochter biet hi di*,

Eñ alt lant qwijs en vri

Dat leget vander navel zee

Tote der Eufraten.

En zijne dochter biedt hij u aan, en al het land vrij van cijns dat tusschen de Dardanellen en den Eufrat ligt. — *Alt* = al 't. — *Qwijs en vri*, ontlast en vrij (van cijns). Men leest nog voor sommige gevels : *vry huys*, *vry erve*. Van de spelling *qe* = *qu* is reeds aanteekening gehouden B. I, v. 246, 922, II, 575. — *En*, l. *eñ*. Over *Navel zee* zie de aant. B. II, op v. 186.

207. *Hout sinen soen hi... tie gijsele*. — Nog eene plaats, die op voorlezen is geschreven, zonder dat de afschrijver er iets van

verstond. Voor *soen hi* moet gelezen worden *soene*, zoon. Het latijn heeft *teneatur filius obses*.

208. *En*, aldus.

210. *Bidde wi*. — Het streepje boven de *e* is vergeten, l. *bidden*.

212. *XXX^m bosanten*, voor *bisanten*, eene oostersche munt uit de middeleeuwen, aldus geheeten naar de stad Bysantium. Gauthier heeft *talentum*, naar Curtius.

213. *Eñ*, beter *en* expletivum. Zoo ook v. 220.

224. *Eñ dlant met tenten al begrepen*. — En [hij heeft] het gantsche land met tenten (d. i. met krijgsvolk) bezet. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 24.

226. *En*, beter *eñ... te sinen here*, voor (ten dienste van) zijn heir.

258. *Permoen*, l. *Permenioen*.

240. *Nauwen raet*. — Ik vermeen dat er moet gelezen worden *gauwen raet*, althans naar aanleiding van het latijn, dat zegt:

Nec ei tam dicere promptum

Fortia quam gerere est.

Tegenover dit bewijs zal het wel noodeloos wezen, aan *nauw* eene redelijke beteekenis te willen geven.

241. *Te voren, sprac hi, weest mijn raet*. — *Weest* = *was 't*. Men merke hier nogmaals de slordigheid van den dichter op, die in een dubbel rijm hetzelfde woord (*raet*) herhaalt. Een even arm rijm is *ioffrouwen* — *vrouwen*, v. 249-250.

244. *Om schat eñ om have*. — Een soort van pleonasm; want *have* beteekent alle roerende bezitting, en staat tegenover *erve*, de grondbezitting. Zie verder v. 574, en vergel. B. III, v. 575.

251. *Bedi wat soude ons een queen* : Want wat (voordeel) zoude ons een oud wijf (doen)? — *Queen* is hier de vertaling van *anus*, hetgeen de bewering van den schrijver over het woord in de *Taelkundige Mengelingen* (Leyden 1781, bl. 189 en volg.) in 't gelijk stelt. Men kan voorgeven dat het woord evenzeer op de zusters als op de moeder van Darius slaat; doch dan zou in v. 253 *quellen* en niet *quellet* gelezen worden. — *Quellet ons*, valt ons lastig.

255. *Raede* = *raedi*, d. i. *raed u*.

257. *En*, aldus. En zeker wel zoo uitgesproken.

258. Ik meen dat er geen land, onder slechts éenen heer staande, zoo groot is als het land van de Navelzee (de Dardanelen) tot den Eufraat. Zie hiervoren op v. 201 en B. II, v. 186.

265. *Meture hant*, met uwer hand, met de hand van u. Zoo ook in 't *Leven van Jesus*: *ure een* = een van u; *ure ighewelc* = een ieder van u; *ure negheen* = geen uwer. In Vlaanderen hoort men nog algemeen *ulder*, verkorting van *ulieder*. In een kersliedjen van Ph. Jennyn (*Gheestelycken waeckenden staf*, Brugge, 1651) lees ik bl. 95:

Hoordy niet, hoe dat bitter krijt
Die ul'der ziele vrijt?

Vergelijk hier voren B. II, v. 95-97.

268. *Peist we vele goder steden*, l. *Peist hoe vele goede s*.

270. *Het es een sekerlike sake.... dan*, l. *een sekerliker*. — *Te landewert te varne ewege*, naar zijn land weg te trekken. — *Varne*, varen, trekken. De Hollander vraagt nog *Hoe vaar-je?* Ieder Nederlander bezigt den afscheidsgroet *Vaar wel*.

278. *Slacht ic*, slachtte ik: geleek ik.

290. *Dat doe ik af*: dat doe ik weg, dat zet ik achter, dus: dat en doe ik niet.

292. De dubbelpunt, waar deze regel mede eindigen moet, is achter wege gebleven. De zin is: ik heb geen ding te verkoo-
pen, noch [iets] van het volk dat ik in boeijen sloeg: zal ik er iemand van laten afnemen, dien zal ik het te mijner eere geven. — *In* = ik en. — *Vinc*, imperf. van *vangen*, *conficere in vincula* (Kiliaen), verwant met *vincere*. — *Afkeren*, fr. *détourner*. — *Dor miere eren*. — De liedjeszanger, wanneer hij uitgezongen heeft, zegt nog: *tot uwer eere, menschen*.

297. *Geve ic*, overlandsch voor *gave ic*. Hetzelfde geldt v. 564.

299. *Geandwoord*, zoo ook *andwerde* v. 564, elders met eene *t*.

505. *Uwen hier den ghi dient*. Maerlant schreef: *uwen heer dien g. d*.

507. *Docht*, welvaren, welzijn. — *Het doet mij deugd*, zegt

de Vlaming, wat volkomen hetzelfde uitdrukt als *het doet mij goed*.

508. *Het wijsde mi die hovesche vocht*: De heusche voogd (onder)wees het mij, namelijk Aristoteles. Onder de verklaringen van *Voght* geeft Kiliaen *Educator* op. Vroeger verklaarden wij *Machtoge* door *Opvoeder*. Zie B. I, op v. 565.

516. *Dat si en wapen niet en mogen duren*: Dat zij [het houden van] een wapen niet en kunnen geduren = uitstaan. — *En wapen* = een *w*.

517. *Ologen*, l. *orlogen*.

527. *Bedie hi caent minen lieden*. — Misschien te lezen: *Bedie hi toent m. l*. Doch zou het niet eerder zijn *tent*, van *tenten*, zoo veel als *polsen*? Het latijn heeft:

*Modò munere palpet amicos,
Ut mea fatali maturent fata veneno.*

Wij merkten meermalen reeds aan, dat *e* en *t* door den afschrijver moeilijk onderscheiden werden. Van de *t* (loent = loont) kan er nog minder spraak zijn, en daarbij ligt *loont* niet in de opvatting der zinsnede. Men neme nog in aanmerking dat, schoon men schrijft en spreekt: *iemand tinten, polsen*, men ook in de volksspraak hoort aan *iemand tinten, polsen*.

555. *Hi oert*: hij trekt ijlings voort. — Mhd. *hürten*, bij Ziemann verklaard door *stößen, rennen*, oud fr. *oirrer*. Zie Roquefort diet. *Trekken op hore* heeft Huydecoper (Stoke, III, bl. 296-297) juist verklaard en de verwantschap van *hore* bewezen. Ook Wil-
lems (*Stag van Woeringen*, v. 5452), *voeren op hoer*; doch deze beknibbelt ten onregte zijnen voorganger, wegens een bewijzen als of *hore* van het fransch ontleend ware, wat Huydecoper niet zegt. Het is Roquefort die het fr. *oirrer* van het lat. *errare* wil doen afstammen. Galtherus heeft:

*Neque enim non justus ut hostis
Prælia mollitur, verum ut siccanus, imo
Ut verum fœdare, latus ut veneficus.*

Maerlant gebruikt hier *oert* als climax van *vaert*; daarom ware

het beter dat v. 354 eindigde met een komma-punt en 356 met een komma.

359. *Mi en becomt wale niet*; mij en bevalt, behaagt niet wel.

341. *Bedie geve ic eem die varde*: want gave (schonk) ik hem den vrede. Dat het zijn moet *gave*, bewijst het *tachterdie*, schandvlechte ik, van 't naastvolgende vers.

343. *Ghi*, in de volgende regels *gi*.

346. *Dat es dat lant over die Eufraten*; namelijk het land tusschen den Eufraat en den Hellespont. — Trouwens toen Alex. deze woorden tot de gezanten van Darius sprak, was hij reeds den stroom over, gelijk Curtius (IV, 11) hem doet zeggen: «*Quæ post Euphratem sunt, liberaliter donat: Ubi igitur me adfamini? Nempe ultra Euphratem sum.*»

347. *Gi sijt des mesraect*: Gij dwaalt deswege; gij zijt daaromtrent mis, spreekt verkeerd. — Onder de latijnsche verklaringen van *mesraecken* geeft Kiliaen *errare* op. Het is opmerkelijk hoe in dit gedicht van Maerlants jeugd het ww. *raken*, naast zijn compositum *misraken*, over het algemeen eene beteekenis heeft, welke op de begaafdheid der spraak slaat. Wij lezen:

B. I, v. 406. Geraect van hovescede, met beleefdheid toegerust.

B. I, v. 4459. Daer toe was si so wel geraect,
Dat si hare botschap wale
Conste seggen in griexer tale.

Waar het *begaafd*, *talentvol* beteekent.

B. III, v. 4451. Want Maceus van Babylon,
Die wael geraect was en seoen.

Hier staat het in de beteekenis van *wel bespraakt*; immers vinden wij die hoedanigheid van Darius' veldheer nauwkeuriger aangeduid B. III, v. 74:

Die here Macheus, die herde seoen
En wale geraect was in den mont.

In dezelfde beteekenis komt het nog voor B. VIII, v. 176:

So simpel was hare sede,
Dat si peinsde in haren raet

Dat nieman en dede grote daet,
En nieman en ware wael geraect
Sonder dien die maniere maect
Van lichame grote, hoge en seone.

Men zie overigens over dit woord, een der gewilligste van onze middeleeuwsche taal, vooral Bormans, *Christina*, bl. 255 en volg. Vergel. hiervoren B. I, v. 9.

348. *Want ic hebt te mi gesact*: Want ik heb het (namel. het land) tot mij genomen. — *Zakken*, in den zak steken. Wij zagen B. III, v. 488, dat Alexanders soldaten de sieraden van Darius' vrouwen:

Al hebben sijt te hem gesact.

Op beide plaatsen is het « tot zich zakken. »

349. *Doget*, dapperheid. — Deugd was bij ons nooit eene lijdelijke hoedanigheid; even als *vroomheid* toont ze werking aan.

350. *Drijft mi uyt of gi moget*: Drijf mij [het land] uit, indien gij de magt [er toe] hebt. Voor *mogen* bezigt men thans *vermogen*. Kiliaen kent nog *moghe* in den zin van *potentia*.

353. *Hi hadde Macheuse belovet*, l. *hi had se*, namelijk zijne dochter, gelijk het volgende vers uitwijst.

356. *Heeft hi si eem nu berocet?*: Heeft hij ze hem nu ontnomen? — Men zegt thans: iemand *van* iets beroven, en iets *aan* iemand ontroven. *Beroven* is hier enkel roven, met geweld ontnemen.

359. *So wat*, al wat.

361. *Al stoet in miere gewant*: (Dit) alles behoort mij in eigendom toe. — *Gewant* = *wand*, weeg, muur, beluik, bekleedsel. De letterlijke opvatting is dus: « dit alles staat binnen mijn beluik; » eene metaphore aan het leenstelsel ontleend. Darius geeft aan zijn overwinnaar al het land tusschen den Hellespont en den Eufraat *quijt en vri*. « Dat goed is 't mijne, » zoo is het antwoord, ik heb het door mijne dapperheid gewonnen en tot mij genomen (*gesact*). Al wat Darius bezit en wat hij heeft verloren, al het volk dat onder hem leeft, en hij voor allen, dat alles maakt

deel van mijne grondbezitting en is der Grieken strijdperk en het loon huns arbeids. — *Gewant*. Het woord komt nog voor in *nonne gewant* = nonne kleeding, in 't gedicht *Achte personen wenschen*, opgenomen in 't *Belg. mus.* II, 454, — *ingewant*, wat door een' wand besloten is, later op de *intestina* toegepast. Verg. Halbertsma, *Aant.* bl. 180, en zie B. VI, op v. 965.

562. *Al cest der Grieken sant*: 't Is al der Grieken strijdplaats. — *Sant* schijnt mij hier overdragtig genomen, gelijk het latijn *arena*, en in volkomen verband met het voorgaande *gewant*, en niet in den zin van aarde, grond.

567. *Tellede*, vertelde; elders *telden*, I, 968; doch *vertellen*, IV, 589.

570. *Al darwart*. — *Al* is hier eene aanvulling, een expletivum, dat men in de gesprokene taal meermalen aantreft. Dageelijks hoort men uitdrukkingen als de volgende: *hij zond 'en (hem) al derwaart*; *hij ging al langs de strate*. Ik weet geen sterkeren zin aan het woordje te geven, waar het voorkomt in den *Sp. hist.*, IV, bl. 419, en besproken is door Halbertsma in zijne *Aant.* bl. 404. Anders beteekent het *langs*. Men zegt in Vlaanderen: « *Al waar gaat gij* = langs waar gaat gij? — *Ik ga al daar* = ik ga langs daar. » Ook in den *Alexander* komt het woord in deze beteekenis voor. Zie in dezen zang v. 1655.

571. *Belighen*, I. *belegghen* = beleggen.

574. *Met cierheden en met groter haven*. — Met groote pracht en kost. Zie hiervoren v. 244 en B. III, op v. 575.

576. *Darom hi hadde groten rouwe*: Waar hij grooten rouw om had. Zoo spreekt men nog.

577. *Hi dede maken een graf van prise*

Op enen berch an een salise.

Galtherus heeft:

*Tumulumque in vertice montis
Imperat excidi.*

— *Salice*, I. *falise*, gelijk v. 1228, bastaardw. Bij Roquefort is *falises des monz* de vertaling van *abrupta montium*, hetzelfde

als wat Gauthier door *vertex* uitdrukt, namelijk rotsspitsen, steilten, welke men in de gebergten veelvuldig aantreft. Dergelijke plaats is voor een graf geschikt, en voor het besprokene allerbest, om reden van de legende die Apelles er op stellen zou. *Falise* van het latijn *fallere*, bedriegen, is eigenlijk eene bedriegelijke plaats. Het woord moet nog hier en daar bekend zijn gebleven: nog onlangs hoorde ik iemand spreken van *Falijzen*, onzichtbare klippen, welke op onze kusten, tusschen Oostende en Nieupoort, zich bevinden.

581. *Die griexe coning alle*. — Maerlant zal misschien *coninge* geschreven hebben. — *Twaren*, verkorting van *te waren*.

584. *Hen*, aldus.

587. *Screef an den grave*, I. *screef hi an d. g.*

590. *Met overslagender rimen*. — Dat vroegtijdig voorbeeld van kruisrijmen is merkwaardig, en getuigt dat men in de eerste helft van de dertiende eeuw verre was van nog aan de eerste proeven in de versificatie te zijn. In een der Hss. van den *Rijmbijbel* vond professor David honderd acht en zestig verzen in overslaande rijmen, welke echter van lateren tijd getuigen.

591. *Apelles screef Gods gelike*. — Apelles schilderde Gods gelijkenis. Voor « een portret schilderen », zeiden de ouden « *een beeldekin* of *ene gelike scriven*. » Zie *Spiegel hist.*, IV, bl. 206 C.XXX. v. 9. — *Gelike*, gelijkenis, beeldtenis, lat. *similitudo*. Men gewaagt nog van *zijns gelijke* = zijne weërga in rang, hoedanigheid, enz.

594. *Eingelen*, zoo ook v. 455. Maerlant kan *iingelen* geschreven hebben, volgens de westvlaamsche uitspraak.

595. *Des mandags*. — Er staat *des sondags*, doch *son* schijnt in *mā* verbeterd, volgens eene kantaanteekening van Schmeller. De verkorting zal mede niet juist op te nemen zijn, en men zal *maen-* of *manedachs* dienen te lezen.

596. *Int water te middewarde*

En ront al omtrent.

— Te midden en rondom vol in 't water. — *Middewart*, middenplaats. Zie Kiliaen op *Weerd*, Halbertsma, *Aant.*, bl. 175. —

Omtrent, rondom. Clignett, *Bydr.*, bl. 65. — *Ront*, onbeperkt, volledig. Men zegt nog *ronde maat*, *ronde som*, enz., voor maat, som waar niets afgedaan is of wordt. *Ront al omtrent* is dus « rondom » in de volste beteekenis. In den *Rijmbijbel* staat alleen het eerste vers vertegenwoordigd:

Int water ter midderwerden recht.

alsmede in den *Spiegel historiael*:

En dat int water te middewaerde.

599. *Maecte*, stel den klemtoon op *te*. — *Dijsdach*. Den derden dag der week heet de Vlaming nog altijd *Dijssendag*.

400. *En*, aldus.

402. *Cruyt*, rijmende op *uut*. — Die zoo schreef zal *cruît* uitgesproken hebben, tot dat de *ui*-klank, met de dialekten waar hij toe behoorde, voorheerschend werd.

405. *Dies godesdags*, des woensdags. — Het is wel onnoodig op de onderlinge verwisseling van *w* en *g* te wijzen. Alleen zij aangestipt, dat uit de bovenstaande spelling schijnt, dat in de middeleeuwen de overlevering *Woden* en *Goede* (= God) voor synoniem hield. Te Kortrijk laat men in het woord alle aanblazing weg; men hoort er enkel *Oensdag*. In het Noorden luidt het ook *Odin*. *Goeds* voor *Gods* ontmoeten wij hier achter v. 565.

406. *Hi sette si in eren staen*: Hy zette' ze in hunne standplaatsen. — *Staan*. In het Kortrijksche kent men het verkleinwoord *Staanje*, een getimmer waar de kinderen in leeren loopen; van daar het spreekwoordelijk gezegde: « toen Jesuken nog in 't staanje liep. »

407. *Donnersdag* = donderdag. — Overlandsche form.

411. *Die beesten hi vander erden*.

1. *Die beesten maecti vander e*.

412. *Minschen*. — Wanneer de *i* op zijn nederlandsch uitgesproken, en de *h* weggelaten wordt, dan heeft het woord genoeg den westvlaamschen klank. Dezelfde spelling ontmoet men v. 427.

414. *Daer hi in slapen lach*. — Namelijk de mensch.

417. *Hi benedide al dat hi mach*: Hij zegende al wat hij vermogt, te weten al wat hij geschapen had. — *Mach*, het imperf. gelijk aan het praes. Zie v. 409.

419. *Blac* = blauw. — Zoo is de Gentsche uitspraak van 't woord. Ook Junius schrijft *blaew*; doch Maerlant zal *blau* geschreven hebben, al vindt men bij Ziemann *blâ*, wel is waar in den zin van *flavus*.

420. *Die erde was gescreven scier*. — *Scier*. In den *Alexander* van den pape Lamprecht vindt men (v. 6707) het epitheton *schyr* gegeven aan den safier, welk woord in de uitgave van Weismann (v. 6906) vervangen is door *rein*. Bilderdijk in zijne *Nieuwe Versch.* (dl. I, bl. 194), beweert dat het *wit* beteekent; doch ik zal opmerken dat de aarde nooit wit verbeeld werd. De Friezen bezigen het in den zin van *grauw*, volgens Wassenbergh (*Taalk. Bijdragen*, bl. 87); hun partijnaam *Schieringer* en het eiland Schiermonnik-oog, zullen er wel hunne namen naar ontvangen hebben. *Hout schieren* heet te Kortrijk langwerpige stukken hout klieven, en een *schier hout* is een dergelijk stuk dat gekloven, dus niet meer in zijn geheel is. Zou *Scier* niet overeenstemmen met het latijn *helvus*, en dit *helvus* niet ons *half* wezen, dus *half en half*, gelijk men van sommige gemengde stoffen en dranken zegt? Doch is dat *grauw* = half zwart, half wit? Facciolatus verklaart *helvus* door « Color medius inter album et rubrum, » Junius (*Nomenclator*) door « medius inter album et rufum, » en vertaalt het door « *vael*, gallicè *couleur de paille*. » De middeleeuwsche monnik Theophilus, zegt in zijn *Diversarum artium Schedula* (Lut. Paris. 1845) p. I, cap. XVI, dat men de aarde en de bergen schildert met eene mengeling van groen en oker, waarbij een weinig zwart en *succus* (purper of blauw) gevoegd is.

Het woord dat ons bezig houdt, ontmoet men nog in een brokstuk van den *Renout van Montalbaen*, eerst uitgegeven door Bilderdijk in zijne *Nieuwe Verscheidenheden*, d. I, later door Hoffmann van Fallersleben in de *Horæ belgicae*, p. V. Het komt voor ter plaatse waar Ritsart, zijne kostelijke gewaden afwerpende,

gemeene kleederen aantrekt om, uit boetvaardigheid, voor huur-
ling te gaan dienen. Bij Bilderdijk luidt het :

Hi warp op sijn scarlaken,
Sciëre leder dedi maken.

Hoffmann, die op hetzelfde Hs. zijne uitgave bezorgde, verandert
op in of = af, voorgevende dat de afschrijver meermalen die twee
woordjes verwisselt. Zelfs zonder deze getuigenis zou ik dezelfde
verandering voorgesteld hebben; ja voor *leder* dient er te staan
cleder: De ware lezing is ongetwijfeld dus :

Hi warp of sijn scarlaken,
Sciëre cleder dedi maken.

Niet een *arme lederen kiel*, gelijk Bilderdijk het uitlegt, maar
vare, rostbruine kleederen, die tegen den scarlaken dosch afsta-
ken als armoede tegen rijkdom, liet Ritsart zich vervaardigen.

Dit is trouwens de kleur, welke men verkrijgt uit het voor-
schrift van Theophilus : « mengel groen en oker, met een weinig
zwart en succus. » De kleurmenger en de dichter komen hier te
wel overeen, dan dat er nog aan de wezenlijke natuur der *schiere*
kleur kan getwijfeld worden.

421. *Die zee hadde die varwe grae.* — Twee regels verder
leest men :

Die locht hadde die varwe groen.

Het is juist het omgekeerde : in alle schilderijen is de zee, al-
thans de noordzee, groen, de locht (het zwerk) daarentegen
grauw. Men kan gerust aannemen dat Maerlant in dezen zin zal
geschreven hebben.

422. *Van elken was gemaect dat vier.* — Niemand zal het in
twijfel trekken, of Maerlant heeft aan het vuur eene roode kleur
gegeven. Maar *elken* schijnt mij eene erge verbastering. Om vuur
voor te stellen bezigen onze schilders bij voorkeur menie, en de
dichter zal dit woord waarschijnlijk gebruikt hebben. De ouden
bezigten ook *elken* voor *menigte*. Indien de afschrijver, van wiens
botheid wij zoo menig voorbeeld reeds zagen, het woord in deze

laatste beteekenis had opgenomen, hoe ligt zou hij niet *menie*
in *elken* veranderd hebben !

423. *Elkerlike van eren doen* : Elk wegens zijne werking. —
Van, van wege, wegens. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 276. —
Doen, handeling, werking, gelijk nog algemeen in gebruik, even
als *gedoen*, handelwijze. Men zegt : *dat doen is niet wel, zijn ge-
doen bevalt mij niet.* Zie III, 810, *ioetschen doen*.

426. *Als men woude.* — Een lap, gelijk *te ware*, enz.

427. *Die minsche hadde meer werdedeche*

Van alden dat Got geboet.

De mensch was het voortreffelijkste onder al hetgene God be-
stierde. — *Meer*, de compar. voor den superl., gelijk elders het
enkelt. voor het meerv. — *Alden* : spreekt uit *aldén* = *aldien*.
— *Got*, meestal *God*. Zie v. 448, en B. I, v. 13.

431. *Daer bestoent bescreven.* — *Bestoent*, zeker bij ver-
strooiing in plaats van *stoent*, gelijk elders voorkomt, en dat
ook hier door den val van het vers vereischt wordt.

433. *Dor ere lieve* : Om hare liefde. Eng. *love*.

435. *Met baren swerde* : Met blooten zwaarde. — *Baren* is
toonen, vanwaar *gebaren* en *zich gebaren*, *zich aanstellen*.

437. *En*, aldus.

442. *Eve van Caym gelach*, l. *hoe Eve*, enz. — In Vlaande-
ren zegt men « van een kind geliggen; » elders klinkt het « van
een kind bevallen. » In het opvolgende vers bezigt Maerlant al-
leen *tach*, en zoo spreekt de Gentenaar van het *lighuis*, fr. *ma-
ternité*. Dezer dagen hoorde ik iemand *gedijen* en *dijen*, bijna
in éenen adem bezigen.

443. *Abele*, voor *Abelle*, rijmende op *geselle*. In den *Rijm-
bijbel* komt v. 865, *Abelle* voor.

444. *Goet man* : Heilig man. — Zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 33.

446. *Pijnde we hi coren wan* : Legde er zich op toe om koren
te winnen. — *Hem (zich) pijn*, in den zin van smartelijk ar-
beiden of pogen, is te Kortrijk nog in gebruik.

448. *God vermaledijden* : God vermaledijde hem.

454. *Dat huet hadde hi iucatech* : Het hoofd had hij schud-

dende, hij schuddebolde. — *Huet*, vroeger *hoet* = hoofd. In Brabant zegt men nog *hoot*. Eng. *head*. — *Iucatech*, l. *iuchtachtech*. De door professor David geraadpleegde Hss. van den *Rijmbijbel* hebben *juchtechede*, *jechtechede*, en de blijkbaar vervalschte texten *tuchtichede* en *nidechede*, als vertaling van het *Tremor capitis* (het schuddebollen) der *Historia scolastica*. Te Gent en omstreeks kwam ik *iftig* en *iftigheid* in de hier aangeduide beteekenis tegen. De vorm *if* (= *ich*) is in den tongval der gentsche streek opmerkelijk, doch niet zonder meer voorbeelden. De taalkundigen leiden *jicht*, *jeuken*, *jagen* af van den wortel *ag*, *eg*, die beweging aanduidt. Zie Terwen, *Etym. Handwb.*, bl. 315 en 316.

455. *Caym vlo ten oestenwert an*. — Dit *an* is *toe*. Thans zou men beter verstaan worden, indien men schreef: Kaïn vlood Oostwaarts. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 67.

458. *Eñ ander diet*: en menige anderen. — *Diet*, van *diën*, eigenlijk *uitzetten*, is elke menigte uit éene heup voortkomende. V. 477, gebruikt de schrijver in eene dergelijke beteekenis het woord *geslechte*.

460. *Hi was die alre eerste man*

Die te gader hadde wijs.

Hij was de eerste man die (meer) vrouwen te samen had. Men zegt nog: hij heeft ze daar te gaère = hij houdt ze daar verzameld.

462. *Recht wast dat hijt bescoude*: Het was regt dat Hij (nam. God) het bestrafte. — Gemis aan rijm en aan behoorlijk precedent van *hij* toonen reeds, dat er onder de pen van den afschrijver iets wegviel, schoon het aan een passen met zekere behendigheid gebeurd is. Bij vergelijking met den *Rijmbijbel*, v. 1005-1015), merkt men dat er niet minder dan vier regels moeten zijn uitgelaten. — *Bescoude* imperf. van *bescelden*. Zie *Aant.*, B. I, v. 892.

465. *Van ouder verloes hi zijn sein*: Van ouderdom verloos hij zijn gezicht. — *Ouder*, in andere werken van Maerlant en bij andere schrijvers *oude*, en zoo ook in den *Alexander*, I, 1171.

Tot hoerre ouden; I, 1571. *Van scoender oude*, X, 298. *Sine oude*; X, 1405. *Van groter ouden*. Doch de eerste vorm is in ons gedicht niet zonder meer voorbeelden: VIII, 727. *Oste mijne iogt.... oste dijn ouder*, VIII, 750. *Mijns vaders ouder moet bederven*. In de volksspraak, althans te Kortrijk, is *oude* meer gebruikt dan *ouderdom*. — *Sein*, l. *sien*, de daad van zien. Het woord is nog dagelijks in gebruik, b. v. in de spreuk: « hooren en zien vergaat; en is wel te onderscheiden van *sie*, meerv. *siene*, lat. *pupilla*, gelijk het volgende uit de heekunst van Jan Yperman bewijst: « So dat men niet en mach gesien, ende al die *zie* es wit. » « Ende onderwilen hebben die *siene* in cleine witte plexkine. » « *Die zie, dat sijn die pupillen.* »

467. *Het es ee man*: Het is een man. — Vlaamsche uitspraak; doch beter nog ware *e man*, want *ee* duidt meer het getal aan.

472. *Altonen*, l. *altenen*.

475. *Van*, l. *wan* = won.

478. *Die some*. — Thans zou men zeggen: sommigen waarvan. Men moet reeds meermalen de relativa *die* = wie, *daer* = waar, *dat* = wat, opgemerkt hebben; wat thans nog onder de Vlamingen algemeen gebruikelijk is. Verg. B. I, v. 9.

482. *En*, aldus. Zoo ook v. 487.

485. *Onse Here stont daer in dire gelike,*

Alse ocht eem leet hadde gesijn

Dat hi den man gaf sijn gelike

Eñ hi liet die geboden sijn.

— *Gelike*. Zoo als elders heeft ook hier de schrijver er niet op gezien, een woord met zich zelve te doen rijmen. — *Gesijn*. Huydecoper zegt dat de uitschrijvers van Melis Stoke's kronijk *gesijn* en *geweest* meer dan eens verwisselden, volgens het hun uit de pen viel. Mij dunkt dat men in onze roman het oudere *gesijn* menigvuldiger in dan buiten het rijm zou vinden. — *Eñ hi liet*, namelijk de man. Wij hooren nog dagelijks zoo spreken.

491. *Mer si viij. en behielden dlijf*

l. *Maer si achten behielden dlijf.*

495. *Hen*, aldus.

494. *Ginder*, aldaar, namelijk op het graf. Verg. Halbertsma, *Aant.*, bl. 556.

499. *In den tijden*, l. *in dien tijden*. — De afschrijver heeft meermalen, naar zijnen tongval, deze verwisseling.

508. *Verdronken met dier zee*. — *Met dier*, door de, d. i. door middel van. Men zegt nog *met water zoden*, *met boschkolen braën*, enz., doch in transitiven zin is het buiten gebruik. Een nog krachtiger voorbeeld van *met* = door, levert B. IX, v. 2:

Dus zijn die Siten al bedwongen
Met Alexandere.

510. *Twe on twee* = twee aan twee. — Deze uitspraak van *on* hoort men veel in Westvlaanderen.

512. *Wingart*. — Overlandsche en brabantse uitspraak der *i*. De *Rijmbijbel* heeft *Wijnghaert*.

514. *Van de wine*, l. *van den w*. — Het streepje boven de *e* vergat de afschrijver.

515. *Noe lach en sliep*. — Zoo spreekt men nog; doch hier ook is het verkortingsteeken boven *en* vergeten. Zie mede v. 517 en 531.

517. *Stoende en riep*. — Men vindt meestal *stoet*; doch wij lezen *stoent* v. 527, 531 en 850; *stont* v. 643; en zelfs nogmaals *stoende die* v. 899.

519. *Hier* = hij er.

522. *Decten* = dekten hem. — Het zal wel niet noodig zijn dezen form langer aan te stippen, ten ware hij aanleiding tot dubbelzinnigheid zou kunnen geven.

524. *Die alste*, l. *die altste* = die oudste. Overlandsch.

525. *Vermaledijt so wesen Cham*, l. v. *so wese C*.

539. *Ru als een rient*: Ruw als een rund. — *Rient*, bij Kiliaen *Rint*, klinkt in Vlaanderen *Rent*; wat Maerlant misschien zal geschreven hebben, even als *blent* — *blint*, v. 541.

542. *En mochte leven*, l. *en m. l.*, expletivum.

544. *We dane wijs* = hoedane w.

546. *Doene zijn moder toter riep*.

l. *Doenen* [TOEN HEM] *zijn moeder tot haer riep*.

549. *Ontfrijt*: ongevrijd, d. i. onafhankelijk. — Iemand *vrijen*, is onafhankelijk, vrij van banden maken. Zie de *Aant.*, B. I, v. 1165.

554. *Hi*, namelijk Jacobs oom.

560. *Te lande weder keren*: naar huis keeren. — Aldus spreekt de *Rijmbijbel* v. 2595:

Jacob voer te lande waert.

Zoo begint ook het lied van Hillebrant:

Ik wil te lande rijden.

561. *Dat quam Esau te voren*: Dat ging Esau tegen.

564. *Te Lusa*. — De plaats, waar Jacob met den engel worstelde, was een veer op de Jabbok, eene beek die in de Jordaan loopt. Naar aanleiding van 't geen er gebeurd was, heette hij de plaats Pniël of Pnuël. In den *Rijmbijbel* staat de plaats niet bij name vermeld.

570. *Ter conincs have brocht*: Tot des konings bezittingen gebracht.

572. *Joseppe*. — De Westvlaming zegt nog *Josep*, of bij verkorting *Seppe*. — Voor de goede verstaanbaarheid ware 't beter dat deze regel zonder scheidteeken eindigde.

574. *En eerre minnen plegen zoude*: En met haar liefdebetrekkingen zoude hebben. Zie over *plegen* B. I, v. 683.

577. *Biden coninc Pharaoen*

Was hi sider ute gedaen.

Sedert werd hij door koning Pharaon uit [de gevangenis] gehaald.

580. *We hi weder quam te hove*,

Om dat hi spelde al durenture

Des conincs droem, met groten love.

Hoe dat hij met groote eerbewijzing (*love*) wederom aan het hof kwam, omdat hij des konings droom volkomenlijk uitlegde. — *Spellen*, van naald tot draad uitleggen. — Achter *droem* is de komma vergeten.

585. *Eem bliende*: Zich verblijdde. — In Westvlaanderen zegt

men nog *zich verblijen*, waar Maerlant een regelmatig imperf. van zal gemaakt hebben.

586. *Niet en was*. — Het Hs. heeft *es*, wat tegen de logische constructie strijdt. Ik had echter beter gedaan, gelijk met al het overige, geene verandering mij te veroorloven.

589. *Meerre in minder*, l. *meerre en minder* : grootere en kleinere. Zie hiervoren op v. 176.

590. *Veirre hande namen*. — Zeker te lezen *veitre hande* = verlerhande. — Jakob had er eigenlijk maar tweederhande, gelijk de drie volgende verzen vermelden.

595. *Hi was vur Godé vercoren*

Te tijden bat dan iemant el.

Hij was door God verkoren om, meer dan iemand, de wereld door te trekken. — *Vur*, l. *vor*. Even als elders *dor* staat in plaats van *vor*, zoo heeft hier het omgekeerde plaats. — *Tijden*, trekken; hier in den zin van het latere *wandelen* (hd. wandern), te voet reizen. — *Bat*, beter, liever; doch hier *meer*, waarvan Clignett ook voorbeelden aanhaalt. Zie zijne *Bydr.*, bl. 126. — *Iemant el*, iemand anders; te Gent nog in levend gebruik, gelijk reeds is opgemerkt. Er zal hier wel geen vers achter gelaten zijn. Daar de zin uit was, bekreunde Maerlant er zich niet om, of *vercoren* een tegenrijm bezat. Men mag zelfs aannemen, dat de dichter er eene kunstgreep in vond, met een derde rijmwoord (*el*) te sluiten.

602. *Dat heet di God* : Dat beveelt U God. — *Heeten* voor *bevelen* is in Vlaanderen nog algemeen in gebruik. *Ik heet u dat doen*, *hij heette hem werken*, is te Gent van dagelijksch gebruik.

604. *En woultu niet doen sijn gebot* : Indien gij zijn gebod niet volvoert. — *En*, l. *en*. In de beteekenis van *indien* hoorde ik het meermalen te Kortrijk.

605. *In* = *en*. Expletivum.

609. *Wert* = *wert 't*, in imperfect. *Werden* is anders het praes. en *worden* het imperf. Wij zien nogmaals langs waar de verwarring gekomen is.

610. *Pedde* = *padde*. — In den *Rijmbijbel* (v. 3812) *pude*, var. *vorsschen*.

615. *Harselen*, *horzelen*. — In twee varianten van den *Rijmbijbel*, *Urselen* (v. 3827); doch in andere *Mesien*, *Muesien*. *Horsel* is de fel stralende paardevlieg, *Mesien* (te Kortrijk *meusiën*) zijn kleine muggen, die enkel door haar gezamenlijk gegons onaangenaam zijn.

616. *Vele sere*. — Men mogt denken dat er diende gelezen te worden *vele mere*, dewijl het tegenstaande rijmwoord *sere* is; doch wij zagen reeds dat Maerlant zoo nauw niet ziet, en het zou maar kunnen gelden, bijaldien de horselen werkelijk voor de mesien dienden plaats te maken. De eerste zijn immers veel lastigere gasten dan de vliegen.

619. *Bleinen*. Schmeller schreef *blemen* : Waarschijnlijk heeft hij onduidelijk gezien. De *Rijmbijbel* heeft *puuste en roven* (v. 5925). Te Kortrijk spreekt men uit *Baleinen*.

620. *Die him deden groten pant* : Die hun groten last aandeden. — Over *Pand doen* zie Huydecoper op Stoke, I, 460, Halbertsma, *Aant.*, bl. 115. — *Pand* = *net*, *plagen*. Kil.

621. *Verterde*, vertrad. — De hedendaagsche uitspraak in Vlaanderen is *verterten*, *vertertte*.

625. *Dus so waren si gescant*. — Deze regel moet rijmen op *verterde* van v. 621. Er zal dus wel dienen te staan *gescant herde*. Met mildere zucht tot herstellen echter, zou men kunnen lezen :

Het vole hem des sere ververde,
Het was gescant seer vreselike.

Wat hier op volgen moest, was de achtste plaag, of die der krekelen, welke in de pen van den afschrijver gebleven is.

625. *Die negende was duysterhede*,

Die men tasten metten handen.

— In de middeleeuwen bezigde men *demsterhede*, gelijk ook de *Rijmbijbel* heeft; ten platte lande is dit laatste nog voorheerschend. — *Die men tasten*. Overdragtig zegt men nog : « de duisternis tasten » voor « in de duisternis tasten. » Indien Maerlant deze uitdrukking gehezigd heeft, dan stond er *taste*. Misschien schreef hij : *dat men tasten most*. — *Dat*, zoo dat.

650. *Leide tfulc met siere.* — Het slotwoord ontbreekt, wat des te meer jammer is, dewijl het opvolgend rijmwoord voor Schmeller geheel onleesbaar was, die zich dan ook vergenoegde met het door eenige stipjes te vervangen.

655. *Pharao verdranc algader*

Met al zijne compagnien.

— *Algader*, te samen. Zie over het woord Bormans, *Christina*, bl. 6. Wat de spelling ervan betreft, bij Maerlant zal zeker de verkorting *algaer* gestaan hebben, als moettende rijmen op *vaer* = vrees, dat onmogelijk tot *vader* kon misvormd worden. — *Compagnie*, waar verkeerdelijk *compagnien* voor staat, is troep, dus hier krijgstroep.

656. *En al ons Heren partie.* — Volgens Schmeller is het laatste woord onduidelijk: rijm en zin wijzen het echter genoegzaam aan. « Van iemands partij zijn, » voor « iemand aanhangen » is nog dagelijks in gebruik. *Ons Heren partie* is dus volkomen hetzelfde als *het volk Gods*, gelijk de kinderen Israëls genoemd worden.

645. *Daer eem die wet war gegeven.* — Wij kwamen de schrijffout *war* voor *wart* nogmaals tegen. *Was* kan ook gevoegelijk in de plaats treden.

650. *Die lieden van Echeen.* — Hetzelfde volk zeker dat in den *Rijmbijbel* v. 5664 genaamd wordt *Enocs geslachte*.

Merk op dat van v. 646 tot v. 655 in het tweede kruisvers enkel het rijm *een* voorkomt. Wij zullen welhaast een nog erger misbruik van dien aart aan te stippen hebben.

651. *Den coninc van Basan.* — De *Historia scolastica* heet hem *Og rex Basan in Ezrai*. Zie *Rijmbijbel*, I, bl. 268, aant. I.

652. *Dien coninc Amorrheen*, l. *dien coninc van Amorrheen*, en vergelijk den *Rijmbijbel*, v. 5989, 6017, 6519.

655. *Die van Gesuseen*, l. *die van Gebuseen*.

655. *Die van Fereseen*, de Pheriziten.

664. *En*, aldus.

674. *Waren hertogen van Israhel.* — *Hertog*, samengesteld uit *her* = *heir*, leger, en het imperf. van *tiēn*, leiden, dus een

opperbevelhebber; doch hier bepaaldelijk de aanvoerder van een geheel volk, dergelijke de hertogen van Brabant waren.

In de zeventiende eeuw begon men *Hartog* te schrijven, waarvan *Bilderdijk* al het onverstandige deed inzien in zijnen *Muis- en kikvorschrijg*.

675. *Vort mee* = *vortmeer*, om het rijm, verschilt niet veel van 't oude *nochtan* (daarenboven), zegt Huydecoper op *Stoke*, II, bl. 590. Hier heeft het duidelijk den zin van *voortaan*, *hierna*. Het was immers onmiddelijk op de hertogen Mozes en Josuë dat in Israhel het regterschap opkwam.

685. *Beringt* = *berinct*. — *Beringen*, in eenen kring sluiten, dus omringen.

687. *Daer lichtelike gedinct.* — Dezen misvormden regel meen ik volgenderwijze te kunnen herstellen:

Daer hi lichtelike hadde gedinct.

Waar hij spoedig het proces had uitgewezen. De geheele zinsnede, die op Samsons regterschap speelt, en aan de taal der middeleeuwsche regtspleging ontleend is, zegt eigenlijk het volgende: « Op zekeren tijd hadden de Filistijnen hem in de woestijn omsingeld, waar hij spoedig met hen gedaan maakte.

689. *Hi sloech met eem ezels kinnebac.* — *Eem*, l. *een*. — *Kinnebac*. Dit woord moet rijmen op *sake*, een bewijs dat het bij Maerlant in de verbuiging had *bake*.

706. *(Te Gazes) hadde hi sijn viande beleit*, te lezen hadden hem s. v. b. — Hij was het immers die binnen Gaza opgesloten werd.

714. *Eñ maecten mettien haer gile*: En dreven met hem den spot. — *Gile*. Door geheel Vlaanderen is het woord *djille* (*g* = *dj*) bekend, voor iemand met wien iedereen den spot drijft, eenen *hals*. Het vlaamsch gezelschaps- of kransjesspel *Djilleken leeft* nog beduidt dat de gekkernij, de *leute* = pret, nog niet uit is. Sommigen, die in het woord enkelijk de verbastering van den eigennaam Guillelmus zien, willen dat dit spel uitgevonden werd om den Zwijger te gedenken. Dezer dagen was het wezenlijk weleens eene oranjeleus.

716. *Over een wael corte wile*: Over een wel kort oogenblik, d. i. welhaast, onverwijd. — *Over* wordt in dezen zin door de tegenwoordige Vlamingen minder verstaan. Bij dit woord denken zij aan het voorledene, en voor het toekomende behelpen zij zich met *binnen en na*.

721. *Zeie*, aldus door Maerlant geschreven, als rijmende op *spele*. — In alle streken van Vlaanderen vindt men plaatsen die den naam van *zeie* dragen, als daar zijn Zeie, in de oud heerlijkheid van Dendermonde; Dazeie (Dadizeie), Moorzeie, in de oud kasselarij van Kortrijk; Herzeie, Oosterzeie, in 't land van Aalst; Bissezeie, Bollezeie, enz., in het tegenwoordige fransch Vlaanderen. Elders leest men *zael*, zelfs kort hier achter, v. 726.

728. *En*, aldus.

731. *Ons Heren pape*: Priester des Heeren. — *Pape*, in Brabant nagenoeg van algemeen gebruik gebleven, was in Vlaanderen tot scheldwoord vervallen, doch schijnt er zijn verloren standpunt te willen hernemen.

734. *Ons Heren arke hadde gevaen*. — Thans vangt men enkel nog levende schepsels, wien het gegeven is te kunnen vlugten. Levenlooze voorwerpen worden in den krijg veroverd of buit gemaakt.

735. *Becogte*. — Nergens in 't gedicht is de *g* onredelijker ingevoerd dan hier.

738. *Was onthuet op die sille*: (Het beeld van den afgod Dagon) werd op den drempel het hoofd afgeslagen. — *Onthuet* = *onthoet* = *onthoot* = *onthoeft*, *onthoofd*. *Huët* zegt de Limburger, volgens Bormans in zijne *Christina*, bl. 74, en zeker ook hoogerop langs den Rijn en in Westfalen. Maar *hoot* is geen vlaamsch, gelijk hij terzelfde plaatse beweert, wel brabantisch. Zie hiervoren B. I, v. 82; II, 1259; III, 101. — *Sille* (= *zulle*, schijnt in Holland minder bekend, alwaar drempel (= dorpel) in gebruik is. De Vlaming kent in de gesprokene taal alleen nog zijn oud woord, zoowel in den eigenen als in den figuurlijken zin. Wat de uitspraak van het woord betreft, adel, boerenstand en gemeen, houden zich aan het oorspronkelijke *zille*, terwijl de steedsche

burger *zulle* uitspreekt. Dit zelfde heeft met meer woorden, doch minder algemeen wat den adel betreft, plaats, b.v., *put*, *brug*. De schrijfwijze *sulle* bezigt de afschrijver in dezen zang, v. 1449.

739. *Dit was dat den papen dede*

Sere hebben sinen onwille.

— Priesters die de gramschap van eenen afgod gevoelen omdat zijn beeld verminkt werd, dat kan niet uit eene christelijke pen gevloeid zijn. Eene andere punctuatie zou misschien de zaak eenigzins verbeteren: een punt achter *gevaen* (v. 734); een komma- punt achter *waen* (v. 736); v. 737-38 tusschen twee haakjes. Het *dat* van vers 739, volgt goed op het *dat* van v. 735, en duidt aan hoe de filistijnsche priesters om het nemen der Arke de gramschap Gods ondervonden. Maerlant veronderstelt bijbelkennis bij den lezer, of er is door den afschrijver veel achter wege gelaten.

735. *Dat sal ic u hier tonen wel*.

1. *Dat sal ic wel hier tonen u*.

— Deze regel immers moet rijmen op *balin*. De afschrijver vergat dat hij zich in 't midden van kruisrijmen bevond, en meende zeker eens voorgangers misslag te herstellen.

737. *In Amata*, l. in *Ramatha*, en verg. *Rijmbijbel*, I, v. 8727.

772. *Des hebbe danc*: Daar hebbe hij dank voor. — *Hebbe* = *hebbi*.

778. *Jonatas, coene degen*, l. *Jonatas, die c. d.*

780. *Verslagen*. — Maerlant schreef *verslegen*, gelijk nog hendaagsch de uitspraak is bij den Vlaming.

786. *Dien*, spreek uit *diën*, d. i. die hem. — De twee woordjes staan van elkander gescheiden, B. V, v. 520.

787. *Hi hadde dar om quaet gevel*. — *Kwaed geval* is *slecht lot*: de zaak is zonneklaar. Doch het woord rijmt op *conincsta-vel*, en in dat geval valt de klemtoon in beide woorden niet gelijk. Maerlant schreef *cavel*, en er zal gestaan hebben:

Hi hadde dar om quaden cavel.

788. *Jacob*, l. *Joab*; en zoo telkens tot v. 809.

791. *Die hadde, i. des hadde.*

795. *Weet = wie het voor hoe het.* Overlandsch.

799. *En we hi verwerret hinc hoge*

Nebor an ene eike groen.

En hoe hij (met het hair) verward hing, niet zeer hoog, aan een groenen eik. — *Verwerred* of *verwerrend hair* wordt door den Vlaming nog dagelijks gebruikt. — *Hoge nebor* = niet zeer hoog. *Bore*, een woord dat geheel uit de taal verdwenen is, maar door Maerlant en Stoke nog al eens gebezigd, bezit eene ontkenkende kracht, hetzij alleen, hetzij naast het expletivum *ne*, en: *bore hoge* = *laag*; *bore goet* = *slecht* (B. V, v. 249); *bore starc* = *zwak* (B. X, v. 642); *bore wel* = *kwalijk*; *bore wat* = *niet met al*, enz. Zie Huydecoper op Stoke, I, bl. 405 en volg., Halbertsma, *Aant.*, bl. 70 en 151. Dezer laatste geldt het vers:

Maer dat en was ene bore lange.

In een fragment van den *Sp. hist.* mij door den heer De Baecker, van Sint-Winoxbergen ter inzage toevertrouwd, vond ik dat vers aldus veranderd:

Mer dat en was niet lange.

De genomene kopij van het brokstuk heb ik overgemaakt aan den heer Verwijs, die het bij de nieuwe uitgave van den *Spiegel historiae* zou benuttigen.

Zie ook De Vries, *Proeven van middelnederlandsche taalzuivering*, bl. 24 en volg., De Jager, *Verscheidenheden*, bl. 227 en volg., Ziemann, *Mittelh. Wörterbuch*, op *Bor=und enbor*. Deze laatste houdt het in den hier erkenden zin voor ironisch, zijnde deszelfs eigene beteekenis *in de hoogte*, gelijk ook Kiliaen *Beure*, *Bore* door *elevatio* verklaart, en *beuren*, *heffen* is. In hoe verre het *bor* of *bore*, in de namen van plaatsen, tot den zelfden wortel behoort, valt hier niet te onderzoeken: alleen wil ik melden dat men het niet ontmoet tusschen Leije en zee, dus in Westvlaanderen; doch op den regten oever der Schelde, bij Oudenaarde, ligt *Borestrate*, een gehucht der gemeente Sint-Blasius-Boucle; in Limburg vindt men *Bor-loo* en in Luxemburg *Bor-lou*. Ik vermeen

echter hier de afleiding te mogen bespreken van den naam *Bourgoendsch*, de bekende landloopers- of dieventaal. Volgens mij is het duidelijk eene samenstelling van *Bor* en *Goed*, of dezer verkorting *goë*, en dus letterlijk wantaal, ontaal, gelijk Halma in zijn *Woordenboek* zeer wel het fr. *Baraguin* uitlegt, hetwelk niet anders is dan eene verbastering van *Borgoendsch* of *Borgoëns*. Deze spelling toch zal boven *Bourgoendsch* = *Burgondisch* te verkiezen zijn. Vergelijk *Belgisch Museum*, I, bl. 447-455. — *An ene eike*. In Vlaanderen was en blijft steeds *eik*, even als *Linde*, van het vrouwlijk geslacht.

808. *Dat alre eerste goods huys scoen*: Den allereersten prachtige tempel. — Thans is een *Godshuis* een *Hospitium*, terwijl het *Godshuus* onzer voorvaderen het *huis Gods*, d. i. de kerk, heet. Voor *goods* moet er *Goeds* (= *Gods*) staan.

811. *Dor om diende hi menech iaer*. — Dit en het volgende vers sluiten eenen zin, waarvan de woorden verloren zijn. Waarschijnlijk hebben ze betrekking tot het gesprek tusschen den Heere en Salomon, dat men lezen kan in den *Rijmbijbel*, v. 11141-11162 (d. I, bl. 498-499).

Misschien is het aan 't verlies van eenige regels te wijten, dat men hier twaalf achtereenvolgende overhandsche rijmen in *oen* en *oet* aantreft. Doch zie de *aant.* op v. 650.

815. *Elc was coninc, i. hi was c.*

829. *Werringe en orloge groet*

Stoent daer die cortelike quam.

Zware twist en oorlog stond er aan de deur en kwam al spoedig binnen. Het is eene zinspeling op Roboams houding tegen over de natie, in de eerste dagen zijner regeering. De twee opvolgende verzen hebben geen tegenrijm, zoo dat waarschijnlijk nogmaals twee regels achterwege zijn gelaten. Ik denk toch niet dat Maerlant, hoe zonderling hij in dit gedicht met het rijm omspringt, onmiddelijk na een blind vers, een woord met zich zelve zal hebben doen rijmen. De zin is evenwel niet gestoord.

847. *Hi te brac te stucken*: Hij brak in stukken. — *Te brac* is eigenlijk verbrak. Zie I, 1542.

851. *Hi lach seic, en sijn bleven.*

1. *Hi lach siec, en soude sijn bleven*, d. i. zoude gestorven zijn.

859. *Bi siere siden*: Naast hem. — Men herinnere zich dat het joodsche volk in twee gescheiden was, waarvan het eene gedeelte het rijk van Juda, het andere dat van Israhel uitmaakte. Ezechias was koning van Juda, en zoo kan Maerlant zeggen dat Josias, de toenmalige koning van Israhel, nevens hem regeerde.

865. *We en sloech*

Die coninc Zesac.

Hoe hem koning Zesac versloeg. — Merk aan hoe hier *en* = hem, op zich zelve staat. — Zesac, anders Nechao. Zie *Rijmbijbel*, v. 14662 (d. II, bl. 81.)

867. *Sonder dese twe allene*

En hadden die joden noit coninc,

Si en lieten die wet algemeen.

Buiten deze twee hadden de joden nooit koningen, die niet de wet Gods verlieten. — *En*, l. en expletivum.

870. *Onseinde dinc = onsiende dinc*: Leelijke zaak. Zie B. VI op v. 636.

872. *Elkerlike met sinen rechte*. Elk met zijne gerechtigheid, d. i. met het zinnebeeld der gerechtigheid, namelijk het zwaard of de weegschaal.

874. *Met goude beleide lichte*: Met goud ligtelijk belegde. — In Vlaanderen zegt men nog *ligte* = ligtelijk.

878. *Oec daer stoent*, l. *oec stont daer*; want het moet rijmen op regel 876, die mede eindigt met *stoent daer*. Een ellendig rijm, des te ellendiger, dewijl v. 880 sluit met *dat was waer*, voor welks tegenrijm te lezen staat: *in waerre dinc*. Heeft Maerlant of zijn afschrijver den broddel willen verbeteren? Eene gelukkige ontdekking zal misschien later de zaak uitwijzen. Op te merken valt, dat ook tusschen v. 887-895 *aer* viermaal voor rijm dient.

889. *Hi sachte hi zege* = hij zeide, hij zag. — Thans zegt men: hij zeide dat hij zag.

899. *Stoende die scoene ieeste*: Stond de schoone geschiede-

nis. — *Stoende* onverschillig gesteld met *stoent*. Zie op v. 517. — *Ieeste*, van 't latijn *gesta*, fr. *geste*.

901. *We hi maecte sine feeste*

En sine barone wael outfinc.

— Te Kortrijk heet het nog: *feeste maken*. *Sine* schijnt hier louter een lap te zijn om de volheid van 't vers. — *Sine barone*, d. i. zijne grooten.

908. *Vasti balcher omme sere,*

Bedi had sijt onwert te doen.

Vasti was er zeer gestoord over; daarom versmaadde zij het te doen. — *Had onwert*: de *Rijmbijbel* (v. 18068) heeft *had ommare*. Clignett, *Bydr.* (bl. 81 en volg.), heeft bewezen dat beide woorden hetzelfde beteekenen. Of de kracht ervan steeds dezelfde is, daar twijfel ik aan. Het vooraangaande *balch* toont, dat wij hier een diep gevoel van verontwaardiging bij moeten denken, wat mede het geval wel is B. III, v. 1191, terwijl het woord in den zin van enkel *niet achten* moet opgenomen worden B. III, v. 1125.

914. *Eer coenheit dede si eem verleiden*: Hare koenheid deed dat hij ze verstiet. — Het zou in Vlaanderen nog klinken: « ... deē z'hem verleggen. »

916. *Marchodeus*, l. *Mardocheus*, gelijk v. 927 heeft.

Achter dezen regel is een vers uitgevallen, dat rijmen moest op v. 915, en waar welligt de naam van Hester in voorkwam.

918. *Amman hi was drossete*. — Een titel, welke in Vlaanderen niet bekend was. « Drossaart, » zegt Bilderdijk op 't woord, « thands in beteekenis hetzelfde als *Drost*, doch van ouds van meer aanzien, en wellicht van *Drossen* als *trekken*, in den zin van samentrekker, vergaderer des volks tot krijgs- of rechtszaken. Of van 't zelfde *trekken* als verbum neutrum, als hebbende den oorsprong in de *missi dominici* der vroegere eeuwen van 't Frankisch Rijk. » Brabant had zijnen Drossaart, ook Gelderland.

922. *Si*, l. *hi*.

925. *Beiaegde an den coninc*: Verwierf van den koning, dat, enz. — Over *bejagen*, in den zin van *bekomen*, zie Bormans, *Christina*, bl. 284.

926. *Godinne*, l. *iodinne*.

928. *En sinen sinne*, l. *in sinen s*.

929. *Des nem goem*: Let er aandachtig op.—Het is enkel een stoplap, zoo als er Maerlant vele heeft. *Iets* (van iet) *goem* nemen of *iets* (van iet) gomen, welke uitdrukkingen in Zuid- zoo wel als in Noord-Nederland verloren zijn, en waaromtrent men raadplegen kan de *Taalkundige mengelingen*, bl. 203 en volg., komen in dit werk steeds voor in den zin van opmerken, bemerken, ergens acht op slaan, waarover zie de woordenlijst.

952. *Eñ hi ontboet oec cortelike*

Dier coninginnen.

Hij liet het welhaast der koninginne weten. — *Ontbieden*, boodschappen; even als het hedendaagsch *laten weten*, zoowel in den zin van ondergeschiktheid of vriendschap, als van bevel. Van het eerste hebben wij, behalve op de tegenwoordige plaats, een voorbeeld B. III, v. 591, van het andere B. III, v. 1154.

958. *Bi siere sterte*: Bij zijne strot.—Eene letterverwisseling om het rijm; anders hadde Maerlant geschreven *bi siere strote*. Vergel. hier voren op v. 200, en verder op v. 1114.

941. *Die quade valschen raede*, l. *die quade valsee r*. — Opmerkelijk is het, dat reeds in die tijden toen onze schilders bij voorkeur ros hair als iets sierlijks afbeeldden, die kleur tevens veracht was, en de scheldnaam *roste Judas* moet bestaan hebben. *Reinaert* had reeds den bijnaam van *rode, rode scale*.

949. *Med*, aldus.

958. *Een swaelve smalt eem in zijn ogen*. — De schrijfwijze *swaelve* is nog het naastbij aan de tegenwoordige uitspraak van het woord in Vlaanderen. — *Smalt*, imperf. van *smelten*, het uitwerpen van drek bij de vogelen. Het woord is bij Kiliaen bekend; doch die taalkundige zegt niet tot welk deel der Nederlanden het behoorde. Zie Ten Kate, *Aenleiding*, II, bl. 592 op *smelt*.

966. *Daer stoent oec hoe Raguel*

Siere dochte gaf hi desen kinde.

— Wij hebben meer plaatsen ontmoet, en ook elders komt het meermalen voor, dat het persoonlijk voornaamw. in eene zelfde

zinsnede achter het substantiv. of den eigennaam gevoegd wordt, zijnde als 't ware eene herhaling ervan: « b. v. de koning hij zei. » Zoo staat hier naast v. 975:

Sijn sone, die ionge Tobias,
Mettien gallen bestreec hi den vader.

— *Dochte*, l. *Dochter*.

984. *Alsi voer in Gods gewout*: Als hij vaarde in Gods magt, d. i. in Gods rijk. — Wij zagen het woord reeds in den zelfden zin B. I, v. 1599. Het komt voor in den zin van krijgsmagt B. VI, v. 168:

Darise was hi so hout,
Dat hi eñ al sijn gewout
Dor eem die doet wouden besuren.

In den meer bepaalden zin van *kracht* komt het voor B. VII, v. 955:

Binnen .viii. iaren werden si out,
Dat si verliesen eer gewout.

En van *geweld*, B. V, v. 128:

Dus moest hi sterven met gewout.

Zie over *gewout* en *geweld*. Halbertsma, *Aant.*, bl. 190 op v. 48, en verg. Clignett, *Bydragen*, bl. 361.

991. *Nabugodonoso*, l. *Nabucodonosor* = Nabukadnezar.

992. *Die ridder vri*. — Het epitheton *vri* bij *Ridder* of *Degen*, zoo als wat verder, staat nagenoeg gelijk met het hedendaagsch *wel geboren*. Doch zie de aant. B. VI op v. 952.

995. (*Die leitsman*) van *Nabugodonosor here*, l. van *Nabucodonosors h.* of *Nabucodonosor sijn here*.

999. *Wouder in*, l. *woender in*.

1001. *Dus fel was hi in sinen sin*: Zoo hevig was hij van gemoed.

1002. *Belachte* = belegde, belegerde. — Wij zagen reeds v. 850 het imperf. *lachte* = legde. — Stede. Merk op dat hier de rijmwoorden *stede* - *mede* nogmaals in v. 1006-8 voorkomen, zeker niet om reden eener zoogenaamde sierlijkheid.

1005. *Berulia*, l. *Bethulia*. Zoo ook v. 1042.

1005. *En*, aldus. — Het streepje zal vergeten zijn. Beter kan het gemist worden in het hier volgende vers.

1008. *Van heiligen live en hovesch mede*: Onbesproken van wandel en tevens hoffelijk.

1015. *Comen rijmende op spadonen (spadoenen)*, mag voor een assonans doorgaan.

1016. *Hi heise vrien sine spadoenen,*

Dat sijt hen geloefde sciene.

l. *Hi hietse s. s.* — Over *vrien* zie de Aant., B. I, v. 1163. Men ziet daar tevens, dat de *Historia scolastica*, de bron waar Maerlant uit putte, slechts van éenen spadoen, met name Vagao, spreekt. — *Hen*, aldus. — *Dat*, in v. 1017, is *zoo dat*; doch in het opvolgende vers hangt het af van *geloefde*, ten ware men verkoos te lezen *si* in plaats van *sijt*, en dus *dat* voor *hetgeen* te nemen.

1019. *Si sprac eer en stonds niet tonberene*: Zij sprac: haar en voegde niet dit te laten. — *Onberen*, vroeger *ontbaren*, om 't rijm. Zie Aant., B. III, v. 476.

1028. *Hi sliep alst were een swijn*. — Dit vers zou moeten rijmen op *dronken*; men kan dus lezen:

Als een swijn lach hij te ronken.

Misschien raadpleegde de afschrijver, om eene of andere reden, den *Rijmbijbel*, waar wij op v. 1712 lezen:

Dat hi ghine slapen als .A. swijn.

1052. *Mettien nam si sijn met vare.*

l. .... *sijn swert m. v.*

1054. *Eñ riep in*. Beter, *eñ riep: in!* Thans klinkt het *binnen!* of *open!* Te Kortrijk is *in* bewaard gebleven in een kinderspel *één in, ól(al) in!*

1059. *Ghincen*. — De uitspraak *giinken* = *gingen*, behoort in Vlaanderen der menigte nog toe.

1044. *Begonsten si al vlien te prige*: Begonnen zij allen om strijd te vlugten. — *Te prige*, om strijd, zoo ook B. VII, v. 255. Zie Huydecoper op Stoke, I, 65.

1058. *Sijn marscale Nabuzar dan*

l. *Sijn m. Nabuzardan.*

— Den titel van maarschalk voor bevelhebber van een legerkorps, vinden wij nog B. VI, v. 152; *M. van al dien her*. B. VIII, v. 459; *M. van der rechter side*, B. V, v. 504, 512.

1059. *Verbrande*. — Gelijk men weet, klonk het hedendaagsch *branden* in de middeleeuwen *bernen* imperf. *bornde*. Langs het Overlandsch kwam de tegenwoordige vorm ons toe. *Brennen* imperf. *brante*, geeft Ziemann op. Zie vroeger B. III, v. 1116.

1060. *Het was een eveldich man*: Voor *eveldich* zal men wel *eveldadich* te lezen hebben. Zie Kiliaen op het woord.

1061. *Suaerre*, l. *sware*.

1067. *Di*, l. *die*.

1071. *Bider herten*: van buiten, bij geheugenis. — Vroeger rekende men het hart voor het orgaan der geheugenis. De Fransen hebben de uitdrukking *par cœur* behouden.

1075. *Hi haeste eem al dat hi mach*. — *Mach* voor *mocht*, welke verwisseling van praes. met imperf. wij meermalen ontmoetten. Hier komt nog het rijm in de kwestie.

1094. *En*, aldus.

1108. *Dat hi dede hi in al dat lant*, l. *Dat hi dede in a. d. l.*

1114. *Aan eer stroten, eñ oec voren*

Aen eer hueft eñ an eer oren

Dede hi en binden rise.

Aan hunne staarten alsmede aan hunne koppen en ooren deed hij takken binden. — *Stroten*, op v. 958 merkten wij de letterwisseling op in *sterte* = *strote*, doch het geschiedde daar om het rijm. Hier heeft de tegenverwisseling plaats: *strote* = *sterte*, *staerte*; doch dezelfde reden kan niet aangehaald worden, wel de moedwil van den afschrijver. — *Hi en* = *hi hen*. Voor het meervoud is deze form in de gesprokene taal, in Vlaanderen, thans niet gebruikelijk.

1117. *Dus quamen si in derre wise,*

Als ocht een groet miggel her ware.

Dus kwamen zij derwijze op, als of het een magtig groot heir-

leger was. — *Miggel* = groot, misschien *overmatig uitgebreid*. Men vindt het woord veel meer bij de Overlanders dan bij onze middeleeuwsche schrijvers. De Westfaalsche persoonnaadje *Hans Michel* is nog bekend. Onze plaatselijke eigennamen *Mechelen*, *Machelen*, schijnen tot denzelfden oorsprong te behooren. *Groot miggel* komt hier voor als een pleonasmus; nogtans vind ik bij Ziemann aangehaald: *Michel und gröz*; misschien was het eerste reeds veranderd, en voegde men het meer bekende woord er bij, gelijk bij ons het geval is met *Bernen en branden*, en menige samen koppeling van vreemde en dietsche woorden.

1121. *Die heren met groten love*. — Wij hooren nog wel van « een man met eere, » eigenlijk « met eere voorzien. »

1123. *Hi*, namelijk Alexander.

1126. *Me* = meer.

1147. *Mar die sonne snelde eer te hove wart*. : Maar de zon spoedde om onder te gaan. — De uitdrukking *te hove gaen*, voor het ondergaan der hemellichamen, vinden wij meermalen in dezen roman. Van de zon, B. VI, v. 2 :

Van daer die sonne riset

Altoe daer si gaet te hove.

B. X, v. 1275 :

Daer na saen

Begonste die sonne sinken gaen,

Stappans ghinc die sonne te hove.

Van de maan, B. X, v. 636 :

Alse die mane sal op gaen,

Eñ alse hi te hove gaet.

Van de morgendstar, B. X, v. 1516 :

Si snelde eer met grooter spoet,

Eñ voer dage te hove wart.

1152. *Heet* = *hiet*, beval.

1163. *Vander cierheit die si brochten* : Van de kostelijkheden die zij droegen. — *Brengen* en *dragen* worden in de gemeenzame taal niet zelden verwisseld.

1166. *Misselike tongen* : Verwarde spraken. — Het latijn heeft : *Confusaque murmura vocum*. Deze uitdrukking gebruikt Maerlant nog elders, namelijk in de bekende plaats :

Men moet om die rime souken

Misselike tonge in bouken.

Hier is *misselike* zoo veel als onderscheidene, menigerlei, gelijk het de uitgevers van den *Spiegel hist.*, dl. III, bl. 35 en volg. verklaren. Zie ook Clignett's *Bydragen*, bl. 524.

1175. *Alse ofte hem twivelde van den doene* : Als of hij in twijfel stond wat hij doen zou. — *Ofte*, l. *oft*, d. i. *of't*; ten ware men verkoos *hem* in *hi* te veranderen; en inderdaad *het twijfelt mij* komt vreemd voor. Het latijn heeft : *Seu dubiae mentis quid agat*.

1176. *Bat wan ic nochtan dat hijt dede*,

Om te kennen eren sede.

Ik meen veeleer dat hij het deed om hun [zijner veldoversten] gemoed te kennen. Bij Galtherus leest men :

Seu verius, ut sic

Experiatur eos.

« Om hen te beproeven. » — Wan ic = wanic. — *Sede* (waarover B. I, v. 1) meestal *gewoonte*, *gebruik*, komt mede in den zin van *gemoed* voor in dezen zang, v. 1450. « Om te zien wat men inheeft » zou men triviaal zeggen.

1185. *Scoffieren* : Te schande brengen, havenen. — Over dit bastaardwoord, zijne afleiding en beteekenis, zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 171.

1185. *Si souden algader sijn ontaen*

Beide van vaere eñ van slaep.

Zij zouden allen, beiden door vrees en slaap, krachteloos zijn. — Het latijn heeft *inertes*, traag. Men kan twisten of het is *ontdaen* of *ongedaen*, met weglating van het augmentum. In het eerste geval is het *verslapt*, in het andere *slap*. De natuurlijke opvatting der zinsnede pleit voor *ontdaen*, doch *ongedaen* is den schrijver van ons gedicht mede niet vreemd. *Die lucht wart ongedaen*, heet het B. X, v. 1281, wat zeer wel die vale tinten schetst,

welke soms een onweêr voorafgaan, en waarbij de zon hare krachten schijnt verloren te hebben. *Ontaen* komt nog voor B. VIII, v. 600, waar Ajax aan Ulysses zijne traagheid verwijt.

1189. *Die segg ic, val sonder sage,*

1. *Die seggie wael, sonder sage.*

— *Sage*, sprookje, vertelselken, verbloemd verhaal, gelijk B. X, v. 525 :

Dit hielt de coninc al vuer sage.

Sonder sage = Zonder liegen.

1199. *We mochte, l. we (wi) mochten.*

1205. *Bidi*, daarom, en wel nadrukkelijk.

1206. *Van Cilicies, l. van Cilicie.*

1207. *Dar to was met siere roten.* — Mij dunkt dat *dar to was* niet anders is dan eene nadrukkelijke herhaling van *was* van den vorigen regel.

1212. *Dat men vechten soud en zege*

Voere dat volc bi nachte en wege.

Dat men de zege bevechten zou, indien men des nachts optrok. — *Souden*, l. *sou den*, want *zege* (dat zeldzamer met de *s* geschreven wordt) is van 't mannelijk geslacht. — De komma is op 't slot van dezen regel vergeten.

1220. *Dit is der mordenen sede,*

Dat ghi mi raet nu ter stede,

Die emmer spien na dorperheit.

Wat gij mij hier raadt is het gedrag der moordenaars, die steeds naar laaghartige daden uitzien. — *Spien*, spannen. In 't noorden van Gent, langs Ertvelde, Cluyse, gebruikt men *spannen* voor kijken : *Span 'ne keer* = kijk eens. Huydecoper verklaart *spien om iets* door toeleggen op iets, wat hetzelfde is. Zie *Rijmkr.* III, bl. 16. De form *spien* vindt men bij de ouden in het præs., imperf. en infin. — *Dorperheit*, een woord, waarvan de beteekenis zeer uitrekbaar is. Zie Clignett, *Bydr.*, bl. 527. Hier komt de verklaring te pas, welke Halbertsma er aan geeft in zijne *Aant.*, bl. 515. — Het is bij misslag dat v. 1221 met een punt sluit; het is eene komma die er dient te staan.

1226. *Eñ*, l. *en*, explet. — *Lachter*, schelmstuk. Zie op. v. 121.

1254. *Nopen*, in den strijd aanvallen; doch waarvoor de triviale uitdrukking *in de lendenen zitten* nader tot de beteekenis komt; want *nopen* beteekende *aanraken* op eene meer of min gevoelige wijze, dus ook *prikken*. Bij Kiliaen wordt het verklaard door *Pungere, stimulare, tangere*. Zie mede Clignett, *Bydr.*, bl. 577.

1241. *Stede*, rijmende op *zege*. Om reden van dit laatste mischien te lezen *wege*.

1244. *Seidi*, l. *siedi*, ziet gij.

1249. *En wi suelen rusten gaen.* — *En*, aldus. — *Suelen*, zullen, uit te spreken *soelen*, zoo als gevonden wordt in *Sinte Servatius Legende* van Van Veldeke, B. I, v. 57 en 77. Vier regels lager schrijft de Overlander *solen*; en zoo doet de schrijver van het *Leven van Jesus*, cap. 118.

1255. *Fosseide*, van het fransch *fossée*, wal.

1256. *Eñ Daris geboet sinen here*

Wapenen eñ doen ter were.

Intusschen gebood Darius zijn leger in de wapenen te komen en zich voor des vijands aanval bereid te houden. — *Eñ* is hier het begin van een nieuwen zin, en in 't geheel niet verbindend, gelijk trouwens het latijn uitwijst. Wij lezen daar :

E contra Darius Persas haud segnius armat, etc.

Zoo is *en* in *maer* over te brengen, B. I, v. 950; II, v. 645. — *Wapennen*, l. *wapenen*. — *Doen ter were* = *hem doen ter w.*, zich ter weer aanstellen. Wij zagen vroeger *eem ter vlocht doen*, zich op de vlugt begeven, B. III, v. 424 en 451.

1258. *Hi ontsach sere den raet*

Eñ Parmenions baraet.

Hij ontzag zeer Parmenios raad en list.

1265. *Doe men die scilt wachte dede.* — *De schildwachte doen* heet thans *de ronde doen*, dat is, de posten bezoeken, of ze behoorlijk bezet zijn. Zoo is, v. 1246, *scilt wachte maken*, thans *de wachten uitzetten*, wat verder (v. 1289) uitgedrukt is door *die scilt wachten besetten*.

1277. *Met hen*, aldus.

1280. *Tenen gewade op ene riviere*. — *Gewad*, lat. *vadum*, fr. *gué*, eene plaats waar men door het water waadt, eene ondiepte. Te Gent is het woord in den naam eener straat behouden.

Deze episode is bij Gauthier niet bekend.

1282. *Zijns ontbeiden*: Hem verbeiden, opwachten. — *Ontbeiden* rijmende op *tijden*. Men zou al ligt denken dat Maerlant, om het rijm verlegen zijnde, de brabantse op de toenmalige beschaafde uitspraak heeft doen zegeviereren. Inderdaad is *ontbeiden* aan onze ouden niet vreemd; maar zij schreven niet weinig *ontbiden*, waarvan voorbeelden zijn aangehaald bij Halbertsma, *Aant.*, bl. 216. Zie mede aldaar bl. 99.

1292. *Grote hi en in caldeuscer tale*: Sprak hij hem in 't Kaldeeuwsch toe. — *Grote*, groette. « Groeten werd meestal in kwaden zin gebruikt, » zegt Halbertsma, *Aant.*, bl. 284; doch dat schijnt niet uit de aangehaalde voorbeelden, waarbij het epitheton telkens de waarde aan het ww. geeft. Zoo ook bl. 481. Clignett, integendeel, geeft het woord, alleen staande, in den gunstigen zin op als synoniem van *behoeden*. Volgens dit zou *groeten* beteekenen iemand heusche woorden toespreken, en zoo moet het hier verstaan worden. Zie Clignett's *Bydragen*, bl. 67. — *Hi en* = hij hem, reeds vroeger opgemerkt. — *In caldeuscer tale*. Maerlant haalt in zijnen roman slechts drie aziatische talen aan: Hebreeuwsch, Kaldeeuwsch en Indisch. Hij denkt dat het Kaldeeuwsch de taal was van het persisch hof, wat zeker verkeerd is. Deze gantsche episode is bij Gauthier niet te vinden.

1505. *Eñ hiet mi*. — De afschrijver zal gehoord hebben: *End' he hiet mi*. Wij Westvlamingen zouden zeggen *en hi hiet mi* = en hij beval mij. *Hiet* imperf. van *heeten*.

1512-1514. Nogmaals een drieling rijm.

1529. *Die scincten den colen wijn*. — In de middeleeuwen dronk men rijnschen wijn bij voorkeur op anderen; vandaar in onze volksliederen de herhaalde lof van den « koelen wijn. »

1551. *Nam elken nap, dien hi gaf*

Die coninc.

Nam elker beken aan, dien de koning hem aanbood. — *Nap*, drinkbeker, hetzelfde als *kop*, gelijk v. 1541 uitwijst. — *Dien* = dien hem. — *Hi de koning*. Wij ontmoetten meermalen reeds deze wending.

1555. *Stacken* = stak hem, namelijk den nap.

1547. *Dat ict niene dede*

Doer gene sake in dorpereiden.

Dat ik het in geenen deele door onwelvoegelijkheid deed. — *Niene* = niet en. — Men ontmoet hier twee elkander opvolgende negaties, wat in de dagelijksche spraak meer gebezigd wordt.

1551. *So we die sijne tafellen et*. l. *So wie te sijne tafelen eet*.

1558. *Hout di dien cop, ic ans di wel*. l. *Houts du d. c. of hout diën cop*, enz. Hout den kop, ik gun hem u. — *Ans* = *an des*. Zie B. I, v. 26.

1562. *Gsint*, l. *gesint*, gezonden.

1564. *En teerst*. — *En*, aldus.

1578. *Dien hi gevaen hadde te voren*: Dien hij zoo even in zijn geweld had. — *Gevaen hadde*, is niet de meer dan volmaakte tijd van *vangen*; *hadde* staat op zich zelve en kan vervangen worden door *hield*.

1586. *Eñ toende eem litekene*. — *Litekene* inkrimping van *lijctekene*, zoo als in den *Sp. hist.* en elders te lezen staat. *Lije*, angl. *lic*, een levend zoo wel als een dood lichaam; vandaar dat men nog wel van een *dood lijk* hoort spreken. *Lijkteeken* is dus een lichamelijk, zichtbaar of tastbaar, teeken bekwaam om iets te herinneren, fr. *souvenir*. Alexander toont hier den nap van Darius als bewijsteeken dat hij bij den koning van Persie aan tafel zat. In het negende boek vraagt onze held aan den bewaarder van het aardsch paradijs een bewijsteeken dat hij zoo verre kwam:

v. 1298:

Wat wildi mi werpen neder

Toe enen tijteken dat ic hier was?

Zie over het woord Halbertsma, *Aant.*, bl. 245, en vergelijk *Bilderdijk*, *Geslachtlijst* op *Lijkteeken*.

1592. *Ontheir eñ si worden in wake*: Tot dat zij wakker wer-

den. — *Ontheir en* = *onthier en*, tot dat. « De oorsprong dezer uitdrukking is duister, maar de beteekenis is klaar » zegt Huydecoper *Aant. op M. Stoke*, I, bl. 156 en volg. Eene meer voldoende ontleding ervan geeft Halbertsma, die het gelijk stelt met het *usque adhuc* van Terentius. Zie *Aant.* bl. 67 en 501.

1594. *So wast an Alexanders rese.* — Op v. 1201 van B. III, werd het woord *Rese* besproken in de beteekenis van krijgstogt, onderneming. Hier echter kan er geene spraak van eenen togt zijn. Het is nacht, de twee vijandelijk legers liggen tegenover elkander, en aan beide zijden heerscht vrees van overvallen te worden :

Ane Daris side was grote vrese.
So wast an Alexanders rese :
Macedo ghinc alse hi woude
Slapen op een bedde van goude ;
Hi en mochte niet gerusten, enz.

An Alex. rese beteekent dus : *in Alex.* gelederen. In dezen zin komt het woord nog voor B. V, v. 551 :

Alse hi (Daris) was in dezer vrese,
Braken die Pereen eer rese
En ghinghen alle vlien.

De zin is niet twijfelachtig. Ook B. VII, v. 555 :

Maer die anxt en die vrese
Van der edeler griexe rese.

Het woord is één met *reessem*, aaneen gevlochten tros, nog algemeen bekend in « reessem ajuin » : ook zegt men in Vlaanderen overdrachtig : *aan iemands reessem hangen*, voor : iemand aanhangen.

In den *Alexander* komt dus *Rese* als een dubbel woord van oorsprong en van beteekenis voor : *Rese* — *Reise*, togt; *Rese* — *reessem*, gelederen.

1599. *Peinsde*, d. i. *peinsd'he*. — Op vers 1402 staat er *peinsde hi*.

1405. *Slinke*, linker. — In Westvlaanderen zegt men nog *de slinke zide*, de rechte zide.

1420. *Die hi minde allewege.* — Wij mogen vragen met Halbertsma (*Aant.*, bl. 214), « is dit *aller-wege*, overal, of het Ang. *allways*, altijd? Beide opvattingen toch kunnen hier toegepast worden; Alexander maakte steeds en overal zijn hof aan de « Godin der zege. » V. 1452 en 1466 komt *allewege* bepaaldelijk voor in den zin van *overal*, v. 1490 en 1499 in dien van *altijd*. Over het woord zie nog Halbertsma, zelfde werk, bl. 51.

1450. *Die hadde over eem Alexander* : Die had Alex. over zich, d. i. die bezat Alex. — In Vlaanderen zijn nog van dagelijksch gebruik de spreekwijzen *iets over hem* (zich) *hebben* en *iets over hem dragen*; het eerste wordt gezegd van hoedanigheden, meestal goed, b.v. « die mensch heeft veel zedigheid over hem; » het tweede beteekent *bezitten* in den stoffelijken zin.

1458. *Wie hadde noit so grote macht,*
Deze here, deze man .v. voeten,
Hien dorstene harde wael gemoten.

Wie had ooit zoo groote magt, dien deze heer, deze man, slechts vijf voet lang, niet en durfde stoutelijk in 't gemoet gaan? — *Noit* = ooit, gelijk vroeger reeds is aangemerkt. — *.V. voeten*, in den tweeden naamval, gelijk « schooner gestalte, » « gelijker wijs » en dergelijke meer. — *Hien* = *hi en*, fr. *il ne*. Zoo spreekt men nog; doch ook *of hi*. — *Dorstene* = dorste hem, durfde hem. — *Gemoten* ontmoeten, in 't gemoet gaan, figuurlijk voor *bevechten*. Het fransch zegt *avoir une rencontre*. — Het vraagteeken, dat hier best voegt, bleef bij de laatste proef achter wege.

1441. *Drie doren.* — Het latijn heeft : *mille patet foribus*. Overigens is deze allegorische voorstelling bij Gauthier geheel anders geschikt dan bij Maerlant; zelfs komen er de vier *pylars* niet in voor.

1445. *Here*, l. *herre*, gelijk trouwens het rijm vordert. — *Herre* = *harre*, deurhengsel.

1448. *Steden*, rijmende op *dadén*. — Men zal dus ook wel *steden* gezegd hebben, even als *deden* voor *dadén* in eenige streek gebruikelijk zal zijn geweest. Wij vinden *stade hebben*, B. VIII, v. 55, en *stade zetten*, zelfde boek v. 47.

1449. *Op die zulle sit Girechede.*

Het latijn zegt:

*Introitumque tenet curarum sedula mater
Ambitio.*

— Thans wordt *gierig* in de gewoone taal niet onderscheiden van *karig* (zie Weiland, *Synonimen*). Bij Maerlant, en lang na hem, bezit het woord *Girechede*, krachtens zijne etymologie, een uitgebreiden zin, welken het alleen met aansluiting van een ander woord heeft kunnen behouden: men zegt thans *Eergierigheid*, eierzucht.

1455. *Op enen solre in dien paleise*

Sit Victoria met peise,

Eer sijden sijn yvorien al:

— Aldus moet de punctuatie zijn. Het latijn heeft:

*Pernox solio sedet intus eburno
Diva.*

— *Solre*, zolder, dat het *intus* uitdrukt, beteekent bovenvertrek, waarover zie Bilderdijk, *Geslachtlijst*, op het woord.. — *Sijden* moet veranderd worden in *Sitten*, zetel. In den koor van elke roomsche kerk zijn nog de *zittens* bekend. Naar aanleiding van het latijn zal dit laatste vers zeker te lezen zijn:

Haer sitten es yvorien al.

1459. *Een hoedekin van lauwer blomen.* — In de middeleeuwen bezigde men *hoed* gelijkelyk voor hoofddeksel en voor krans. In dezen laatsten zin ontmoet men het woord in de liederen, die meermalen van rozen-, violetten- hoeden, enz., gewagen. Hier zal lauwerbloemen voor lauwerbladeren enkel om het rijm staan. Daarenboven is de lauwerier het zinnebeeld der overwinning voor den dichter, niet voor den krijgsman, wien het eikenblad is toegewijd. Doch deze opvatting is niet van Maerlant; ze behoort zijnen voorganger, die Victoriaas lokken aldus versierd had:

Triumphales lauro mordente capillos.

1465. *Lof en prijs*, aldus. — Doch met *en* is de val oneindig beter.

1464. *En sien swegen nimmermere*

1. *En si en swegen nimmermere.*

— Misschien schreef de westfaalsche afschrijver *nummermere*, aldus de *i* in *u* verwisselende, gelijk hij meer voorbeelden levert van woorden, waarvoor deze verwisseling door het gebruik niet gewettigd is geworden. Een voorbeeld vinden wij zelfs in dezen zang, v. 1644.

1465. *We = wie*, lat. *quis*. — *En*, aldus.

1467. *Mogenthede*, lat. *Majestas*, wat eigenlijk hoogheid, aanzienlijkheid, beteekent. Wie aanzienlijk, hoogverheven is, bezit diesvolgens mogendheid.

1470. *Omganc*. — Misschien schreef Maerlant of een vroegere kopist *omganc*. De val van 't vers vereischt immers *ommeganc*. Doch zie B. I, v. 157.

1471. *Ontsienliche sat daer naer,*

Die dier maten doet groten vaer.

Het latijn zegt:

Consiliansque sibi stabilem reverentia plebem.

— *Ontsienliche*, ontzag. Lang na Maerlant was *ontsienlijk*, ontzaggelyk, in gebruik. — *Dier maten*. Deze misvorming moet het tegenovergestelde van *stabilem plebem* uitdrukken; ik denk aan *verwaten*, en zou dus lezen:

Die dien verwaten doet groten vaer.

1474. *Die degene willen lechten*: Die gene (namelyk de verwatene) willen lichten. — De uitdrukking is fraai: de veroordeelden die het regt (de justitie) willen voorlichten.

1476. *Narechdechede*. Dea justitia, *Geregtigheid*.

1477. *Godertierrenheit*. Clementia. — Slechts het eerste gedeelte harer hoedanigheden vinden wij hier vermeld. Bij Galtherus heet het nog:

Sola docens miseris misereri, et parcere victis.

Dat komt te wel overeen met de eigene gevoelens van Maerlant, dan dat hij het onvertaald zou gelaten hebben. Daarom denk ik

dat er een paar verzen in de pen van eenen afschrijver zullen gebleven zijn.

1479. *Eñ si doet bliven gestade*: En zij bevestigt het, namelijk het rijk der godin Victoria. Het latijn zegt:

Stabilitque Deae clementia regnum.

1485. *Dat sit*. — Vele onzer liedjes beginnen met *het*: het viel, het liep, enz. Dit *het* staat tot *er*, gelijk het hier besproken *dat* tot *daar*.

1495. *Verliet* = *verleet*, verleide, van *verleggen*, op zijde leggen, verwerpen.

1509. *Beide*, l. *bedi*.

1512. *Om dat hire hen vele om dochte*. — *Hen*. Er staat *hē*; doch er zal *h'e* = *harde* moeten gelezen worden.

1514. *Met enen geswerke gedect. Velata nubis*, zegt Galtherus.

1522. *En*, aldus, bij vergetelheid.

1528. *En si dat sake dat hi loech*

Die geen diet screef int latijn.

Ten ware dat hij loog degene die het in 't latijn schreef. — Is het ernst of spot, dat Maerlant aan de poëtische verzinning van Gauthier schijnt te twijfelen? Hier nog zien wij zijne pogingen, om alle figuren aan het heidendom ontleend weg te laten. — *En si dat sake*. Men hoort nog wel zoo spreken.

1556. *Tusschen eem in dier weech*: Tusschen hem (den koning) en den muur. — *In* = *en*. Wij kwamen eenige malen reeds deze letterverwisseling tegen, en telkens waar *en* welluidender valt dan *end*. — *Weech*, tusschen- of binnenmuur dienende tot afscheiding van vertrekken. Te Kortrijk is het woord van 't mannelijk geslacht.

1548. *Eñ beide die hieren sijn geveest*: En beide legers zijn [van elkander] bevreesd. — *Geveest* = bevreesd. Dergelijke verwisseling der voorvoegsels *ge* en *be* zagen wij reeds in *gedreech* = bedreiging, II, 90; *gelooven* = beloven, I, 634; II, 524, 915; 914; III, 836; IV, 555, enz.

1565. *En hi stride soude varen*.

l. *En hi striden of te stride s. v.*

1567. *Permenio genende eem ter dinc*: Permenio verstoutte zich tot de zaak. — Over *Genenden*, *Genendelike*, enz., weidde Huydecoper breed uit in zijne *Aant.* op Stoke, II, bl. 528 en volg. Het Mhd. bezat mede het woord en zijne composita; het Oudd. alleen het ww. *ga-nendjan*. Halbertsma, *Aant.*, bl. 159.

1569. *Eñ consten gewecken*. l. *Eñ en c. g*: Maar kon hem niet wekken.

1570. *Hi hen*, d. i. *hi hem*, gelijk meermalen vroeger.

1579. *Die snelheid van dier docht*. — De snelheid uwer vroomheid, d. i. de snelheid waarmede uwe vroomheid werkt. Het latijn geeft geen licht; het zegt alleen *virtus animi*. — De zachte *d*, waar het woord *snelheid* mede eindigt, is aan te merken. Eene gelijke bijzonderheid stipte Bormans aan in het *Leven van Sinte Christina*, bl. 191. Op het waarom? zal de geleerde professor « eens trachten te antwoorden. » — *Dier* voor *dire*, d. i. diner, dijner = uwer.

1594. *In* = *en*.

1604. *Eñ*, l. *en*, explet.

1605. *Men blies een busine saen*

Dat men te wapen soude gaen.

— Bardin zegt dat het bevel om de bazuin te doen blazen het wezenlijk en uitsluitend regt was van den veldoverste. De hier aangehaalde verzen bevestigen deze meening. Over dit blaastuig zie mijne inleiding vóór de *Oude vlaemsche liederen*, doch vooral het artikel *Buccine* van Bardins reeds genoemd werk. Zie verder B. V, v. 505, op het woord *horne*.

1607. *Sijns selfs lichaeme heeft hi bewart*: Zijn eigen lichaam heeft hij beveiligd, d. i., hij heeft zijne wapenrusting aangetrokken. Bij Gauthier is deze uitrusting beschreven, wat Maerlant, of zijn afschrijver, achterwege liet.

1612. *Daer hi vor die tente doe hielt*. — Zoo als het vers daar staat, is *hielt* beheerscht door *scilt* van den vorigen regel. Iets dat houdt, is wat aan iet anders vast houdt. Alexanders schild hield dus voor zijne tent aan iets vast. In de middeleeuwen was

het de gewoonte den schild, waarop des ridders blazoën geschilderd was, vóór de tent te stellen.

Indien men *hielt* voor een bedrijvend werkw. wilde houden, dan zou men kunnen lezen :

Daer hi [*Alex.*] en vor de tente doe hielt.

1615. *Daer stoent in .A. lyon rapant,*

Van kelen roet, alst were .A. brant.

— *Lyon rapant*, l. *lyon rampant*, klimmende leeuw, eene uitdrukking tot de wapenkunde behoorende. Men weet dat zeer vroeg de Nederlandsche hertogen en graven, alsmede de groote vlaamsche gemeenten, den leeuw in hun wapen namen, gelijk thans nog de beide Nederlandsche rijken doen. Dirk van den Elzas was de eerste, zegt de kronijk, die, uit het land van Overzee komende, den leeuw in zijnen schild voerde. — *Kelen*, fr. *gueules*, mede een heraldiek woord, de roode kleur aanduidende. — *Brant*, zwaard. De vergelijking toont wel dat de ouden het woord afleiden van *brannen*, *brennen*, vlammen. Zie *Bilderdijk*, *Geslachtl.*, op het woord *Brand*, als mede het *Glossaire* van Gachet op *Le Chevalier au Cygne*, op het woord *Branc*.

1617. *Sagen*, zagen hem.

1620. *Hi besette sine scaren* : Hij schikte zijne scharen. Het latijn heeft :

Ipsæ suis igitur distinguens partibus agmen.

1625. *Dat si en wachten* : Dat zij zich wachten. — Drie regels verder : *hi hiet en*, hij beval hun.

1625. *Dat si se niet ontwe en sniden*. — Namelijk : dat de wagensikkelen der Persen niet de scharen van Alexander aan stukken sneden.

1629. *Want Daris hadde vor sijn her*

Wagene geset ter wer,

Daer scarpe sekelen ane waren.

— Volgens Curtius had Darius twee honderd zulke wagens. Ze geleken veel aan een voortrein, waren met twee paarden bespannen, en trokken als eerste slagorde den vijand tegen. De sikkelen

spiesvormige wapenen, welke er aan gehecht waren, werden onder de hand van den voerman, den kataphrakte der Grieken, in onderscheidene rigtingen bewogen.

1636. *Een man gevloen van Meden*, l. .... *van den Meden*. — *Gevloen*, verkorting van *gevloden*, inf. *vlieden*, imp. *vlouw*. Zie B. III, 127, 1042. Bij Curtius heet deze overlooper Bion. Lib. IV, 15.

1638. *Yserkine*....

Welke wijs dat mense warpe,

Dat emmer op quame dat scarpe,

En dat si van iij poente waren.

— Volgens Gauthier en Curtius waren het in den grond verborogene voetangels, « *murices ferrei*, » kleine Eiselein, welke allenthalven spitsig sind wie die Morgen-Sterne, zegt Em. Sincerus in zijne *Erklärung des Q. Curtii*, Augspurg 1745, bl. 202. Maerlant maakt ze vierpuntig, en niet ongelijk in 't klein aan friesche paarden of spaansche ruiters. Waartoe ze dienden, zegt de schrijver, die onder den naam van Van Velthem bekend is. Na den sporenslag gingen de Vlamingen Rijssel belegeren. Onder de middelen van verdediging, of beter van verhinderen, welke de Rijsselaars bezigden, behoorde het uitwerpen van ijzerkens :

Si worpen wt al ongespart

Scarpe yser, daer op die pard

In terden souden, met den lieden.

Maer en conde niet gedieden,

Si worden vonden en opgenomen.

1644. *Met luste*, l. *met liste*. — De afschrijver verwisselt de saxische *i* tegen de *u*, en schrijft *luste* gelijk *Brucge* = *bricge*, *put* = *pit*. Die wankeling tusschen de twee letters vindt men in vele Hss., en het Oostelijke werd langzamerhand fatsoenlijke uitspraak. Het verminderen van onze betrekkingen met Engeland deed deze nieuwe spelling nog meer veld winnen. Doch *lust* voor *list* vond geen' bijval, misschien alleen uit vrees voor verwarring. Zie hiervoren op v. 1464.

1646. *Dien genen*, namelijk den overlooper. — *Die gene* = de

ander; en zoo spreekt men nog van « den anderen » wanneer de snelheid van 't gesprek het herhaald aanwijzen van den persoon niet duldt. Zie over het woord *Tweede Proeve van Oudheid-Taal- en Dichtkunde*, Utrecht 1782, bl. 18.

1647. *In*, l. *en*, explet.

1648. *Men speder om*, men speelt er naar, men dolf er naar.

1651. *Warp hise*, namelijk Ulysses, de uitvinder der ijzerkens, wierp ze voor eene poort van Troje.

1655. *Hadde*, had hij, namelijk Darius.

1655. *Voerde hi dat her al een ander staete*: Voer hij het leger langs een anderen weg. — *Al voor langs* is in Vlaanderen nog van algemeen gebruik. — *Staete*, l. *strate*.

1659. *Desen arbeit*, in den eersten naamval. Zoo ook drie regels verder *den strijt*.

1665. *Grammike*, l. *Grannike*, gelijk vroeger.

1668. *Make*, l. *maken*.

1669. *Want die aventure en ere gewout*

Hevet mine blijsscap menichfout,

Dat ic bin here boven hare,

(Dat wet ic wael al oppenbare)

Dan dat si vrouwe wesen moet

Over menigen princen goet.

Het latijn zegt:

Ea [fortuna] viribus adstans

Semper Alexandro, tum sub me sceptrum tenere

Quam sub se gaudet reliquos regnare potentes.

Het dietsch heeft geen zin, en met getrouw den latijnschen text te volgen, is hij niet goed te maken. Doch indien men *mine* (v. 1670) in *mere* verandert, wordt alles helder. Maerlant heeft op honderde plaatsen van den *Alexander* bewezen, dat hij niet nauwkeuriger navolgde.

1679. *In raede*: Ik en rade, ik en ben overtuigd. Dikwijls laat de Vlaming deze zwakke ontkenning hooren, waar hij enkel bevestigen wil. Wij zeggen wel eens, b. v., « ik en meen, of hij zou het niet doen. »

Men zou toch niet verkiezen te lezen:

Dat si mi deren wou in rade: Dat zij met haren raad mij zou willen deren? Trouwens het is geenen raad, maar gunst, dat Alexander beweert van de fortuin te ontvangen.

1682. *Dat en es mar porringe van vare*: Dat en is maar oprukking uit vrees. — *Poringe* van *Porren*, trekken, varen, op reis gaan; waarover zie Huyd. op Stoke, II, bl. 398 en volg.

1685. *Die adventure pijn dar omme,*

We si mi mach te eenre somme.

De zin sluit niet. Het latijn heeft:

Sed adhuc fortuna laborat,

Quam pudet exiguis totiens numerare triumphos,

Ut mihi vincendum simul et semel offerat orbem.

En daar achter valt nogmaals eene geheele redencering uit, welke bij den latijnschen dichter niet min dan achttien hexameters beslaat.

1686. *Al vliedi*: Al vliedt gij (lieden).

1695. *En die een na den anderen niet en duerde*: En het eene (gekraak) wachtte het andere niet af. — *Duren* is hier dulden, gelijk *geduren* = gedogen. Halbertsma, *Aant.*, bl. 528, naar Clarisse, *Heim. der Heim*. In Vlaamsch België bezigt men nog *ongedurig* (vooral van een kind) voor onrustig.

1695. *En die locht*, aldus. Zoo ook, doch gemakkelijker met *en* te lezen, v. 1698, *Man en beest, velt en vliet*.

1705. *Diet can en hem mach wisen*: Wie zich kan en mag onderrigten. Zoo spreekt men nog.

1706. *Swaer*, lastig, moeilijk om begripen.

1708. *Dat hebbe ic bede gedaen,*

Dat geen tiese solen verstaen,

Die gode boeke onwert maken,

Alsi in die rime mesraken.

— *Bede* = beide, slaande op v. 1705: *Dese boec en die derde mede*. — *Dat*, opdat, ten einde dat. — *Tiese*, deze. — *Onwert maken*, zonder waarde maken, dus bederven. — *Mesraken*, do-

len, verdwalen. Zie de aanteekening op het woord, hiervoren v. 547.

1712. *Dat men in sal mogen lezen*, l. *Daer men*, enz.

1713. *Wijsheit en dachcortinghe*: Kunde en tijdverdrijf. — Een « wijs man » is niet alleen een man met verstand bedeed, maar ook een geleerd man, omdat, volgens des volks begrippen, het eene het andere insluit. Wat *dachcorting* = tijdverdrijf, betreft, deze twee samengestelde woorden, het oudere en het nieuwere, leveren een voorbeeld op, hoe woorden elkander soms vervangen, zonder dat het denkbeeld de minste wijziging onderga.

1714. *De coninghe*, l. *den c*.

1715. *Om dat si segt dat es goet*,

Die scone, die mi pisen doet.

— *Dat es*, dat het is. — *Die scone*, namelijk des schrijvers be-minde. — *Pisen*, Maerlant schreef *peisen* (peinsen) gelijk de Vlaming nog uitspreekt; de Overlander veranderde, gelijk in vele andere woorden, de *ei* in *i*: *peisen* = *pisen*.

BOEK V.

1. *Laet bliven we dulle wort*: Laat uwe onzinnige woorden achter. — De apostrofe is gerigt tot de genen, van wie op het slot des vorigen boeks gezegd wordt dat zij:

Goede boeke onwert maken,
Alsi in die rime mesraken.

— *We*, l. *uwe*.

8. *Tijldlich*: Vroegtijdig. — De Westvlaming zegt nog *tiilie*, of beter *tieliic*.

10. *Treckede*, trok. — *Trecken* had gewoonlijk de sterke ver-voeging, minder de zwakke. Zie Melis Stoke, B. VIII, v. 955.

11. *Dat* = *dat t*; var. *dat et*. — Ik zal anders de varianten buiten noodzakelijkheid niet opgeven.

14. *Vorsege*. — De Vlaming bezigt *zeide*. Ook zal Maerlant waarschijnlijk geschreven hebben *vorseide*, of, gelijk de variante heeft: *hadde vorseit*.

16. *Ute nordoesten, en soude verdomen*, l. *uten n.*, gelijk in de var. — *En*, aldus. — Het komt mij voor dat *en* = *end*, *ende*, wanklankig zou wezen. De var. liet *soude* weg, daarom werd *ende* noodzakelijk. — *Verdomen*, schandvlekken. In denzelfden zin vonden wij het woord eenige verzen verder:

v. 540. Nu vliet die coninc sonder eer,
Die verdoemet es harde sere.

Ook in den *Rijmbijbel* ontmoet men *meer verdoemt; detestabi-lior*. Zie Halbertsma, *Aant.*, bl. 229.

20. *Die onwaenlike dan een ander*. — De variante heeft beter *die onwaentliker was dan een ander*, die onbezwijkelijker was dan een ander; — *minus deficiens*. Dat bewijst het best, B. VII, v. 1060:

Die wasset beide en waent
Mettier maen.

Die lap *Sonder beswijken*, uit de zestiende eeuw, ving de plaats

in van het vroegere *Sonder waen*. Zie de *Aant.* op B. I, v. 753.

22. *Die den groten scaden nam.* — Uit dit vers is iets weggevallen, welligt *bok*, waarbij dan te lezen zou zijn:

Die van [of an] den boc grote seade nam.

De var. heeft ten minste het verstaanbare:

Die groet was ende seade nam.

— *Scade nam*, schade leed. Verg. Huydecoper op Stoke, I, 417 en 608.

26. *Aldor reeden*, I., gelijk in de var., *al dorereden*.

27. *Gods wrake*, Gods vloek. Verg. Ten Kate, *Aent.*, bl. 544 op *wreek*. Zie ook verder op v. 508.

57. *Met enen gevenijnde spere*, I. .... *gevenijnden spere*. Tegen het dagelijksch gebruik der Vlamingen, die van *de spere* spreken, wordt het woord door Maerlant onzijdig gebezigd. Zoo ook B. I, v. 1124:

En scoet geen sper dat het stae
Int lant.

De var. heeft *met enen GENENDEGEN spere*. Wat het epitethon betreft, ik denk dat het figuurlijke *genendegen*, stouten, te verkiezen is boven *gevenijnden*, dat hier geene reden van bestaan aanwijst. Over *genendeck* raadplege men Halbertsma, *Naooogst.*, I, bl. 26.

40. *Den Alexander vore eem hilt*: Dien Alex., enz. — Misselijk in de var. *DIE DEN coninc v.*

42. *Die coninc stacken*, I. *stacket*, nam. het speer. Of men kan enkel *stac* verkiezen, gelijk de lezing der var. is. Zie op v. 57.

45. *Sinen olifant dor die sijden*:

Doen begonsten eem die been te miden.

var.   Dien olifante al dore die lanken:
Doe faelgierten hem die seranken.

Een staaltje van de wijze hoe de afschrijvers met de middel-eeuwsche dichters omsprongen, en waar Maerlant, onder anderen op het slot van het vorige boek, hevig te velde tegen trok. — *Sijden*, var. *lanken*, lendenen. De *lanken*, enkelv. *lanke*, zijn

maar een gedeelte der zijde, namelijk het deel der buikbekleedselen tusschen de looze ribben en het darmbeen gelegen. Het woord is in Vlaanderen nog algemeen in gebruik, om de lendenen, vooral van slagtdieren, aan te duiden. — *Miden*, ontwijken: var. *faelgieren*, een gantsch in onbruik geraakt bastaardwoord, fr. *faillir*, *falloir*, waarover zie Roquefort, *Gloss.* op *Faillir*. — Var. *Scranken*, stelten, schragen, overdragtig voor *beenen*, gelijk de text heeft.

46. *Astromines*, beter volgens de var. *Aristomines*, welke eigennaam voorkomt bij Curtius, IV, cap. I.

50. *En es so menich stake te Donse*: Zoo menige stake en is er niet te Deinze. — De variante, met *Donse* geen' weg kunnende, heeft in de plaats *te genen stonde*; de afschrijver verkoos het rijm op te offeren dan iets te stellen, dat hij misschien niet begreep. Intusschen is de naam eener geringe vlaamsche plaats, gelijk Deinze is, niet van belang ontbloot in den strijd over Maerlant en zijne geboortestreek. Wij zullen verder ook Gent en Ruppelmonde aantreffen. Doch wat bedoelt Maerlant met het woord *stake*? In de omstreken van Deinze vindt men veel sparreboschen, die misschien in vroegere eeuwen veel uitgebreider waren dan nu, en waaruit men de staken trok, welke tot speren of sperren (gelijk men uitsprekt), voor de toernooijen dienende, verwrocht werden. Misschien ook zinspeelt de dichter op steunsels voor eene of andere vrucht. Er worden in ons land twee vruchten geteeld, welke langs staken geleid, het voorkomen geven van digte bosschen, het zijn de boonen en de hop. De laatste wordt thans in de omstreken van Deinze niet bijzonder gekweekt; de teelt van de eerste is sedert het algemeen gebruik der aardappelen, overal bijna op niets gekomen. Destijds kunnen de Deinzesche, gelijk thans de Aalstsche boonen, beroemd zijn geweest.

54. Tusschen dit vers en het volgende heeft de variante twee onvolledige regels, waarvan het gewaagd zou zijn den zin te raden: immers is het onzeker of de woorden goed werden afgeschreven, en mij kwam de text nooit onder het oog.

53. *Elysas*, l. *Elyfas*, gelijk op v. 61 staat en de var. geeft. Bij Gauthier heet die persoonsadje *Eliphax*.

59. *Dat was Orcanis*, soen *Pharoës*. l. *Arcanis* soen, *Pharoës*. Het latijn heeft *Pharos Archanides*. — Men leze dus ook v. 62 *Pharoës* in plaats van *Phoras*.

67. *ij Daris man*, twee mannen van Darius.

68. *Enon en Caynam*. Het latijn heeft *Enos et Cainam*; men leze aldus overal deze twee namen.

72. *Ecifilus*; var. *Encefilus*; lat. *Esiphilus*.

73. *Lamedoen*; var. *Lavoemedoene*; lat. *Laomedon*.

82. *En sijn so telic niet si twe*

Tusschen hier en die Losane.

Daar zijn zoo geen twee leelijke (mensen) tusschen hier en het meer van Geneven. — *En*, l. *en*, expl. — *En*, aldus. — *Losane*; var. *Solanen*; doch zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, bl. 150, die uit de Tab. Peutinger. *Losanensis lacus* aanhaalt.

83. *Ene flore*, l. *ene store*, gelijk in de var. Dit woord, hetwelk ik buiten Vlaanderen en Brabant nog niet ontmoet heb, is bij ons algemeen bekend: het beteekent eene vrouwspersoon die zonder zielskracht door het leven heen slendert. Het epitheton der var. *wule* (l. *vule*, vuile) wordt er meestal bij gevoegd. Het woord is verwant aan *slodderen*, *slordig*, *sleuren*, *loeder*, *lodder*.

88. Var. *En tint* = een *twint*, een *zier*. Zie B. VI, v. 1129. In den text bleef het woord achter wege.

90. *Gelijet voor geleec*. — Bij de middeleeuwsche dichters ontmoet men meermalen het praes. voor het imperf., zoo als wij vroeger reeds aanmerkten. De var. heeft *geleec*.

92. *Lichgaem*. — Een opmerkelijk geval bij den afschrijver om de *g* aan de *ch* toe te voegen: dat hij ze de *ch* deed vervangen zagen wij reeds meermalen, en nog laatst op v. 51. Over de schrijfwijze van *lichaem*, *ligchaem*, enz., weidt prof. Bormans breedvoerig uit in zijn *Verslag over de verhandelingen ingekomen bij het Staatsbestuur van België*, enz. Gent 1841, bl. 595 en volg.

In plaats van *lichaem* heeft de var. *slane*, wat, met een goeden zin, beter rijmt met *gedaen* van den vorigen regel.

95. *Deze hadde Alexandere doet*: Deze zou Alex. gedood hebben.

95. *Enen colven*, l. *ene colve*, gelijk overigens blijkt uit v. 101, 105 en B. IX, v. 597.

117. *En nagelde eem die tonge*

Aen sinen roest ten selven spronge.

« En met den zelfden sprong nagelde (hij) hem de tong aan zijn wapen. » — *Roest*. Bosworth verklaart *Roest* door 1. *Dentale*, scilicet *lignum cui inseritur vomer*; 2. *Vomer*; dus het hout waar het ploegijzer ingevoegd wordt, het handvat, en het ploegijzer zelf. Maerlant kan dus aan de schacht of aan het ijzer der werpspies gedacht, en het deel voor het geheel genomen hebben, toen hij het *pinus* vertaalde uit de volgende zinsnede van Galtherus:

Nundum finierat, cum agili contorta lacerto

Pinus Alexandri medio stetit ore loquentis.

Roest = handvat, is echter ons *Rust*, eng. *Rest*, vanwaar uitrusting; de wortel ligt in het samengestelde. Ziemann geeft *Rust* (werkzeug), *Gahrusti* (instrumenta, machinae, tormenta) op. Ik geef in bedenking of de spreekwijze *een roes aan hebben*, voor ligtelijk bedronken zijn, niet oorspronkelijk was *een roest aan hebben*, een krijgswapen aan hebben; wat men te Kortrijk uitdrukt door: eenen *savel* (sabel) aan hebben. Dan ware ook *de roest in de keel hebben* verklaard, als gezegd zijnde van een verschijnsel dat doorgaans na eene drinkpartij zich voordoet. — *Ten selven spronge*. Het *ter selver tonde* der var. levert noch zin, noch rijm op.

120. *Die coninc stecen*, voor *d. c. stacken*, gelijk op v. 115 staat. — De var. heeft beter *hortene*, dat op v. 115 verkeerdelijk *roctene* gelezen is. Ook staan hier v. 119 en 120, onderling verwisseld.

123. *Telgeren*, takken, meervoud van *telge*. Zie over het woord Clignetts *Bydragen*, bl. 265.

126. *Die Grieken quamen to gewallet*: De Grieken kwamen toegestroomd. — *Wallen* is met geweld stroomen; vandaar dat

het ook gebezigd wordt in den zin van borrelen (wellen), koken. Men leze hierover Ten Kate, *Aanleiding*, II, bl. 727 en volg.

151. *Een dier bester*. — Enkele voorbeelden van adjectiven in den sterken tweeden naamval, komen in dezen Codex voor. De var. heeft *en de beste*.

152. *Die nu geboren*. Zeker te lezen *die nie* (= *oit*) *g*. — De var. heeft *hoint* = *ooit*. *Nie* werd reeds besproken B. I, v. 55; in den zin van *nooit* komt het voor B. IV, v. 101 en V, 1036.

153. *Sijn scoen suster Alacrine*

Soegde Alexandere met pine.

De var. geeft den naam der vrouw niet op, en noemt ze niet de schoonzuster, wel de eigene zuster van Clitus:

Sin suster sagede den coninc,

Ic wane his [hi des] quaden loon ontfinc.

Wat overigens geheel met het latijn overeenkomt:

Cuius soror ubere Magnum

Lactavit proprio: sed quae provenerit illi

Talio pro meritis, magnis arbitror esse sitendum.

Galtherus bedoelt de schandelijke moord door Alexander op Clitus gepleegd, waarover ons gedicht B. IX, v. 5-10, en Curtius lib. VIII, c. I.

156. *Die van Darise hielden leen*. — De var. zegt spottenderwijs: *eñ gaf hem en quaet leen*. Dit feodaal denkbeeld staat niet in het latijnsch gedicht. Wij zullen het nog enkele malen aantreffen. In de vorige boeken sprak Maerlant van den *Cens*.

140. *In* = *en*, var. *eñ*.

143. *Hi scoet*, var. *scoti*: Schoot hij.

144. *Me niete*. — *Me* = *mee* voor *met*, vlaamsche uitspraak. De var. heeft *met niete*.

145. *Mettien stoent een*. — De afschrijver zal den voorlezer slecht verstaan hebben, die gewis uitsprak *stoenten* = *stoent hi*, gelijk men nog spreekt. Doch oorspronkelijk stond er *scoet hi*, gelijk de var. geeft, overeenkomstig het latijn *emicuit curru*.

146. *Met deme swerde*. Overlandsch. Lees *metten swerde*. In

de achtste eeuw moeten onze geleerden *dem* geschreven hebben; blijkens het verzakingsformulier van het jaar 745, alwaar men leest: (*ec forsacho*) *allem diabolgelde*. B. II, v. 594, ontmoetten wij *van deem* (*dem*).

154. *Di sach*, l. *die s.* of *hi s.*; de var. heeft *ei*, l. *hi*.

156. *Cont*, var. *ont*, doch blijkbaar hij misschrijven. Zoo is het ook op v.

160. *Verteert*, waarvoor men in de var. verkeerdelijk *verwert* leest.

162. *So lanc so meer*, var. *ie lanc so mere*. Te Kortrijk en elders in Vlaanderen zegt men enkel *lang zoo meer*.

164. *Dat*, zoo *dat*; ten ware men v. 165 verkoze te lezen gelijk de var. heeft:

Hi hadde den rouwe so dorgroet.

168. *Ja eñ hevet hier dijn swart*: Hier heeft ja (immers) uw zwaard. — *Ja eñ*, l. *Ja en*, immers, ja, waarover te vergelijken Huydecoper op Stoke, II, bl. 538. Zie ook hiervoren B. IV, v. 1244.

171. *Ontfamet*, l. *ontfarmet*.

175. *Minare*, l. *nimare*. Elders *iet neuwes*, B. I, v. 2.

178. *Gscie*, l. *gescie*.

180. *En*, aldus.

186. *Eñ Moca scoet enen spiet*;

Mar Clitus ontfinc lichte

Grammelike op sijn ansichte,

Op sinen scilt te midden werde,

Eñ hi sloecht af metten swerde.

Nogmaals eene verwisseling van regels; ik zou lezen:

Eñ Moca scoet enen spiet

Grammelike op sijn ansichte;

Mar Clitus ontfincen lichte

Op sinen scilt, enz.

Vergelijk het latijn:

Dixit, et inbelli jaculatus missile dextra

Torsit in ora Cliti, quod vix umbone moratum

Ocius avellit Clitus.

194. *Stac hi den ouden erminc.* — Aan Huydecoper kwam het woord *arminc* maar eenmaal voor, dat hij niet anders wist te verklaren dan door *Pelgrim*, beter toch dan *Alkemade*, die er *Armiger*, *wapendrager* van maakte. Zie Huydecoper op Stoke, I, 481. *Arminc*, *Erminc*, reeds door Willems verklaard in den *Reinaert* v. 2077 en 2210, is het hedendaagsch *ellendeling*, ellendige. De uitgang *inc* = *ing*, was in Vlaanderen vooral menigvuldig. Een ellendige was een *arm-inc*, een dapper man een *coen-inc*, een snel gezet een *snel-inc*, enz. Dit hield meest stand voor de eigenamen, en het is thans niet ongewoon, vooral in het Ypersche, dat men den uitgang *ing* eenen eigenaam toevoegt, om den stam aan te duiden. Ik hoorde eens eene bloedverwante, uit die streek herkomstig, zeggen: « ik ziin (ben) geene Monteynesse, ik ziin een Noppeninge. » De vrouw behoorde tot de Noppe's, niet tot de Monteyne's.

198. *Hi helsese met groten lede*: Hij omhelsde hen met groote droefheid. — *Helse*, het præs. voor het imperf., gelijk reeds is opgemerkt.

200. *Hem derder*, i. *hem derde*, hun derde, bij hen de derde man. De spreekwijze is bij kaart- en andere spelen nog niet vergeten.

204. *Eñ bide vanden wrenen.* — Waarschijnlijk te lezen:

Eñ bi den briescen vanden wrenen.

Over *wreen*, paard, zie de *Aant.* B. I, v. 588.

208. *Die lichter partie*, de linker vleugel, i. *die rechter partie*. — Het latijn zegt: *in dextro cornu*. Zie mede v. 504.

214. *Hi diet voer eem vallen al*: Hij deed alles voor hem vallen. — *Diet* (diet 't): het imperf. van *doen* was *dade*, doch *dede* kwam reeds vroeg in gebruik. Een voorbeeld geeft Halbertsma op in zijne *Aant.* bl. 104.

216. *Hi dorreet dat her te voet*,

Alse ocht scape hadde gewesen.

Hij reed door het voetvolk, als of het, enz. — *Gewesen* = geweest, teekende ik reeds aan B. III, v. 925.

218. *Come mochter een genesen*: Nauwelijks mogt er één bekomen. — *Genezen*, van een kwaad, eene moeilijkheid bekomen. Men zei: *genesen van honger*, *genesen van kinde*. *Gude genas*, in den slag behouden. Bosworth, *Dict. anglosax.*, voce *genesan*.

222. *Doen quam eem tontmote saen*,

Renon van Arabia.

Toen kwam hem Renon, de Arabier, spoedig te gemoet. — *Renon*, i. *Rhegnon*.

226. *Hi troeste die Percen dier vloen*: Hij wakkerde de Persen aan die daar vloden. — *Troesten* vertaalt Kilian door *hortari*. De Friezen zeggen: *it hynzer aantreastje*, het paard, dat lui is, aansporen. Zie Halbertsma, *Naoogst*, bl. 79. — *Vloen* staat voor *vloden*, gelijk *vlien* voor *vlieden*: beide samentrekkingen worden nog bij voorkeur in Vlaanderen gebezigd. Zie B. III, v. 127.

227. *Eñ maecten hen moet, so dat si staen*,

Eñ ten wer sijn gevaen.

Hij bemoedigde hen, zoo dat zij stonden, en de worsteling hebben aangevangen. — *Maecten hen moet*, i. *maecte hem* (hun) *moet*. Dat *hen* is niet op rekening van den afschrijver te stellen; maar ik beging willens de fout ten gevolge van het eens genomen besluit omtrent de verkorting *hē*, en waarover ik mij vroeger verklaarde. Zie B. I, v. 19. Over de beteekenis der uitdrukking, zie de *Aant.* B. II, v. 912. — *Gevaen*, gevangen. *Vangen* is grijpen. Zie Ten Kate, II, 469. *Vangen ter*, beteekent dus zoo veel als *grijpen naar*. Wij lezen B. VIII, v. 1142:

Eñ si vingen beide ter swerde.

232. *Wrede en scharp*, aldus, doch beter eñ, even als v. 242 en 247.

235. *Met vacht*, i. *men v.*

235. *Die ketele worden vol van zelen*,

Die metten helsen peke velen.

— *Ketele*, metaphorische voorstelling der straffen in de hel. — *Worden*, imperf. van *werden*. Men weet dat dit hulpwerkwoord

zijn oud præs. in imperf. verwisseld heeft en omgekeerd. — Zelen — velen = zielen — vielen. — *Peke*, l. *pecke*.

257. *Die doet hadde so vele te doene*

Dat si.

De dood, verpersoonlijkt, vrouwel., gelijk meestal door alle eeuwen heen. Zoo ook v. 554, waar het woord in aec. staat.

247. *Fier en coen*. — Achter dit vers is een regel uitgevallen, die er op rijmen moest. Waarschijnlijk was het door den zin aan het volgende verbonden; daarom laat ik het met een punt sluiten, en de twee volgende regels elk met eene komma eindigen. — *Over bore goet* = niet goet v. 249, hebben wij reeds gehandeld B. IV, v. 799. — *Hen* (v. 251); er staat *he* = hem: zie v. 227. — *Die here*, de heer d. i. de leidsman. — Deze rijmen 248-251 beantwoorden aan de volgende drie verzen van Galtherus:

*Perque tot objectas vestigat Rhegnona Persas,
Nil actum credens fuis tot millibus, ipsum
Cum videat superesse ducem, dominumque cohortis.*

256. *Die trensione vielen int gras,*

Eñ si bleven beide chars.

De splinters (der speren) vielen in 't gras, evenwel bleven zij beiden te paard. Vermoedelijk zal Maerlant geschreven hebben:

*Die trensioene vielen int gors,
Eñ si bleven beide tors.*

Kiliaen heeft *gors* id. *gras*. Wat *tors* of *thors* = *te hors* betreft, dat dit de eenig mogelijke lezing is zal wel niemand in twijfel trekken. Alleen het aanleunen der *h* (indien ooit een Dietscher het woord zoo schreef) verdient eenige opmerking. *Tors* = *te ors* ontmoeten wij X, 1105. — Over *Trensione*, elders *Trensoen*, zie Jonckbloet, *Karel de gr.*, op *Trensoen*, vooral zijn *Specimen*.... p. 14-15.

262. *Nichanor sloech so dicken*. — *Dicken*, AS. *Thicce*. Ik teeken het woord aan, omdat de Vlaming, even als de Antwerpenaar, zegt *dikkels*, dat mij toeschijnt eerder een frequentatief te zijn van *dikke*, dan eene slechte uitspraak van het jongere *dikwijls*.

265. *Dat Renons scilt voer te sticken*: Dat Renons schild in stukken vloog. — *Varen*, gaan, gesteld zijn, zoowel in 't vroegere en nieuwere Nederlandsch als in 't Angelsaksisch. Vlaming en Brabander vragen: *hoe gaat het?* de Hollander: *hoe vaar-je?* Alle drie zeggen: *ik vaar wel*.

266. *Hi stac sijn swert in toter hielten*: .... tot aan de handgreep. — *Hielt* is eigenlijk hetzelfde als *heft*, *hecht*, zijnde het eene het deel waarbij men iets houdt, het andere waarbij men iets aanvat.

267. *So dat eem woed al dor die milte*: Zoo dat het hem door de milte waadde, d. i. trok. — Zie over *waed* Ten Kate, *Aenl.*, II, bl. 718.

271. *Dat si God*: Dat ze (hen) God.

275. *Si brengden her ende dare*: Zij omsingelden langs alle kanten. — *Brengden* voor *berengden*; bij 't schrijven of voorlezen is *b* voor *be* genomen, gelijk wij vroeger zagen ten opzichte van *g* voor het voorvoegsel *ge*. *Berengen*, beringen, thans omringen. — *Her ende dare*, hier en daar, dus overal, langs alle kanten. Wij lezen v. 277:

Hi was beringt al om en omme,

wat als eene variante kan doorgaan. — *Ende* staat voluit geschreven.

275. *Sine cracht en mocht niet diden*

Iegen al die grote somme.

Zijne kracht kon niet helpen tegen die groote menigte. — *Diden*, dijen, nuttig zijn, uitrigten, lat. *proficere*. Zie Ten Kate, II, 152. — *Somme*, eenigen; *grote somme* kan dus moeilijk nader verklaard worden dan door *vele eenigen*, wat in de hedendaagsche taal niet anders is dan groote menigte. Men schreef meestal *som*, *some*. Wij ontmoetten het woord vroeger B. III, 860.

279. *Dies en mocht hi niet genieten*

Op sinen helm so velen steene.

— *Genieten*, uithouden. In denzelfden zin komt het woord voor in den *Spiegel hist.*, d. IV, bl. 61. Vergel. Halbertsma, bl. 40.

Velen, l. *veler*; want *Genieten* regeert den tweeden naamval.

287. *Wart*. — De twee laatste letters schenen aan Schmeller onduidelijk geschreven.

290. *Dat gemanc bloet en sweet*

Van sinen live liep gereet.

Bloet en zweet liepen onder een gemengd hem het lijf af. — *En*, de afschrijver vergat het streepje. — Over *gemanc* zie hiervoren B. II, v. 1062.

297. *Dies conincs Alexanders tor*. — Het latijn heeft *murus Alexandri*; eene metaphore dus.

301. *Digene*. — De vlaamsche uitspraak der eerste lettergreep is even kort; l. *diegene*.

308. *Verbolgen als heren wrake*: Als zijnde des Heeren straf. — *Die wrake ons Heren* komt nogmaals voor v. 531, en hiervoren v. 27, zagen wij *Gods wrake* = Gods vloek. Hoe het denkbeeld straffen, vervolgen, plagen in *wreken* zit, zie Ten Kate, bl. 544. Op andere plaatsen geeft Maerlant Alexander de bijnamen van *Plage van ertrike*, VI, 7; van *Geessel van ertrike*, IX; van *Torment van Asia*, VII, 204; welke alle hetzelfde denkbeeld uitdrukken.

316. *Een bachelier bleef daer allene*

Doen dat volc al gemene.

— De onvolledige zin is te herstellen wanneer men leest:

Doe dat volc vloec al gemene.

318. *Grammike*, l. *Granike*.

322. *Fiadas*. Het latijn heeft *Phidias*.

330. *Doer dat beheet van deser eren*

Quam hi iegen die wrake ons Heren.

Door de belofte van deze eer kwam hij tegen Gods straffe, d. i. Alexander. — *Beheten*, toezeggen, beloven. Zie hiervoren B. II, v. 430. — *Wrake*, zie v. 308.

333. *Een bachelier, claer as die dach*: Een jongeling helder als de dag; namel. van gelaat. — Over *Bachelier* zie B. III, op v. 133. — *As* vlaamsche uitspraak voor *als*.

336. *Eufecio*. Het latijn heeft in dat. *Ephestio*.

342. *Een tijger rapant van goude*

In kelen staen, als men woude.

Een klimmende tijger van goud staande in een rood veld. — *Kelen*, fr. *gueules*, gelijk hiervoren reeds verklaard is. — *Als men woude*, als men wilde, begeerde. Een lap.

349. *Hi storte neder sonder beten*: Zonder af te stappen. — *Beten*, *beeten*, nederdalen. In het gras *beten* beteekent van paard of wagen in het gras afstappen. Zou, door 't buiten gebruik raken der uitdrukking, er de moedwil in 't zand *bijten* van gemaakt hebben? Deze uitdrukking schijnt anders de vertaling van het fransch *mordre la poussière*. Te Kortrijk kent men nog eene *duivenbeete*, *duiventil*.

350. *Hi sliep den langen slaep*. — Een vers met slechts drie heffingen.

353. *Sulken* = *sulk en*, d. i. *zulk een*.

353. *Lieten hem iagen*: Lieten zich jagen. — *Hem* in acc. plur.

Het hier achter volgend opschrift in doorlopend proza heeft echter twee rijmwoorden, wat veel nog in den smaak van den afschrijver viel.

361. *Daer was die parse vanden wige*. — Voor *parse*, *perse*, fr. *presse*, bezigt men thans in Vlaanderen *persing*; doch als krijgsterm is het vervangen door treffen, handgemeenschap, fr. *mêlée*.

363. *Harde onsoete*. — De afschrijver schijnt aan de woorden *harde* geknoeid te hebben. Schmeller las *omdet*, doch teekende op den kant de letters na.

372. *Een vroet man van der heiden wit*. — Wit = wet. Of wilde de afschrijver hetzelfde gevoel omtrent het woord uitdrukken als Nannius, die volgens Kiliaen beweert: *WET quasi witt, ab albo nempe praetoris*? Wat de hier handelende persoonadje betreft, hij en zijne zuster komen voor in de plaats van Mars en Bellona van het latijnsch gedicht.

374. *Sprac hi te sijne soen*, l. *sprac hi te sijne suster soen*.

376. *Int rechte her*. Zoo ook v. 338 *int slinke her*; doch v. 336 in dat rechter h.

586. *Want du dese werelt sal ernnen an*

Dattu souds slaen enen ouden man.

Want deze wereld zal het u vergelden, indien gij eenen grijsaart zoudt slaan. — *Du* zal wel in *di* moeten veranderd worden. — *Ernen* = *arnen*, oegsten, arbeiden, angs. *earnen*, verdienen; *anarnen* in een transitiven zin kan dus beteekenen *doen verdienen*, d. i. *vergelden*. Het Oudd. *arnunga* vertaalt Ziemann door *meritum*.

589. *Over enen corten tijt bat gins*: Na korten tijd wijder heen. — *Bat gins*, verder, is letterlijk hetzelfde als het latijn *plus ultra*. Over *Bat*, meer, zie Clignetts *Bydragen*, bl. 541, over *Gins*, Kiliaen op *Ghins* ende weder.

596. *Hen*, aldus.

405. *Al sonder beten*

Keerde vrouwe gereet.

Zonder af te stijgen (van haar paard) keerde de vrouw terstond terug. — Het verminkte tweede vers zoude men aldus kunnen lezen:

Keerde die vrouwe al gereet.

409. *Moet sijn verdoemt*. Zeker te lezen: *moeti s. v.*

410. *En*, aldus.

415. Zet liever de komma achter *oec*. — *Met lede*, smartelijk.

418. *Minen hope*: Mijne hoop. Onze middeleeuwsche schrijvers gebruikten het woord gewoonlijk in 't manl. gesl., vergel. B. VI, op v. 1170.

454. *Graven* = *grachten*. — Ten tijde van Hooft, dat is drie eeuwen na den *Alexander*, schreef men algemeen *grast*, gracht.

455. *Liepen*, l. *liepe*.

471. *Amictas sweert mochten wel biten*. — *Amictas*, l. *Amin-tas*. — *Biten* was oulings zoo wel steken als met de tanden bezeeren; het werd dus in den ruimeren zin van *kwetsen*, *krenken*, genomen.

481. *Eenmenidus*. — Het latijn heeft *Eumenidus*.

488. *Al die goen*, l. *als d. g.*, als de gene.

492. *Dede selke we*, deed zooveel leed. — *We* = *wee*; of het

ware eene schrijffout van den kopist, die *were* had moeten stellen. Een en ander geeft een goeden zin op.

495. *Men*. Spreek uit *men*, d. i. *men hem*.

505. *Die horne hevet hi verstaen*. — Wij zagen den veldslag aangekondigd worden door de Bazuin, die alleen op des veldheeren bevel mogt geblazen worden. Thans zien wij den hoorn schallen buiten wete van den opperbevelhebber. Er schijnt dus wel onderscheid in beider gebruik bestaan te hebben, eveneens als in hunne form: de Hoorn van welke grootte en gedaante ook, was gekromd, de Bazuin was regt en lang. Zie hiervoren B. IV, v. 1605 en verg. mijne inleiding op de *Oude Vlaemsche liederen*, op *Hoorn*.

506. *Getrac*, l. *gecrac*.

507. *Daer men dorsloech menege malien*. — *Malien*. De maliën-kolder was een soort van overkleed gevormd van ijzeren, stalen of koperen schakeltjes (maliën), en dat men aantrok om ten strijde te gaan. De maliën kwamen in Frankrijk in gebruik tusschen de jaren 850 en 1066; misschien waren zij gelijkvormig aan de *Catenae*, *catenatae* der Romeinen. Zie Bardin, *Dictionnaire de l'armée de terre* op *Maille*.

515. *Sijt*, l. *siet*.

517. *En*, aldus. Zoo ook v. 527.

520. *Daer en niemen die en troest*. l. *Daer en es*, enz. Daar is niemand die hem troost. — *Die en*: in den volgenden regel *dien*, reg. 557 *diene*, terwijl regel 528 *daten hem*, waarvoor men nog uitsprekt *datenen*. Op deze éene bladzijde ziet men dus het wankelen der schrijfwijze.

529. *Oec hadde hi grote vruchte*. — Maerlant zal zeker *haddi* geschreven hebben, en dan zal er *harde grote* gevolgd zijn. — *Vruchte*, l. *vruchten*, rijmende op *versuchten*. — *Vrucht* = *vrocht*, vrees; beide woorden worden door onzen dichter onverschillig gebezigd, gelijk uit het opvolgende vers blijkt, waar wij *vrese*, mede in het rijm, lezen, en v. 555 buiten het rijm.

551. *Braeken die Percen eer rese*: Braken de Persen hunne gelederen. Zie de Aant. B. IV, v. 1594.

554. *Dat si lopen eerre straten*: Dat zij wegloopen.— *Eerre*, d. i. *eerer* = *harer*, hunner, van hen, waarover reeds vroeger. Aangaande de spreekwijze *eerre straten lopen*, zie de *Aant.* B. II, op v. 1045.

546. *Lybart*. — De *y* is met één stipje geteekend, derwijze als sommige Hss. geschreven zijn.

547. *En*, aldus.

555. *Si solen nemen dleven*. — *Solen*, zullen hem.

554. *Sege ic*, l. *segic*.

559. *Eñ heiwe mettien sporen vort*: En spoorde voort. — *Heiwe* = *hiewe*, hieuw, imperf. van *houwen*, slaan met iets scherps. Of zou Maerlant *heiwe* gevormd hebben van *heien*, eigenlijk hetzelfde als *houwen*? Immers bezigt hij het tweede B. VIII, v. 905, waar hij spreekt van *die snee... met dinen swerde heien*.

571. *Also vaer hi met groter vlucht*: Even zoo voer hij met groote snelheid.

Het punt van vergelijking bij Maerlant, eene schietende ster als voortteeken van storm, verschilt geheel van dat door Galtherus gebezigd:

*Quantus ab alpinis spumoso vertice saxi
Descendit Rhodanus.*

De woedende Rhone leverde zeker eene meer treffende vergelijking voor oostelijke of zuidelijke Franschen dan eene schietende ster; maar het beeld door onzen dichter genomen getuigt nogmaals ten voordeele van zijnen smaak: hij nam immers geene poëtische hulpstoffen op, dan die zijn lezer, of liever zijne lezeres, in staat was onmiddellijk te begrijpen.

572. *Mar Daris was haestelike*

Gevloen met haeste over die Like.

— *Haestelike met haeste* zal Maerlant zeker niet geschreven hebben. — *Like*, bij Gauthier *Lycius*, de *Lycus* (Λύκος) der ouden, thans de groote Zab, behoorende tot het stroomgebied van den Tigris. Zie Forbiger, *Handbuch der alten Geographie*, II, 607, noot 62.

577. *Die brughe*. — Nogmaals voorheersching der *g*, gelijk mede

v. 584, 509, 608, enz., daarentegen *lichende* = liggende, v. 599.

580. *Wetgod*, wete God, dat God het wete, God zij mijn getuige. — Hier paste beter een uitroepingsteeken achter het woord dan een komma.

585. *Van dien di*, l. *van dien die*.

588. *Dus hadde* = *haddi*, d. i. had hi. Zie hiervoren.

595. *Dede HEN ... leet*. Aldus.

594. *Daer bleef menich doet van dorste*,

Om dat hi waters hadde borst.

— V. 592-595 staan voor het wat al te opgesmukt latijn:

*Sed et intolerabilis aestus,
Et cursu duplicata sitis, languentia torrent
Viscera, et exhaustos sudor sibi vindicat artus,
Pulmonisque vagas agitant suspiria cellas.*

Bij het eerste opzicht zou men aan een' bedorven text denken. Doch wat is *borst*? Ik aanzag het eerst voor de inkrumping van *borest*, den superl. van *bore*, waarover B. IV, v. 799-800, dus: *waters borst*, groot gebrek aan water. De Vries geeft een natuurlijkeren weg aan. *Borst* is van *Bersten* (*barst*, *geborsten*), dat zoo wel in den zin van *te kort schieten*, *ontbreken*, als van *breken* werd opgevat. Kiliaen geeft *berst* als verouderd op in den zin van *Gebreke*, waarvan De Vries dan ook werkelijk uit verscheidene mnl., en zelfs mhd. schrijvers voorbeelden aanhaalt. Zie het tijdschrift *De Taalgids*, 1ste jaarg. (1859), bl. 254 en volg.

598. *Vuyl en claer*. Aldus.

600. *Gulseecheiden*, l. *gulsecheden*.

601. *Want hem dwater den geest versloet*: Omdat het water hun den geest (het leven) afsloot.

605. *Dat* = dat 't, dat het.

607. *Menech ridder goet en diere*: Menig ridder degelijk en van hooge waarde. — Zoo spreekt men van « een kostelijk man, » voor een nuttig man, een man die vele diensten bewijst.

609. *On gevoech*, l. *ongevoech*, ongemak.

612. *Segtdemen*. — Hier heeft de afschrijver al dwalende nauwgezet willen zijn.

617. *Met deem bloede.* — Maerlant schreef *met den bloede*. Zie hiervoren v. 146 en B. II, v. 394.

625. *Die seide mere van den zege* : Die tijding verkondigde van den zegepraal. — *Mere* = *mare*.

633. *Helm en scilt, wapen en swert.* Aldus. — Doch wat bedeutet *wapen*? Gewis *Platen*, door sommigen *wapen platen* genaamd.

634. *Dochtem hem, i. dochten hem* : Schenen hun. — In dezen zin wordt *denken* nog dagelijks in Vlaanderen gebezigd.

658. *Doen begonsten hen wanhagen* : Toen geraakten zij uit hun schik. — *Begonsten* = begonnen, is in Vlaanderen nog van dagelijksch gebruik. — *Wanhagen*, mishagen, heet Kiliaen oud-vlaamsch. Al slaat hij meermalen den bal mis, met voor oud-vlaamsch uit te geven, wat onder ons nog levend in gebruik is, geloof ik echter dat *wanhagen* te regt door hem als verloren verklaard is.

640. *Hen*, aldus.

648. *Die avonture was eem hout* : Die avontuur was hem getrouw. — Kiliaen vertaalt *houd, hold, huld*, door *favens, benevolus, amans, fidus, fidelis*. Ook in Bosworth's *Dictionary of the anglo-saxon language*, is *old* verklaard door *faithful, friendly, true*. — *Van iemand houden* = iemand beminnen. *Aan iemand houden* = iemands partijman zijn. Weiland zegt niet onjuist op het woord *houw* : « het drukt uit iemand, die het beste van zijnen heer gaarn ziet en het tracht te bevorderen. » Vergelijk over het woord Huydecoper op Stoke, I, 567. Voor het hier besprokene vers leest men bij Galtherus :

Nec defuit illi

Perpetua in dubiis rebus fortuna.

Wij kwamen het woord in dezelfde beteekenis tegen B. I, v. 806.

En om datsi hem waren *hout*.

Zoo ook het zelfs. *nw. houde*, trouw, B. IX, v. 793 :

Die sinde (zond) op minne en op *houde*.

en B. X, v. 1156 :

Ytalien seinde, dor sine houde,

Van siden een groet pauwelioen.

Vergelijk Clignett, *Bydr.*, bl. 147, die echter het woord in den beperkten zin van *bescherming* wil hebben opgenomen, wat waar is ten opzichte der door hem verklaarde plaats en het *Gods houde*, naar Huydecoper overgenomen. Later zullen wij *houde* als bijwoord tegenkomen.

652. *Lisonatus*. — Bij Gauthier leest men *Lisimachus* = *Lysimachus*. Welligt staat in het Hs. mede *Lisimachus* te lezen, doch kon Schmeller de *im* niet duidelijk onteijferen.

654. *Andern, i. andere.*

665. *Doen ghingen si eer schachte breken.* — *Schachte*, *i. scare*; want het vers moet overeenkomen met *ordine rupto*.

672. *Arboele*, *Arabela*, naar welke stad het hoofdtreffen tusschen Alexander en Darius genaamd is, schoon de slag niet daar geleverd werd, wel tusschen de rivieren de Like en den Caprus. Te *Arabela* waren het hoofdkwartier en de legertros van Darius.

677. *Ontreedden.* — Schmeller las *ontreedden*, doch tien regels verder *ontreden*.

689. *Het behoort ten werenlike goede* : Het behoort tot de wereldsche zaken. — *Werenlike*. In Vlaanderen en Antwerpen zegt men nog *weerlijk* in plaats van *wereldlijk*; het latijn heeft immers : *sortis humanæ est*.

695. *Alse nu welcaren, alse nu riesen.* — Onvoorzichtig, onbedacht, roekeloos handelen, is de gewone beteekenis van *riesen*. Zie Kiliaen op het woord, en vergel. Huydecoper op Stoke, d. I, bl. 266 en volg. en 567.

697. *Nie weren, i. nieweren* = nergens. B. II, v. 575 *Nygerins*; B. IV, 1665 *niewerinc*. Thans wordt in Vlaanderen algemeen gebezigd *niewers*, te Kortrijk *niewers*, in Antwerpen *nieverans*. Verg. Halbertsma, *Aant.* bl. 107.

700. *Wat, i. wart of was.* Zie op v. 287.

701. *En*, aldus.

706. *Die grote heerre, die edel man,
Die de werelt al verwan,
Ja en nam eem oec sijn lijf,
Een coninginne.*

Zoo spreekt men nog dagelijks: « die man, men nam hem. » Maar heerre? zou dit eene voorbedachte afwijking van den schrijver zijn, om eenen verbogenen casus aan te wijzen, waar hij zoo op gezet was, gelijk wij vroeger aanmerkten? — *Ja en*, i. *ja en* = immers, gelijk op v. 704 en B. IV, 1244. Dat het *ja en*, en niet *ja en* is, kan des noods bewezen worden door Stoke, V, 152, die *jane* schrijft. De zin is: « eene koningin nam hem immers het leven. » — De komma achter *lijf* moet weg.

715. *Met coggen en met barken.* — De kogge was een middel-euwsch snelzeilend koopvaardischip, dat Kiliaen verklaart door *Celox*, jachtschip. Het was van voren en van achteren iets rond, en werd ook wel met krijgsvolk bemand. — De bark, een klein schip, thans nog op de middellandsche zee bekend. Volgens Weiland is ons *Barsie* eene waalsche verbastering van *bark*.

716. *Doe quam hi vort te Morfilee,*

Dats ene stat die staet op die zee.

— De geheele plaats, tot op v. 731, bewijst dat Maerlant zich slechts een verward denkbeeld van de Thermopilen had weten te vormen. De bergengte tusschen Thessalië en Lokris neemt hij voor eene zeeplaats, welke door Xerxes langs water en langs land belegerd wordt, en die eindigt met zelve eene vloot uit te zenden, en den vijand verslaat. Blijkbaar heeft de jeugdige schrijver, bij mindere ervarenheid in de geschiedenis van Griekenland, het voorbeeld dat hij voor zich had niet goed begrepen. Galtherus zegt:

*Sic quoque Thermophilus Xerxem videre jacentem,
Et qui navigiis totum modò texerat aquor,
Vix licuit victo sola cum nave reverti.*

In den *Spiegel historiael*, maakt hij het nog erger: daar heet het d. I, bl. 203:

Int ende van der Mofilee,
Dats die passage, die men weet,
Die men Sente Joris arm heet.

Sint Joris arm, dezen naam geven veeltijds de Hollanders aan den Hellespont volgens het *Schat- en Woordt-Boeck des Aerdrichs*, door Joh. de Raet de Jonge. Amst., 1680, op *Hellespontes*. Vergel. hiervoren B. II, v. 185.

718. *Hi hadde met X^m scepen*

Ter zee wart die stat begrepen,

En te lande wert bezeten

Met menegen degen vermeten.

— Het valt moeilijk te verklaren hoe men eene stad bezet met eenige duizende schepen; nogtans verklaart Kiliaen *begrijpen* door *occupare*. Ook het raad vragen der inwoners aan hunnen afgod laat zich niet gemakkelijk vereenigen in éene gedachte met de aanwezigheid des vijands. Beter laat het woord zich hier verklaren door aangrijpen, aantasten, wat goed overeen komt met *beseten* = ingesloten.

Wat het overtal schepen betreft, indien Maerlant werkelijk tien duizend opgaf, hij moet dit later vergeten hebben, althans schreef hij in den *Spiegel historiael*, IV, bl. 56, v. 59 en volg.:

En hevet die zee begrepen

Met iij^m en .vij. scepen,

Dat sere te wonderne was;

Want men noint dat en las

Dat noint Xerxes no Alexander

So vele scepe hadde te samen.

Hier is *begrepen* goed te verklaren door *bezetten*.

724. *Dat si met houten en perden*

Vechten souden.

Lees *met houtenen perden*. — Iedereen brengt zich ligt het orakel van Delfos te binnen.

752. *Selve mochte hi.* Zeker te lezen: *Selve mocht.*

754. *Tynant*, i. tyrant.

741. *En*, aldus, bij nalatigheid.

744. *Pisene*, i. *peisene*, gelijk Maerlant zal geschreven hebben. Zie B. IV, op v. 1715.

745. *Dat wi noch solen vechten zege.* — Thans zegt men wat

langwijliger : de zege (op iemand) bevechten. Daarentegen is *zegeviere* opgekomen.

746. *Des — verles.* — De dichter zal wel geschreven hebben *dies — verlies.*

747. *Et* = het.

752. *Hi sal die rikeit in dat gout*

Nemen.

Hij zal de rijkdommen en het goud nemen. — *In* = en. Deze schrijfwijze toont nogmaals dat men in sommige gevallen *en* en niet *ende* uitsprak. Hier is ze door maat en welluidendheid beide genoegzaam gewettigd.

754. *Dan solen gierige Grieken*

Eer wonden met goude wicken.

Dan zullen roofzuchtige Grieken hunne wonden met goud vermaken. — *Wicken*, eene wond vermaken : *wieke* is eene peluw van katoenen of versleten linnen draden, of van werk, welke op eene wonde gelegd wordt.

756. *Hen*, aldus. Zoo ook v. 760.

761. *Int lant van Meden*, d. i. van de Meden, gelijk de twee volgende regels uitwijzen.

765. *Niet.* — De overlandsche schrijver had *met* geschreven.

774. *Eñ bit dien edelen baroen*

Dat hi der doer wel doen.

— De twee bedorvene woorden vermoed ik te moeten gelezen worden *dar daer*. De zin is dan : « en [ik] bid den edelen veldoverste dat hij durve wel doen. » — *Baroen* in den zin van veldoverste verklaart Maerlant zelve B. VI, v. 85. Waarover zie de *Aant.*, als mede die op B. I, v. 851.

De brief van Darius aan Alexander staat niet bij Gauthier, die daarentegen in de aanspraak van den Aziaat tot de zijnen veel wijldluftiger is dan Maerlant.

782. *Je sal di geven al den scat.* — Dit vers staat zonder tegenrijm. De uitgevallene regel kan zoo wel met v. 781 in verband gestaan hebben, als dat hij het verhaal van den voorvaderlijken schat zou moeten volledigen.

785. *Bedi*, l. beide.

796. *Eem was te mode harde onsachte* : Het drukte hem zwaar op het harte. — *Hem was te mode*. Thans zegt men : hij was te moede. — *Harde onsachte*, zeer hard, zeer droevig. Over *harde* zie de *Aant.*, B. I, v. 216.

802. *En*, aldus, doch bij onnauwkeurigheid.

814. *Willeclich.* — De sluitende *ch* in plaats van *c* is overlandsch.

816. *Tote aen Porus.* — In Schmellers Hs. staat onder de *n* van *aen* een punt, een teeken in de middeleeuwsche schriften dat de letter of het woord als niet bestaande moet beschouwd worden. Schmeller stelde er geene kantaanteekening bij; doch het woord is te veel, en er dient gelezen te worden : (*doen sende Daris*) *tote Poruse*.

825. *Elken ridden wilic en soude*

Geven .v. besante van goude.

Indien de plaats niet misschreven is, dan staat *en soude* voor *een soude* = eene soldij; anders ware *wilicen* = wil ik hem, eene wending die niet zeldzaam is. Eene derde lezing ware *in soude* = in soldij; doch die zou het minst steek houden. — *V. besante*. De besant was eene gouden munt, aldus genaamd naar de stad Bysantium (Konstantinopel), waar ze eerst koers had. Volgens Borel en Ragueau, bij Roquefort aangehaald, gold de bisant vijftig pond Tournois. De schrijver van het *Dictionnaire portatif des mots français*, Paris, Didot, 1750, schat hem op vijftig sols, of twaalf en half pond tournois, Roquefort slechts op tien sols. Beiden steunen zich op Joinville, waar deze schrijver over het losgeld van den H. Lodewijk spreekt. Dat losgeld schat de geschiedschrijver op vijf honderd duizend pond van zijnen tijd, zijnde de som bepaald volgens dezen op *tien honderd duizend*, volgens genen op *twee honderd duizend* bezanten. Hebben beide navorschers wel gelezen? Zoo ja, dan is het aan de kritiek over de waarde der beide Hss. te beslissen. Intusschen kon Roquefort de waarde van vijftig pond, door Borel en Ragueau aan den besant toegewezen, niet aannemen, als overmatig te hoog zijnde;

doch is zijne schatting van tien sols voor een goudstuk niet veel te laag? Ik vermoed dat de vijftig *pond* van Borel en Ragueau in zoo veel *sols* zouden dienen veranderd te worden.

825. *Voetganger*. — Thans gebruikt men in de nederlandsche legers het modewoord *infanterist*. Er was een tijd dat ook in het krijgswezen Frankrijk ons nakeek.

826. *Die* voor *di*, om het rijm. Doch er is in bedenking te leggen, of Maerlant niet *dri* — *di* geschreven heeft; meermalen stelde des schrijvers fantasij *hie* voor *hi*, al is het waar dat zijne nauwgezetheid opzichtsens het rijm niet groot was.

828. Deze regel is de herhaling van v. 1610, B. IV.

856. *Eñ ontvingen over here*. — *Ontvingen* = ontvingen hem. Zoo is thans nog de uitspraak in Vlaanderen. — *Over*, voor.

858. *Blisschap*, elders *blijscap*, blijdschap.

859. *Int gedochte*. — In Vlaanderen hoort men steeds *het gedacht* voor de *gedachte* der geschrevene taal.

840. *Dat hi woude ochti mochte*: Dat hij wilde [zien] of hij kon.

845. *Eñ die tigelinen mure*,

Die wilen maecte die aventure

Die coninginne Semerianis.

— *Tigelinen*, van tichelen, als gebakken steen in tegenstelling van zelfwassen steen, waarover B. VI, v. 205. Hier ook heeft de *g* de *ch* vervangen. — *Die aventure*, misschien te lezen *bi d'aventure*, door de fortuin [begunstigd]. — *Semerianis* = Semiramis.

849. *Maisiere*, bastaardw., lat. *maceria*, *maceries*. Servilius in zijn *Dictionarium triglotton* vertaalt *Maceria et maceries* door *eenen muur, sonder calck*, en voegt er bij: *aliquando tamen pro muro legimus*. Maerlant schijnt echter *mure* en *masiere* te onderscheiden. Het komt mij voor dat men in vestingbouwkunde onder den naam van *masiere* verstond een min dunnen muur, of die zonder aardwerk bevestigd en van schiet- of werpgaten voorzien was. Zie de *Aant.*, B. III, v. 1054. Verg. nog Kiliaen, op *masier*, en Roquefort, op *maisiere*. Bardin geeft het woord niet op.

854. *Menfraet*, l. *Nemrod*.

856. *Dien* = die hem, namelijk den toren van Babel.

859. *Alse verre alst es van der zee*

Tote Westfalen.

— Daar het eenig gekend Hs. van den *Alexander* in of niet verre van Westfalen schijnt geschreven te zijn, mag men in bedenking brengen of dat land niet door den kopist, in plaats van door Maerlant, tot vergelijkingspunt genomen werd. Alexander was voor Babylonien gekomen, wanneer Mazeus hem te gemoet ging; de afstand zal niet meer dan een tweetal uren geweest zijn. Het latijn heeft:

Quantum Sequaniis distat Dyonisius undis.

Dyonisius, vermeen ik, is Sint-Denijs, op twee uren afstands van de Seine, waar deze stroom door Parijs loopt.

861. *Doe quam gegaen als een bruyt*

Die soudaen Macheus uyt.

— *Als een bruyt*. Dit is spitsgewijs van een verwijfden Aziaat gezegd. Men zal toch nooit *bruid* voor *bruidegom* geschreven hebben. — *Soudaen*. Dezen titel droegen onder de Mahomedanen de opperbevelhebbers van de legers der Kalifen. Bekend is de geschiedenis:

Van den hoofden soudaen loyael,
Saladine van Babilone.

Maerlant heette insgelijks den bevelhebber van Babylonien *Soudaen*; doch v. 866 geeft hij hem den titel van *Baroen*, gelijk aan de veldoversten van Alexander. — *Macheus* vreemde schrijfwijze voor *Mazeus*.

895. *Het soude werden se te sure*

Eer men die tigeline mure,

Eñ den roden morter storde,

Dat meneger beesten bloed betorde.

Het zoude zeer zuur te staan komen, eer men den tichelmuur en den rooden mortel verwoest had, welke het bloed van menige dieren bestroomde. — *Se te sure*. Er zal wel dienen te staan:

D. 1.

sere te sure, gelijk B. III, 992. Werden te sure; zoo vindt men in *Floris en Blancefloer*, v. 5974:

Blancefloer wart Florise te sure,
Hi pijnde hem om, God halper hem om.

— *Storde* = stoorde, verstoorde, verwoestte, vernielde. — *Dat*, slaande op het mannelijke *morter*. Dergelijk voorbeeld geeft het *Leven van Sinte Christina* aan de hand, in het opschrift vóór v. 1665. — *Betorde*, beliep, bestroomde. Ten Kate verklaart *Torden* door *discursare*, hier en daar loopen. In Vlaanderen heeft *terten* (treden), in 't imperf. *tertte* en *tort*. Over het beslagen van den mortel met bloed, ten einde er meer stevigheid aan te geven, gelijk men in de middeleeuwen het deed met roggemeel, zei de dichter reeds hiervoren v. 848, sprekende van *Semiramis*:

Si dede temperen met bloede
Dien morter, daer alle die maisiere
In waren gewrocht.

897. *Daer moeste menege pederiere*

Werpen een op die maisiere.

— Over *Perdiriere*, fr. *Perdreau*, lat. *Perdrix*, patrijs, het mitrailjetuig vóór de invoering der kanonnen, doch oneindig krachtiger, als werpende verscheidene zware steenbrokken; zie hiervoren B. III, op v. 617. — *Een*, l. *steen*. — *Maisiere*. Zie hiervoren op v. 849.

899. *Eñ enen man van sulker cracht,*

Alse Macheus was geacht.

— Volgens het latijn dient de zin te loopen tot v. 906. Bij Galtherus lezen wij:

*Virque manu promptus, et non ingloriosus illa
Precedenti acie totiens expertus, in armis
Exemplo poterat alios ad fœdera pacis
Invitare suo.*

Diesvolgens is er te lezen *een man*, en moet *mochten* van v. 905 worden veranderd in *mochti*. Dit vers en het volgende luiden aldus:

Ander mochten vele
Hen castien van den spele.

Deze woorden, die op zich zelve een goeden, en met de twee volgende verzen een volledigen zin opleveren, komen intusschen, met het vorige verbonden, zeer gedwongen voor: *mochti vele hen castien* = mogt hij *velen hun* (het strijden) ontzeggen. — *Castien*, lat. *castigare*, fr. *castoier*, beperken, temmen. — *Spel* meestal *nijtspele*, strijd, gevecht, waarover zie Huydecoper op Stoke, I, bl. 37, en Halbertsma, *Naoogst*, bl. 77.

907. *Doen dede hi....*

Die Percen achter waren.

— *Achterwaren* staat in den zin van achterwaarts gaan. *Et retrocedere* [*jussit*] *Persis*, zegt Galtherus. Misschien schreef Maerlant *Achter varen*.

920. *Men hinc daer die pellen uyt.* — *Pelle* verklaart Kiliaen door *pellis*, *involucrum*, vel, huid, bij overdracht kleed. Ik denk dat onze dichter tapijtwerk bedoelt, althans van allerlei zinnebeeldige vertooningen sprekende, zegt hij v. 964:

Dit stont in die pelne besereven.

en v. 995

(Ander worme) stont ginder angeschreven.

Die pellen zijn wel de *aulæ Babylonica* van Martialis, tapijten waar allerlei figuren van velerlei kleuren in geweven waren, en waaromtrent, ter eere van Vlaanderen, Junius (*Nomenclator*, bl. 275) het volgende vers aanhaalt:

Victa est

Pectine Flandriaco iam Babylonis æcus.

Men weet dat Vlaanderen vroeg beroemd was voor zijne tapijtweverijen, welke ons door Frankrijk werden afgetrosgeld, doch thans naar het oude vaderland terugkeeren, dank aan den ijver van den baron van Ingelmunster.

De wijze van vieren door Maerlant beschreven, ziet men heden nog bij elk groot feest te Brugge, de stad welke bij uitnemendheid die kunst verstaat. *Pelle* wordt in Vlaanderen nog gebezigd voor *baarkleed*, te Kortrijk vervormd tot *Pelder*, waar het woord M. is.

925. *Ghimmen*, lat. *gemmae*, edelgesteenten. In het *Leven van Sinte Servaes* staat II, v. 1280 *gemmen*.

955. *Som van hout, som van metael*

Gescepen.

— Dewijl in de twee voorgaande regels van zilver, goud en ijzer gesproken wordt, komt aldaar de twijfel op of de schrijver niet door *metael* een bijzonder mengsel bedoeld heeft. Ik beschouw het voor een', tegen over *hout* niet al te ongelukkigen, lap. — *Gescepen* = geschapen, d. i. gevormd, gemaakt, verled. deelw. van *scheppen*. Lang heeft het woord *scheppen* voor *kleermaken* in Vlaanderen stand gehouden. *Schepper* was dus tegenover schoen-, hoedemaker, enz., de maker bij uitnemendheid. In die beteekenis gebruikt het ook de navolger van den *Ferguut*, waar hij over den mantel der koningin spreekt v. 72 en volg :

Noit man sach so rikelijke dine,
Hens nieman, die 't volprisen mochte
Ieghen die scepsterigge, die 't wrochte.

Zie mede Huydecoper op Stoke, II, bl. 458.

957. *Daer waren dantse veel geleit.* — Dantse = Dantzichsche. Dantzich, hetwelk vroeger tot Polen behoorde, werd ook geheeten Dantzk, naar het poolsch Gdansko. Beroemd zijn nog de Dantzichsche tafel- en vloertapijten.

958. *Die straten waren alle bespreit*

Met pelne en met singlatone

Bedi scarlaken en see grone.

— *Singlatone*, eene kostelijke oostersche kleedingstof, waaruit men een soort van overal, door mannen even als door vrouwen gedragen, vervaardigde. Scharlaken en zeegroen waren geliefkoosde kleuren in de kleederdragt; elders voegt er onze dichter het purper bij :

VI, 451. Diere eleder van cinglatoen
En purper, roet, en groen.

— *Bedi*, l. beide. Dit slaat alleen op *singlatone*.

941. *En samijt met goude beslegen.* — *Samijt*, *Sameet*, *Sammet*, fluweel. Het woord schijnt uit het Grieksch afkomstig, en zesdaad te beteekenen. Vergel. Bilderdijk's *Geslachtlijst* op

Sameet. — *Met goude beslegen.* Zoo ook in het oud fransch :

*D'un samit pourtrait à oisiaus,
Qui estoit tout a or batus.*

Staat in den roman *de la Rose*. Voor *beslegen* zegt men thans *belegd*.

945. *In diere manieren : Op de wijzen.* — Zoo ook v. 949, *na zijn maniere*; doch v. 952, *na eer wise*.

953. *Dor en ture* = Door en door. — De *t* in *ture* behoort nog tot de vlaamsche uitspraak. Te Kortrijk klinkt het *deur en teure*.

957. *Eer iongen alle drie te gader.* — De dichter beweert dat de leeuw telken male drie welpen ter wereld brengt. In *der Naturen Bloeme* (II, 2154-57) is Maerlant van een ander gevoelen :

Die lewinne brinct eerst .v. ionghe,
Daerna .iv. ten andren spronghe,
Dan drie, dan twee, dan een,
Daer na nemmermeer negheen.

962. *En hi geet ropen en grenieren*

Eiselike.

— Wij lezen in *der Naturen Bloeme*, II, 2145 :

Dan comt die vader elaghe maken,
En grongieren en mesbaren.

Er is spraak van den leeuw, hier (v. 954), gelijk vroeger (v. 167), *Lybart* geheeten. Over deze onderscheidene benamingen, zegt Maerlant in *der Naturen Bloeme*, II, v. 2110 :

Lewe es hi in dietsche ghenant,
En Liebart in vlaemsch becant.

Deze benaming in onzen roman schijnt mij niet onbelangrijk in de zaak van Maerlants geboorteland.

972. *En ontoet den mont wel rijf* : En spalkt den mond zeer wijd open. — *Ondoen*, los doen, openen. — *Rijf*, vertaalt Kiliaen door *largus*, *copiosus*, *abundans*.

975. *Stict zijn hoet* : Steekt zijn hoofd. — *Stikt*; zoo is nog de vlaamsche uitspraak; *hoet* is daarentegen brabantisch, gelijk wij reeds zagen.

975. Hier staan vier ongelukkige rijmen: *doet — doet (dood); ontwe — twe.*

982. *Si = se*, gelijk reeds vroeger vermeld is.

985. *Pickende*, met den snavel slaande. — Maerlant schreef *peckende*, wat uit het tegenrijm (*treckende*) genoegzaam blijkt. Zoo is ook de uitspraak in Vlaanderen, in onderscheiding van *pikken*, koorn maaijen. Dezelfde klank geldt voor *lecken* = *likken*, welke spelling op v. 959 behouden is.

990. *Weest* = *wast*, groeit. Zoo leest men ook in *der Naturen Bloeme*, III, v. 1297:

In harde corter tijt daer naer
Wast een worm.

995. *En ander worme*

Van so wonderliker vorme.

— In de prologe van *der Naturen Bloeme*, v. 150, heeten ze *van messeliker vormen*. Elk dier, dat eene wandrochtelijke lange gedaante had, met den buik dicht bij den grond, heette men worm, de krokodil zoo wel als de boa: aan den fabelachtigen basilisk gaf men den naam van *lintworm*. Te Kortrijk spreekt men uit *oorm*.

999. *Eñ*, l. *en*, expletivum.

1001. *Van de hogen doen*, l. *van den h. d.*

1002. *Die diernen eñ die garsoen*. — *Dierne*, *deerne*, als zeide men *dienerinne*, zegt Kiliaen, wordt in alle aanverwante talen gevonden. Zie Terwen, *Etymologisch woordenboek*, bl. 129. Bij ons behoort het vooral in de Kempen te huis. — *Garsoen*, *bastardw.*, hetzelfde als *jongen*. En daar het denkbeeld van jongste dat van ondergeschiktheid aan de ouderen steeds meêbragt, kreeg het woord al spoedig de volle beteekenis van dienstdoenden persoon, zoowel van *dienstbode* als, bij den adel, van *jonker* en *jonkheer*. Hier staat het in de eerste beteekenis, gelijk overigens blijkt uit het latijnsch voorbeeld, dat *Servus* bezigt. In den tweeden zin ontmoeten wij het veelvuldig in de ridderromans.

1004. *Daer was menich wempel wite*

Eñ menich dulle warmoes dierne.

Daar was menig loshoofd en menige dulle groenselmeid. — *Wempelwite*. Kiliaen vertaalt *wite*, *witte*, door *notitia*, *prudencia*, *ingenium*: *wite*, *witigh*, *witte*, *wittigh*, door *sciens*, *prudens*, *peritus*, en noemt ze beide oud. *Wempelwite* is dus letterlijk *wimpelverstand*, d. i. fladderend, bewegelijk, onvast verstand. Dezelfde schrijver verklaart *ael-wite* door *mulier insipiens*, *inscia*, *ignava*, *inepta*. — *Warmoes*, tuinkruid in Holland en Brabant, te Gent bepaaldelijk de roomsche latuwe. In den *Diascorides*, zoo niet van Yperman, dan toch waarschijnlijk onder leiding van dien aanzienlijken westvlaamschen heekundige opgesteld, wordt gesproken van *WARMOES van maluwen*, d. i. tot spijs bereide maluwen.

1007. *Si seiden ver Ymme of Magriete*. — *Ver*, is vrouw, doch onderscheidingshalve gebezigd. Men vindt het woord afgescheiden, gelijk hier, of met den eigennaam verbonden. Zie Huydecoper op Stoke, II, bl. 147 en volg. — *Ymme*. In de lijst van Nederlandsche voornamen, door Willems in het *Belgisch Museum*, d. V, geplaatst, vindt men *Im*, *Immetje* voor *Emmerentia*. In den roman van *MARIKEN van Nimwegen* zegt de booze tot de heldin van het stuk:

In u lant zijn veel maeghden en vrouwen,
Die Emmeken genaemt zijn.

De eigennaam Emma komt voor onder de engelsche prinsessen van dien tijd, terwijl Margareta, de moeder der Avennen, Vlaanderen bestuurd.

1012. *Was hi wijf*, l. *was si wijf*.

1021. *Als hi was binnen dier cierheit*,

Was daer menech cruyt gereet,

Timiane eñ wiroc,

Staken, *mure eñ sinamoma*

Gargana, *Casea eñ aroma*.

— *Cierheit*, versiering. — *Timiane*, Thymus, door het volk rondom Gend, zonderling genoeg, *Thymous* uitgesproken. — *Staken*, *stichas*, bij de Araben *Astochodes*, een welriekend kruid

door Dodoens beschreven B. II, c. 77. *Mure*, de welriekende stof-
felier, in Westvlaanderen *Muurbloem* geheten, en niet het onge-
achte vogelkruid *Mure* (te Kortrijk, *Murke*), lat. *Alsine*. —
Sinamoma, *Cinnamomum*, kaneel. — *Gargana*, zeker wel de
Galangawortel, ook *roode gember* geheeten, uit Midden-Azia
herkomstig en die een zeer aangename reuk bezit. — Het kruid
door Virgilius *Casia* geheeten, zou volgens Dodoens (B. II, c. 76)
de *Lavender* zijn. — *Aroma*, zeker de *Calamus aromaticus*, wel-
riekend riet, dat niet verward moet worden met het soort van
lisch, hetwelk men met dien zelfden naam bestempelt. Het is
eene indische plant, welke, volgens Guibourt, de *Gentiana chy-
raita* zou zijn.

Omtrent dit alles blijft Galtherus meer in algemeenheden; hij
bepaalt zich met te zingen:

*Quocumque ingreditur certant thimiamata thuri,
Divinique Arabum pascuntur odoribus ignes,
Et matutino satiantur aromate nares.*

1032. (Menege beeste) *die genoet es in Yrcane*: Die geteeld is
in Ircanie. — Kiliaen heeft *Ghenooten*, vet. fland. *Coire*, *con-
cumbere*.

1037. *Die monestrevele*. — Schmeller las *monescrevele*. Maer-
lant zal wel noch het een noch het ander geschreven hebben.
Immers vindt men dit woord in het fransch, waaruit het tot ons
overkwam, steeds gespeld *menestrel*, *menestre*, *menestrey*, *me-
nestrier*, enz. Ook de open brief van Lodewijk van Male, van het
jaar 1336, zegt *Menestrels*; en bij den schrijver die onder den
naam van Van Velthem doorgaat, en in 1500 leefde, lezen wij
bl. 586, *menistrole*. Of wilde de kopist het woord met *schrijven*
(*scrivelen*) in betrekking brengen? De Menestrel was een zwer-
vende kunstenaar die sproken opsneed en liederen zong, een of
ander muzikinstrument speelde, goochelde, enz., dit alles ver-
eenigd of afzonderlijk. Ook aan het hoofd eener troep vertellers
en *zancstriggers* werd de naam van menestrel gegeven. Zie
Roquefort, *Glossaire*, op *Menestrel*, en *De l'état de la poésie
françoise dans les XIIe et XIIIe siècles*, p. 90.

1039. *Eñ loefden met eren sanghe*. — *Loefden*, loofden hem.
— Het verdient opmerking dat de *menestrels*, of *monescrevele*,
gelijk Schmeller las, tegenstrijdig met de voorgaande aanteeke-
ning, hier enkel om hunnen zang vermeld zijn. Wat onmiddellijk
op dit vers volgt, de verschillende muzikinstrumenten, staat,
even als het spel der zwaarddansers en der starrekijkers, op zich
zelven en schijnt niet tot hunne oefening te behooren.

1040. *Daer was menich trompe lange,
Vedelen, harpen eñ sijmphonien,
Cytolen die wael leren vrien,
Salterien, orgelen eñ sciven.*

— *Trompe*. Het speeltuig, waar de torenwachten op blazen, heet
te Gent *trompe*, te Kortrijk *trompet*. Volgens Roquefort zou deze
laatste benaming ook die der *busine* (bazuin) wezen: dat zal wel
niet. — *Vedelen*, zoo heette, en zoo heet nog de viool. — *Harpen*.
Het meestgeacht muzikinstrument der oudheid en der middel-
eeuwen was de harp. — *Sijmphonien* schijnen een soort van har-
pen geweest te zijn. — *Cytolen*. De cytole of citole, was een
snaarinstrument, buitengewoon zacht van toon. Roquefort (*Poës.
franç.*, bl. 410) haalt daaromtrent het volgend aan:

*Paroles
Plus douces que sont les citoles.*

Barbazan meent dat de cytole wel de *Cithara* der Latijnen kon
wezen. De goede diensten die dit speeltuig aan de verliefden be-
wees, laten vermoeden dat men het gemakkelijk met zich droeg
en het tot begeleiding van den zang bespeeld werd. De hoeda-
nigheden hier aan de cytole toegeschreven worden gegeven aan de
Bonge, in de *Oudvlaamsche Liederen* (n° 58) uitgegeven door de
vlaamsche Bibliophilen. — *Salterien*, *Salterion*, *Psalterion*, *San-
tot*, *Santorie*, een soort van citer met tien snaren bespannen.
Barbazan schijnt het met de *Bonge* verward te hebben. — *Orgel-
en*. Hiermede zal wel niet anders dan beweegbare orgels bedoeld
zijn. — *Sciven*. Daar in de middeleeuwen zoo min als thans het
schijven slaan op zich zelf een aangenaam muziek zal geweest

zijn, denk ik dat de hier opgenoemde muzikinstrumenten voor eene symphonie samenwerkten en den stoet voorop gingen, gelijk thans nog, doch meest met andere kunsttuigen, plaats heeft. Zie Van Wijn, *Historische en letterk. avondstonden*, II, bl. 107 en volg. Roquefort, *De l'état de la poésie franç.*, bl. 105 en volg., alsmede mijne inleiding voor de *Oude vlaemsche Liederen*, bl. X en volg.

1051. *Noit ontfinc dat volc Rome, l. dat volc van R.*

1052. *Met so eerliken gome*: Met zoo vereerende aandacht.

1056. *Julius.....*

Doe hi dien hertoge van Swaben

Scoffierde en alle sijn graven

Tote Lyons op die Roene.

— Deze hertog van Swaben zal wel niemand anders zijn dan Ariovist, door Vaernewijck koning der Saxen geheeten. Volgens Cesar telde de duitsche vorst ook Zwaven in zijn leger. Cesar duidt de plaats niet aan, waar Ariovist verslagen werd: Maerlant moet dus de overlevering geraadpleegd of andere bronnen voor zich gehad hebben.

Intusschen is de verre afstand van Lyons tot aan den Rijn, door Cesar bij die gelegenheid vermeld, nog geen bewijs tegen de bewering van onzen dichter. Het terugtrekken over den Rijn zou misschien strategisch kunnen uitgelegd worden. Hadden wij den slag van Waterloo verloren, wellicht nam Blucher zijne stellingen aan genen kant van den grooten stroom.

1061. *En wan Burgondien en Batragijs.* — *Batragijs.* De *Bituriges* waren de bewoners van het latere Berry. Maerlant spreekt hier met het oog op het zevende boek van Cesars Commentarien.

1065. *Doe vacht hi te Dole in Loriene.* — De bewerker van het gentsche fragment vervormde *Dole* in het diminutief *Tolette*. Het is waarschijnlijk dat de dichter spreken wil van de bestorming der vesting Alise door de Galliers, gevolgd van hunne volkomene nederlaag onder Vercingetorix. De geduchte sterkte is thans het geringe dorpje Sainte-Reine, in Borgonje tusschen

Dijon en Semur gelegen, ettelijke mijlen Noordwest van Dole. In mijn *Loopje tot in de Pyreneën* staat de naam van het dorp slecht geschreven: men kan daar zien waarom.

1069. *Was, l. wan*, gelijk in het gentsch fragment.

1071. *Al dat land dat leget nu*

Bi norden berge Moniou.

— Naar aanleiding van het rijm zou *nu* dienen te worden uitgesproken *nou*; het gentsch fragment heeft echter *Mongu*, waar het eilacy eene brug van maakt. *Moniou*, lat. *Mons Jovis*, de Alpen en bepaaldelijk het gedeelte van die bergketen van den Sint-Bernard tot den Sint-Gotard. Forbiger vond dien naam enkel in de Pyreneën. Eene in de middellandsche zee uitlopende spits van dat gebergte, niet ver van de tegenwoordige fransche grens gelegen, in de nabijheid van Ampurias, heette *Mons Jovis*: een gedeelte ervan is thans nog onder den naam van *Monjou* bekend (*Handbuch der alten Geographie*, III, bl. 10). Maerlant echter verdrijft op meer dan éene plaats allen twijfel omtrent de ligging van een *Mons Jovis* in de Alpen. In het zevende boek van onzen roman zegt hij v. 1450 en volg.:

Tusseen Moniou en dien Donouwen

Legt een lant, daer scone vrouwen

Harde veel binnen sijn,

Germania hetet in latijn.

en v. 1529

Italiaen beten in latijn

Alle die liede die nu sine

Tusseen die suutze en Moniou.

en 1553

Die Rijn sprinet an den Moniou.

Doch Forbiger zelf geeft ons het middel aan de hand om Maerlant bij te treden. Sprekende van de *Alpes Penninae* (III, 115) zegt hij dat er een tempel van Jupiter Penninus op stond, waarvan de bouwval, met het opschrift *Iovi Penino*, op den grooten Sint-Bernard is overgebleven. — *Bi norden*, l. *benorden*, gelijk in het gentsch fragment.

1075. *Brandijs*, Brandusium. — Onmiddellijk voor dit vers

heeft het gentsch fragment twee regels, welke in ons Hs. ontbreken.

1078. *Met nachte, bij nachte.* — De Vlaming zegt nog : *met den nacht.*

1081. *En*, aldus.

1092. *Fortunus.* — De slaaf, die op bevel van Ptolomeus aan Pompejus het hoofd afsneed, heette Photinus. Het gentsch fragment heeft *Fontinus*.

1105. *Want si Pompeius vochten, l. want si met P. v.*

1111. *En al dor zijns selves vrome* : En al tot zijn eigen voordeel. — *Dor*, om, tot; zie Clignett, *Bydr.*, bl. 510. — *Vrome* verklaart Kiliaen door *utilitas, ususfructus*. Men vindt elders *vrame*.

1155. *Yrcuse en Panisa, l. Hirtius en Pansa.* — Het waren twee romeinsche consuls.

1157. *Ambonise, l. Antonise, Antonius.*

1142. *En liet sijns selves wijf te hant* : En scheidde weldra van zijne echtgenoot.

1167. *Daer ic u tierst af liet bliven.* — Het gentsch fragment heeft : *Dar ic tersten af liet bliven*; waar ik vroeger van staakte (te schrijven).

1168. *En sach nieman die feeste driven, l. En sach n.* — Het gentsch fragment heeft beter : *ne sach noint man*.

1169. *Di feesten, l. die f.*

1180. *En al dat si mochten geleesten* : Al wat zij mogten voortreffelijks verrigten. — Kiliaen verklaart *Gheleysten* door *facere, praestare*. Zie mede Halbertsma, *Aant.*, bl. 554.

1185. *En als hi was .xviij. iaer out,*

Orlogede hi.

— Het gentsch fragment heeft, duidelijk bij misgreep, *.xij. jar.*

1188. *.XVM. ende vijf hondart* : Vijftien duizend vijf honderd. — In het gentsch fragment staat : *niet hondert man* — niet eens honderd man, cene misstelling buiten alle berekening. — *Ende*, aldus.

1189. *Tors en te voet.* — *En*, aldus. — De vervaardiger van

het gentsch Hs., om te bewijzen dat hij zich bij het getal honderd hield, schreef *tors so te voet*.

1200. *Daer bi hebben sijs cranke eer*

Die boeke maecten van Arture,

Van Partenopeuse, van Sornagure.

— Koning Arthur is de hoofdheld van den roman-cyclus der Tafel-Rond, van welken Cyclus voornamelijk de *Lanceloet*, de *Walewein* en de *Ferguut* ons overbleven. Van den *Parthenopeus en Meliore* ontdekte men nog enkele brokstukken, door Massmann verzameld uitgegeven (Berlin, Herman Schutze, 1847). Wat *Sornagure* betreft, vermoedelijk behoort die persoonadje mede onder de helden van de Tafel-Rond. Het ware wenschelijk dat bij de uitgave van een romantisch gewrocht uit de middeleeuwen de eigennamen erin voorkomende, in eene lijst opgenomen wierden : dit zou anderen vele nuttelooze opzoekingen, ja mislagen, sparen.

1209. *En dien sellen Modicac.* — Wie is deze helsehe persoonadje, die hier achter Lucifer en zijne gezellen op het tooneel verschijnt? De *Theutonista* heeft *Modde*, vuil, drek. Kiliaen verklaart *modden, moddelen*, door *lutum movere*. De Noordhollander zegt *moddig*, voor morsig, vuil. Zie *Taalgids* I, bl. 287. De naamsafleiding van *Modicac* zal dus niet moeijelijk zijn.

1215. *Were sulc een coninc te Parijs,*

Al heidenesse soude hi dwingen.

— Maerlant heeft het oog op de landen van Overzee, op nieuw aan de meesterschap der ongeloovigen prijs gegeven, en die heroverd zonden kunnen worden, indien een krachtige vorst, gelijk Alexander was, op den troon van Frankrijk zetelde. — *Heydenesse*, in tegenoverstelling van Christenheid, van *Heiden*, ongeloovige, die noch Christen noch Jood is, dus zoo wel een Mahomedaan als een afgodendienaar. Zie Kiliaen op het woord.

De fransche koning door Maerlant bedoeld is Lodewijk IX, bijgenaamd de Heilige, die van 1226 tot 1270 regeerde. De dichter schreef immers den *Alexander* vóór den *Rijmbijbel*, die

in 1270 reeds was afgewerkt. Om te beter het tijdstip te kennen, waar Maerlant op zinspeelt, en die de tijd was dat hij zijn boek dichtte, dienen wij wat verder in onzen roman te dringen en wel tot in het zevende boek: daar spreekt hij v. 1158 en volg. van

Jherusalem, daer nu te tiden
Die heidene ute en in riden.

Het was in 1244 dat de Karismianen voor den soudan van Egypten de Heilige Stad innamen, waar zij de grofste barbaarschheden bedreven. Koning Lodewijk op het einde van dat jaar ziek gevallen zijnde, deed belofte het kruis aan te nemen; doch niet vóór 1247 bereidde hij zich tot den kruisvaart, en eerst den 25 oegst van het volgende jaar scheepte hij zich in voor het Oosten. Het vijfde boek was dus vóór 1248 en lang na 1244 afgewerkt.

1219. *Were oec die hertoge van Brabant*

Sulke een ridder wael becant,

Dien roveren te Rippelmonde

Soude dunken grote sonde

Tol te niemene met gewelt

Den genen die varen op die scelt.

— Naar aanleiding van de hier bovenstaande aanteekening, doelen deze woorden op Hendrik II, bijgenaamd den zachtmoedige († 1 febr. 1248), een' zwak en ziekelijk man. Men weet dat de Schelde op zekere uitgestrektheid het grondgebied tusschen Vlaanderen en Brabant scheidt, zoodanig dat de schepen van Antwerpen naar Mechelen, dus tusschen twee steden onder het gebied van den hertog van Brabant, varende, tol moesten betalen aan den graaf van Vlaanderen. In 1556 erkende hertog Jan III dat, behalve vóór en zijds Antwerpen, de jurisdictie over den stroom aan den graaf toekwam, zoo verre als de schepen konden varen, dat is op de grootste breedte der rivier (Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antwerpen*, II, bl. 63).

De tol van Rupelmonde werd dus volgens het volkenregt geheven. Doch in den tijd van gravin Margareta met graaf Willem van Holland, was de scheepvaart der onderdanen van den laatste

op de brabantse steden belemmerd, waaruit buitverklaringen en gevangnemingen plaats hadden. In het procesverbaal der wederzijdsche grieven, omstreeks 1255, opgesteld, zijn die des graven daaromtrent opgenomen. In het jaar 1515 kwam de graaf van Holland met elf honderd schepen voor Rupelmonde; doch op de tijding dat zijn volk door de Vlamingen geslagen was, vaarde hij terug. Zie *Spiegel historiael*, aan Van Velthem toegeschreven, bl. 585 en volg.

De bittere klagte van Maerlant tegen den hertog moet, volgens mij, haren grond vinden in dezen verhinderden koophandel van Zeeuwen en Hollanders met Brabant, op eenen stroom, die ook binnen de palen van dit land liep. Deze klagte laat vermoeden dat Maerlant geen onderdaan was van den hertog, dien hij zoo driftig voor niet ridderlijk uitmaakt. Evenmin moet hij het geweest zijn van gravin Margareta, onder wier onmiddelijk bevel de zoogenaamde rooveren te Rupelmonde de hollandsche schepen last aandeden. Wie was Maerlant dan? Ik vermoed een aanhanger der Avennen, die om die reden destijds zich buiten Vlaanderen bevond. Over den persoon van onzen dichter handelen wij breeder in de inleiding.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

